VILISZ LÁCISZ

ZÚG A VIHAR

Harmadik kötet

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1952

ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG
112
KÖZPONTI
KÖNYVTÁRÁNAK TULAJDONA

A mű eredeti címe

БУРЯ

Irta : ВИЛИС ЛАЦИС

Az orosz eredeti mű 1951. évi
kiadásából fordította

GÖRÖG IMRE

Felelős szerkesztő: SZINNAI TIVADAR
Ellenőrző szerkesztő: Palotás Magda
Műszaki felelős: Siklós Béla
A fedélrajz Bandi Antal munkája
Felelős kiadó az Új Magyar Könyvkiadó igazgatója
A kiadó minden jogot fenntart
Ez a kiadás 10.000 példányban, az MNOSZ 5601/50. Á. és az 5602/50. Á. szabványok szerint készült.

Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-utca 10. Felelős vezető: Radnóti Károly

Első könyv

ELSŐ FEJEZET

1

Mara Pavulan gyalog ment haza a színházból. A villamos még nem járt, áram nem volt és a pálya is mindenütt megrongálódott A szél sárgult falevelet meg papírdarabkákat kergetett az utcán és felkapott egy-egy pernyecsomót, amit az őszi eső még nem mosott el. Az egész város mintha csupa mocsok lett volna. Elszakadt vezetékek lógtak a póznákról, lelógtak egészen a járdára, és az arramenőknek mélyen le kellett hajolniok, hogy bele ne akadjanak. A házmesterek már eltakarították a rengeteg üvegcserepet. Tátongó ablaknyílásokon át kifosztott bolthelyiségek üres polcai látszottak és a falakon a náciplakátok maradványai. Az egyik ablakban még ott volt a letéphető naptár — a szél kétségbeesetten rángatta a legfelső, az október 8-át jelző lapot.

Sötét és hideg volt még Riga városa — se vize, se világítása. A vízműveket felrobbantották a németek, a villanytelep is romrakássá változott. A néhány épenmaradt artézikútnál reggeltől estig hosszú sorokban állt a nép. Es küszöb előtt állt a tél — jönnek a hosszú, sötét éjtszakák, fagyok, förgetegek.

Maranak már a tél gondolatára is borsódzott a háta, pedig elég melegen volt öltözve. De ha az ember egész nap a fűtetlen színházban fagyoskodott, fahasábok vidám ropogásáról és a teafőzőben bugyborékoló vízről álmodik. „De jó lenne most bebújni a jó forró fürdőbe és utána az ágyba, egy jó könyvvel... De mikor lesz az?"

Egészen besötétedett, mire hazaért. Meggyújtotta a kis petróleumlámpást, amit az apja eltett és őrzött emberemlékezet óta; aztán tüzet rakott a konyhában. Az öreg Pavulan ritkán került haza mostanában éjfél előtt: a gyár a Vízműveknek dolgozott, sürgős határidőre.

Leült, közvetlen a tűzhely ajtaja elé és nézte a lángokat. Csend volt a szobában, de az ablakon behallatszott az utca soha nem szűnő zaja. Autók tülköltek, a Zemitana állomáson élesen fütyült egy mozdony. És most hirtelen nóta harsant — katonákkal rakott teherautó haladt arra.

Kopogtatás riasztotta fel merengéséből. Talpra szökött és sietett ajtót nyitni.

— Te vagy az, apa?

— Nem, nem. Vendég áll a házhoz — felelte egy jókedvű, erős férfihang. Mara körül fény és meleg öntötte el hirtelen a világot. És még valami, a fénynél, melegnél is drágább. Szíve majd kiugrott, az öröm forró vérhullámot kergetett az arcába. Sietve és éppen azért ügyetlenül fordította el a kulcsot, sehogyse tudta kinyitni az ajtót, míg nagynehezen helyére nem talált mégis a sokéves használatban elkopott kulcstoll.

— Gyere, gyere be, drágám. De jó, hogy éppen ma jöttél. Olyan bánatos, nehéz a szívem már egész este. Bizonyosan megérezted, hogy várlak.

Zsubur belépett a konyhába.

Gyöngéden, meleg mosollyal nézte Marát, de az szó nélkül ráborult és nem gondolt semmire, csak hogy itt van, vele van a párja. Köpenyegéből csak úgy dőlt a hideg, keze is lucskos volt. Bizonyosan megint esik odakint.

— Mért búsultál, édes? Most már csak örülnünk szabad. Itthon vagyunk megint!

— Igen... itthon... a puszta, hideg Rigában Minden szegletből sötétség mered rá és azt hiszed, itt lappang még az ellenség a hátsóudvarokon... Tedd le a köpenyeget. Remélem, nem csak egy percre ugrottál be, itt maradsz valameddig?

— Holnap reggelig szabad vagyok.

Lerakta köpenyegét és leguggolt a tűzhely előtt, fagyos ujjait melengette Mara az asztalnál tett-vett, kirakta a tányérokat, teáskedényt, elővette a kenyeret, hideg húst. De a szeme Zsuburon volt mindig, nem azon, amit csinált.

— Azt mondod, szomorú voltál? De miért, Mara? Minek az? A házunkat rendbehozzuk, be is melegítjük. Nem hagyunk sehol sötét zugokat. Tele lesz jókedvvel, világossággal. A hátsóudvarokat kiseperjük jó, erős seprővel és elkergetünk minden ellenséget, aki ott meg akarna bújni. Aztán feldíszítjük az ajtókat virágfüzérrel és ünnepre hívjuk a jóbarátainkat. Hidd el, drágám, nem kell már sokáig várni.

— El is hiszem, Karl. De ezen a télen még tűrnünk kell és nagyon nehéz lesz. Nincs még vége a háborúnak. Lielupe felől hallom az ágyúszót. Az mindig eszembe juttatja.

Levette a teafőzőt a tűzhelyről, már bugyborékolt benne a víz.

Zsubur inkább csak hangosan gondolkodott.

— Ott jártam a napokban a juglai hídnál. Hogy ott mi van! Derékig állnak a vízben az emberek, felszedik a szétrobbantott vízcsöveket. Némelyik három napja nem volt otthon, de próbálj csak egy szót szólni neki a pihenésről, meglátod, hogy néz rád! Ez a rigai munkás. Egész brigádok megfogadták, hogy nem mennek haza, amíg víz nem folyik megint a csövekben. Komszomolosokat is láttam köztük. Sárosak, lucskosak nyakig, úgy dolgoznak. És hogy dolgoznak! Még danolnak is hozzá. Utászaink segítenek nekik.

— És azt hiszed, elkészülnek még mielőtt fagy?

— Kell, hogy elkészüljenek. Különben nagy baj volna. És világításunk is lesz. A Kegumon is mozognak már. Mihelyt vizünk lesz, elindítják azt a néhany helyi áramtelepet, amit a németek nem robbantottak fel. Nyolcezer kilowattra talán felvisszük. És akkor már dolgozhatnak a legfontosabb üzemek, a fővonalakon megindulhat a villamos. Még a színházaknak, moziknak is jut valami. És lám, én a rivalda tündérfényében láthatom Pavulan művésznőt! Eljön az idő, Mara, mikor meghatottan gondolunk majd vissza a legnehezebb időnkre. Drága lesz az emlékük örökre, hisz ezek a napok hozták meg a győzelmet!

Asztalhoz ültek. A teáspoharak kedvesen csengtek, mint a kisgyerek kacagása. A kezük, ahogy az asztalon valamiért nyúlt, sokszor találkozott és sose akart szétválni. Olykor-olykor tompa dörej hallatszott és megremegtette az ablaküvegeket Nem messze tőlük még állt a harc, de nekik is, mint a város többi lakójának, úgy tetszett, hogy sokszáz kilométer választja el őket a fronttól, magas hegylánc vonul közöttük, amelyen ellenség át nem hatol. Nem. Most aztán soha többet.

Még az első csésze teát szürcsölgették, mikor megjött az öreg Pavulan. Zsubur láttára elmosolyodott és intett neki mocsoktól fekete kezével.

— Jó estét, frontharcos elvtárs! Kezet nem nyújthatok, összemaszatolnám. És mosakodni se lehet rendesen. Mi újság ott maguknál? Kizavarják hamarosan Kurzeméből a nyomorultakat? Éppen elég sokáig ültek itt a jóravaló emberek nyakán. — Választ nem is várt, gondbaborult arccal nézett a lányára, aki éppen a tűzhelyre tett valamit. — Félórácskám van csak, adj egy csésze teát kislányom, meg egy darab kenyeret. Eszem egy-két falatot és megyek vissza a gyárba. Ma éjjel mindannyian dolgozunk.

— Legalább a kezedet leöblíthetnéd, apácskám. A vizet ne bánd, van még félvederrel.

— Az éppen kell majd reggel. Vagy talán ráérsz vízért szaladgálni? Én meg úgyis újra éppenilyen mocskos leszek egy óra mulva.

Asztalhoz ült. Az ételt csak bekapta, de a forró teát élvezettel szürcsolgette. Zsubur éppen mesélt valamit és az öreg Pavulan nem akarta nagyon megnézni Régen kitalálta, mit jelent a lányának ez a komoly, tartózkodó ember és félt, hogy ha nagyonis figyeli, zavarja mindkettejuket. Gondolta, legokosabb, ha mindjárt elmegy, még előbb, mint kellene.

— A gépeket mind kiástátok? — kérdezte Mara, míg másodszor is teletöltötte az apja teáspoharát.

— Igen, most már mindet. — Az öreg elégedetten mosolygott. — Ott Németországban meg csak hadd csomagolják ki a köveket. Egy kavicskát sem találsz az udvarunkon, mind odairányítottuk, ami kövünk csak volt. De káromkodnak is majd, amikor a fuvarlevél alapján ellenőrzik a szállítmányt! Az én gépeim megrozsdásodni sem értek rá Éppencsak végigszaladtunk rajtuk a rongyocskával és felállítjuk sorba mindet. Indulhatnak! Egy-kettő és csakúgy repked a fémforgács megint.

Több gépet már fel is állítottak, a lakatos- és esztergaműhelyek visszanyerték régi formájukat

— Ma éjjel már hozzá is kezdünk Hisz nélkülünk a Vízműveket nem tudják helyrehozni! A minap járt ott egy kerületi bizottsági tag... szóval pártember, mit mondjak? Kijelentette, hogy ha egy héten belül nem lesz víz, az szerencsétlenség a városnak. Mintha mi nem tudnánk... Megígértuk, hogy péntek estélig készen lesz a munka.

— De hogy indítják el a gépeket, ha még nincs áram? — érdeklődött Zsubur.

— Majd kézzel hajtjuk. Lehet. Kipróbáltuk. Persze, lassabb munka, de valamire csak megyünk így is. Jövő héten már adnak egy kis áramot, azt ígérték. Akkor aztán kezdődik az igazi élet. Hja igen, majdhogy el nem felejtettem. Ma betoppant Jan Lietiny. Egyenruhában, persze, az összes medáliákkal. Minden munkással beszélt, benn volt Lorentznél is — egyelőre ő az igazgatónk. Ott előttük felállítottuk a marógépet és Lietiny nem birt magával, lerakta a fényesgombos zubbonyát és nekigyűrkőzött. Jó két óra hosszat dolgozott. Maga is nevette. „Azt hiszitek, a fronton elfelejtette a mesterségét a direktorotok?" Pompás egy ember.

Mihelyt a vacsorájával végzett az öreg, felállt és fogta a sapkáját. Még a pipáját se szítta el.

— Megyek. Nélkülem nem tudják elkezdeni.

— De reggelizni hazajössz?

— Nem tudom, kislányom. Lehet, hogy nem szabadulok. Nincs aki felváltson az esztergapadnál. Állni meg csak nem állhat. A Vízművek alig várják, hogy szállítsunk.

De Mara nem engedte el így. Összeszedte és becsomagolta neki a reggelit, megtöltötte cukros teával a flaskóját. Az öreg dohogott, hogy késleltetik, sebtében a zsebébe gyömöszölt mindent és elment.

— Látod? Mindig így csinál! — panaszolta Mara. — Különben — neked beszélek? Te se vagy különb. Hogy boldogulok majd két ilyen emberrel!

— Bizony. Kicsit alkalmazkodnod kell majd — felelte félig tréfásan, félig komolyan Zsubur.

— Miért csak nekem? Nektek se árt, ha kicsit alkalmazkodtok.

De csillogó szeme rácáfolt a szájára. A szeme azt mondta, hogy nem cserélné el senkiével a sorsát, szereti ezt a lázas, forrongó életet

De sokan máskép beszéltek. „Eh, ebből semmise lesz — azt mondták. — Amihez hónapok munkája kell, ők néhány nap alatt akarnák nyélbeütni."

Ezek a kételkedők, nagyokosak is szerették volna, hogy mentül előbb vizet kapjon a város, hisz anélkül hovatovább lehetetlen ott élni. De nem ismerték még a szovjet embert. Gondolkodásuk a régi világ törvényein, lehetőségein épült.

Viszont olyan is akadt elég, persze, aki abban bizakodott, hogy a város tönkrejut. Ezek minden fennakadáson, késedelmen ujjongtak és türelmetlenül várták az első fagy beköszöntét, amely az ő számításuk szerint a Vízművek minden tervét meghiúsította volna. Kaján mosollyal nézték, milyen önfeláldozással dolgoznak a munkások és utászok, percenként nézegették a hőmérőt, hogy mennyit mutat. Reggelenként örömmel köszöntöttek minden jégpillés tócsát. Megjött a fagy! Itt van! Most már nem készülnek el!

Csakhogy más is leste ám a hőmérőt és a tócsák jéghártyáját. Akik a város feltámasztásáért harcoltak, szintén látták, hogy küszöbükön a könyörtelen ellenség, a fagy és nem adták meg magukat. Most már meg se állt a kezük, dolgoztak lázasan, szakadatlan. Túlteljesítették a korábbi ütemterveket, újra meg újra rövidítették a határidőt, nem törődve a már jóváhagyott, elfogadott normával. És ők maguk — az új törvények megteremtői, akik nem ismertek alvást, pihenést, nappallá tették az éjet, egyhuzamban többször is, nem mozdultak a gépek, szerszámaik mellől — ők maguk teremtették meg az új normát.

Addig ismeretlen munkahősök neve máról holnapra városszerte, országszerte ismert lett. Beszélt róluk a rádió, írt róluk az újság. Egyszerű kisemberek — hegesztők, szerelők, kubikosok — egy csapásra nevezetessé váltak, csodálattal és mélységes tisztelettel emlegette őket az egész köztársaság.

Régen nem volt ez Rigában, a háború hosszú évei óta. Minden átmenet, előkészület nélkül egyszerre jogaiba lépett az új élet, megmutatta erejét.

Október legutolsó napjainak egyikén, amikor már az összes réseket betömték és a megrongált csöveket újakkal pótolták — megindult a baltezersi hatalmas szivattyútelep. Vízzel árasztották el a csöveket és így kimosták a sok homokot, piszkot, és egyúttal kipróbálták az elvégzett munkát, felfedték a gyenge pontokat. Helyenkint még repedéseket találtak, egyes csöveket újra fel kellett szedni és kijavítani, kicserélni, újra kipróbálni. Most aztán tiszta vízzel tölthették meg a víztornyokat Elérkezett a pillanat, mikor a lakásokban vizsgálgatni kezdték a csapokat. A házak földszintjén megjelent a víz és az örömhír beszáguldotta a várost: Van víz!

A felső emeletek lakói tömegesen tódultak a földszintre, hogy hallgassák a víz halk bugyborékolását, ahogy lassan elárad a csövekben, mint életrekeltett test ereiben a vér. A víz felérkezett

az emeletre, majd följebb, följebb hatolt, míg a negyediken is vígan nem folyt a csapokon.

Legyőzték az időt. Az ember megküzdött az ellenséges elemmel.

Jekab Pavulan aznap este először nem ment vissza vacsora után a gyárba. Bebújt az ócska bádogfürdőkádba és sokáig tisztálkodott a magaszerezte vízben. Aztán tiszta fehérneműt vett, leszedte kéthetes szakállát és lefeküdt a frissen felhúzott ágyba.

Mara reggel, mikor próbára ment, úgy hagyta lefüggönyözve az ablakokat és nem keltette fel az édesapját.

2

A komszomol kerületi bizottsága elfoglalta régi helyét. De mivé lett a szép, tiszta ház, ahová Aija Rubenis beköltözött a komszomolkáival 1941-ben, az emlékezetes júniusi estén! Valami náci intézmény tanyázott benne a megszállás idején és gyalázatosan összerondította az egész épületet. A szobák padlóján mintha fát aprítottak volna, a tapéta levált és rongyokban lógott A bútor javarészét — íróasztalt, könyvszekrényt, díványt elvitték és a falakon itt is, ott is hitlerarcképekbe, vagy horogkeresztes plakátokba ütközött a szem A földön szanaszét hevertek a fasiszta propagandafüzetek Az egyetlen épenmaradt polc pornográf képeslapokkal volt megrakva.

Aija az operatív csoport több tagjával együtt egész nap takarított. Hordták ki a szemetet a szobákból, padlót súroltak, ablakot mostak, port törölgettek. Az asztalokon ott voltak a telefonkészülékek, de hallgattak. Telefont majd csak két hét mulva kapnak, egyelőre nagyon kevés vonala van a központnak, a legfontosabb fővárosi és köztársasági intézményeket se tudják ellátni A menynyezetről sötét, élettelen körtécskék lógtak, minden kilowattnyi áramról a Központi Bizottság és a Népbiztosok Tanácsa rendelkezett az első hetekben A legtöbb intézménynél csakúgy, mint itt, a kerületi komszomolbizottságban, esténként petróleumlámpánál, gyertyánál vagy mécs világánál dolgoztak. A munkából hazatérőt fűtetlen, sötét szoba fogadta, eszébe juttatva, hogy neki kell a lerombolt várost felépíteni, éspedig alapjaiból. Ezt jól tudták mindnyájan és egyetlen pillanatot se vesztegettek.

Aija eleinte szinte minden segítség nélkül dolgozott. Másodtitkárnak alkalmas embert még nem találtak. Mindössze egy instruktor dolgozott a szervezőosztályon, az operatív csoport harmadik tagja pedig a gépnélküli gépírónő volt. Az egész gyakorlati szervezőmunka, a káder- és gazdasági kérdések, az egész levelezés gondja Aijára hárult. És az élet megkövetelte, hogy mindjárt első naptól fogva teljes lendülettel dolgozzanak. Az ipari vállalatoknál, az újjáépülő villanytelepen és a vízműveknél meg kellett alakítani az ifjúmunkás brigádokat. Sőt, nem elég a brigádokat megszervezni, irányítani kell a munkájukat is. Gondoskodni kellett a komszomolszervezetek megalakításáról a vállalatoknál meg az iskolákban, irodalmat adni a fiatalok kezébe és amellett nem lehetett megfeledkezni a tüzelőről, tintáról, papirosról. Reggeltől késő estig jöttek az emberek a bizottsághoz és majd mindet Aijának kellett fogadnia. Naponta bejárta gyalog jóformán az egész kerületet, segített a gyári és üzemi komszomol-csoportoknak, kézen fogta őket első bátortalan és még ügyetlen lépéseiknél az új élet útján. Mindenfelől hozzáfordultak tanácsért, segítségért. Ó, ha legalább Ruta itt lenne! Az sokat segíthetne!

— Nem kellett volna elereszteni Ojarral Tukumsba — panaszolta Aija a városi pártbizottság titkárának, aki feljött hozzá egyszer. — Most mit csinálunk? Se Ruta, se Ojar. És ki tudja, mi történt velük? Rebesgetik, hogy Tukumsban felakasztották az operatív csoportunk több tagját

— Még ne sirasd el őket — biztatta a titkár. — Kijárták a partizániskolát mind a ketten. Ha akárki, de Ojar nem kerül hurokra

— Nem siratom el őket, de jobban szeretném, ha Ruta itt lenne.

— Keríts valakit, ha ideiglenesen is, akire a szervezőosztályt rábízhatod.

— A tapasztalt embereket mind elvitték. És járatlant oda nem tehetek.

— Taníts, nevelj, akkor a járatlan is jártas lesz.

Aija késő este ment haza fáradtan, gondokba merülten. És megint csak hideg és sötétség várta otthon. Még teát se volt hol főzni. Bekapott valami hideget és lefeküdt, magára rakva, ami csak kezeügyében volt — pokrócot, kabátot, birkabőrbekecset. Elalvóban is a láthatatlan ellenséggel bajlódott. „Nem tudsz elbánni velünk — súgta. — Mi nem fagyunk meg..., mindent kibírunk..."

És reggel örömmel ébredt. „Na ugye! Hát nem volt igazam? Fagyállók vagyunk, nem bírsz velünk. Csak egy-két hétig várj! Meglátod, hol leszel akkorra te magad..."

Es csakugyan. Néhány héttel ezután újra víz folyt a vezeték csöveiben. És kigyulladt a villany is. Előbb vöröses, gyenge fénnyel égett, nemigen lehetett dolgozni mellette. De lassan belemelegedett, szépen erősödött. A házmesterek olykor-olykor befűtötték a központi fűtés kazánját és, mintha maga az élet lehelné, kellemes meleg áradt szét a lakásokban. Tobb színház, mozi, iskola is megnyílt. Az élet visszatért és ha lassanként is, de feltartóztathatatlanul nyomult előre, egyik állást a másik után foglalta el.

Aija lakása még kongott az ürességtől, minden nesz visszhangzott. De gazdáinak egyéb dolguk volt, mint a kényelemmel törődni.

Szombat este megjött Juris. Udvözölte és megölelte a feleségét, aztán halkabb hangon közolte az újságot:

— A hadtest megint a frontra megy. Több egység már útban is van oda. Az én ezredem hétfőn reggel indul. Rendben van?

Aija mit tehetett egyebet? Persze, hogy egyetért a férjével. Rendben van... Megint az ellenség háta mögött bujkál majd éjtszakánként, megszállt területen és „nyelvekre" vadászik, meg kikutatja, hol vannak a német tüzérségi állások.

Ez a pár hét, amit együtt tölthettek, fecskeszárnyon repült el. Nekik maguknak is hihetetlennek tűnt, hogy együtt vannak, ugyanazt az életet élik mindketten, holott a nyugati szél ágyúszót hoz... Rendben van, természetesen. A háborúnak még nincs vége.

— Mind mentek? Peter is, meg Austra, Zsubur?

— Mind, kicsim. Eleget pihentünk, meg is látogattuk családunkat, barátainkat. A munkát nem hanyagolhatjuk el.

Elmondta, hogy a nap folyamán meglátogatta a régi kerületét.

— Vanag most az elnök. Arvid Vanag. Nem ismered? Nem várhattak, míg Jurka Rubenis visszakerül, világos. Osszeismerkedtünk. Ugy láttam, elég értelmes ember, csak egy kicsit elevenebb és keményebb lehetne. Kicsi híján a fél kerületet bejártuk. A sörfőző már dolgozik. Hétfőn megnyílik az első villamosvonal. Csak káderünk nincs elég és rengeteg a helyrehoznivaló. Kicsit lekaptam Vanagot, amiért olyan lassan haladnak az utcatakarítással. Mért nem lehet azt társadalmi munkában megcsinálni, mozgósítani az egész lakosságot? Míg a házmesterek így, magukra hagyva,

elkészülnek vele, megőszülhetünk. Igérte, hogy jövő hétre megszervezi. Teherautót kapunk a katonaságtól.

Juris nem tudta, mikor térhet vissza a békés munkához, de minden gondja-gondolata a régi kerületéé volt, amelyet a háború előtt irányított. Éber gazdaszemmel minden jót és nem jót meglátott és türelmetlenül vágyott beleavatkozni a kerület életébe, lendíteni rajta. Ez a nyugtalanság, ez a teremtő láz valamennyiükben megvolt, akik hazakerültek.

A vasárnapot otthon töltötték és hétfőn Juris elment az ezredével. Aija megígérte, hogy a legelső alkalommal meglátogatja a fronton. Hiszen most nincs olyan nagy távolság kozottük, mint addig.

A lett hadtest elmenetele utáni első vasárnapon Aijának egy gyűlésen kellett felszólalnia, a kovetkezőn pedig reggeltől estig a szervezőosztály szemináriumán volt elfoglalva és csak a harmadik vasárnapon szabadulhatott. Hajnalban indult Rigából egy kis személykocsin és reggelre már túljártak Jelgaván. A rombadöntött város Velikie Lukit juttatta eszébe. Ott is ugyanígy a romok között laktak az emberek, összezsúfolódva. Az útkereszteződéseknél forgalomszabályozók álltak és zászlócskáikkal integettek. Teherautó-oszlopok vonultak, egyik a frontra ment, a másik onnan jött. Az út mentén mindenütt a behívó plakátok.

Még egy órai kocsizás és megérkeztek a Juris csapatának állásaihoz. Egy satnya cserjével benőtt mező szélén találkoztak. Fejük felett borongós ég, lábuk alatt sár és latyak. Szinte pillanatonként eldördült az ágyú vagy akna robbant, géppuska kerepelt. A bokrok közé rejtett kis fedezékből reggeltől estig kétóránként vederrel merték a vizet, különben elöntotte volna őket. A nyers fadorongokból eszkábált priccset vékony szalmaréteggel takarták le, a földön a maguk-fabrikálta világítókészség füstölt — egy lámpabél-darabka, amit egy szétlapított légelhárító lövedék hüvelyébe dugtak.

Mindent elmeséltek egymásnak, ami elválásuk óta történt és közben-közben elnémultak, összemosolyogtak, mintha restelnék a boldogságukat.

Jurisnak már háromízben sikerült az ellenség háta mögé lopóznia. Egyik legjobb embere német aknára lépett és otthagyta a féllábát. De a „nyelvet" mégis elhozták.

— Alighanem támadunk hamarosan... Nem eresztenek senkit szabadságra, csak egészen kivételesen s akkor is a hadseregtörzs

külön engedélyével. Az újévet nélkülem kell majd fogadnod, drágám, aligha jöhetek...

Megebédeltek egy csajkából, aztán kimentek járkálni. Mikor sötétedni kezdett, Juris elkísérte a feleségét a műútig.

— No, ma igazi vasárnapom volt... — mondta búcsúzóban.

— Ha valaki bejönne Rigába, firkants egy-két sort, de okvetlenül — mondta Aija. A kezuk összefonódott és nehezen vált szét.

Aija szomorú volt egész úton. „Én édes párom, mikor lehetünk végre együtt?" — ez járt a fejében.

Lucskos hó csapott szembe és belepte az üveget. Ha a soffőr nagyritkán felcsavarta egy pillanatra a lámpát, mintha fehér muslincák raja táncolt volna a fényében.

3

Mikor a színház megnyílt Marának eleinte nem akadt semmi dolga, mert holmi régi darabban nem akart fellépni. De aztán megkapta az új szovjet darab főszerepét és a napokban meg is kezdték már a próbákat. Most aztán erejét megfeszítve dolgozott.

Egyszer — december vége felé — a soronlevő értekezleten ült. Kalej igazgató hívta össze őket és Jaundalder volt az előadó — két új darabot ismertetett, egyik fordítás, a másik eredeti. A vita menetéből nyilvánvaló volt, hogy az értekezlet elhúzódik estig, az előadás kezdetéig. Mara már az elején is mintha csalánon ült volna, inkább az óráját figyelte, semmint a hozzászólókat. Senki se értette a viselkedését, még a vesékbe látó Kalej se tudta mire vélni. Három órakor már nagyon idegeskedett, és éppen akkor vette át a szót az új segédrendező, Kukur, akiről tudták, hogy terjedelmesen és részletesen, a vérbeli elemző kifogyhatatlan türelmével tárgyal minden kérdést. Moszkvában sokat látott, tanult és érdekesen, színesen beszélt. Mara máskor örömmel hallgatta volna, sőt hozzá is szól talán, de ma a legérdekesebb gondolatokat is eleresztette a füle mellett.

Mikor a segédrendező már vagy félórája beszélt az egyes jellemekről s a cselekmény kifejlődéséről és áttért a darab eszmei tartalmára, Mara akkorát sóhajtott, hogy Kalej is meghallotta. Megütközéssel pillantott rá.

— Mi az? — kérdezte súgva és áthajolt hozzá a szék háta felett. — Fáradt vagy?

— Nem. De negyedóra múlva ott kell lennem valahol — felelte Mara alig hallhatóan.

— Hát mért nem mész el? Befejezzük nélküled is.

— Hétfőig nem tudok bejönni — tette még hozzá, de akkor már az előadásra figyelt. Felállt hát, és lábujjhegyen kifelé indult. Igyekezett nem csikorogtatni az ajtót, de nem sikerült neki. Az ajtócsikorgásra többen hátrafordultak, köztük az előadó is. Olyan szemmel nézett rá, hogy Marának nagyon kínos volt. Bűntudatos mosollyal biccentett és kiment. „Szegény Kukur. Megharagudott. Azt hiszi, unom hallgatni. De sebaj, majd ha megtudja az igazat, kiengesztelődik."

Öltözőjébe ment, megigazította a haját, végigtörölte kipirult arcát a puderpamaccsal és elsietett a színházból. A megbeszélt helyen két férfi várta — egyik Zsubur alezredes, a másik Spare százados. Egyenest a frontról jöttek, kocsin és mindössze két órájuk volt. Úgy kihúzták előtte derekukat, mintha legalábbis tábornok lenne.

— Ott voltunk, minden rendben van. Várnak. Máris mehetünk.

— Máris? És ha véletlenül otthon felejtettem az irataimat? — Mara a fejét ingatta és pajkosan nézett Zsuburra.

— Akkor útba ejtjük a lakásodat és elhozzuk az iratokat. Ötig van hivatal.

— Nem ejtjük útba. Annyira feledékeny mégsem vagyok.

— Annál jobb. Egyenest *oda* megyünk — mondta Peter Spare és a választ be sem várva, a kocsihoz lépett, felrántotta az ajtót. Beültették Marát és egyszerre — honnan, honnan nem — egy virágcsokor termett Zsubur kezében. Lovagias, bár kicsit félszeg mozdulattal nyujtotta Marának, aztán beült melléje. Peter is felugrott a sofőr mellé és a kocsi elindult.

Félórával később, miután a formalitásokat szerencsésen elintézték és Mara Pavulanból Zsuburné lett — a Cesisi-utcára hajtottak és megálltak Mara háborúelőtti lakásánál, amelyet most nemrégen visszakapott és úgy ahogy rendbe is hozott. Dús lakodalmi asztal persze nem várta őket és vendég is csak kettő volt — az egyik Peter Spare, a másik Jekab Pavulan, aki az ajtóban fogadta őket. Kiöltözött az öreg a rendkívüli esemény tiszteletére, a jó ruhája volt rajta és nyakkendőt kötött fel. Kicsit ingerülten és csodálkozva nézte a dolgok folyását, nem tudta, örüljön-e, vagy háborogjon. Ki hallott ilyet! Hogy ezt a fontos, nagy eseményt

ilyen hétköznapi módon, sebtiben bonyolítsák le, így ülje meg valaki a lakodalmát, mégpedig nem is akárki, de az ő tulajdon édes lánya, aki tudja a régi szép szokást. Hol van itt az ünnepiesség, az ájtatos remegés, amit éreznie kell az embernek, mikor az ismeretlen, nagy útra lép? Mintha bizony ők parancsolnának az életüknek és nem az nekik! Vagy az új rendszerben így van, minden vonalon? Nem, Jekab Pavulan sehogyse tudott ezen eligazodni és kérdezősködni se akaródzott neki. Na meg bajosan is tudta volna szavakba foglalni a gondolatát. Még a lánya is mintha más lenne, nem a régi Mara. Mikor az új pár egészségére emelték poharukat és koccintottak, furcsa érzés áradt el az öreg ember lelkében, szeme nedves lett. De senki se vette észre.

Az új házasok nem sokáig ültek a lakodalmi asztalnál. Megittak egy-két pohárka bort, haraptak hozzá valami hideget, amit Mara már előbb elkészített és máris készülődtek. A menyegzőt, amúgy igazában, Zsubur ezredtörzsénél akarták megülni. Mara jó melegen felöltözött, nemezcsizmát húzott és gyapjúkesztyűt — a szép csíkosat, amit még boldogult édesanyja kötött neki. Aztán elbúcsúztak az öreg Pavulantól, aki ottmaradt a lakást őrizni, és kocsira ültek. A már besötétedett utcán a komszomolbizottságra hajtottak, mert Peter át akarta adni Aijának, Juris levelét.

— Talán rá tudjuk venni, hogy velünk jöjjön?

Zsubur ötlete nagy tetszésre talált, bement hát ő is Peterrel, hogy meghívja Aiját. Véletlenül kedvezett az alkalom. Előtte való napon megjelent a másodtitkár és már meg is kezdte a munkát. Aija, miután telefonált a városi központba és megkapta az egynapi szabadságot, felöltözött és beült hozzájuk a kocsiba. Útközben megálltak Aija lakásánál és vártak, amíg összeszed egyetmást, aztán átgördültek a Daugava pontonhídján és maximális sebességgel robogtak tova a jelgavai műúton. Nagyon szorosan ültek a kis kocsiban, de legalább melegítették egymást, ami nem kicsiség ilyen szeles téli estén, mikor hófúvás seper a mezőn és telehordja az utakat.

Visz a kocsi sebesen,
tehozzád visz, kedvesem..

kezdte halkan Peter, elől a sofőr mellett és a többi belevágott. Együtt fujták felajzott kedvvel és kicsit izgatottan, mintha kihívnák a sötétséget, a sorsot magát. Mara még jobban odabújt barát-

nőjéhez és rámosolygott szótlanul. Szeme kicsillogott a homályból. Beszélni nem volt miért. Mit is mondhatna erről a csodálatos, tökéletes boldogságról, amely beköltözött az ő és a párja életébe? Nem az égből hullott rájuk, mint váratlan csodatétel, lassan, türelemmel közelítették meg. Messze térségeken, csaták mezején növekedett, sokáig vártak rá, megszolgáltak érte.

Az elhagyott tanyára beszállásolt ezredtörzsnél terített asztal várta őket és az asztalnál Szokolov ezredparancsnok, kicsi hiján az egész parancsnoki karral. A házigazda tisztét Juris Rubenis és Austra Zakis látták el.

Kinn a mezőn hóförgeteg nyargalt, süvöltött. Az ágyúszó egészen közelről hallatszott. Szokolovot is, Zsuburt is sűrűn keresték telefonon a hadosztálytörzsről.

Mara és Zsubur így kezdték az új életet.

4

Egy januári kora reggelen vagy két órával munkakezdés előtt az öreg Mauriny már bement az üzemébe, a famegmunkáló gyárba, amelyet a háború kitöréséig Peter Spare vezetett. De Peter egyelőre még katona és amíg vissza nem jöhet, a tröszt igazgatója őrá bízta a gyárat. Hiszen Mauriny az evakuálás idején, Oroszországban is igazgató volt.

De ez a mai nem közönséges reggel és ő se puszta szeszélyből kelt fel ilyen jókor, nem is azért, mintha álmatlanságban szenvedne. Az első, aki erről meggyőződött, az öreg Asarit volt, a gyári kapuőr.

— Állj! — kiáltott rá, mikor a halk lépésekre felriadt szunyókálásából. Azt se tudta még eldönteni, honnan hallja a neszt, de mindenesetre csattogtatta egy kicsit a puska závárját. — Ki vagy? Felelj, vagy lövök!

— Nyughass, Siman — mormogta Mauriny. — Tán csak nem lősz a tulajdon föllebbvalódra? Vagy ez a szolgálati utasítás?

— Ejnye, te vagy az, igazgató elvtárs! De honnan tudjam — mentegetőzött az őr és kinyitotta előtte a kiskaput. — Olyan sötét van, hogy az orra hegyéig se lát az ember. Mégha egy lámpás lenne itt a kapun, vagy...

— Kis halam,* ne búslakodj, feljő még a te napod! — tréfált

* Szójáték. Asarit sügér-t jelent lettül

Mauriny. — Mihelyt Kegums elindítja az első turbinát, olyan lámpást kapsz, hogy szemüveg nélkül olvashatod az újságot.

— De mikor lesz az! — sóhajtott Asarit. — A rombolás szapora munka, de az építés annál lassúbb.

— Hogy lehetsz ilyen kétségeskedő, öreg munkás létedre? Ha az egész nép összefog, csak eléri, amit akar. Nem eleget fecsegtek már a multkoriban is, hogy a gőzfűrészt nem indítjuk el újévre, dehogyis indítjuk el... És mi lett a vége? Karácsonyra elkészültünk vele. Egy teljes héttel a határidő előtt! Éppen így leszünk Kegumsszal is. Meg a többivel. Magunknak csináljuk, ezt vésd az eszedbe! Nem az uraknak. Munkásember ezt ne értené? Rágyújtasz?

— Hát lehet?

— Ha ésszel csinálod, nem sétálsz vele végig az udvaron, hát miért ne lehetne egy szippantást?

Odanyujtotta neki a cigarettatárcáját és a kapusfülke szélmentes oldalára húzódott.

— Kicsit nagyon is jókor keltél ma, igazgató elvtárs — kezdte egy jó hosszú szippantás után az őr.

— Muszáj. A mai naptól fogva egészen másképp dolgozunk. Állami megbízás! Ha bejönnek a munkások, mondd nekik, hogy jöjjenek mind a kazánházba. Meg kell beszélnünk a dolgot. Hja igen, még valamit... Ha Peter Sparét látnád, fel ne tartóztasd, ereszd be minden belépő nélkül is. Megismered, igaz?

— Hogy megismerem-e? — Kicsibe múlott, hogy meg nem neheztelt a jóember. — Kölyökkora óta ismerem. Hát már leszerelt?

— Azt még nem. De megígérte, hogy benéz. Kiküldetésben van itt, két napra és olyat csak nem tesz, hogy elmenjen a régi gyára mellett, be se szóljon a barátaihoz.

— Nem, azt nem teszi. Rendben van, igazgató elvtárs. Én beeresztem belépő nélkül is.

— Úgy jó lesz, Siman. És irányítsd egyenest hozzám.

Elszívták a cigarettájukat és a csutkákat gondosan betaposták a hóba.

— Aztán a puskával óvatosabban bánj, barátom — figyelmeztette Mauriny az őrt. — Ha első felszólításra nem fogad szót valaki, lőj a levegőbe. Azzal is ráijesztesz. Eltalálni egy embert nem nagy mesterség, csak kérdés, hogy állítod aztán talpra.

Bejárta a gyár egész területét, megnézte a szárítókamrákat, emelőket, gépeket. Kérges ujjaival végigtapogatta a hajtószíjakat — most kapták, nagy utánjárással végre sikerült megszerezni.

1298/54

A régi szíjakat vagy elvitték a németek, vagy apró darabokra metélték. És a gőzfűrész hajtószíj nélkül olyan, mint ember a karja nélkül. Még szerencse, hogy a gépeket fel nem robbantották.

A jó gazda éles szemével vizsgált és meg is látott minden apróságot. Ha valami nem úgy volt a helyére téve, ahogy kell, már dohogott és szidta magában a nem öntudatos munkásokat, akiket még mindig oktatni kell, míg az utolsó málészájú is meg nem tanulja, hogy bánjon a közjavakkal. Mert mi dolog ez? A hórakásokból deszkadarabok állnak ki jobbra-balra és a rigaiak megfagynak, mert nincs elég tüzifájuk. Ez így nem mehet, barátocskáim, minden darabkát, minden szilánkot fel kell használni.

Mikor a körútjával végzett, bement az irodába melegedni. Maga elé tett egy papírlapot és felírta, kinek milyen utasítást adjon. Semmit se felejtett el, semmit se hagyott ki.

Közben reggel lett, szállingózni kezdtek a munkások. Mauriny megvárta, míg az utolsó is bejött, akkor átment a kazánházba.

Nyomban elnémult a lárma, mikor az igazgatót meglátták. Az öregebb munkások, akik még a háború előttről ismerték, úgy üdvözölték, mint egymást szokták. A fiatalok kíváncsian nézegették. Várt, amíg elcsöndesednek és megköszörülte a torkát.

— Elvtársak, barátaim — kezdte. — Jól tudjátok, nem kell külön mondanom, hogy az üzemünk tökéletesen rendben van. Egyszóval — máris dolgozhatnak a gőzfűrészek meg a többi műhely is. De jól tudjuk, hogy Rigában és az egész Szovjet-Lettországban sok minden nincs még helyrehozva. Ahogy az átkozott fasiszták hagyták, úgy van mind a mai napig, törötten, összelapítva, használhatatlanul. A villanyáram is... Valami kis világításunk van már, de nézzétek meg ezeket a körtécskéket. Hát világítás ez? Nem, igazi erős fényt nem adnak, csak pislákolnak. Éspedig azért, mert mindenkinek kell. Sokfelé osztják és úgyszólván nincs miből adjanak. Más lenne persze, ha Kegums már dolgozna. De ki építse fel Kegumsot? Csakis mi magunk. És menjünk csak tovább. Hogy élnek azok az elvtársaink, akik a Daugaván túl laknak?

— Rosszul, de még milyen rosszul! — kiáltották a tömegből. — Víz nincs és reggel meg este azt se tudjuk, hogy jutunk át a folyón.

— Így van, barátaim — folytatta Mauriny. — És amíg rendes hidat nem építünk, se villamos, se víz nem lesz a kerületben. Ebből is látszik, hogy a hídra szükség van. Mentül előbb meg kell hogy legyen. Olyan fontos, mint a mindennapi kenyér.

— No, arra a hídra pedig sokáig várhatunk — vetette közbe egy újonnanjött. — A pontonhíd jég alatt van. Ha megindul a jég, elviszi, meg se áll vele a tengerig. Az új hídnak meg évek kellenek. Ulmanis tizenöt évig gondolkodott arrul a hídrul, a Valdemar-utca végin, mégse tudta kigondolni.

— Igaz, mind igaz, elvtársak. Ulmanis tizenöt évig gondolkodott és nem tudott kigondolni semmi okosat, mert nem a nép boldogulásán törte a fejét, csak azon, hogy a maga zsebét megtömje, meg a kulák komái zsebét. Ulmanis idején így volt, de a szovjet világban másképpen van. Nekünk nem kell tizenöt évig gondolkodni. Sokszor tizenöt nap is elegendő. Éppenhogy kiszemelik a helyet, megvizsgálják a folyó medrét. Akkor a kormány kimondja, hogy a népnek egy új hídra van szüksége és az építők minden tetetória nélkül hozzáfognak a munkához. Így van ez ott, ahol szovjet kormányzat van, igen. És éppen azt akarom közölni veletek, hogy ilyen értelmű határozatot már hoztak is. Még a jégindulás előtt megépül a nagy, új Daugava-híd.

Olyan zúgás támadt erre a kazánházban, mint valami méhkasban. Sokan hitetlenkedve ingatták a fejüket, nevettek és hangosan ki is mondták a véleményüket.

— Még jégzajlás előtt? Meséljék a bolondnak. Hát a hidacskák csak úgy odarepülnek, mi? Nem tréfadolog az.

— Nem is hidacska, de igazi, komoly híd — harsant fel most Mauriny hangja, betöltve a helyiséget. — Kérlek benneteket, barátaim, legyetek még egy kis türelemmel és ne lármázzatok. A fődolgot még nem mondtam meg. — És mikor elcsendesedett a hallgatóság, nyugodtabban folytatta: — A kormány és a Párt határozata, hogy a hidat még jégzajlás előtt meg kell építeni és nyárra — lesz pontonhídunk is. Meg is kezdték már a pontonok kiemelését a jégből. Búvárok dolgoznak, meg katonák és matrózok. A hídépítésnél pedig a Vörös Hadsereg segít majd. Azt pedig jól tudjátok, hogy halad a munka, ha a hadsereg is nekilát. Kérdezzétek csak Hitlertől, annak tapasztalata van már ebben. Csak félő, hogy zokon találná venni a kérdést. Egy szó mint száz, barátaim, a mi gyárunkat érte a kitüntetés, hogy részt vehet a hídépítésben. A fűrészelt árut mi szállítjuk, minden nap az előírt mennyiséget. Holnaptól kezdve két műszakban dolgozunk. És azt hiszem, a vasárnapot is bele kell majd venni, ha azt akarjuk, hogy elkészüljön a híd még jégzajlás előtt. Vagy hogyan gondoljátok? Kinék mi a szívén van, mondja ki bátran.

Minek ide a sok szó — hallatszott Vilciny fűtő öblös, mély hangja. Magas szál nagybajuszos öregember volt. — Nem maradhatunk szégyenben a többi mellett — mondta. — Mégcsak az kéne, hogy azt mondhassák rólunk a rigaiak: „Megépítették volna idejére a hidat, de a Mauriny kollektívája miatt fuccsba ment az egész. Nem szállították idejére a fát." Hisz azt se tudnánk, hová tegyük a szemünket szégyenletünkben. És ha Sztálin elvtárs is megtudná? Mit felelünk neki? „Famegmunkáló elvtársak — mondaná. — Mi dolog ez? A harcos forradalmárok között mindig az első sorokban küzdöttetek és most nem akartok segíteni a szovjet hatalomnak édes hazátok földjén?" Végezz már Mauriny, lássunk dologhoz. Nem sok időnk van a jégzajlásig.

— Jól beszél Vilciny elvtárs! — kiáltották a munkások. — Nincs mit tanakodni. Ha kimondtuk a szót — álljuk is. Csak az építők haladjanak, mi ontjuk a fát.

Vilciny megragadta az emelőkart és felbúgott a gyársziréna, a munkakezdést hirdetve. Kiki a maga műhelyébe sietett és kisvártatva már harsogott a körfűrész, fehér fapor lepte az arcokat és munkaruhákat. Az öreg Mauriny a kazánház ajtajából izgatott örömmel figyelte a nagy elevenséget, amely betöltötte utolsó zugáig a gyárat.

— Ez aztán a kollektíva, Mauriny! — szólalt meg valaki a háta mögött. — Ha kimondta a szót, állja is!

— Ni csak, Peter! — Az öreg hátrafordult és megölelte a vendéget. Nyers kedveskedéssel nagyot csapott a hátára. — Hallottad? Nem akarnak szégyent vallani.

— Nem is fognak. De sok függ ám tőled magadtól. A feladat nem könnyű. Ha határidőre teljesíteni akarjátok, sehol semmi fennakadásnak nem szabad lenni. A gyár egész idő alatt teljes kapacitással kell hogy dolgozzék. És hogy a faellátásban zökkenő ne legyen, a fuvarozók és rakodók is állandóan a tűzvonalban álljanak. Szállítóeszköz, benzin, olaj, áram — mind a te gondod. És jókor kell gondolni mindenre. Ami pedig a legfontosabb, nem szabad eltérni az ütemtervtől, különben kapkodás, kavarodás lesz.

— Úgy, úgy, Peter, csak taníts. Mondd meg, hogy lehetne a legjobban megszervezni a munkát. De gyerünk az irodába ceruzával a kezünkben dolgozzunk. A szó szoros értelmében haditervet kell kieszelni.

Bejárták az üzem egész területét. Mint az imént Mauriny, úgy most Peter vizsgált meg apróra mindent éles gazda-szemmel. Mau-

riny előrebocsátotta és dobogó szívvel lépkedett a nyomában. „Na, most meglát valamit és az orrodra koppint...“ Noha ő volt a gazda, mégis úgy érezte magát, mint kisiskolás diák a szigorú tanító előtt. Peter frontharcos, joggal követelheti, hogy itt minden rendben legyen. Ha valahol hibát talál, megrója bizonyosan. „Hol volt a szemed, Mauriny? Mért nem vetted észre? Hát így helyettesítesz engem?“ Lehet, hogy nem mondja ki, de az ő szíve akkor is megérzi a korholást...

Nagyjából jól folyt le a szemle. Csak később, mikor már jó órája tanácskoztak az irodában és ceruzával a kezükben részletesen kidolgozták a „haditervet“, akkor említette Peter, hogy a tűzbiztonsági berendezéseket jó lesz kiegészíteni.

— Emlékezz csak vissza, mi volt a negyvenes év őszén, mikor fel akarták gyújtani a gyárunkat. Ki tudja, hátha most is itt van az ellenség a munkások, művezetők között? Hátha a náciknak sikerült becsempészni néhányat a maguk emberei közül? Pedig ha itt felröppen a vörös kakas, nem tudom, mi lesz a híddal.

— Bizony. Ki kell nyitni mind a két szemünket — mondta Mauriny. — Több vízzel telt hordó kell, meg veder. Még ma megvizsgálom a fecskendőket, hogy rendben vannak-e. És ki kell oktatni az embereket. Nem csupa régi emberrel dolgozunk, az igaz. És az újakról — mit tudhatunk? A főmérnök szovjet ember, azért felelek. De a két művezetőről csak annyit mondhatok, hogy nem ismerem őket. Lehet, hogy alaptalan a gyanúsítás. Lehet, hogy nem.

— Nagyon jól csinálod a dolgodat, barátom. De nyisd ki jól a szemedet. Bizalom és ellenőrzés, ahogy a Párt tanítja.

— És mikorra számíthatunk rád? Ne hidd ám, hogy én sokáig bírom. Csontjaim pihenni vágynak. Hiába — csak nincs az a mozgékonysága, ébersége az embernek, mint régen. Éppen csak hogy tapasztalata van...

— Sebaj, most már csak tarts ki a háború végéig. Vagy esetleg tovább is. Még kérdés, visszahelyeznek-e engem ide, ha leszerelek is. Most már nem is látom annyira fontosnak, hisz jó kézben van a gyár.

Az öreg megrettent.

— Várjunk csak, barátom, magad is beláthatod... Hát idevaló vagyok én, ilyen nagy üzem élére?

— Én komolyan beszélek, öregem. Ma mindenkinek többet kell vállalni, mint amennyit, azt hiszi, győzhet. Nem játék, amit csinálunk. Felépítjük Szovjet-Lettországot!

Az öreg Mauriny kikísérte vendégét a kapuig és a szemével még tovább, amíg csak el nem tűnt a szegleten. Akkor visszament az irodájába.

„Hajhaj! Nehéz ezekkel boldogulni... öregembernek túlságosan nagy feladat... — aggodalmaskodott magában. — Mintha bizony nem lennének nálamnál fiatalabbak..."

Peter Sparét azért vezényelték Rigába, mert egyrészt a Faipari Népbiztosságon kellett különféle anyagokat felkutatni, másrészt a törzskari gépkocsit kellett átvenni a javítóműhelyben. A hadtest harcszakaszán most meglehetős csönd volt és az ezredet, amelynek egyik századát Peter vezette, a második vonalba vonták vissza.

A szolgálati feladaton kívül Austrától is kapott megbízást, hogy menjen el a Krisian Baron-utca ilyen meg ilyen számú házába, a negyedik emeletre és nézze meg a lakást, amelyet Aija talált nekik és már Peter nevére íratott. Elég szép lakás volt, jó állapotban, de bútorozatlan.

„Eleinte majd olyanformán kell élnünk, mint a fronton. Csak az a különös, szinte elképzelhetetlen, hogy most majd mindig együtt lehetünk, Austra meg én... Új élet kezdődik, jobb, igazabb a réginél. Közös meggyőződések, közös vágyak... A háború még folyik, egyenruhában járunk még mindketten, de már virrad az új nap, zúg az új élet, mint a bővizű patak... Megértésben élni, egymást segítve, támogatva, megosztva bút-bajt, örömet, együtt dolgozni — de jó lesz neki is, nekem is."

Igen. Szép és jó lesz nekik, mindenképp. Ezt tudták a barátaik, harcos bajtársaik és nem akadt olyan ember az ezredben, aki ne örült volna velük. August Zakis alezredes sebe még nem hegedt be, de Austrával azért ő is el-eltréfált.

— Lám, lám, húgocskám, mi derül ki? Hát ezért hadakoztál? Férjet kerestél magadnak? És mi lesz, ha otthon elmondom apánknak, anyánknak? Az öreg megharagszik: összeveszejted őket Liepinyékkel, pedig úgyse voltak valami jóban.

— Miért? Talán bizony Liepinyék hozzájárulását kellene kérnünk, Peternek meg nekem? Hogy így meg úgy, össze akarunk házasodni, kérjük az áldásukat... Érdekes. Ugyan, mit felelnének?

— Én bizonyosra veszem, hogy Liepinyné tüstént a paphoz szaladna jótanácsért és könyörögne, hogy ne eskessen össze benneteket.

Austra komolyan vette a tréfát és felfortyant.

— Nem szégyelled magad, August? Igazán azt hiszed, hogy paphoz megyünk esküdni? Kinek nézel?

— A szerelmesek sose voltak nagyon következetesek. Az érzés uralkodik rajtuk, nem az értelem.

— Majd meglátjuk, ha te magad...

— Én? — August arcáról eltűnt a mosoly s a homlokán újra megjelent a kemény ránc. Az évődés a két testvér között elszakadt, mint a gyenge fonal, ha éles penge éri.

5

Egy januárvégi napon, mikor a rigai pályaudvarra menetrendszerűen befutott a moszkvai vonat, jól megtermett férfi szállt le, katonai egyenruhához hasonló öltözetben. Kihajtottszélű fehér nemezcsizma volt rajta, kék, buggyos nadrág, szürke perzsaprémmel szegett jó, fekete bekecs és ugyancsak perzsaprémes fülessapka. Két hordárt hívott és két-két jókora bőröndöt bízott rájuk. Az ötödiket — a kisebbet, könnyebbet — maga vitte és szilárd léptekkel ment a hordár nyomában a kijárathoz. Piros, kicsit puffadt képe csupa kíváncsiság volt. Élénken figyelte a szembejövőket, nyilván azt remélte, ismerősre akad köztük.

— Kerítsenek nekem autót vagy bérkocsit! — utasította a hordárokat zamatos lett nyelven.

Autót nem lehetett keríteni, mert a taxik akkor még nem jártak Rigában, de bérkocsi akadt végre. Egy agyonhajszolt lovacska húzta, a bakon vén kocsis ült. Az utas megadta a címet és alkudott vagy öt percig, végre megegyeztek. Ernest Csunda — mert ő volt — összes bőröndjeivel együtt elhelyezkedett az ócska batárban és míg az nyugalmasan vitte, gondosan megnézett minden épületet, jobbról balról, a gazda szemével, aki hosszú távollét után hazatér birtokára.

„Nem is olyan szörnyű — dünnyögte magában. — Jobb, mint ahogy vártam."

Nagyvonalú tervekkel érkezett Rigába. Ha a pártmunkából nem lesz semmi, áttér a gazdasági vonalra. Lehet népbiztos-helyettes vagy trösztigazgató. Hozzáértő emberekben nagy most a kereslet. Saját autó, sofőr, csinos dolgozószoba, hatalmas íróasztal több telefonnal, szép tágas lakás valahol a belvárosban, ízléses

berendezés... „Akkor majd te is beadod a derekadat, Rutácska, és bűnbánóan visszakéredzkedel. Én meg fontolgatom egy-két napig, hadd idegeskedjen, sírdogáljon egy kicsit, csak azután bocsátjuk meg a sérelmet. És most már vége legyen ám a szeszélyeskedésnek, hisztériás elhagyási kísérleteknek! Nem tűrjük a női zsarnokságot..."

Ilyeneket forgatott eszében Ernest Csunda a kis batáron. Nem üres kézzel került haza az evakuálásból, annyi szent. A pukkadásig rakott bőröndök ékesen bizonyították az ellenkezőjét. Volt azokban lábbeli és edény, élelem és sok szép apróság, uráli mesterek remeke. Mert Csunda nem csücsült a kuckójában a nehéz háborús évek alatt. És ez még csak a kezdet kezdete. Majd itthon, Rigában lehet igazán kibontakozni.

Végre megállt a kocsi a ház előtt, ahol Rutával a háború kezdetéig lakott. Egyelőre itt száll meg, de csak addig marad, amíg szebb, nagyobb lakást nem talál. Ketten a kocsissal felcipelték a bőröndöket és lerakták a lakás ajtaja előtt a lépcsőfordulón. Kifizette és elbocsátotta a kocsist, megigazította a tarkójára csúszott sapkát és megnyomta a csengőt. De nem szólt.

Nyilván nincs áram. Bekopogott. Valakinek csak kell lenni a lakásban. És ha Ruta megelőzte? No, lesz itt akkor jelenet!

Egy éltes asszony nyitotta ki az ajtót. Megijedt az idegentől és be akarta csapni előtte az ajtót, de az már átlépett a küszöbön.

— No kérem, talán beeresztene? — mondta nagy nyugalommal.

— Mi tetszik? — kérdezte izgatottan az asszony.

— Be akarok menni a lakásomba.

— No de, uram... ez az én lakásom. Itt lakom a férjemmel és a lányaimmal.

— Mióta?

— Negyvenkettő óta.

— Na lám. Csakhogy ez már 1940 óta az én lakásom — diadalmaskodott Csunda. — Néhány évig távol voltam, de hazajöttem és szükségem van a lakásomra, tehát elfoglalom. Ezen ne is csodálkozzék, kedves polgártársnő.

Es ügyet se vetve a sápítozó asszonyra, bevitte a bőröndjeit az előszobába és egymásra rakta, szép rendben. Aztán bezárta az ajtót és levetette a bekecsét.

— Persze, azt remélték, hogy nem jövök vissza. Vallja csak meg — mondta nevetve. — Azt hitték, most már minden így ma-

rad. De bizony visszajöttem. Összébb kell húzódzkodni. Egyelőre csak egy szobát foglalok el, a nagyobbikat, persze, az utcait.

— Ott a lányaim laknak — mormogta bátortalanul az asszony, akit Csunda magabízó fellépése megfélemlített. — Kényelmetlen lesz ennyi embernek ilyen szűk helyen.

— Ha kényelmetlen lesz, majd megkérem, hogy hagyják el a lakásomat. De az is meglehet, hogy erre nem kerül sor. Ez a lakás nekem amúgyis kicsi. Mihelyt másikat találok, elköltözöm. Nem ajánlhat véletlenül egy megfelelőt? Négy-ötszobásat, nagyobb nem kell. De csak teljesen berendezett lakás érdekel, üres hodállyal nem tudok mit kezdeni.

Az asszony gondolkodott egy kicsit, aztán hirtelen felélénkült.

— Éppen itt a szomszédban van egy szép lakás! A gazdája elmenekült a németekkel. Valami magasrangú rendőrtiszt volt. De siessen, nehogy más foglalja el.

— Nagyon helyes, polgártársnő, majd átmegyek és megnézem. Csak előbb megmosakszom, megberetválkozom. Meleg víz van? És mondja, mért olyan hideg ez a lakás?

— Jaj, kedves uram, hiszen nincs fűtés. Éppenhogy a gázresó ad valami kevés meleget.

— Hát ez nincs rendjén. Majd én beszélek a gondnokkal.

— Beszéljen vele, legyen szíves. Öntől talán megijed.

És hozott neki a konyhából meleg vizet, a teáskannában maradt valamennyi. Csunda megberetválkozott, rendbeszedte magát és ment a dolgai után. De előbb nyomatékkal figyelmeztette az asszonyt, hogyha bármi hiányoznék a holmijából, bíróság előtt fogja felelősségre vonni.

Legelőbb Rutáról akart tudakozódni. Ha megelőzte, hát amilyen ostoba, nyílt természetű, ki tudja, mi mindent kotyogott itt róla. Akkor pedig a pártszervek beléköthetnek és nehéz lesz kimagyarázkodni. Viszont ha senki se tud még semmit, rájuk támaszkodhatik.

Rutáról elsősorban a komszomol kerületi bizottságában, Aija munkahelyén tájékozódhatott volna. De ezt a gondolatot mindjárt elvetette. Nem, Aijához nem fordul. Élénken emlékezett még a kellemetlen szóváltásra, amely 41 őszén folyt le közöttük. „Ha más nem is, de Aija bizonyosan kikürtöli minden botlásomat, városszerte. Igen nagyra van."

Inkább Ruta szüleit keresi meg, az sokkal célszerűbb. Ha élnek,

okvetlen tudnak a lányukról. Meg az is lehet, hogy Ruta ott lakik náluk. Így hát az öreg Zalitékhoz indult.

A házajtón most is ott a kis réztábla — szóval, megvannak. De a kopogtatására senki sem jött ki. Ismételt kopogtatás után megkereste a házmestert és megtudta, hogy Ruta anyját a megszállás alatt elvitte a tífusz, apja meg valami szövetkezetfélében dolgozik és jó későn jár haza. A lánya még nem jött meg.

Csunda nem vesztegette az időt, elment megnézni a lakást, amelyet a háziasszonya ajánlott. A házmesternek úgy mutatkozott be, mint a tanács megbízottja, mire az persze, tüstént mindent megmutatott. A lakás határozottan szép volt, kielégíthette a legkényesebb ízlést. Remek szalon, benne kandalló és zongora, barátságos háló, fürdőszobával, dolgozószoba, az ebédlő tekintélyes tölgyfatálalójában még ott a porcelánedény és a kisebb-nagyobb kristálypoharak egész tömege, likőrös, boros, pezsgőnek való, mindenféle fajta. A magasrangú rendőrtiszt nyilván rohanvást menekült, és nem ért rá semmit magával vinni, vagy elpusztítani.

— Lefoglalom a lakást. Így, mindenestől. Adja át a kulcsokat — rendelkezett.

Aztán elment a tanácshoz és a lakásügyosztályon elintézte a dolog jogi részét. Akkoriban ez még sokkal egyszerűbben ment, mint félévvel később. A hivatalos kiutalással a zsebében a rendőrségre sietett és bejelentette magát, mint állandó rigai lakost. A házmester segítségével még aznap átvitte a bőröndjeit, és estére újra elment az öreg Zalit lakására.

Akkorra már megjött a munkából és éppen vacsorált a konyhában.

— Erőt, egészséget, apácskám! — köszöntötte vígan.

— Ernest, kedvesem, hát megjöttél? — Az öreg elébe sietett és az ajtót nézte, hogy nem nyílik-e, nem jön-e még valaki?

— Egyedül? Hát igaz, hogy Ruta — szava elakadt, arca elborult.

— Sajnos, bizony csak egyedül — sóhajtott Csunda. — Ilyen a sors. Együtt mentünk el és csak magam jövök vissza.

Így hát egészen másképpen folyt le a találkozás, mint Csunda várta. Az öreg elérzékenyült, majdnem sírva fakadt.

Ügyesen kellett kérdezni és felelgetni, hogy Zalit apó ki ne találja, milyen keveset tud ő Ruta dolgairól, másrészt pedig kiszedje belőle, amit lehet.

Apósa annyit tudott, hogy Rutát az ősszel Ojar Snikerrel együtt Daugavpilsen látták, aztán Tukumsba mentek és ott a németek karmai közé kerültek. Egy polgár, akinek sikerült a fronton át idejutni, azt beszélte, hogy a fasiszták felakasztották őket.

Csunda percekig leverten ült. Hogy Ojar elpusztult, azt még elviselte volna, de Rutáért mégis csak kár. A sajnálkozást azonban hamarosan elnémította egy határozottabb, erősebb érzés: hiszen akkor nyugodtan előállhat a bombázás közepette elvesztett pártigazolvány meséjével!

— Es hogy szakadtatok el egymástól? — faggatta az öreg. — Együtt kellett volna maradni szépen.

— Más-más feladatot kaptunk — magyarázta Csunda. — Különleges feladatokat, én is, ő is. Háborús időkben ez nem is lehet másképp. És mi, párttagok, teljesíteni szoktuk a parancsot. Így hát külön kellett válnunk. Nehéz sors, bizony. Dehát nemcsak minket ért ilyen veszteség. A szerencsétlenséget viselni kell. Legyen férfi, Zalit elvtárs!

Elsietett, nehogy olyat kérdezzen tőle az öreg, amire nehéz felelni. De meg különben is, nem olyan idők ezek, hogy sokáig búslakodni lehessen. El kell rendezni a dolgait, amíg a körülmények kedveznek. Lakása már volna megfelelő, de a berendezést még ki kell egészíteni. Mennél több, annál jobb. Értelmes ember nem tölti az életét merengéssel, emlékezéssel, az elveszett boldogság siratásával.

Két-három napig cirkált, mint a jó vadász, Riga utcáin, sorrajárta az elhagyott lakásokat és az esthomály leple alatt kézitalicskán hazahordott egész garmada jó holmit. A szobák már bútorraktárhoz voltak hasonlók, de ő még egyre hordta az asztalkákat, karosszékeket, szekrényeket, tükröket. Egy zongorával nem érte be, még egy pianinót is szerzett hozzá. A szegletekben csillárok, gyertyatartók, képek, szőnyegek zsúfolódtak. Rendesen lépni, de még megfordulni is bajosan lehetett a nagy halmaz közepette. De Csundát ez nem zavarta. „Majd elrendezzük idővel." Gyönyörködve járkált a szobákban, vizsgálta a kincseit, tapogatta a puha bársony karosszékeket, nézegette magát a tükörben és egy ujjal próbálgatta a zongora meg a pianinó billentyűit.

Mindent egybevetve, nem veszített ezen a háborún.

Egy este aztán, gazdasági ügyeinek elintézése után jelentkezett a pártbizottság első titkáránál abban a kerületben, ahol vala-

mikor dolgozott. A titkár türelmesen végighallgatta a meséit: hogy hagyta el a várost Sileniek utasítására, milyen hősiesen állta a bombatámadásokat, hogy vesztette el a pártigazolványát, milyen állhatatosan kérte, sürgette az új pártigazolvány kiállítását. Hasztalanul, mert mindig csak azt válaszolták, hogy az ügyet majd csak akkor lehet elintézni, ha az összes körülmények felderíthetők lesznek, vagyis — a háború után. A döntés a Lettországi K(b)P Központi Bizottságot illeti. Ozoliny párttitkár — már deresedő férfi — keményen a szemébe nézett és megkérdezte:

— Miért nem fordult mindezideig a Központi Bizottsághoz?

— Kétízben írtam, magának Kalnberzin elvtársnak, de a leveleim nyilván nem érkeztek meg — felelte szemrebbenés nélkül. — Hiszen tudja, elvtárs, hogy működött a posta a háború idején.

— Jól működött, Csunda elvtárs.

— De én nem is tudtam a KB pontos címét.

— Nyugodtan elküldhette volna a levelet az SzK(b)P Központi Bizottságának. Feltétlenül eljuttatta volna rendeltetési helyére.

— Ez valahogy nem jutott eszembe — mormogta Csunda. — És annyi minden ért... elvesztettem a feleségemet... lelki depresszió... Gondolhatja...

— Mért nem jelentkezett a Lett Hadosztályba?

— Egészségi állapotom nem engedte. Baj van a tüdőmmel, titkár elvtárs.

— Tüdővészes? Nem látszik annak.

— Elég jó színben vagyok, de ez csak látszat. Vizsgáltasson meg egy orvossal. De ne higgye, hogy azért nem teljesítettem a kötelességemet. Hadiüzemben dolgoztam az egész háború alatt.

A titkár csak nézte és a tekintetétől Csunda összehúzódott, mintha jeges vízzel nyakon öntenék.

— Mért hazudik? A Pártot akarja megcsalni? Hiábavaló fáradság. Tudunk mi mindent. Amikor a hadosztályt szervezték, maga sietve elutazott Közép-Ázsiába.

„Ruta elfecsegte Aijának — gondolta Csunda. — Most aztán kikanalazhatom a kását."

— Maga voltaképpen már régen kizárta magát a Pártból. Nekünk csak véglegesíteni kell az ügyet. A Pártot megcsalni nem lehet. A Párt elé csak tiszta szívvel, nyílt lélekkel léphetünk, nem úgy, mint egy közönséges szélhámos.

— Ön sérteget, titkár elvtárs! — Csunda kihúzta a derekát. — Követelem az ügyem kivizsgálását. Bizonyítsák be...

— Meglesz a kivizsgálás is, a bizonyítás is, legyen nyugodt. De vegye tudomásul — máris a kelleténél több bizonyíték van a kezünkben. Szavahihető tanúk állítják az ellenkezőjét annak, amit itt előadott. Elmehet. Majd behívjuk, amikor kell.

E beszélgetés után Csunda belátta, hogy a káderosztály titkárához már okosabb el se menni. Ha a kerületnél így vélekednek róla, hát nyilván ott is tudnak egyetmást. Jó beosztást itt már nem kap.

— Nem is kell! — morogta haragosan. — Megleszek nélkületek is.

Mint praktikus ember, aki nyitott szemmel figyeli a körülményeket, nem egy csábító lehetőséget fedezett fel már az elmúlt napokban Egyebek között egy nőt is talált, élete virágában lévő nőt, aki az első találkozásnál, a házgondnoki hivatalban, kegyes pillantásokkal ajándékozta meg. Egy házban lakott vele és ami a legfontosabb — nem éppen nagy, de szépen jövedelmező mészárszéke volt a belvárosban. Emilija Rutkaste — így hívták — nevét is, meg a mészárszéket is néhai férjétől örökölte.

Így aztán Ernest Csunda gondolata önkéntelenül Emilija Rutkaste felé szárnyalt.

„Nem járnék rosszul vele" — állapította meg és halogatás nélkül, még aznap este, bekopogott az ozvegyhez. Az maga nyitott ajtót és a váratlan vendég láttára gyengén el is pirult.

— Engem keres, Csunda úr?

— Igen. Lejöttem. Fontos dologról szeretnék beszélni magával. Nem zavarom? Van egy kis ideje?

— Hogyne lenne. — Emilija Rutkaste mosolya mutatta, hogy szívesen látja. Elég szemrevaló asszonyka volt, bár a kelleténél kicsit gömbölyűbb. — Tessék. Fáradjon be. Csak magam vagyok.

— Köszönom. — Csunda hangja ércesen csengett. Követte Emiliját, akinek a lakása éppen úgy tömve volt bútorfélével, mint az övé egy emelettel feljebb.

— Nos, mi az a fontos kérdés? — kérdezte, mikor a vendég már letelepedett a kínált székre.

Nem felelt mindjárt. Előbb végigjártatta sasszemét a tárgyak sokaságán és magában felbecsülte, fekete árakon. Az antik asztali óra egymaga komoly pénzt ér. És micsoda garnitúra! Az a mahagóni íróasztal a porcelánfigurákkal! És a kristályüveg... Még a

háború legelején szedhették össze. Lehetetlen, hogy egy mészáros, vagy az özvegye megadhatta volna az árát. Hát igen... Ez a nő tudja, mi az élet — gondolta elégedetten. És végre Emilijához fordult, hosszan nézett rá, mint egy szerelmes fülemile, és kibökte.

— Bajban vagyok, Rutkaste elvtársnő.

— Hogy értsem ezt, Csunda úr? Nem sikerült megfelelő munkakört találni?

Csunda megvetően biggyesztette az ajkát.

— Munka akad. Engem szívesen alkalmaznak, akármilyen felelős hatáskörben is. Dehát vajjon a munka, a hatáskör minden? Az ember nemcsak munkára született. Személyes élményei is vannak. Boldogságra vágyik. Egyebek között — szíve is van. És nekem éppen azzal van bajom.

Emilija nem akarta elérteni a célzást.

— És nem fordult még orvoshoz? Vannak bevált gyógyszerek. Csak nem szabad elhanyagolni a betegséget.

— Az én betegségemre csak egy gyógyszer van — maga! — mondta tüzesen, szemét az asszony szemébe fúrva.

— Én? — Emilija nevetve rántotta fel a vállát. — Beszéljen világosabban, nem értem.

— Pedig könnyű megérteni... Szeretem...

— Ó! — Az asszonykának sikerült elpirulni. — Érdekes.

— Remélem nem neveti ki érzelmeimet. Még akkor sem, ha nem hallgatna meg.

— Isten őrizz, hogy ilyen szent érzelmeket kinevessek!

Miután meggyőződött róla, hogy komolyan veszik, az özvegy elé tárta elképzelését.

— Mind a ketten özvegyek, magányos emberek vagyunk. Maga elvesztette a férjét, én a feleségemet. Maga küszködik az üzletével, én meg nem tudom mire fordítani tapasztalataimat, kezdeményező képességemet. Maga kénytelen idegen munkaerőre támaszkodni. Hiszen, ugyebár, nem magának való a falvakba mászkálni húsért meg egyebekért. És ki marad akkor az üzletben, ki ad el? Az idegen munkaerő nem az igazi. Az mindig csak a maga hasznát nézi. Egészen más a férj. Kivált az olyan, akinek jó kapcsolatai vannak sofőrökkel, garázsokkal. Úgy mindjárt más a helyzet. A férj beutazza a vidéket, összevásárolja a parasztoktól, amit lehet, maga meg eladja szépen és az egész jövedelem a családban marad

— Színigazság, amit mond... Ha akad ilyen férj...

— No, gyerünk csak tovább. Ki tilthatja meg magának, hogy férjhez menjen, ha úgy látja jónak és a szerelem se hiányzik?

— Tiltani senki se tiltja. De már engedjen meg — ez a tempó! Alig egy-két napja, hogy megismerkedtünk.

— Az első pillantásra fellobbant szerelem a házasság legszilárdabb alapja.

— Azt hiszi?

— Tudom, drága Emilija.

Az asszony gondolkodott egy kicsit, aztán egészen prózai kérdést vetett fel.

— És mi lesz a másik lakással? A magáé is szép. Egy házaspárnak nem engedélyeznek két lakást.

— Hát aztán? Egy-két hónap mulva olyan lakásínség lesz Rigában, hogy szép summát lehet majd kapni az ilyen szobákért. Addig meg, amíg a lakások ára fel nem szökik, nem megyünk az anyakönyvvezetőhöz. Ez semmiképp se fogja csorbítani a boldogságunkat.

— Sőt, úgy még jobb. Ha valami bonyodalom támadna, könnyebben kimászik az ember. Na meg így lesz néhány hónapi jegyesség, mint vőlegény és menyasszony kiismerjük egymást, ahogy rendes emberek szokták. Aztán, ha kiderül, hogy a természetünk összeillik, megtartjuk az esküvőt.

— Mintha csak a gondolataimat olvasná. Máris tapasztalom, milyen könnyen megértjük egymást.

Elbeszélgettek egész este és látták, hogy érdekeik az egész vonalon egybevágnak. Emilija előkerített egy üveg bort és szalonnás rántottát sütött.

Alig ültek vacsorához, megjelent egy alacsonytermetű fiatalember. Emilija bemutatta.

— Jack Bunte, a társam. Együtt jártok majd bevásárolni — fordult Csundához. — Igen sok ismerőse van a városban is, falun is.

...Két hét mulva a kerületi bizottság soronlévő ülésén Csundát kizárták a Pártból. Kijövet haragosan bevágta az ajtót és még aznap este valamelyik intézmény teherautóján a madonai kerületbe robogott húsáruért.

Evald Kapeika vasárnap reggel korán ébredt, mint rendesen, de ma nem sietett felkelni. Az ablakot elsötétítő kartonpapír hasadékán besurrant a napsugár és aranycsíkot rajzolt a ruhaszekrény ajtajára. Kinn a konyhán Kapeika mama szorgoskodott, a kamra-ajtó meg-megcsikordult, az edény zörgött. Lópatkó kopogott egyhangúan az utcán. Kapeika éles füle hallotta, hogy az egyik patkó meglazult. „Elveszti, ha még idejében rá nem verik — gondolta. — A parasztok panaszkodnak, hogy nem kapni patkószeget. Milyen apróság és mennyire hiányzik! Tele van a világ ilyen aprósá gokkal és csak most vesszük észre, mikor nincs elegendő, a szükséglet meg egyre nő."

Kivette cigarettatárcáját és rágyújott. Egyik kezét a feje alá dugta, a másikkal időnként a régi csészealjba rázta a hamut és közben egyre a munkáján járt a gondolata. Hogy a garázsnak, amelyet igazgat, új tető kell. Meg hogy mennyi kis és nagy csirkefogó van még mindig a világon. Eleinte őt is megkörnyékezték, azt hitték, megvehetik egy zsák krumplin, vagy egy jó sonkán. „Adjon már kölcsön egy autót egy napra és én egy hétre ellátom élelemmel. — Adjon egy kanna benzint, mi meg szerzünk tüzelőt magának." Hát nem tudják, mért harcolt Kapeika a vidzemei erdőben? Elfelejtették, milyen körülmények között vesztette el a féllábát? „Nehéz idők ezek, Kapeika elvtárs. De ha összefogunk, könnyebb lesz magának is, nekünk is. Na meg az állam sem sínyli meg, ha egyik-másik polgára kicsit jobban él, mint a nagy tömeg. — Fütyüljön az előítéletekre. Egy fecske úgyse csinál tavaszt. Ilyen időkben csak az ostoba tartja be a törvényt, maga pedig okos ember, Evald Kapeika. Gondoljon magára meg az öreg édesanyjára. A jövőre. Mibe kerül magának, ha egy kicsit hóna alá nyúl a vállalkozó embernek. Nem pusztul bele az a masina..."

Így volt eleinte. Amíg ki nem dobott a garázsból egy-két notórius csirkefogót. Az új sofőrök eleinte rendesen dolgoztak, de a kísértés nagyon is nagy volt. Néhány hónap után kettő az elődje nyomdokába lépett. Tanúskodott erről a benzinfogyasztás, ami a befutott kilométerekhez képest magasra szökött. Ez megzavarta az ütemterv teljesítését.

Hiszen, ha a városon kívül felvettek egy-két utast, azt még csak elnézte volna. De csak úgy forrt benne a düh, ha megtudta, hogy üzérkedők használják sötét céljaikra az állami autókat. És

mindent elkövetett, hogy ne tehessék. Gondosan ellenőrizte a befutott kilométereket, a benzinfogyasztást, meg hogy mikor, hol volt a gép. A javíthatatlanokkal pedig nem sokat teketóriázott.

Újabban megint tapasztalta, hogy valami nincs rendben. Egyik sofőr nagylábon él, vendéglőkben mulat, új ruhában feszít, szórja a pénzt. Minden útján történik valami a kocsival. Hol a belső gumi reped meg, hol a motornak esik baja és azzal kell órákig vesződni, de mindig nagy késéssel érkezik be. Komolyan kell beszélni az autóinspekcióval, hogy figyeljék ezt a vezetőt.

Kapeika harci kedve sose merült ki. Állhatatosan tört célja felé. Nem hiába volt partizánparancsnok. És hogy kicsi és nagy dolgokban egyaránt tisztességesnek kell lenni, arra Andrej Sileniek tanította, akinek emlékét lelkes szeretettel őrzi.

Néha eszébe jutottak a nehéz napok, amikor reménytelennek, céltalannak látta az életét és nyomorékságának tudata kegyetlenül szorította szívét. Olyankor gyűlölte a mankót, amely nélkül egy lépést se tehet. Ha valaki rámosolygott, azt hitte, a tehetetlenségét neveti és minden részvevő szót megalázónak érzett.

Ez elmúlt. Legyűrte. És ami az embereket illeti — hát hiszen maradt köztük elég söpredék, de összességükben azért derék nép.

Mióta hazatért Lettországba, egymás után látogatták meg a régi bajtársak. Az ő barátságuk, hűségük erősen segített megbirkózni a bajával, kikerülni a zsákutcából.

De volt egyéb is. A Szabadság-úton lakott a lány, akire annyit gondolt a háború éveiben. De mikor hazajött, nem ment el hozzá, még csak nem is írt neki. Meg volt győződve arról, hogy úgyis vége mindennek. De a lány közös ismerősöktől megtudta, hogy hazajött és egy vasárnap beállított. Evald sietve, alighogy üdvözölte, a mankójára mutatott.

— Szabad vagy, Alisa. Nem akarom, hogy megszánj.

— Már nem szeretsz? — kérdezte a lány és derült, nyílt arca elhalványodott. — Hát persze. Ki vagyok én? Közönséges, egyszerű teremtés, te meg hős, akiről az újságok írnak.

Kapeikát elöntötte az indulat.

— Nem látod, hogy nyomorék vagyok? Se sétálni, se táncolni nem lehet velem.

— Na és a lábaddal együtt az egész szerelmed is odalett? — szegezte neki a kérdést és rámosolygott.

Nem. Az emberek mégse olyan rosszak, mint hitte. Ezentúl

óvatosabban ítél majd róluk. Alisának hiába ajánlgatta, hogy verje ki őt a fejéből. Jól megleckéztette.

— Mi jogon vélekedel így rólam? Kinek nézel? Mintha csak a férfiembernek volna szíve, csak az tudná, mi a hűség. Ugyan nagyra vagytok! Most rögtön bocsánatot kérsz, különben megyek az anyádhoz és bepanaszollak, hogy nem tisztelsz, nem becsulsz...

Így hát minden rendbejött volna. Evald már nem látta céltalannak az életét, sőt egyre gyakrabban el is feledkezett a nyomorékságáról. Újra megtanult tréfálni, még a mankóját is humorral emlegette néha.

Reggeli után a garázsba ment. Nem volt messze a lakásától, éppen csak át kellett menni az utcán.

Az irodában az ügyeletes várta az idő múlását. A műhelyben két sofőr gépalkatrészeket javítgatott. A Népbiztosság huszonnégy teherautós állományából csaknem egy harmadot javítani kellett. Nagy része hadizsákmány volt és csunyán megrongálódott.

— És Plicis? Még nem jött vissza? — kérdezte Kapeika az ügyeletestől.

— Még nem. Alighanem Cesisben maradt éjjelre.

— Akkor is itt kellene már lennie. Alig két óra onnan idáig.

— Talán baj van a géppel. Makrancoskodik.

Kapeika fagyosan nevetett.

— Ötezer kilométert se futott még az a gép. Semmi joga makrancoskodni.

Nem szólt többet. Lapozgatta a forgalomirányító jelentését, az elvégzett javításokról szóló elismervényeket. És sokáig tanulmányozta a tegnapi benzinfogyasztás kimutatását.

— Feketén fuvaroznak jobbra-balra — dünnyögte. — Két kilométerre egy liter benzin — az sok. Nem mocsarakon járnak, hanem sima műúton. Hogy teljesítjük akkor a tervet? Üzemanyag híján félhónapig állnak majd a gépek. A spekulánsok meg a szakállukba röhögnek. Bánják is ők. Ők mindig túlteljesítik a tervüket. Hogy az ördög vinne el benneteket, átkozott élősdiek. Sok vérünket kiszívjátok, amíg le nem rázunk a nyakunkról.

— Kapeika elvtárs, itt lesz még egy darabig?

— Miért?

— Elszaladnék a bódéhoz újságért.

— Csak menjen. Magam se olvastam még a „Ciniját".

Mihelyt az ügyeletes kiment, felcsengette egy jóismerősét az „Autófelügyelet"-nél.

— Idehallgassatok ördögfattyak! — kiáltotta a kagylóba. — Ha ma el nem csípitek ezeket a gazfickókat, hát gyanúba foglak, hogy ti is egy madzagon vagytok velük. No, nem kell megsértődni. Cselekedni kell, az a fontos. Biztos tudomásom szerint ma a pszkovi műúton lehet fogást csinálni... A kocsi száma? Majd később megmondom. En is veletek jövök a vadászatra. Félóra mulva indulni kell, várjatok meg a sarkon.

Mire az ügyeletes visszajött, Kapeika már felakasztotta a kagylót. Elvette a „Cinijá"-t, átolvasta a vezércikket, a Szovjet Tájékoztató Iroda közleményét, meg a partizánokról szóló tudósítást. Megmondta az ügyeletesnek, hogy este újra benéz és elindult. Az utcasarkon beült a felügyelő autójába és elrobogtak.

Ropazsi és Siguldą között beállították a kocsit az erdőbe és várakoztak. Két teherautót tévedésből állítottak meg és igazoltatás után mindjárt eleresztették.

A harmadik kocsi volt az, amelyet lestek. Plicis, a vezető nyugodt ábrázattal a zsebébe nyult a menetlevélért meg a személyazonossági igazolványért. Tessék. Nála minden rendben van: a fuvart Cesisben átadta annak, akinek kellett és visszajövet a forgalomszabályozó beültetett egy utast, hogy vigye el Rigába. Az utas — egy pirosképű férfiú, fekete bekecsben — a vezető mellett ült és tüntető közömbösséggel figyelte az igazoltatást. Kapeikának valahogy ismerős volt az arca. Mikor a felügyelő az iratait kérte, nemcsak az igazolványát vette elő, hanem a cigarettatárcáját is.

— Tessék, gyújtson rá.

Kapeika a felügyelő vállán keresztül belepillantott az iratba. „Ernest Csunda." Csakugyan, hallotta már ezt a nevet. Nem is egyszer. A háború előtt a kerületi bizottságban dolgozott, alighanem a káderosztályon... Míg a felügyelő a papírokkal foglalkozott, Kapeika ügyesen a kerékre kapaszkodva benézett a karosszériába, hogy mit visznek. Vágott borjú, két disznó és négy zsák krumpli volt a kocsin, olyan ügyesen elhelyezve, hogy kívülről semmise látszott.

— Kié ez a fuvar? Hol vetted fel? — kérdezte a vezetőt.

Az feszengett, habozott egy kicsit, de nem térhetett ki a válasz elől, hát haragosan az utas felé bökött a fejével.

— Mind az övé.

— És Cesisből hozod? — firtatta tovább Kapeika.

— Nem. Útközben vettük fel.

— Hol? Tán csak nem a műúton?

— Nem. Le kellett térni Rauna felé. Nem tudom, hogy hívják azt a tanyát. Kérdezze meg őt.

Csunda, a dolgok kedvezőtlen fordulatát látva, lemászott a kocsiról és sokatmondó hunyorgással hívta Kapeikát, hogy jöjjön vele a kocsi mögé.

— Egy pillanatra, elvtárs... Hadd magyarázom meg... Félreértés van a dologban. Ez mind törvényes, becsületes úton szerzett portéka. Egy gyárnak viszem. Munkások ellátására.

Közben a keze már a bekecs belső zsebében kotorászott, megmarkolt egy pénzcsomót és csakúgy találomra kiszedett néhány százasbankót. Biztató fejmozdulattal dugta oda Kapeikának.

— Fogja, fogja, csak ne csapjon lármát. Este még egy szép sonkát is hozok a lakására.

— Idesüss, öreg! — Kapeika hátrakiáltott az inspektornak. — Ez a bácsi meg akar vesztegetni.

A felügyelő odament. Csunda vérvörös lett és egyik lábáról a másikra nehezedett.

— Van neki miből, úgye? — kérdezte a felügyelő. Benézett a karosszériába és a fejét csóválta. — Nem rossz. Egész kis raktár. Gyerünk a jegyzőkönyvvel.

— Ugyan már. Nem engednék el a formaságokat? — dünnyögte Csunda és megint csak a zsebében kotorászott. — Mit szólnának egy-egy ezreshez? Kevés? Hát legyen kettő-kettő.

— Elég! Hagyja abba! — kiáltott rá Kapeika.

A felügyelő már írta is a jegyzőkönyvet.

Csunda látta, hogy komoly galibába keveredett és bármennyire sajnálta a pénzt, a börtöntől menekedni akart mindenáron. Vaskos, zsíros pénzcsomót rántott ki a zsebéből és odanyujtotta a felügyelőnek. Az úgy tett, mintha észre se venné, erre aztán Kapeika mellének nyomta a pénzcsomót.

— No, ne kényeskedjenek már annyit, vegyék el. Pont tízezer. De nagyon gazdagok lehetnek, hogy sehogyse kell a pénz... Vagy, ha pénzben nem akarják, megkaphatják áruban is. Legyen úgy. Adok egy féldisznót. Csak mondják meg hová és mikor szállítsam Olyan szalonnát seholse kapnak, mint tőlem.

Kapeika nem állhatta tovább. Olyat lökött Csundán, hogy a hóba esett, de a pénzcsomót azért nem eresztette ki a markából. Feltápászkodott és dühösen, elkeseredve bámult a támadóra.

— Csudabogarak... Formalisták... Én élelmet viszek a rigaiaknak, maguk meg gazembert akarnak csinálni belőlem.

— Az is vagy. Bitang gazember — hagyta rá teljes nyugalommal Kapeika. — Spekuláns. Egy partizánt akar féldisznón megvenni...

Egy hét mulva a népbíróság több évi börtönre ítélte Csundát és Emilija Rutkaste hússzékének áruellátása megint Jack Bunte vállára nehezedett.

MÁSODIK FEJEZET

1

Skuja, a községtanács titkára — negyvenéves, pápaszemes, sovány ember — tisztelettel meghajolt és egyenként Zakis elé rakta az aláírásra elkészített iratokat. Unott hangon kozólte a tartalmukat is, mint valami régóta ismeretes dolgot, aztán várt, míg az elnök odaírja a nevét, nagy kerek betűkkel, minden cikornya, kacskaringó nélkül és elvette a keze alól, hogy másikat tegyen a helyére.

— Az útkavics szállítására vonatkozó körlevél, elnök elvtárs... Ez a mi válaszunk a kerületi tanácsnak a gazdátlanul maradt portákat illetőleg. Irtunk már egyszer. Nem tudom, mi kell még nekik.

— Részletes felsorolás kell nekik. — Zakis felpillantott. — Egyszerű lista semmitse mond. Mit érnek vele, ha tudják, hogy a Ziemel, vagy a Liepniek-tanya gazdátlanul maradt? Azt is tudni akarják, mennyi a föld, a jószág, milyen a felszerelés, jó karban vannak-e az épületek? Csak akkor dönthetik el, mit csináljanak vele. Lehet, hogy felosztják a földtelenek között, de talán lókólcsönzőállomást létesítenek ott. Esetleg államgazdaság bázisának is alkalmas.

— Ugyan már — dünnyögte Skuja és összerakta az aláírt papírokat, de nem tett úgy, mint aki menni akar. Hóna alá fogta a csomót és csak állt, odagyökerezve. Kinézett az ablakon, az útra.

— Van még valami, Skuja elvtárs? Beszéljen.

— A lelkészt illetőleg akartam még... Most az ősszel olyan adókat vetettek ki rá, mint a kulákgazdaságokra. Itt van, teszem azt, a fabeszolgáltatás. Ha betű szerint vesszük, negyven köbmétert tartozik beszállítani. Azt hiszem, a parasztok nem zúgolódnának, ha felosztanánk közöttük a lelkész normáját. Elvégre mégse fuvaros...

— A lelkész nem érdekel bennünket, csak a gazdasága — mondta Zakis és alig tudta leplezni a mosolygását. — Huszonöt hektárja van. Nem bánthatjuk meg őtiszteletességét azzal, hogy egyszerűen kihagyjuk. Jól van ez így, Skuja elvtárs. Csak fuvarozzon.

— Rengeteg ember van ma a fogadóban — folytatta kelletlenül a titkár. — Mindenkivel személyesen kíván beszélni? Éjfélig se készül el. Mirevaló akkor a helyettese? Meg én is elintézhetnék egyet-kettőt.

— Ez igaz. És később majd így is csináljuk. Egy részükkel én beszélek, egyesekkel maga, a többit a helyettesemre bízom.

— És mért nem lehet már most is?

— Mert előbb meg kell ismerkednem a községgel. Meg kell tudnom, kinek mi van a bögyében, mije fáj. Micsoda elnök, aki nem ismeri az embereket?

— Ugyan már — mormogta a titkár és kisurrant, mint egy egérke.

Zakis utánanézett és elnevette magát. Még csak az kéne, hogy rábízzuk. Olyan politikát csinálna itt, hogy no... Nem mintha rossz szándékú lenne, csak nem akarja belátni, hogy más világot élünk, nem bánhatunk úgy az emberekkel, mint Ulmanis idejében. Neki vagy teher, vagy fejőstehén mind, aki idejön. Mit össze nem keres csupáncsak a kérvényeken, amiket a parasztoknak megír. Száznál kevesebbet el se fogad, azt mondják. És jobbára a módos gazdák iratják a panaszt, kérvényt. Innen egy zsák liszt, onnan egy bödön vaj, vagy egy szép sódar — apránként csak összejön valamicske. Csodálatos, hogy mégis olyan ösztövér. Semmise válik egészségére. Amolyan telhetetlen fajta, akármennyit zabál, mégis éhen marad.

Ebben a két hónapban, amióta a községi tanácsban dolgozott, sokat kellett tanulni Indrik Zakisnak. Földreform, gabonabeszolgáltatás, őszi vetés, fakitermelés... lépten-nyomon politika. És mit tudott ő a politikához? Csak, amit ösztönösen elkapott, hiszen mindig mindenben a dolgozók érdekét nézte. Mosolyogva ült a volt sztarsina karosszékében és magamagán is mulatott sokszor. Csak akkor komolyodott el, ha megharagudott. Gondolták is eleinte sokan, hogy a tréfálkozással beéri. De aztán megtapasztalták, hogy bizony kemény a keze. Az egész község nagyot nézett, mikor — éppen az ő javaslatára — a Liepniek-portán lókölcsönző állomást

rendeztek be. Mindenki azt hitte, persze, hogy Zakis maga fog beülni oda a családjával. Annál is inkább, mert hiszen Liepniekék elszöktek és Zakis házikóját felgyújtották a németek, amikor már szaladóban voltak. Nem fért a fejébe senkinek, hogy ereszthette ki a kezéből azt a jó portát. Meg hogy olyan könnyű szívvel lemondott a Liepniekék bútoráról. Azt a sok szép holmit — zongorát, tükrös szekrényeket — megint csak az ő javaslatára — a Népházba szállították. A gazdagok gondolkodóba estek és most már féltek tőle, a szegénység pedig még többre becsülte, mint addig és nem tévesztette meg őket, hogy az elnök adomákkal, tréfás kiszólásokkal tarkázza a komoly megbeszéléseket.

Igazi jógazdája lett a községnek. És kiderült, hogy elég erősen áll a lábán. Kedveskedéssel, hízelgéssel, hamis könnyekkel semmitse lehet elérni nála. Indrik Zakis keresztüllátott az embereken, kitalálta a szándékukat és egyszerűen szemükbe vágta az igazságot, úgyhogy minden napfényre került. Mikor a kulákok megpróbálták elszabotálni a gabonabeszolgáltatást — ki az esős nyárra hivatkozott, ki a cséplőgéphiányra, vagy a háborús bajokra — Zakis összehívta az egész kulákságot a községi tanácsra és azt mondta nekik:

— Csak aztán hiba ne essen a számításukban, kedves szomszédok. Okosabban teszik, ha nem próbálják félrevezetni a szovjet hatalmat. A szovjethatalom nagyon türelmes, nagyon bölcs hatalom: nem kívánja az emberektől, hogy máról holnapra elvessék a régi előítéleteiket, mert ehhez idő kell. Az elharapózott rühöt se lehet egy nap alatt kigyógyítani. A szovjethatalom a legigazságosabb hatalom a világon, minden embertől annyit követel, amennyi erejétől, képességeitől telik. Szovjet kormányzat alatt mindenki békében élhet, ha lerótta kötelességét a nép összességével és az állammal szemben. De szigorúan és, ha kell, kíméletlenül elbánik a csalókkal és kerékkötőkkel. Attól félek, hogy erről megfeledkeztek. Maguk gyengeségnek nézik a szovjethatalom türelmét. De semmitse érnek vele. Ha három napon belül nem teljesítik kötelességüket, meg nem adják az államnak, amivel tartoznak, tapasztalni fogják a szovjethatalom teljes szigorúságát. Most tehát hajtsanak szépen haza és tegyék meg, amit már régen meg kellett volna tenniök. Három nap mulva én magam ellenőrzöm. De akkor aztán ne csodálkozzanak majd, ha más hangon beszélek, mint most. Egyszóval — csak magukon múlik.

És három nappal később csakugyan ellenőrizte a dolgot.

A gazdák egyrésze akkorra beszolgáltatta, amit kellett, a többi is nekilátott a cséplésnek, és most már hamarosan elintézte számadását az állammal, elszállította a beszerzőhelyre, amivel az államnak tartozott.

Zakis reggeltől estig a tanácsban dolgozott. Naponta harminc embert fogadott és mindegyikkel külön beszélt. A földteleneknek földet akartak megépítkezési támogatást, holt és élő felszerelést. A nagygazdák siránkoztak, hogy túlsokat róttak ki rájuk, mindenki akart bújni valami címen. Kinek a keresztcsontja fájt, kinek a kancája volt éppen vemhes, vagy az volt a baja, hogy nagyon is távoli erdőrészt jeloltek ki neki. Egyik elpanaszolta, hogy összeveszett mindakét fiával és háromfelé osztották a tanyát, tizenöt-tizenöt hektár jutott mindegyikuknek. Így hát most újgazdák volnának, de a beszolgáltatási biztos nem akarja tudomásul venni, mégis csak a legmagasabb normát vetette ki rájuk.

Zakis nem tudta megállni, elnevette magát. Nagyon is kilógott a lóláb.

— Civakodjanak, torzsalkodjanak, ahogy kedvük tartja, ez a maguk dolga. De a beszolgáltatást mindenképpen teljesíteniük kell. A válaszfalak, amit tegnap húztak ott a portán, senkit meg nem tévesztenek. A gazdaság csak az, ami volt.

Késő este előtt sose került haza a Liepniek-tanyára, ahol ideiglenesen lakott a családjával. De még otthon se volt békessége. Az öreg Liepiny, aki jóformán dél óta leste, beállított és telesírta a fülét. Nagy baj van: két tehene nem fogott borjút és így képtelen annyi tejet beszolgáltatni. Nem tudnák-e úgy megcsinálni, hogy azt a kettőt egyáltalán ne számítsák bele? Na meg az útszakasz is, amit neki kell rendbehozatni, micsoda egy útszakasz! Nincs is több olyan lejárt útdarab az egész járásban. Éppen az ilyen öreg emberre kellett sózni? Hogy boldogul ő azzal a munkával? Tekintse az elnök, ha mást nem, a szomszédságot... És ha netalán tán a lovacskáinak, tehénkéinek, nincs elegendő takarmánya tavaszig, hát ő, Liepiny, készörömest kisegíti...

Nem volt könnyű ilyen időkben eligazgatni egy községet.

De Zakisnak volt egy hatalmas segítője: a tudat, hogy az egész nép javát kell néznie. Enélkül nem is találta volna meg az útját a tömkelegben. Lehet, hogy egyesek éppen emiatt gyűlölték. De sokkal többen voltak, akik nagyrabecsülték, amiért nem lehet megvásárolni, eltéríteni az igazságtól. Csak a felesége dohogott

otthon. Hogy mióta a község dolgát a nyakába vette, a maga gazdaságát elhanyagolja. És ez így is volt, valóban. Zakis is tudta, csak nem segíthetett a bajon.

2

A fenyveserdő sűrűjében, nem messze az országúttól, két ember ült egy kivágott fa csonkján: Ziemel és Max Liepniek. Onnan beláthatták az útat fel is, le is, vagy harminc méteres darabon. Ziemel erdészruhában volt, annyi különbséggel, hogy nem volt kétcsövű puskája, ahelyett németszabású géppisztoly bújt meg zöld posztózubbonya alatt. Liepnieket egyszerű favágónak nézhette mindenki. Elnyűtt csizma volt rajta és otthonszőtt, vedlett darócnadrág, meleg ujjas. A fején viseltes füles sapka. De borostás arcukban volt valami — félig farkas, félig vadkanszerű állatiasság.

— Megint jön egy — mormogta bosszúsan Ziemel, az úton közeledő teherautót figyelve. A volán mellett egy szakaszvezető ült, mellette nyugodtan cigarettázott a fiatal hadnagy.

— A nyomorultak — sziszegte Liepniek. — És csak ketten vannak. Kényelmesen végezhetnénk velük.

— Okos beszéd, mondhatom. Éppen annyi lenne, mint ujjal rámutatni a bázisunkra, hogy a csekisták könnyebben megtalálják. Akkor holnap körülfognak és félóra alatt likvidálnak bennünket. Ilyen hóban messzire nem szaladhatsz.

— Jó, de ezt se lehet, hogy mindig csak nézzük őket — vágta rá ingerülten Max. — Minek jöttünk ide az erdőbe? Harcolni akarunk, vagy az autókat számolni? Itt kocsikáznak az orrunk előtt a vörös tisztek, mi meg kussolunk és nem merünk zörögni.

— Zörögni is csak okosan érdemes, fiacskám. Nem minden zenebona fizetődik ki. Te is tudhatnád, hogy nagyon is sok itt most a katonaság. Majd ha elcsendesedett a környék.

— Akkor meg nem lesz kire lőni — támadt rá megint Max.

— A hadsereggel szemben úgyse számítunk. Vagy talán el akarod venni Scherner kenyerét? Ami pedig azt illeti, hogy nem lesz kire lőni, hát nyugodt lehetsz. Holtunkig nem fogyunk ki belőlük. Hiszen csak itt a mi járásunkban is százával vannak, az aktivistákkal együtt.

— Na és akik beültek apáink házába? Azokat nem számítod? A te földeden három újgazda ül. Az én tanyámból lókölcsönzőt

csináltak. Van minek örüljünk, mondhatom. Maga a községi tanács elnöke kegyeskedett betelepedni a házamba. Tele lesz minden proletárszaggal. Meddig tűrjük még?

— Csak ne tüzeskedj. Jól tudod, hogy nem kaptunk parancsot.

— Na és ha parancs nélkül sütöm el a puskámat, mit csinálnak velem? Tán bizony agyonlövet a hadosztályparancsnok?

— Agyon nem lövet, de a zászlóalj éléről alighanem eltávolít. Nem értem, miért nem nyughatsz? Egy-két hónap az egész. Mihelyt elolvad a hó, aktivitásba lépünk. Addig pedig felderítünk, kipuhatolunk, amit lehet. Elkészítjük a listákat...

— És én nyugodtan nézzem, hogy garázdálkodnak a házamban? Bivalybőröd van, annyi szent. Nagy kár, hogy éppen nekem jutott ilyen ezredparancsnok.

Ziemel únta már a Max hisztériás házsártoskodását.

— Azt hiszed, nekem nem lett volna kedvem ma berontani a Ziemel-tanyára és kitekerni az újgazdák nyakát? Ha itt lesz az ideje, meg is teszem. Első dolgom lesz. De most arra kérlek, ne nyaggass, ne óbégass örökösen. Unlak hallgatni, Liepniek zászlóaljparancsnok, tudd meg.

— Igenis, ezredparancsnok uram — felelte csúfondárosan Max és lenyelte a mérgét. — Mi az utasítása?

— Ideje visszatérni a bázisra. Mindjárt este lesz.

Felálltak és eltűntek a fák között. Az országúttól vagy két kilométerre három fedezékük volt, olyan ravaszul álcázva, hogy a be nem avatott többször is elmehetett mellette, anélkül, hogy észrevenné.

A Max Liepniek „zászlóaljában" negyvenhat ember volt. Régi aizargok, schutzmannok, meg néhány módosabb gazda, fiastul, és egy-két katonaszökevény, akik megijedtek a Vörös Hadsereg behívójától. A banda zöme a megszálló hatóságokat szolgálta, feljelentett szovjet aktivistákat, büntető expedíciókban, tömegmészárlásokban vett részt és így nem csoda, ha csöpp kedvük sem volt otthon mutatkozni és inkább megbújtak az erdőben. Ezek miatt nem fáj se a Ziemel, se a Max feje, tudták, hogy nem szöknek meg, még ha kergetik őket akkor se mennek el. Viszont a katonaszökevények elég gondot okoztak nekik. Látták, hogy mennél inkább közeledik a háború vége, ezek a fiúk annál többet töprengenek, nyugtalankodnak. Még erősebben kompromittálni kell őket, csak úgy foghatják ott. Más mód nincs. Ha véres a kezük, nem szökhetnek meg többé a bandából.

Mikor visszatértek a bázisra, Max a második „század" fedezékébe ment. Ez volt a legnagyobb, valóságos földalatti útvesztő, több vészkijárással. A fekvőhelyek egymás felett, emeletesen, középen asztal és körülötte lócák. A megzöldült réz gyertyatartókban égett a gyertya és minden szegletből kíváncsi szemek tapadtak a belépő „zászlóaljparancsnokra". Csak egy Adolf Csakstiny nevű fiatal legény nem nézett rá, nyugodtan folytatta a sepregetést. A Liepniekék cselédje volt azelőtt és Maxnak sikerült 44-ben úgy ráijeszteni a „bolsevik kegyetlenkedésről" szóló rémmesékkel, hogy a gyerek — noha maga se tudta, mitől fél — az erdőbe szaladt a gazdája után és beállt a bandába. Ott aztán a legpiszkosabb, legrosszabb munkákat sózták rá és ő zokszó nélkül teljesítette banditatársai minden parancsát. Max, meg a századparancsnoka időnként újabb rémhírekkel ijesztgették, hogy az alázatosság szelleme el ne lankadjon benne. Azt mesélték neki példának okáért, hogy a kozségben minden fiatal férfit felakasztottak és kihirdették, hogy aki Csakstiny hollétét elárulja nekik, az jutalmat kap, mivel éppen őrá fáj a csekisták foga.

Ezúttal se maradt el a szokásos rémítgetés.

— No, Csakstiny, áldhatod a szerencsédet. Az öregeidet tegnap száműzték Szibériába. Te meg tejben-vajban fürdesz itt nálunk.

— Szibériába?... Igazán? — dadogta elsápadva a fiú, a seprő is kiesett a kezéből.

— Oda, oda. De ne búsulj annyira. Nem soká tart már.

Most a többihez fordult és ünnepélyes hangon folytatta:

— Nem kell már sokáig erdőben bujkálnunk. Mult éjjel a londoni rádió bemondta, hogy tavaszra nagyot fordul a világ. Az angolok beleszólnak a kurzemei dolgokba. Svédországban már készen áll néhány angol hadosztály.

— Ez már igen. — A haramiák összenéztek és sokatmondóan intettek egymásnak. — Világos. Nem eresztik Kurzemébe a vörösöket. Hiszen a Balti-tenger fontos angol érdekkör.

— Méghogy fontos! De milyen fontos! — toldotta hozzá Max. — Ha majd a vörösök fokozzák a nyomást és a német sereg kivonul, az angol expedíciós hadtest nyomban partraszáll Kurzemében és Riga ellen vonul. A mi feladatunk lesz hátulról támogatni a hadműveletet.

— Csak mentül előbb — sóhajtott egy kulák. — Nem valami gyönyörűség itt az élet. Undorítóak ezek a fedezékek. Meg asz-

szonyt se látunk, étel sincs más, mint ez a kutyánakvaló. A gőzfürdő is hiányzik az ember testének.

— Most már nem kell sokáig várni — biztatta Max. — Még egy kis türelem és kimászunk a bajból.

Szívesen tárgyalta volna még részletesebben az izgalmas kérdést, de bejött az ügyeletes és közölte, hogy összekötő érkezett és az ezredparancsnok kéreti.

Max tehát átment a törzsfedezékbe. Magasnövésű fiatal lány ült az asztalnál. Kék sínadrág volt rajta és ugyanolyan színű szvetter, amely erősen megfeszült a mellén. Sötét, hullámos haja volt és barna szeme, élénkpiros érzéki szája. Kerek arcát kicsípte a hideg.

Amikor Max belépett, felpattant a székről és várakozással, szinte rajongással nézett a szemébe.

— Jóestét.

— Ni csak, Zaiga! Jóestét — Max leereszkedően mosolygott és megszorította a kezét, de szeme gyorsan, mohón végigsiklott a lány alakján. Ziemel jelenléte zavarta, hát közömbös arcot vágott és a lánynak hátat fordítva, megkérdezte:

— Nos. Mi újság?

Ziemel szótlanul nyujtotta neki a cigarettapapirost, amelyre apró betűkkel ez volt írva: „Az ezred- és zászlóaljparancsnok jelenjen meg február 5-én a Zöldfa fogadóban, tájékoztató értekezletre. Hadosztályparancsnok." És a végén még néhány betű, a haramia-szervezet rejtjele.

— Örömmel — bólintott Max és lopva megint a lányra pillantott. — Most majd meglátod, hogy nekem volt igazam. Munkát kapunk.

— Meglehet. Nem tudom — felelte Ziemel. — A munkától sose féltem.

— Számomra nincs megbízásuk? — kérdezte a lány.

— Mondja meg, hogy ott leszünk idejében, mind a ketten — felelte Ziemel, de rá se nézett.

— Igen. Mind a ketten — ismételte Max.

— Akkor hát mehetek is? — Zaiga a nagy kesztyűjét kezdte huzogatni.

— Igen, elmehet, köszönjük a szolgálatát — mondta Ziemel.

A lány kezet nyújtott neki, aztán Maxhoz fordult, hogy elbúcsúzzék, de az nem fogadta el a kezét, ahelyett félhangosan azt mondta neki:

— Kikísérem.

— Kikísér? Igazán? — Rávillantotta a szemét és követte.

Zaiga Misiny a megszállás idején végezte el a középiskolát és már második éve otthon élt a szüleinél. Segített a könnyebb munkában, a nehezebbhez, piszkosabbhoz nem engedte nyúlni az anyja. Max Liepniekkel a bátyja, Vismant, ismertette össze tavaly ősszel. Vismant később, decemberben elpusztult egy rosszul sikerült hadműveleten, de Zaiga tovább szolgálta a banditákat, mint összekötő. Hetenkint egyszer, sőt, ha rendkívüli feladata volt, többször is megjelent a „zászlóalj" támaszpontján, átadta a rábízott üzenetet és kísértésbe vitte Maxot.

Már régóta éhes szemmel nézegette Zaigát, de valahányszor eljött, mindig jelen volt egy zavaró harmadik és nem beszélhetett vele rendesen.

Még eddig sohase sikerült. És most megint csak nem maradhat el tovább, mint öt percig, Ziemel miatt. Elkísérte hát a vágásig, ahol az út kezdődött és ott megállt.

— Misiny kisasszony, igen komoly beszédem van magával. Látta idejövet, az erdei kaszálón azt az ócska szénapajtát?

— Láttam.

— Mához egy hétre, esti nyolc órakor, ott várom magát. Okvetlen jöjjön el, nagyon fontos feladat lesz. Ha én valami okból nem mehetnék el, jöjjön el másnap újra, ugyanabban az időben.

— Ott leszek — felelte röviden a lány.

„Micsoda nő! Micsoda nő! — dünnyögte elragadtatva Max, míg visszaballagott a támaszpontra. — Mához egy hétre!"

Ziemel csúfolódással fogadta.

— Hja, a tavasz már dolgozik benned, mi? Persze, bajos ez így, asszony nélkül. De a helyzetünk olyan, hogy egyelőre nem is gondolhatunk efféle örömökre. Csak az ősapáink mentek feleségestül a harcba.

— Eh, mit fecsegsz ... — Max vállat vont és tréfával próbálta elütni a dolgot. — A hölgyek iránti udvariasság az erdőben is kötelező.

A haramiák a nagy földerődben gyülekeztek, amely 1944 nyarán épült, még Nikur parancsára. A Zöldfa fogadót egészen átépítették akkor. Újra padlózták, a régi ajtók helyébe tíz milliméteres vaslemezzel szegett újak kerültek, a hatom iábánál ötven méter hosszú titkos földalatti kijárást ástak és a főkunyhó közelében

három ügyesen álcázott gépfegyverfészket helyeztek el. Ilyenformán a mocsarak közt megbújt Zöldfa fogadó kicsiny, de erős várrá változott.

De Mixit erdőkerülő még mindig csak az ajtót őrizte, míg a főbb zsivány-urak tanácskoztak. Ladziny utasítására a belső ajtóhoz állították — kinn is őrködtek ketten, azoknak a mocsarat kellett figyelni.

„Megint csak nem bíznak benned. . megint csak itt ácsoroghatsz az ajtóban" — zúgolódott magában az erdőcsősz és türelmetlenül topogott a sötét folyosón. Persze, hogy ez is jobb volt, mint odakinn dideregni a szélben, fagyban, de Mixit úgy vélte, hogy különbet érdemelne. A sok tejfelesszájú mihaszna benn ül a szobában, a nagyfejűekkel egy sorban, holott talán tizedannyit se tettek, mint ő. Neki meg itt kell álldogálni és őrizni az urakat. Tessék, ez a köszönet ötévi hűséges szolgálatáért. Ugyan mi hasznát látta eddig nagy buzgólkodásának? Csak az örökös veszedelem és rettegés van meg. És a sok szép ígéret. És tűrheti a nagyfejűek gőgjét. Hiszen úgy bánnak vele, mintha nem is ember volna, de tudatlan barom. Mixit tedd ezt, tedd azt... Mixit vidd oda, hozd ide... És ne okoskodj, csináld, amit parancsolnak.

Hej, de únja már ezt a kutyának való életet! Igéretekkel nem lakhatik jól az ember. Csak valahogy szabadulni lehetne. De hová menjen, ha egyszer hozzájuk kötötte magát életre-halálra? Egy megpróbálta... nem sokkal azután az úton találták, betört koponyával. Hajhaj, bizony jobb lenne otthon, tiszta lelkiösmerettel a maga kis telkét őrizni és úgy élni, mint más jóravaló ember... A nagyuraknak talán van miért harcolni a szovjethatalom ellen. Elvesztették a vagyonukat, nem dúskálhatnak úgy, mint régen. De ő, kisember létére minek is szegődött hozzájuk.

Így rágódott Mixit a sötét folyosón. Meg arra is gondolt, hogy milyen nagy baj, ha az ember későn veszi elő a jobbik eszét. Láncos kutya az uraság kapujában... ez lett belőle. A különbség csak annyi, hogy a kutya nem érti, mit beszélnek a gazdái, ő meg érti. Ha fülét a kulcslyukra szorítja, minden szót hall. Meg is teszi.

— Elérkezett az ideje a támadó fellépésnek — mondta valaki. — A szovjet tisztviselők és falusi aktivisták elleni terrorcselekedetekkel mind szélesebb körre terjesztjük az izgatottság, a bizonytalanság érzését. Ha a legtevékenyebb kommunistákat és funkcionáriusokat elpusztítjuk, azzal megfélemlítjük a többit is, úgyhogy ezentúl nem merik a szovjethatalom politikáját végrehajtani. Meg-

bénítjuk őket. És hogy a lakosság a bolsevikok minden intézkedését elszabotálja, napról napra erélyesebben kell terjesztenünk a híreket. Hogy hamarosan kitör a háború Anglia és a Szovjetunió között. Meg hogy az amerikaiak és a svédek közbelépnek és rövid időn belül nagy fordulat várható. Tengerentúli barátaink valóban nyomatékosan ajánlják ezt, a napokban újabb utasítások érkeztek. Minden áron ki kell kezdeni a Vörös Hadsereg tekintélyét. A bűnténveket, mindent, ami csak fületekbe jut — fogjátok a vörös katonákra és tisztekre. Ha egy parasztnak a krumplivermét kifosztották, vagy a lovát ellopták, mondjátok, hogy vöröskatonák csinálták. Ha egy sokszoros gyilkos megöl valakit, írjátok a szovjet tisztek kontójára. Mire a valódi tettest kinyomozzák, a szóbeszéd már megtette a dolgát. És természetesen mindent el kell követnünk, hogy megzavarjuk a gabonabeszolgáltatást, fakitermelést, és hasonlókat. Kompromittáljátok a szovjet dolgozókat. Itassátok le, térítsétek rossz útra, akit csak lehet. Ha így cselekszünk, hamar megmutatkozik majd az eredmény. Bármilyen eszközzel élhetünk, ha az ügyet szolgálja, még olyannal is, amit egyébként bűnösnek vélnek.

És így tovább.

Mixit hallgatózott és nem akart hinni a fülének: „Mit beszélnek ezek? Mit főztek ki? Mit akarnak elérni a hazudozással? Jaj nekem, én is bajba kerülök velük, és pedig nagy bajba..."

Késő éjjel fejeződött be a tanácskozás. Akkor elszéledtek a vezetők és Ladziny beszólította az erdőkerülőt:

— Neked is lesz valami dolgod. Reggel bemégy a tanácsházba és megmondod, hogy...

Úgy beszélt, mint egy parancsnok: keményen, követelően. És Mixit behúzta a nyakát, szelíd és alázatos lett újra.

— Igenis, főerdész úr, parancsára. Értem... igenis... meglesz.

Két nappal ezután Max Liepniek egyedül tért vissza a támaszpontra, mivel Ziemel féluton kijelentette, hogy ellátogat a második „zászlóaljhoz". A tanácskozás során ugyanis Max meggyőződött arról, hogy a taktika, amelyet többízben sikertelenül ajánlott az ezredparancsnokának, más csoportoknál igenis használatos. Nem mindenütt okoskodnak annyit, hanem valahányszor alkalom adódik, elsütik a fegyverüket. Most, persze diadalmaskodott és hazafelé az úton állandóan piszkálta Ziemelt.

— No látod, ezredparancsnok úr, másutt már régen vígan lö-

völdöznek. Mi meg fekszünk a hasunkon és várjuk a parancsot. Most aztán jó lesz igyekezni, hogy kipótoljuk a mulasztást.

Nem lehetetlen, hogy éppen ezek a rosszmájú megjegyzések késztették Ziemel ezredparancsnokot a második zászlóalj meglátogatására. Max pedig örült. Csak maradjon el mentül tovább, amíg az ő találkozása Zaigával le nem zajlott. Ha megegyeznek, Zaiga azontúl másodnaponként eljön majd a bázisra. Meg kell mondani a fiúknak, hogy takarítsák ki a törzsfedezéket.

A mondott napon, alighogy sötétedni kezdett, Max eltűnt a támaszpontról és jóval nyolc óra előtt már ott volt a szénapajtánál. Szállingózott a hó. A közeli fenyvesben szakadatlanul recsegett egy letört fa. Idegesítette a hang és többször elkáromkodta magát. A bokorból nyúl ugrott ki és sietség nélkül a pajta felé szaladt, de hogy az embert meglátta, nekieredt és nyaka közé szedte a lábát. Az erdőszélen újra megijedt valamitől a tapsifüles és oldalra ugrott

Max előbb megvizsgálta, nincs-e bezárva a pajta, aztán a szélmentes oldalra húzódott és várt.

Pont nyolckor megjelent Zaiga. Ugyanabban a kék síruhában volt és kicsit lihegett a sietségtől.

— Ejnye, de pontos.

— A fölötteseim parancsát nem teljesíthetem késve — felelte mosolytalan arccal a lány. — Háborúban vagyunk.

— Bizony. Mégpedig nagy, kemény háborúban... Mint az erdő vadjai, a sűrűben kell bújkálnunk, földalatti odút vájni magunknak. De harci kedvünket ez nem lohasztja. Egyszer csak felvirrad a mi napunk is.

— Felvirrad — súgta Zaiga Misiny és furcsán, áhitatosan nézte. — Tudja meg... én testestül-lelkestül a maguké vagyok. Minden parancsukat teljesítem. De miért nem adnak veszedelmesebb feladatot? Mennél veszedelmesebb, annál jobb. Valami nagyot szeretnék végbevinni, hogy az emlékem fennmaradjon, nemzedékről nemzedékre szálljon. Nincs olyan veszedelem, ami visszaretlentsen.

És igazat mondott. A veszedelemtől nem félt. De nem valódi bátorság élt benne, hanem az otthon és később az iskolában beléoltott vakhit.

Az apja éveken át tagja volt a „Parasztszövetség"-nek és jól ismerte a kulákpárt több vezető emberét. Ulmanis egyik agitációs körútján személyesen ellátogatott a Misiny-tanyára és a gazda hű

szolgálatait félórás beszélgetéssel jutalmazta. A „történelmi" felvétel meg is jelent aztán az összes újságokban: az elnök a rozsföldön áll a „kiváló gazda", Jan Misiny mellett. Ezt a fényképet Misiny nagyon megbecsülte, drága keretbe tétette és felakasztotta a vendégszobájában. Az 1940-es évben aztán ládába került a drága családi ereklye, de alig egy év mulva újra meglátta a napvilágot és egészen 44 őszéig tovább ékesítette a kulák házát. Most aztán gazdáival együtt epedve várja a „jobb világot", amikor a „kiváló gazdának" nem kell harminc hektár földdel beérnie és tulajdon kezével megfognia az eke szarvát. Ráripakodhatik a béresekre, béresasszonyokra, ha kedve tartja és nem lesz kénytelen különféle fortélyokhoz folyamodni, hogy ne számítsák a kizsákmányolók közé. Igen, csak erre várt, ebben reménykedett ő is meg a gyerekei is. Vismant, a fia öt évig viselte az aizargok egyenruháját, Zaiga meg az iskolapadban ülve, lelkesen hallgatta a történettanár előadását a lett nép dicső multjáról, amikor királyai voltak és főnemessége. Megtudta, hogy e dicső mult feltámasztásáért fáradozik maga a „vezér", aki a „törzsökös" lettek szemében Namei ivadéka. Zaiga eleinte úgy hallgatta ezt a történelem-hamisítást, mint valami érdekes mesét. A serdülő lányka képzelete megtelt a békés, patriarkális élet, a nyájas egyetértés idilli képeivel. De lassanként politikai értelmet kaptak a kitalált képek, csábító eszménnyé váltak, amelyet újra valóra kell váltani a XX. században. Ó, hiszen ha vissza lehetne hozni ezt a multat, apja a főnemesek egyike volna, ő maga pedig olyan grófkisasszony-féle, akinek ereiben nemesi vér folyik és semmi köze az alantas lényekhez. Azok arra születtek, hogy Zaiga Misinyt szolgálják, neki dolgozzanak.

Zaiga is, meg a tanára is úgy gondolták, hogy ez az álom valóra váltható, ha Lettországot nem sodorják bele a történeti események forgatagába és nem állnak útjába annak a néhány erélyes lett férfinek és nőnek, akik — mint ők hitték — felsőbb hatalmak választottjai és hivatottak átformálni a nép életét a maguk tetszése szerint. Másutt hadd dúljanak a viharok, a nagy nemzetek csak harcoljanak egymással, változzék tomboló óceánná az egész világ — nem baj. Lettország, mint valami ittfelejtett kis sziget, a többitől külön a maga idilli életét éli a Borostyán-tenger partján. Az se baj, hogy ez a lett népnek szánt „ígéret földje" kicsit szegényes lesz. A Misiny nemzetsége jómódban élhet. Apja teljes hatalmú földesúr lesz a maga birtokán és szava parancs az alantasainak.

De minden másképpen alakult. A történelem nem állt meg. A nép — a milliónyi ember, akikben Zaiga gyerekkora óta megvetnivaló, alantas teremtményeket látott, a maga kedvére akarta átformálni az életét és nem engedte, hogy a maroknyi „választott" azt tegye vele, amit akar. A nép haragja ledöntötte a korhadt pilléreket és romjaikon felépítette az új életet. A grófkisasszony közönséges halandó lett és persze, azt hitte, vége a világnak.

„Lehetetlen, hogy ez így maradjon" — gondolta Zaiga szorongó szívvel, mikor látta, hogy napról napra új változások következnek és nagyratörő álmai sorra összeomlanak.

Ez a gondolat rémülettel töltötte el, ránehezedett, mint valami átok, és görcsös ellenállásra késztette. „Nem és nem — hajtogatta magában — ha nem engedjük, ha küzdünk ellene, akkor nem marad így. Harcolni kell! És akkor segíteni fognak bennünket. Mindazok, akiknek csakúgy mint nekünk, a világ végét jelenti ez az új — feltétlenül segítenek, hiszen a magunk ügyéért harcolva értük is harcolunk, az egész régi világért!"

Egy fahasábbal nem gyujtasz tüzet, de Zaiga szentül hitte, hogy nincs egyedül. Ha régi iskolatársaival találkozott, tapasztalta, hogy a „választottak" kis csapata még megvan és mindükben lobog még a láng, amit annakidején a történettanárunk gyújtott. Titkos összejövetelek, szovjetellenes kiáltványok...

Persze, eszményítette a cinkostársait. Mintha nagyítóüvegen át nézte volna őket, minden cselekedetük különös, mély értelmet nyert.

Ha Max Liepniekkel együtt volt, önfeledt odaadás áradt el benne és ez a beteges rajongás elhomályosította a szemét. Azt hitte, a Max szemében futkosó nyugtalan fények a hősi elragadtatás jelei és nem vette észre, hogy sokkal alantasabb régiókból jönnek. Az elvetemült kulákcsemete minden szava ünnepi és titokzatos volt a fülében, nem is kellett, hogy valami szépet és okosat mondjon.

Max hamar kitalálta, kivel van dolga. Azt is tudta, hogy ez a rajongó áhítat részben megnehezíti a dolgát, de ha ügyesen fog hozzá... Ördög vigye! Ha romantika kell neki, hát lesz romantika is.

A lány lelkiállapotára való tekintettel önnön személyét a hősiesség fényébe állította — már amennyi időt egyáltalán rászánhatott az előjátékra. Félszavakkal, burkolt célzásokkal értésére

adta a lánynak, hogy az ellenforradalmi szervezet egyik legnagyobb alakjával áll szemben, akinek hatalma és rendelkezési joga van, fontos szerepe a jelenben és jövőben egyaránt.

— Igen, igen — suttogta Zaiga, tágranyílt szemét el nem fordítva róla a világért sem. — Csak mondja meg, mi a feladat, miről akart ma beszélni velem?

— Várjon. Az első és legfőbb feltétel, hogy minden parancsot szó nélkül teljesít.

— Erre kész vagyok régesrégen.

— Gyerünk be a pajtába. Sokmindent el kell mondanom előbb.

És mikor már a puha szénában ültek, kíméletlenül félbeszakította a romantikus előjátékot.

A lányt első pillanatban megdöbbentette és megzavarta a fordulat, de Max határozottsága meggyőzte. Nyilván ehhez is joga van. Áldozatot kíván tőle. Ez lesz az ő áldozata a nagy ügy oltárán. Kitüntetés, hogy Max Liepniek éppen őt választotta. Így lett Zaiga Misiny minden ellenkezés nélkül a kulákfiú szeretője.

3

Március elején egy reggel ismeretlen látogató állított be a községi tanácsra, ahol fél évvel azelőtt még Kaupiny jegyző volt a gazda.

Középtermetű, harmincötév körüli ember volt, arca hosszúkás, szőke hajában választék. A Vörös Hadsereg tiszti egyenruháját viselte és vállán, a pántok helyén még látszott a friss fejtés nyoma. Lábán csizma volt, fején gyalogos-sapka, a bal kezefeje helyén pedig egy bőrkesztyűbe húzott műkéz.

A fogadóban még nem volt senki. A titkár — Irma Ladziny, egy sötéthajú, sötétszemű fiatal lány — sietve felállt az asztalkája mellől és a korláthoz lépett.

— Mit óhajt?

Érdeklődéssel nézte az ismeretlen arcot, meg az egész keménykötésű, zömök alakot, s tekintete egy-két pillanatig a műkézen időzött.

— A községtanács elnökével akarok beszélni — felelte a látogató lettül, egy kicsit idegen kiejtéssel, de olyan kellemes baritonhangon, hogy a titkárnőnek szinte tetszett a beszéde.

— Az elnök most nem fogadhatja. Azt mondta, legalább félóráig ne zavarjuk. — És magyarázkodó mosollyal hozzátette: Éppen most jött meg a kerületi posta.

— Úgy? Akkor fontos dolga van. No és? Sokszor kikapnak a kerülettől, hogy rossz a munka, mi?

— Kikapunk, elég gyakran — vallotta be nevetve Irma Ladziny. — Azt mondják rend és tervteljesítés dolgában a mi községünk az utolsó az egész kerületben.

— És ezt nyugodtan tudomásul veszik?

— Nem kellemes, persze, hogy nem. De mit tehetünk? Sehogyse sikerült. Bizonyosan nem értjük a dolgunkat. Csupa új emberünk van.

— No, akkor ide segítség kell — mosolygott a látogató. — Vlagyimir Emeljanovics Garsin vagyok. Volt gárdakapitány és századparancsnok a Lett Hadosztályban, ezidőszerint a Honvédő Háború rokkantja és a maguk gép- és traktorállomásának az igazgatója.

Irma Ladziny is megmondta a nevét, hivatalát.

— Üljön le, Garsin ú... izé, elvtárs. — És elpirult, restelte, hogy majdnem félreszaladt a nyelve.

— Köszönöm, de nem érek rá üldögélni. Az elnök elvtárs vár.

— Vagy úgy! Megbeszélte vele?

— Meg nem beszéltük, de ha igazi elnök, hát kell, hogy türelmetlenül várjon engem. Ez a szobája?

— Ez. De engedje, hogy bejelentsem.

— Minek? Talán fél a látogatóktól?

— Ha fél, ha nem, itt ez a rend. Megértheti, hogy...

— Vállalom a felelősséget, Ladziny elvtársnő.

Intett neki a szemével, hogy nem lesz semmi baj és kopogtatott az ajtón, de a tesséket meg sem várva, benyitott.

Az ócska karosszékben, az éppenolyan ócska, tintával összefröcskölt íróasztalnál kövér ember bóbiskolt. Garsin lépésére se ébredt fel.

— Ne aludj, öreg, mert meglopnak! — kiáltott rá Garsin.

Erre felrezzent az elnök, felkapta a fejét és ijedten pislogott.

— Ki az? — csipogta panaszos fejhangon, ami csöppet sem illett teste tomegéhez. — Mit kíván? És hogy jött be?

— Az ajtón Hogy lehet még? — felelte jót nevetve Garsin.

Most hogy végkép megéberedett a jóember, előrejött a szoba közepéig és haragosan nezegette a látogatóját.

— Kicsoda, micsoda maga?

— Garsin vagyok, a GÁ új igazgatója. Jó napot kívánok.

— Vagy úgy! Igazgató! Akkor csak tessék. Jó napot. Nagyon helyes. A GÁ-ra szükségünk van. Aki földet kapott, mind alig várja. És sok traktoruk lesz?

— Ahányat maga ad, annyi lesz. Pontosan. Később majd máshonnan is szerzünk. De körmünkre égett a dolog, tegye ki máris az asztalra, hadd látom, milyen gazdagok. Először is tudni szeretném, sok traktor és egyéb masina van-e a községben? És mi hol található? — Most már áttért az oroszra, úgy kérdezett.

— Hogy mi hol van... drága ember! Honnan tudjam azt én?

— Hát ki tudja, ha nem a kozség gazdája? Bizonyosan összeírták régesrégen, hogy mit hova hordtak a megszállás idején, no meg a megszökött kulákok gazdasági gépeit is És mind számontartják Most a maguk segítségével beszállítunk mindent a gépállomásra. Még ma nekilátunk.

Az elnök a fejét rázta és a padlóra szegezte szemét.

— Van is nekem időm ezzel foglalkozni! Itt a sok kampány: — gabonabegyüjtés, fabegyüjtés... De meg nem is tudom, akad-e itt olyasmi, amit keres.

— Leltár van?

— Nem tudom, Garsin elvtárs. Kérdezze meg a titkárnőmet. Nála talán van.

— És milyen állapotban van a gépállomás? Teljes újjáépítésre szorul, vagy lehet anélkül is?

— Ki tudhatja, mi van ott benn? Kívülről úgy látszik, mintha elég jó állapotban lenne.

— Úgy! Szóval el se fáradt oda. Meg se nézte! — csodálkozott Garsin. — Pedig alig másfél kilométer ide.

— A helyettesem járt ott, alighanem. Engem lekötnek ezek a kampányok... Ki se dughatom az orromat. Ahogy az egyik véget ér, kezdődik a másik.

— Elég lankadtan mozognak itt az ügyek. Na... mindegy. Mentsük, ami még menthető. Biz...

— Biezais.

— Biezais elvtárs — ismételte elgondolkodva Garsin. — Bizonyára nem örül neki, hogy a község az utolsó helyen van a kerületben?

— Persze, hogy nem örülök. De hogy másszam ki a kátyúból, azt nem tudom. Az ember dolgozik, ahogy csak telik tőle, átvir-

rasztja az éjtszakákat, beszaladgálja a községet, veszekszik a néppel és mégse halad. Nehéz község ám ez.

„Nehéz ember az elnök" — gondolta Garsin, de csak annyit mondott:

— No, majd megtanácskozzuk. Kigondoljuk hogy s mint fogjunk hozzá.

Egy hétbe se telt és Garsin már jórészt felkutatta a gépállomás felszerelését, amit a kulákgazdák széthordtak a megszállás idején. Mindent magának kellett csinálni, mert Biezais, a „kampányokra" hivatkozva, ki se mozdult a tanácsházból. Még arra is csak nehezen állott rá, hogy gyűlésre hívja az újgazdákat. A gyűlésnek egyetlen tárgya volt: a GÁ munkájának újrafelvétele.

Garsin közölte az egybegyűltekkel a kormány eltökélt szándékát, hogy a gép- és traktorállomásokat sürgősen helyreállíttatja, úgyhogy már a tavaszi földmunkában segíthessenek az újgazdáknak, a katonák családjainak, meg az iganélküli gazdaságoknak.

— A fasiszta megszállás alatt kifosztották, elpusztították az állomásokat. A háború még tart és egyelőre aligha kaphatunk új gépeket, traktorokat, legalább is nem elegendőt. A gépállomások munkája pedig valamennyiüknek kell, azért hát segítsenek nekem, keressük meg egyesült erővel az ellopott gépeket és adjanak tanácsot, hogyan szállíthatjuk be a lehető leggyorsabban.

Egy óra leforgása alatt mindent megtudott, amit akart. Most már csak szállítóeszközökről kellett gondoskodni és sorrajárni az udvarokat, ahol a traktorokat, vető- és aratógépeket, pótalkatrészeket elrejtették. Nagy részük az elhagyott kuláktanyákon került meg, de egyik-másik gépet az erdőbe dugták el, olyan ügyesen, hogy a község aktivistáihoz kellett folyamodni segítségért és szemtanúk előtt kérdőre vonni a rejtegetőket.

— Nálam keresik a GÁ cséplőgépét? — álmélkodott egy kulák. — Mi jut eszükbe! Keressék másutt. Talán meglelik.

— Ne hazudozz, szomszéd — mondta egy minapi béres. — Inkább mondd meg, hová dugtad. Mert augusztusban még csépeltél vele.

— A németek hozták, a németek el is vitték. Azokat kérdezzétek meg.

— De a te lovaid hozták és te ültél a bakon!

Miután így falhoz szorították a minden hájjal megkent csirkefogót, az erdő legsűrűjéből előkerült a cséplőgép. Többnyire hiányzott a szíj vagy más alkatrész és újabb diplomáciai tárgyalás,

újabb szembesítés kellett, hogy a hiányzó alkatrész is előkerüljön a burgonyaveremből, a rozs közül, vagy a föld alól.

A GÁ-ra hamarosan megjöttek a kályhások, asztalosok. Helyreállították az épületrészeket, új színt építettek a gépeknek, új raktárt az üzemanyagnak. Kezelőszemélyzet is volt már — gépész, traktoros, számvivő. A gépállományt kijavították, szerződést kötöttek a gazdákkal, lókölcsönzőket rendeztek be. Garsin már a brigádokat is megszervezte és kidolgozta minden egyes traktor munkatervét.

Egy napon alacsony, toprongyos parasztember állított be az igazgatóhoz. Gyalog jött, nem akarta a lovát nyúzni a négy kilométernyi latyakos úton.

— Bumbier a szerény nevem, igazgató úr — kezdte vedlett fülessapkáját forgatva. — Dolgozó paraszt az egykori Vilde-tanyán. Talán tetszett is már hallani felőlem. Cseléd voltam egész életemben és most öregségemre ilyen szerencse ért — a magam ura vagyok, a tulajdon földemen gazdálkodhatom. Köszönöm is a szovjethatalomnak.

— Mennyi földet kaptál?

— Egész telket: tizenot hektárt. Csak egy baj van. Hogy dolgozom meg az anyjukommal? Van egy lovacskám, igaz, de igen hitvány. És az emberek azt mondják, ilyenekkel, mint én, nem köt szerződést a gépállomás. Így van, igazgató úr?

— Először is hagyja a fenébe azt az „urat". Ideje leszokni róla. Másodszor — nem olyan hitvány a maga lova. Láttam a minap a tanácsház előtt. Harmadszor — a Vilde-tanyán több gép van, mint amennyi egy gazdaságnak kell. Csak azt nem tudom, hogy került az mind oda magához? Adja át a fölszerelést a gépállomásnak, akkor megköthetjük a szerződést. Ha nem adja át, boldoguljon a maga erejéből.

— Hogy átadjam? — álmélkodott Bumbier. — Nem ingyér kaptam. Eleget görnyedtem érte. Bér fejében hagyta ott nekem a gazda, mikor elment. A keresetem van benne.

— Akkor meg mit csépeli itt a szót? — Garsin már unta az öreg mézes-mázos pillantásait.

— Hát nem kot velem szerződést? — Bumbier nagyot sóhajtott és — honnan-honnan nem — egy flaskó termett a kezében. — Pedig már meg akartam inni az áldomást. Kóstolja meg, igazgató elvtárs, tessék, ha meg nem sértem. Egy pohárka akadna itt?

— Megleszünk pohárka nélkül is.

— Csak úgy, a flaskóból? — Bumbier kapott a szón. — Magam is úgy gondolom. Az üvegbül még jobban esik. Egészen más az íze.

— Megleszünk pohár nélkül is, flaskó nélkül is. — Éle volt a szavának, de Bumbier nem akarta elérteni.

— Húzzon már belőle. Egy korty nem vágja földhöz.

— Menjen, amíg szépen mondom.

— Nem tudtam, hogy baptistának tetszik lenni — dünnyögte az öreg még az ajtóban. — A faluban azt mondták, egyszerű, magunkszőrű ember... honnan tudhattam volna... Biezais rossz néven veszi, ha nincs mivel nedvesítse a torkát. A milicistánk se haragszik, ha megkínáljuk, mikor éppen úgy adódik. Maga meg milyen!

A beszélgetés eredményeképpen a kerületi tanács — Garsin kezdeményezésére — elrendelte, hogy Vilde otthagyott gépeinek egy részét át kell adni a gépállomásnak. Bumbiernek így is több maradt, mint amennyi a tizenöt hektárjához kellett, de ő búslakodott és telesírta az egész környéket, hogy az embernyúzó Garsin elveszi a szegény cselédember megszolgált tulajdonát.

Egy szombat estén a szomszéd tanya gazdájának a fia jött el Garsinhoz és ünnepélyesen meghívta az apja nevenapjára.

— Szomszédok volnánk — mondta. — Úgy illik, hogy a szomszédok barátságban, egyetértésben éljenek. Jöjjön el hozzánk, édesapám örömmel várja.

— Köszonom, de holnap a kerületi tanácsban van dolgom — hárította el a meghívást Garsin.

Hétfőn este maga a névnapos állított be, sértődötten, de újabb meghívással.

— Tiszteljen meg. Jöjjön el legalább a búcsúzóra. Kisemberek vagyunk, ahogy mondani szokták, egy tőből hajtottunk. Mihozzánk eljöhet.

De Garsin tudta, hogy a „kisember" a német megszállás idején három hadifoglyot dolgoztatott éhkoppon, semmi jóban nem részesítette őket. Ezért megint csak elfoglaltságára hivatkozott és nem ment el.

Akadt még egy-két kulák, aki megpróbálta bevonni a kompániába, de lassanként meggyőződtek, hogy nem mennek vele semmire. Abbahagyták, nem zaklatták többet, egymás között csak a „félkezű"-nek nevezgették, Garsin pedig most már látta, hogy bizony kemény munkája lesz itt a községben.

Kapeikához vendég jött. Egyenest a garázsba. A töhötöm ember csaknem betöltötte a szűk irodát. Kapeika egy-két percig idegenül nézte, pedig a régi jóbarát széles mosolya ömlött el az arcán.

— Nem ismer meg? Nem? Lám, lám, így szokott az lenni. Mihelyst kimászott valaki a bajból, elfelejti, ki segítette a nehéz napokban. Mit bánja már a krumplivermet? Minek arra visszagondolni...

Kapeika most már nagy örömmel köszöntötte.

— Jerum gazda! Ezt már szeretem. Magam is tervezgettem, hogy tavasszal meglátogatom. Hát hogy s mint vannak? Meséljen. Mit csinál Rusa doktor? Mondja meg neki, hogy sokszor üdvözlöm. Látja, talpon vagyok megint, lépegetek az élet ösvényén.

Siman Jerum meghatottan, mosolyogva ült le. A szék nagyot reccsent alatta.

— Éldegélünk, Kapeika elvtárs. Hiszen tudja, milyen a paraszti élet. Gondban, munkában telik az esztendő. Persze ha értelmes emberek ülnének a tanácsban, még csak boldogulnánk valahogy. De ki fogadja meg az okos tanácsot? Rigából lejött egy hivatalnok, gyűlést hívott össze és a gyűlésen megválasztották a vezetőséget. Dehát, mondja, micsoda elnök az, aki soha földet nem művelt, aki isten bocsá' még azt se tudja, merrül kell a lovat a rúdhoz állítani? Könnyen becsapja akárki. És ha a jóravaló ember meg akar magyarázni valamit, gyanúval fogadja, nem hisz neki.

— Miért nem fordulnak a kerületi tanácshoz? Ha az elnökük nem felel meg, le lehet váltani. Nincs elég hozzáértő ember?

— Azért is jöttem. Tanácskozni. A mult héten egy sofőr nálam szállt meg éjtszakára, tőle tudtam meg, hogy itt dolgozik. Tüstént elhatároztam, hogy feljövök Rigába, megbeszélem a dolgokat Kapeika elvtárssal. Azzal a népséggel ott a községben szóba se érdemes állni. Kulák vagyok nekik! Hallott már ilyet? Bezzeg, mikor a nép szenvedett, ők az ujjukat se mozdították. Se a partizánoknak, se a Vörös Hadseregnek nem segítettek. De ha én az érdemeimre hivatkozom, hitetlenkednek, még ki is röhögnek. A többi meg bámul és csúfolódik: látod, Nagy Tauti, sebesült partizánokat rejtegettél, életedet kockáztattad és mit nyertél vele? A tanácsba nem választanak be, megbeszélésre nem hívnak, minden taknyos belédköthet. Érdemes volt kockáztatni, Nagy Tauti? Elborítja az

embert a szégyen. És még azt kérdi Kapeika elvtárs, hogy s mint vagyok?

Nagyot sóhajtott, aztán folytatta:

— Mindenki tudja a községben hogy konyítok a közdolgokhoz. Helyettes elöljáró is voltam, nem egy esztendőben. No meg tekintélyes kommunisták vannak a családban, például Zsubur. Ha még azt is számba vesszük, hogy a megszállás idején a partizánok kezére jártam, bizony megérdemelném a szovjethatalom bizalmát. Nem jól mondom Kapeika elvtárs?

Elvörösödött izgalmában, kövér arcába ágyazott apró szeme éberen figyelte Kapeikát.

— Nincs rendjén, persze, hogy így bánnak magával. Majd írok a kerületi tanácsnak — nyugtatta meg Kapeika. — Megkérem őket, vizsgálják meg, hogy dolgozik a községi vezetőség. Azt is megírom, mit tett értem. Az életemet mentették meg Rusa doktorral. Ilyen cselekedetekről nem feledkezik meg a szovjethatalom.

— Az jó lesz. Köszönöm. Betömjük a csúfolódók száját. Rusa doktort, úgy hallottam, meghívták igazgatónak a kerületi kórházba. De nem vállalta. Annyira megszokta a maga körzetét, azt mondja, hogy nem akar megválni tőle. Szóval, mit gondol? Lehetne engem elnöknek megválasztatni?

„Nincs is rossz gusztusa — gondolta magában Kapeika, elámulva a beszéd ilyetén fordulatán. — Hát ebben fő a feje?" És nevetve felelte:

— Erre már az én ajánlásom nem elegendő. No meg az elnök egész napját a községi ügyeknek kénytelen szentelni. A tulajdon háza-telke számára nem igen marad ideje. Magának pedig szép nagy gazdasága van.

— De hogy lehet az mégis? Az embernek érdemei vannak és semmivel se tüntetik ki? Nem emelik ki a többi közül?

Mikor látta, hogy ez Kapeikában nem kelt különösebb együttérzést, más témára tért át.

— Mondja, kérem, valójában mi van azokkal az angolokkal meg svédekkel? Igaz-e, hogy készülődnek, Lettországba akarnak jönni? Azt fecsegik szerteszéjjel, hogy tavasszal új háború kezdődik. Érdemes akkor vetni?

— Köpjön a szemébe az ilyen fecsegőnek és fogadja meg a tanácsomat, jóbarátként mondom: tartózkodjék ezektől a bitangoktól. Másképp csak nevetség tárgya lesz maga is.

— Aha! Szóval nem jönnek? — Jerum elgondolkodva húzta a szót. — Mennyit kotyognak össze-vissza. Az ember igazán nem tudja, mire készüljön. A mult héten is röplapokat szórtak az úton. Szidják, szapulják a szovjethatalmat és fenyegetőznek. Hogy ne szolgáltassunk be se tejet, se húst, mert az angolok majd számonkérik... Szóval ez mind csak üres beszéd?

— A nép ellenségei piszkálódnak.

— Gondoltam én azt. És mi van Zsuburral? Megházasodott? Vagy még mindig agglegény?

— Nemrég nősült.

— Megnősült? Igen? Én pedig, megvallom, menyasszonyt néztem ki neki. A szomszédomnak van egy jóravaló lánya. Derék asszony válnék belőle. Az apjának szép gazdasága van. Hét tehene, cséplőgépe. Van ott miből élni, minek örülni. Minden a lányára, vejére marad majd, mert fia nincsen. Volt egy, de belépett a légióba és odaveszett. Hát maga? Nincs még asszony a háznál? Látogasson el hozzánk húsvétra és nézze meg azt a lányt. Talán megfelel. Akkor Jánosnapján megtartjuk a mennyegzőt. Derék lány, mondhatom.

— Nem jön az ilyen rokkant emberhez — tréfált Kapeika. — Kinek kell a féllábú vőlegény?

— Dehogy is nem megy. Ő se valami mutatós. Nemhogy hibás volna éppen. Gusztus dolga. De a balszemére kancsal. Másképp már régen férjhez adták volna.

Kapeika csakugyan írni szándékozott a kerületi tanácsnak és azt is megígérte Jerumnak, hogy ellátogat hozzá. De egy dologban nem járhatott kezére: Jerum gazda Zsuburral is szeretett volna találkozni, de az a fronton volt. Marához pedig semmiképp se akarta elvinni az öreget, mert hátha még annak is elmeséli, hogy micsoda vasmenyasszonyt szemelt volt ki Zsuburnak és ki tudja, hogy fogadná azt Mara?

Jerum végül is elégedetten utazott haza. Rigában hálaistennek mégse feledkeztek meg az ő érdeméről. Nem fogják megengedni, hogy akármilyen apraja-nép csúfot űzzön a tisztes gazdából. Hiszen úgyszólván partizán ő maga is. Es micsoda tekintélyes rokonai, barátai vannak! „Vigyázz, zsellérfajzat, engem ne szorongassatok. Lehet még belőlem községi elnok is...“

Az upesgalei parasztoknak nem kellett messzire menniök erdei munkára. Hatalmas erdőség vonult végig a vidéken. A favágók és fuvarosok nagy része hazamehetett éjtszakára, csak kevesen maradtak az erdészlakban, vagy ismerősöknél a közelben. A parti rakodótér, meg a vasúti állomás felé vezető úton egész nap döcögtek a tüzelő- és épületfával rakott szekerek. Tűzrakások füstje terjengett szűntelenül az ősrengeteg fölött. Zengett a fűrész, csattogott a fejsze, recsegve dőltek a hatalmas jegenye- és erdei fenyők. Az upesgaleiak viaskodtak az első helyért a kerületben. Indrik Zakis, a községi tanács elnöke, minden másodnap kilátogatott a favágókhoz és ellenőrizte a munka menetét. Öreg favágó volt maga is, senki nála jobban fel nem becsülhette, hogy mennyire eredményes vagy gyenge a munka, senkise adhatott okosabb tanácsot, jobb példát. Egy nap se ment el úgy az erdőből, hogy előbb maga is ki ne döntött, meg ne dolgozott volna egy-két szálfát. A helyettesét, Cimurt pedig a kampány egész idejére kirendelte az erdőbe.

Február közepére teljesítették a kitermelési tervet és most egész figyelmüket a fűrészelt áru elszállítására fordították. Sok paraszt pedig még folytatta a vágást, terven felül is.

Miközben az irtást bejárta, Zakis friss újságokat is osztogatott a munkások között, megállt minden tűzrakásnál, beszélt a fronton kialakuló helyzetről. Érdeklődött, hogy működik az ellátó osztály, milyen az élelmezés, meg hogy a fuvarosok idejében megkapják-e a takarmányt a lovaiknak. És minden csoportot ilyenformán serkentett további erőfeszítésre:

— A szomszéd községbeliek fenyegetőznek, hogy megelőznek bennünket. A kitermelési tervet ők is teljesítették, most a szállításban igyekeznek lepipálni. Mit szóltok ehhez, upesgaleiek?

Az emberek a torkukat köszörülték, az öregek a bajszukat pödörgették elkomolyodva, a fiatalok a szájuk szélét harapdálták. Hogy ők átengedjék az első helyet! Aztán miért? Micsoda nagy érdemeik vannak azoknak? Ohó, csak ne igyanak előre a medve bőrére. A napok hosszabbodnak, az út még elég jól szolgál, mért ne csinálhatnának négy fordulót három helyett? Az se baj, ha a szállítás belenyúlik az alkonyi órákba. Csak Cimur beszéljen meg mindent tüzetesen az átvevőkkel, az állomáson meg a parti rakodóteren.

A nagygazdák külön húzódtak, nem szóltak semmit. Zakis

odament hozzájuk és beszélt mindegyikükkel. Hogy vélekednek ők a dologról? Volt, aki dühösen kifakadt. Némelyik érthetetlen szavakat mormolt, de a legtöbb azt felelte, hogy ő se lesz rosszabb, mint más. Egy középparaszt, akinek elsőnek sikerült leszállítani az egész idényre kiszabott mennyiséget, félrehívta Zakist és szemöldökét összevonva kérte, hogy ne írják ki a nevét az újságba.

— Aztán miért? Mi rossz van abban, ha az egész nép előtt megdicsérnek?

— Szívesen leszállítok tíz köbmétert a normán felül, csak nem kell beszélni róla. Ezek a zsírosok már úgyis azt sziszegik, hogy mi még a csontunkat is összetörnénk, annyira igyekszünk kedvében járni a szovjethatalomnak. Minden áron érdemeket akarunk szerezni előtte. Az én házam az erdő szélin van — nehogy a banditák rámtörjenek. Azoktul minden kitelik.

— Megfenyegettek talán?

— Még eddig nem. De tegnap az állomás környékén röpcédulákat dobáltak. Ne dolgozzunk, azt mondják, mert a bolsevikok cinkosainak tekintenek és bosszút állnak rajtunk. Ha a házam nem volna olyan közel az erdőhöz, hát oda se neki. De így... Fegyverem nincsen.

Az upesgalei községben egyelőre csend volt. De a szomszédban a minap leégett a tejuzem és egy rendőrt, családostul, megöltek.

— Jó. Nem írjuk ki a nevedet — nyugtatta meg Zakis. — De nehogy aztán panaszkodj, hogy kifelejtettunk! Ami pedig a banditákat illeti, jusson eszedbe a közmondás: ijedt ember szeme sokat lát. Jó dolog az óvatosság, de félni is csak mértékkel szabad. Azt hiszed, engem nem ijesztgetnek? De még milyen sűrűn. És látod, meg élek és dolgozom. Mért ijednék meg ettől a sopredéktől? Mert gyulolnek bennunket? Velunk van az erő, az igazság és a nép akarata — minden. Es azt vedd észbe: ha a Szovjetunió elbánt olyan ellenséggel, mint a fasiszta Németország, akkor mit tehet a szovjethatalom ellen egy maroknyi tetves bandita? Ók félnek mitőlunk.

— Úgy is van. Csak hát... nagyon közel lakom az erdőhöz.

Este, a tanácsból hazajövet, Zakis asztalán a napi posta közt ott volt a soronlevő névtelen levél.

„Hagyd ott haladéktalanul a tanácsot! Kotródj el a Liepnieks-tanyáról és húzódj meg csendesèn. Utolsó határidő három nap. Ha addig nem engedelmeskedel, útött az órád. Utoljára figyelmeztetünk — következik a tett."

„Majd elválik, kinek az órája ütött?"

A községben már előzőleg elég nagy létszámú munkásgárdát szerveztek. Zakis, minden eshetőségre, beszélt a csapatparancsnokkal. Intézkedtek, hogy erősítsék meg a tanácsház, a tejüzem, a malom és a szövetkezeti bolt őrségét.

A fenyegető levél érkezése után való negyedik éjtszakán húsz fegyveres bandita körülzárta a tanácsházat. A sötétben összecsaptak a munkásgárdistákkal, de nyilván nem számítottak komoly ellenállásra és az első géppisztolysorozatra széjjelszaladtak Egy munkásgárdista könnyebb sebet kapott, egy bandita holtan maradt az udvaron.

Mindjárt ráismertek — Ziemel volt.

Két nappal azután az országúton megölték Zakis helyettesét, Cimurt. Ez már komoly, nyílt harc volt.

„Úgy — gondolta Zakis. — Azt akarjátok, hogy reszkessünk tőletek? Abból semmi se lesz!"

6

Kemény volt ez az utolsó háborús tél. A rigaiak csunyán fagyoskodtak a fűtetlen lakásokban. Egy-két kisebb villanytelep már működött, de a legtöbb lakásnak világítás se jutott egészen tavaszig. A vállalatoknak, a villamosvasútnak, az iskoláknak kellett adni az áramot. Mihelyt beesteledett, megrögzött gonosztevők garázdálkodtak a sötét utcákon, hiszen a megszálló hatalom kieresztette őket a börtönökből. Megtámadták a késői járókelőket, betörtek a házakba, megállították az utakon a parasztszekereket, teherautókat. Hogy nyomukra ne akadhassanak, gyakran azzal ámították el a lakosságot ezek a rablógyilkosok, hogy a Vörös Hadsereg harcosainak egyenruhájába öltöztek. Kemény munkába került, amíg sikerült összefogdosni a zsiványokat.

A parasztok dolgoztak az erdőkben, segítettek a munkásoknak helyreállítani a hidakat és vasutakat, újjáépíteni az iskolákat és népházakat, malmokat és tejüzemeket. És bárhogy igyekeztek a szovjet hatalom ellenségei rémhírekkel, gyujtogatással és egyéb terrorcselekedetekkel megfélemlíteni a gyengéket, a nép bizakodva végezte munkáját.

Valamennyi gépállomást még a tél folyamán helyreállították. és száz meg száz gyárkémény füstölt megint a városokban. Aztán

eljött a tavasz — áprilisi nap, enyhe szelek, áradó vizek, új munka ideje. Az emberek mélyen beszítták a tavaszi levegőt és hunyorogva nézték a napot. Igen! Végre itt a tavasz.

Mikor Garsin gépállomásáról kifutott a földekre az első traktor és a csendes hajnali órán a Vilde-tanyáig hallatszott a motor zúgása, Bumbier kíváncsian kinézett az udvarra. Éppen úgy, mint négy évvel azelőtt. Szekér döcögött éppen arra, hát kiment a kapu elé.

— Hallod, szomszéd, micsoda lármát csap a bolsevik ló? — szólt oda neki Krekis régi gazda, akinek a földrendező bizottság csak nyolc hektár földet hagyott meg, mert cselekvően támogatta a megszállókat.

Megállította lovát és vigyorogva nézte a földeken zakatoló traktort.

— Akármit csinálnak, mégiscsak az lesz a vége, ami 41-ben.

— Hallottál talán valamit? — Bumbier odaugrott a szekérhez és két kézzel megragadta a gyeplőt, mintha félne, hogy Krekis továbbhajt és nem felel. — Kezdődik hamarosan?

— Jánosnapra minden kitisztázódik — biztatta Krekis. — Az angol aknaszedők már horgásszák az aknákat a Balti-tengeren. Tisztogatják az utat a cirkálók előtt.

— Jánosnapra? — Bumbier elgondolkozva ingatta a fejét. — Előbb azt mondták, húsvétra... De talán megvárják a melegebb időt. Nem szoktak a hideghez az ángliusok.

— Most már egészen bizonyos.

— A bolsevikok meg, látod, berendezkednek. Eszükben sincs elmenni. Úgy építkeznek, javítanak, mintha örökkétig itt akarnának maradni.

— Addig-addig, amíg felfordulnak.

— Hétfőtől fogva már vasúton viszik a tejet Rigába.

— Nem kell adni nekik, akkor nem visznek. Legfőljebb vizet.

— Hogy lehet nem adni? Bírságot rónak rád.

— Minden liter tejért, amit a bolsiknak adsz, három litert fognak aztán behajtani rajtad. Azért csak ne siess, Bumbier.

Krekis elhajtott, Bumbier pedig elálldogált még az útszélen és töprengett. Minden literért hármat? Az öreg Vilde és Herman visszajönnek, számonkérik minden lépését? Hajhaj, mért is ilyen nehéz az élet...

Nem talált választ a kérdésre.

HARMADIK FEJEZET

1

— Mit keresnél Rigában? — Kris Akmentiny minden módon igyekezett meggyőzni Ojar Snikert. — Liepajában kezdted a harcot, ott is végezted. Nálunk kell maradnod, világos. Úgyszólván tősgyökeres liepajai vagy.

— Előbb átadom az ügyeimet a parancsnokságomnak — felelte Ojar. — Aztán gondoskodni kell a partizánjainkról, segíteni nekik az elhelyezkedésben. Hogy én hol dolgozzam tovább, majd eldönti a Központi Bizottság. Liepaja vagy Riga, Viljaka vagy Bauska — ahová küldenek, oda megyek.

— No, de azt mondd meg, lelkedre, hol dolgoznál a legszívesebben?

Ojar a fejét ingatta.

— Előbb megbeszélem Rutával, majd aztán nyilatkozom.

— Csak most beszélitek meg? Ilyen későn? — Akmentiny nevetett, könnyű, jóízű nevetéssel. — Mi Marinkával még Tukumsban megbeszéltünk mindent.

— No és?

— Liepajában maradunk. „Marina Akmentiny" — elég szépen hangzik, nem? ... Micsoda napja volt az édesanyámnak! Egyik újság a másikat érte. És milyen újságok! Volt egyszer egy derék, engedelmes fiacskája, Kris Akmentiny, hír szerint már négy éve a skedei parton, a közös sírban nyugszik. És egyszercsak — micsoda fordulat! A kivégzett beállít, nem is egymaga, hanem egy jóképű barna kislánnyal ... „Ismerkedjenek össze, édesanyám. Ez Marina. Úgy szeresse, mint a tulajdon lányát, mert ő az én jövendőbelim." Láttad volna, Ojar, hogy nézegette Marinát az öreg Akmentinyné! Persze ő is, mint más édesanyák, bizonyosan kinézett már az egyetlen fiacskájának menyasszonynak valót és szidta a gonosz sorsot, hogy „lám, milyen gyönyörű pár lehetett volna belőlük és az én Krisemet sírba tették." De most? Ni csak — itt van Kris, itt a menyasszony. „Ne vegye rossz néven, mamácska." Elsírta magát, sóhajtozott, csókolgatta Marinát. Akkor kezdődött a komoly beszélgetés. Az egyik lettül beszél, a másik oroszul, én meg a kettő közt hol így, hogy amúgy. De végül is megértettük egymást. Holnap munkába állok a kikötő-igazgatóságnál. Rámbízták a hajóállomány

egy részét. Ez már aztán élet, barátom! Kris Akmentiny kibontotta a vitorláját.

— Sok szerencsét, Kris. Kemény munka lesz, amíg Liepajában eltakarítjátok a romokat és rendet teremtetek újra.

— Nem szaladok a könnyű munka után. Légy nyugodt, Ojar, nem vallunk szégyent. Majd emlegetik megint a liepajai kikötőt meg a gyárainkat. „Tosmaré"-t és a Vörös Kohóműveket.

— Ebben én se kételkedem.

Zvirgzdával, Szaveljev századossal meg a többi partizánnal együtt jöttek Liepajába. Csak Imant Selis meg Elmar Auniny maradtak Birgeléknél. Ruta és Ojar egész nap járták az összerombolt várost. A ház, amelyben Ojar a háború előtt lakott, egy rakás tégla volt csak, és a gyár, ahol mint párttitkár dolgozott, puszta rom. Egész felszerelését Németországba vitték és a régi munkások közül csak igen kevesen élték túl az eseményeket.

De bár irtózatos volt a pusztulás, bár a parti fövenyben, az óriás közös sírban ezer meg ezer liepajai pihent, csodálatos elevenség, friss erő áradt el a városon. Ojar mély, meleg szeretettel csüngött rajta. A tenger szelíden, nyájasan fogadta a hazatérőket, enyhe tavaszi szél fújt az arcukba. A halászok már csónakjaik köré sereglettek, javítgatták a vitorlákat, előhozták a raktárakból a hálókat, köteleket, egyéb szerszámokat. Az utcákon lassú, nehéz lépéssel baktattak a kapitulált náci csapatok. Szovjet katonaének harsant fel itt is, ott is.

Ojar és Ruta másfél napot töltöttek Liepajában, aztán visszatértek Birgelibe, Imanthoz és Elmarhoz, hogy velük együtt Rigába utazzanak. Megható volt a partizánok búcsúzása. Hiszen annyira összebarátkoztak a télen Birgelékkel.

Zvirgzda már a Vörös Kohóműveknél dolgozott, Szaveljev a hazájába, családjához készült. Akmentiny és Marina elkísérték Ojart és Rutát a város széléig.

— Képzeld, Ojar. Anyácskám ma reggel azt firtatta, hogyan akarunk esküdni, templomban-e vagy másképpen? Meg hogy melyik vallást választjuk, az enyémet vagy Marináét? Magyaráztam neki, hogy egy hiten vagyunk, esküdni pedig csakis az anyakönyvi hivatalban fogunk. „No és ha gyerek lesz, azt hol keresztelitek?" Azt is ugyanott jelentjük be és ugyanabban a hitben neveljük. Hogy milyen hitről beszélek, azt nemigen érti. Meg kell majd tanítanom a tulajdon édesanyámat a politikai ABC-re. Ha nem boldo-

gulunk, hozzátok fordulunk segítségért. Hát minden jót, szépet! Szívemből kívánom.

Mikor a teherautó már a grobinyi műúton robogott és Akmentiny meg Marina eltűntek a szemük elől, Ruta azt kérdezte:

— Figyelted Akmentinyt? Neked nem tűnt fel rajta semmi?

— Mintha egy kicsit fecsegővé tenné a boldogság.

— Lehet. De mást nem vettél észre?

— Dehogy is nem. Látom, hogy derék férj lesz belőle, Marinának jó párja. Nagyon összeillenek.

— Más semmit?

— Semmit.

— De rossz megfigyelő vagy! Hát hova lett a híres bajusza? Tegnap még megvolt, ma már nincs. Leberetválta. Mit jelent ez, mit gondolsz?

— Az ám! Csakugyan! Marinától kéne megkérdezni. Bizonyosan ő a ludas.

A Birgel-tanyán most minden ember kinn volt a mezőn. Az ősszel Birgel, attól való féltében, hogy a németek elviszik a vetőmagot is, kétszerannyi őszit vetett, mint más években. Ami a földben van, azt nem viheti el senki. De bár így a tavaszi alá most kevesebb föld jutott, munka bőven akadt. Elmar és Imant se ültek tétlenül és Birgel örült a segítő kéznek.

Lavise Birgel így többet foglalkozhatott a jószággal meg a konyhával. Derék, szép gyerekei voltak — Jan a tizenkilencedikben járt, Rita a tizenhetedikben. Esténként, mikor a szülők már lefeküdtek, a fiatalok hangja még sokáig csengett az udvaron.

Imant Selis többnyire a partizáncsapatáról mesélt. Nem bizakodott el, nem tódította a maga érdemeit, de jól esett neki, hogy Rita olyan figyelmesen hallgatja. És a kérdései, ámuló vagy rémült fel-felkiáltása, rejtett gyöngédségét sugárzó pillantása meg-megdobogtatták a fiú szívét. Gyengédség, bánatos és zavaros ifjúi izgalom áradt el az ő lelkén is. Maga se értette, mért fáj úgy a szíve Ritáért, mért szeretne minden áron valami nagy-nagy örömet szerezni neki. Bárcsak meseszerű nehézségeket kellene leküzdenie, bár vihetne végbe olyan hőstetteket, hogy a puszta elképzelésükbe is beleszédül, aki hallja. Ha sportember volna, világrekordot állítana fel, amelyet sokáig nem szárnyal túl senki. Ha művész — csodálatos képeket fest, szimfóniát szerez vagy elbűvölő költeményt. De legesleginkább lenne tudós, feltaláló, aki találmányaival megkönnyíti az egész emberiség életét. Bár lehetne...

Egyelőre azonban csak tizenkilenc éves ifjú legény volt, leszerelt partizán. Akármihez fog, kemény, állhatatos munkát kívánnak tőle. Ő viszont csak a legmagasabb célokra szegezi szemét, csak azt látja szépnek, magához méltónak. Első akar lenni, vagy senki. Miért? Mert az életnek csak így van értelme. Mert... mert Ritának olyan édes ábrándos szeme van, mint senki másnak a világon. Nincs is több ilyen lány, ilyen gyönyörű, sugártermetű, bátor. Ilyen puha, szöghajú, csengőhangú, könnyűjárású.

Szóval, Imant pontosan ugyanazt gondolta az ő leánykájáról, amit millió más ifjú millió más lányról és dőre lett volna, aki vitába száll vele. Elmar Auniny jól megértette, mi megy végbe a barátja szívében és nem szólt semmit. Drága Annája képe még nem homályosodott el az emlékezetében és mellette halványnak, jelentéktelennek látszott minden más leány.

Jan Birgel már lefeküdt, Elmar is ásítozott.

— Imant, te még nem vagy álmos? — kérdezte.

— Korán van még. Olyan szép enyhe az este.

— Mondd, Imant, hogy hívják azt a csillagképet ott? — kérdezte Rita. — A tengerészeknek ismerni kell a csillagokat.

Elmar felállt és csöndesen elvonult a kis hálókamrába, amelyet Imanttal megosztott. A másik két fiatal még elüldögélt a kis tornáclépcsőn és hosszan elbeszélgettek csillagokról, messze világokról, múltról és jövőről, az emberi életről. Szárnyaló vágyálmok és komoly gondolatok váltakoztak beszélgetésükben. Közbe-közbe pedig visszatértek a nehéz napok, a még morajló fergeteg emlékei.

Imant az édesanyjáról, elvesztett testvéreiről mesélt. Rita szeme könnybeborult és még jobban csillogott. Csak akkor szólalt meg, elváltozott hangon, mikor a fiú már elhallgatott.

— Nem pótolhatom a testvéredet... Bár pótolhatnám.

És Imant, most először, kezébe fogta a lány napbarnította kezét és úgy ültek sokáig, szótlanul.

Észre se vették, hogy repülnek az órák, múlik az éjtszaka. Szürke gépkocsi közeledett az úton, megállt a Birgel-tanya kapujánál és egy emberpár jött az udvarra.

— Te még nem alszol, Imant? Két óra! — mondja Ojar Sniker.

— Olyan késő van már? — csodálkozik Imant.

— Késő bizony. Már ki se alhatod magad. Hatkor szedelőzködni kell, megyünk Rigába.

Jó, hogy olyan sötét van. Se Ojar, se Ruta nem látják, milyen zavarba hozta a hír a fiút. Ellentétes érzések kavarognak benne. Örül, hogy rövidesen szabadon járkálhat Riga utcáin, hazamehet, talán az édesanyját is megtalálja. De ugyanakkor búsítja, fojtogatja a válás gondolata. Ki tudja, mikor látják egymást?

A lány hallgat és a sötétbe bámul.

Ojar meg Ruta most elmentek, Imant és Rita még tovább üldögéltek a kis lépcsőn. Kí tudja, mire gondolnak? Most már nem beszélgetnek a csillagokról. Imant érzi, hogy ha most nem szól, reggel már nem lehet. Most kell kimondani, bármilyen nehezen jön nyelvére a szó.

Felsóhajt.

— Szóval... holnap megyek Rigába.

Rita némán rábólint.

— Azt nem akarod, ugye, hogy írjak neked néha?

— Mért ne akarnám? — Rita hangja egy gondolattal magasabb, mint máskor.

— Csak úgy gondoltam... Talán nem kellemes neked.

— Ugyan már. Mért ne lenne kellemes?

— Szóval — írhatok?

— Persze, hogy írhatsz.

— Jó. Akkor majd írok. De felelni nem fogsz, ugye?

— Nem is tudom a címedet.

— Azt megadhatnám.

— Ha megadod, felelek.

— De egyre megkérlek, Rita.

— Tessék.

— Ne mutasd a levelemet senkinek!

— Mért? Talán *olyasmi* lesz benne, amit senkinek se szabad tudni? — Majdnem elnevette magát, de mégse tette.

— Nem tudom. De lehet, hogy lesz benne *olyasmi.*

— Ha lesz, akkor nem mutatom.

— Ne is. En se mutatom a tiedet.

— Égesd el, mihelyt elolvastad.

— Mért? Hát *olyasmi* lesz benne? Úgyse kerül senkinek a kezébe.

— Mindegy. Úgy biztosabb. Ígérd meg, hogy elégeted.

— Jó. De te is ígérj meg valamit.

— Mit?

— Hogy nyáron eljössz egyszer hozzánk Rigába.

— Ha anyácskám megengedi. És te már nem jössz el hozzánk?

— Jöhetek?

Komolyan, kicsit félve, hosszan néztek egymás szemébe. Rita szólal meg végre.

— Okvetlen jöjj el. Jan nagyon fog örülni.

„Jan... És te?" — Imant csak magában kérdi, nem hangosan. Sokat elért már így is. De még mennyit! Levelezni fognak. Eljöhet hozzájuk vendégségbe. Ne légy telhetetlen, Imant.

Reggel elment régi partizánbajtársaival együtt. Mellén most először díszelgett a „Honvédő Háború rendjele és a Honvédő Háború Partizánjának" medáliája. Még tavaly kapta, de mindeddig nem viselhette a két magas kitüntetést.

2

Rutának szívébe hasított a fájdalom, mikor megtudta, hogy az anyja meghalt. Nem is kellett, hogy az apja kimondja. Mindjárt gyanús volt neki, hogy olyan sotét a nézése és keruli a tekintetét, meg a szoba is rendetlen, sivár, látszik, hogy régen nem takarította gondos háziasszonyi kéz. Rosszat sejtett. Csak ránézett az apjára, kérdő tekintettel:

— Anyácskám nincs már...

Az öreg Zalit bólintott és most már elmondott mindent. Hogy milyen keserves volt jogfosztottságban élni hosszú évekig, a megszállás alatt. Aztán a felesége megbetegedett és mikor meghalt, neki senkije se maradt.

— Azt hittem, most már ilyen egyedul leszek mindig. Mikor a Vörös Hadsereg felszabadította Rigát, vártalak, vártalak. De semmi hír se volt rólad. Később meg azt hallottam, hogy Tukumsban felakasztottak a fasiszták. Nem tudtam elhinni, gondolhatod, kislányom. Nem akartam elhinni, még mindig reménykedtem. De hogy aztán egészen szavahihető emberek is mondták, hát csak bele kellett törődni mégis. Milyen jó, hogy itt vagy épelevenen, drágám. Így most egy-két szép napot még én is megérhetek.

Ruta mellette ült, cirógatta az apja megőszült fejét, gyengéd szánakozással nézte a mély barázdákkal szántott, megviselt arcot. Annyira megtört, megöregedett, mintha legalábbis húsz esztendő telt volna el, mióta elváltak.

Most már ő is elbeszélte, mi mindent élt át. Mesélt a hadosztályról, a partizánokról, a kurzemei eseményekről. Csak éppen Csundát nem említette egyetlen egyszer sem. Az öregnek ez mindjárt fel is tűnt.

— No és Ernestről semmit se tudsz? — kérdezte, mikor Ruta elhallgatott.

Ruta lehajtotta a fejét, hirtelen elzárkózott. Aztán odavetette, kurtán·

— Nem. Három éve nem láttam.

— A múlt ősszel itt volt egyszer — kezdte Zalit, bizonytalanul.

— Szóval Rigában van? — kérdezte Ruta egy kicsit csodálkozva, de közömbösen.

— Hogy most is itt van-e, azt nem tudom. De akkor egyszer eljött hozzám. Én meg elmondtam, mit hallottam rólad. Akkor úgy láttam, bánkódik. De rövid idővel azután meg hallom, hogy... — itt az öreg elharapta a szót.

— Beszélj csak apám, ne félj — biztatta Ruta.

— Hallom, hogy feleségül vett... valami kofaasszonyt. De nem sokáig élhettek együtt. Ernest spekulált, tiltott üzletekkel foglalkozott és lecsukták. Most ül Egyszóval... őrá ne igen számíts.

— Ez rávall, apám.

Az öreget meglepte, hogy se nem búsítja, se nem izgatja a hír.

— Meg kell mondanom neked, apácskám... elváltunk még negyvenegyben. Ernest Csundához semmi közöm. Idegen.

— Idegen... — Az öreg búsan csóválta a fejét, de nem feszegette tovább a kérdést. — És most mi a szándékod, kislányom?

— Dolgozni és tanulni akarok.

Sokan talán önzésnek, szívtelenségnek vélik, de Rutát inkább megnyugtatta a volt férje házasságának és lecsukatásának híre. Még sajnálni se tudta. Megkapta, amit érdemelt.

„Idegen... Semmi közöm hozzá. Tudni se akarok róla. És hogy énvelem mi lesz?"

Ez nem csak egyedül tőle függött, noha érezte, hogy a döntő szót mégis neki kell majd kimondania.

Ugyanaznap Ojar Sniker a Központi Bizottság egyik titkáránál járt a partizánjai elhelyezése dolgában. Egyik-másik már dolgozott is, pártszervezeteknél, vagy mezőgazdasági intézményeknél. Sokan hazamentek a falujukba. Volt, akit tanfolyamra szándé-

koztak küldeni. És gondoskodni kellett a sebesültekről is, akik hosszabb gyógykezelésre és pihenésre szorultak.

Mikor mindent megtárgyaltak, a titkár azt mondta:

— És most el kell döntenünk még az utolsó kérdést: mi legyen veled? Az egészségeddel nincs baj?

— Kutyabajom sincs — sietett válaszolni Ojar. — Akár holnap megkezdhetem a munkát.

— Talán mégis pihennél egy hónapig? Rászolgáltál. És ne hidd, hogy könnyű munkád lesz. Most mindnyájan kétszeres terhet viselünk.

— Tudom, titkár elvtárs. Rakjatok csak meg, bírom. Pihenőről pedig majd akkor beszélünk, ha a nehezét elvégeztük.

— Idefigyelj. Beszéljünk talán konkrétebben. Mihez volna kedved?

— Önálló munkakörben szeretnék dolgozni. Ipari vállalatnál, vagy másutt. Esetleg falun. A háború előtt párttitkár voltam egy kis liepajai gyárban. Oda is visszamehetek.

— Az nem lenne helyes, Sniker elvtárs. Ebben a négyéves háborúban megnőttél, többet bírsz. Mért ne használjuk fel gazdag tapasztalatodat? Nem, Sniker elvtárs, neked ma sokkal nagyobb terhet kell a válladra venned, mint a háború előtt. Önálló munkakörre vágyol? Hogy magad légy a felelős és napról napra lásd a munkád eredményét? Nagyon helyes. Éppen van is valami neked való. Az „Új Kommunába" igazgató kell. A mostani igazgató fecsegő és kufárkodó. Sokat ígér és keveset végez. A népbiztosság régóta kér bennünket, hogy ajánljunk oda alkalmas embert. Nem hagyhatjuk tovább megbízhatatlan kézben ezt a fontos vállalatot. Hogy tetszik a javaslatom?

— Az „Új Kommuna"? De hisz az a legnagyobb vállalatok egyike az országban! Azt hiszitek, boldogulok vele? Szakismereteim nincsenek.

— Bolsevik vagy. A Párt bizalmára és a Központi Bizottság segítségére mindenkor számíthatsz. Vállalod?

— Igyekszem majd jó munkával kiérdemelni a Párt bizalmát — válaszolt Ojar izgatott örömmel.

— Sikert kívánok, Sniker elvtárs. — A titkár megszorította a kezét — Még ma beszélek a népbiztossággal. Lehet, hogy holnapra már meg is lesz a kinevezésed. És Liepaja miatt ne aggódj. Azt se hagyjuk káderek nélkül. Mellesleg — az „Új Kommunánál" jóismerőst is találsz majd.

Este Ojar felment a Komszomolba Rutáért, aki ott érdeklődött a további munkabeosztását illetően. Együtt átmentek az étkezőbe és vacsora mellett kölcsönösen elmondták egymásnak aznapi dolgaikat.

— Egy középiskolába tesznek komszomolszervezőnek — mesélte Ruta. — Éppen oda, ahol én végeztem. Sok megvan még a régi tanárok közül, de az igazgató új ember. Aiją maga mellé akar venni másodtitkárnak, csakhogy én önálló munkakörben szeretném kipróbálni az erőmet. És az iskola igazán fontos terület most, Ojar. Sok fiatal a megszállás éveiben járt középiskolába. Gondolhatod, milyen káros hatások érték őket! Ez is harc lesz, igaz? Éspedig kemény, makacs harc. De micsoda szép feladat: igazi szovjet fiatalságot nevelni!

— Kipróbálni az erődet önálló munkakörben — mosolygott Ojar. — Ma úgy látszik, egymás szájából vesszük ki a szót.

— Mért? Te is így mondtad? — Ruta örömmel nézett a szemébe.

— Az „Új Kommunához" küldenek igazgatónak... Kicsi híján ezer munkás, tervelőirányzat tízmillió rubel. Nehéz munka lesz. Két műhely teljesen elpusztult, egyikben semmiféle gép nincs. De érdekes munka, mi?

— Levágatom a fejem, ha mához félévre nem dolgoznak az összes műhelyek és az évi tervet nem teljesítik november 7-ére.

— Lehet. De mért gondolod?

— Mert téged tettek oda igazgatónak. És te — amit el akarsz érni, azt eléred.

— Zalit elvtársnő megszégyenít a dícséretével. Nem mindig sikerült elérnem, amit akartam.

— Például?

Ojar hosszan a szemébe nézett, aztán, mint aki összeszedi az erejét, nagyot sóhajtott:

— Hány éve forgatom magamban, hogy te leszel a feleségem, és mindezideig nem sikerült. Hogy miért? Mert álomszuszék vagyok.

Ruta elpirult.

— Álomszuszék?

— Egyszer már elaludtam a boldogságot. Engedtem, hogy holmi Csundák elkapjanak az orrom elől. Ha így folytatom, másodszor is megtörténhet.

— Nem történhet meg.

— Miért gondolod ilyen határozottan?

— Mert most nem alszod el és másodszor nem fognak elkapni az orrod elől — hogy a te szavaddal éljek... Komolyan ennyire könnyelműnek nézel? Azt hiszed... elveszítelek? Tudod-e, hogy ezért az egy szavadért alapos verést érdemelnél? De mit csináljon, akinek ilyen puha a szíve, mint nekem?

— Nagyon derék szív az, Ruta. Ha nem itt az étkezőben lennénk most, hát rászorítanám a melledre a fejemet, hogy meghallgassam a dobogását.

Két héttel ezután megesküdtek. És megint együtt voltak a régi jóbarátok. Ojar és Ruta lakásán gyűltek össze. Peter Spare és Austra is ugyanilyen ünnepet ültek és úgy akarták, hogy náluk tartsák meg a közös „lakodalmi mulatságot". De Ojáré volt a kezdeményezés, hát át kellett engedniük az elsőbbséget.

Maráék is eljöttek, Zsubur nemrégen szerelt le és már dolgozott, mint trösztvezető. Aija és Juris is ott voltak.

Juris parancsot kapott, hogy az egyik kerület erdőit tisztítsa meg a banditáktól, tudták, hogy a közeli napokban indul a felderítőivel.

— Úgy látszik, az utolsó szót én mondom ki ebben a háború ban — büszkélkedett.

August Zakis ezredes is megjelent az ünnepi estén. Moszkvába készült a Katonai Akadémiára. Austra a városi tanácsban dolgozott és úgy tervezték a férjével, hogy ősszel mind a ketten beiratkoznak az egyetemre.

De a díszvendég a községtanács elnöke volt — Indrik Zakis.

3

Imant Selis, mikor a jólismert ház elé ért a Pjarna-utcán, megállt és kíváncsian nézelődött. Míg végigjott a városon, elnyűtt, szedett-vedett öltözékében, utánafordultak a járókelők. De ő nem törődött sem a szánakozó, sem a gúnyoros pillantásokkal, nem érdekelte most, tetszik-e, nem-e az idegen embereknek.

Németektől zsákmányolt zubbony volt rajta és háziposztó nadrág — Lavisa Birgel ajándéka. Lábán vörösre koptatott kurta-

szárú csizma, a feje pedig fedetlen, mert a vedlett, ronggyá gyűrt sapkát az árokba dobta, mielőtt Tuktamsba ért volna a kocsi. De így is szemrevaló fiú volt sötétbarnára égett arcával, ollót rég nem látott, hullámos hajával.

Már a tekintete is — éles, figyelő, sötétnézésű szeme mutatta, hogy ő aztán korán megismerte az élet egész keménységét.

Csak néhány hónapig lakott ebben a házban, nem volt alkalma összebarátkozni a szomszéd gyerekekkel. De meg azok is nagyot nőttek, nagyot változtak azóta.

„Ott, az a mi ablakunk... Ó, ha anyácskám itthon lenne" — gondolta vágyakozva. De egyik ablakban se mutatkozott senki. És a nagy kőház maga mit érdekli?

Kihúzta a vállát. Nem a kisfiú tér haza, de a katona! Köszöntlek benneteket, jóbarátok és idegenek.

Bement a kapun, aztán át az udvaron és fel a lépcsőn a második emeletre. Gondolkodás nélkül bekopogtatott a régi ajtajukon. Ki is nyitották hamarosan — egy puffadtarcú, idősebb férfi nézett a résen keresztül és haragosan, gyanakodva méregette.

— Mi tetszik? Engem keres?

— Nem. Hazajöttem — felelte Imant. — ...Itt laktam azelőtt... látni szeretném a lakásomat.

— Téved, kérem. Ez az én lakásom. Három éve lakom itt.

— Nem értett meg — magyarázta jóindulattal a fiú. — Én még előbb laktam itt, negyvenegy június 22-ig. És anyám még azután is ittmaradt egy-két hónapig.

— Vagy úgy! Most már értem. Az evakuálásból jön?

— Nem. A háborúból.

— Ejnye. Ez aztán váratlan. — A puffadt arc idegesen összerándult. — De a családja nincs már itt. Talán a házmester megmondhatja, hová kerültek Én semmitse tudok.

— Csak eresszen be, legyen szíves. Hadd nézek be legalább a szobákba. Lehet, remélem?

— Kérem. Ha úgy tetszik. — Szélesebbre tárta az ajtót és félreállt, helyet engedve Imantnak. — De nem hinném, hogy bármi érdekeset talál itt. Megtudhatnám, kihez van szerencsém?

— Imant Selis vagyok...

— Nagyon örvendek. Igazán örvendek, fiatalember. Anton Frey, könyvelő a városi szállítóüzemnél. A háború előtt a Moszkvai-kerületben laktam, de negyvenkettőben a németek rám-

parancsoltak, hogy költözzem ide, mert ott gettót csináltak. Mit tehettem? Valahol kell lakni.

Szinte mentegetőzött és kérő szemmel nézett rá.

— Én nem hibáztatom. És van itt elég hely, elférünk mind a ketten.

— Hely van elég, természetesen. És két jó *lett* hogyne férne meg? Szóval, a frontról jön?

— Nem. Partizán voltam.

— Remek! Hogy úgy mondjam, szabadságharcos! Akkor nincs oka aggódni. A városi tanács a legjobb lakást utalja ki magának, fiatalember. Soronkívül. Maguk az elsők.

Imant lassan ment szobáról szobára A régi lakóknak semmi nyomát se találta, az előszobai fogas volt az egyetlen ismerős tárgy. A városi szállítóüzem könyvelőjének sokkal szebb és újabb bútora volt, mint annakidején Anna Selis mosónőnek. A függönyök, futószőnyegek, az edény a konyha polcain — mind idegen.

— Mikor én beköltöztem, teljesen üres volt a lakás — mesélte Frey. — A németek mindent kihordtak. Talán a házmester tudja, hogy hová vitték a holmijukat. Az van itt most is, aki a háború előtt volt.

Ahol Ingrid és Imant nagy, tintafoltos asztala állt, egy zöld, plüs-kerevet volt most, és a fal véges-végig teleaggatva moziszínészek fényképeivel, meg képeslap-kivágásokkal.

— Ez a nővérem szobája — magyarázta a házigazda. — Jegyszedő a moziban Ha akarja, beviszi jegy nélkül. Itt ez az ő fényképe. Én agglegény vagyok és a nővérem se ment még férjhez.

Szolgálatkészen mosolygott rá.

Imant nem sokáig maradt és a házigazda olyan udvariasan kísérte ki, egészen a lépcsőházba, mintha legalább is a város feje lenne.

— Selis elvtárs, engedjen meg egy kérdést. Bizonyosra vehetem, hogy nem kell másik lakást keresnem? Nem kellemes úgy élni, hogy az embernek kifelé áll a szekere rúdja. Tudom, hogy a törvény szerint joga van visszaigényelni a lakását.

— Nekem ugyis nagyon nagy, maradjon csak benne, kérem.

— Hálásan köszönöm! — mondta a könyvelő többször is egymásután és meghajolt Imant felé, bár az már lefelé sietett a lépcsőn.

Bekopogott a házmesterhez. A vörös kecskeszakállas emberkére, aki ajtót nyitott, jól emlékezett.

— No mi az? — kérdezte gorombán a kis ember. — Mi kell? Itt a házban nincs üres lakás.

— Magát keresem, Svikul elvtárs. Imant Selis vagyok. Itt laktam a háború előtt anyámmal és testvérnénémmel. Nem emlékszik rám?

A házmester ijedten és hitetlenül bámult rá. De aztán megragadta a kezét és hevesen rázta.

— Emlékszem, hogyne emlékezném... Hát meguszta épségben! Micsoda szerencse. Ó, de a családjával nagy baj volt... igen nagy baj... Hajhaj, azok a német vérebek egyebet se tudtak, mint az embereket pusztítani. Micsoda aranyos, szép leányka volt a testvére... Szörnyű, mit miveltek azok a vadállatok ártatlan emberekkel. Jöjjön be fiatalember, jöjjön be hozzám. Elmesélem hogy s mint történt.

A konyhába vezette és székkel kínálta. A szobaajtót meg be csapta és azután is szüntelenül nézegette, mintha valami fenyegetné onnan.

— A testvérkéjével ez történt — kezdte és leült vele szemközt. — Mindjárt ahogy bejöttek, július első napjaiban körülfogták a házat, razziáztak. És a kislányt a lépcsőházban találták. Nem tudott bejutni a lakásba, nyilván nem volt kulcsa. Igazán nem tudom, mért nem jött ide hozzám, én beeresztettem, meg el is bujtattam volna, úgy ahogy kell. Talán nem akart olyan késő este alkalmatlankodni. És a bátortalanságáért életével fizetett szegényke. Három hónappal később aztán a mamácskáját is letartóztatták. Mi történt vele — nem tudom. Hiszen engem is hajtott, szorongatott a gestapo. De még hogy! Mért van kommunistákkal tele a házam? Mért nem jelentettem fel őket a rendőrségen? Majd éppen beárulom őket, mikor szívvel-lélekkel velük vagyok, a kommunistákkal meg a szovjethatalommal. De ezt szerencsémre nem tudták a németek. Faggattak, börtönnel fenyegettek, ha ez még egyszer előfordul. Mint a kutyát, úgy kergettek el a kapitányságról. Hej, keserves idők voltak azok! Az embernek mindig hajszálon függött az élete. Hát igen, nagy szomorúságra jött haza — az egész családja elpusztult.

— Nem tudja, hová vihették a holminkat? Értékes nem volt közte, de mégis szeretném megtalálni legalább egy részét. Nem segíthetne? Nekem drága minden apróság, mégis csak emlék.

— Értem én jól, nagyon is megértem, édes fiam — bólogatott a házmester és erőltette az eszét. — Mikor az édesanyját letartóztatták a németek, még akkor éjjel mindent kihordtak a lakásból. Bizonyosan szétosztották azok között, akik segítettek nekik összefogdosni, legyilkolni a népet. Így csinálták, tudom én. Az utolsó rongyot, cérnaszálat, mindent összeszedtek. Hihetetlen, micsoda kapzsi egy banda volt. Aztán megparancsolták nekem meg a feleségemnek, hogy takarítsuk ki a lakást. Mi már csak a puszta falakat láttuk ott, egy darabot se hagytak a holmiból. Igazán nem tudom megmondani, hol kereshetné. Talán ha bejelenti a rendőrségen...

Mikor Imant felkelt, hogy elmenjen, Svikul a szobaajtó elé állt, mintha félne, hogy tévedésből oda talál benyitni.

„Sose jövök ide vissza többet" — gondolta Imant és megkönnyebbülten megköszönte a felvilágosítást.

Sokáig kóborolt Riga utcáin. Kiégett romok mellett, összemocskolt sétatereken, ahol a letiport fű még nem tudott kinőni. Bejárta az Állatkertet meg a mezsaparki örökzöld fenyveserdőt, amely olyan büszkén nézegeti magát a Kis-tó mozdulatlan tükrében. Az erdőben vastörmelék hevert szanaszéjjel. Rozsdás tüzérségi lövedék-hüvelyek, összeégett, szétrobbantott katonai autók. És közvetlen mellette tehenek legelésztek, gyerekek játszottak.

„Dolgozni fogok, amíg élek. Segítek a népemnek elérni a nagy célokat. A halottainknak nem a panaszunk, sóhajtozásunk kell, azt kívánják tőlünk, hogy építsük az életet és ne engedjük megismétlődni a borzalmakat... Esküvel fogadom, hogy sose felejtem el, amit Robert Kirsis mondott: Hát van gyönyörűbb, nemesebb a világon, Imant, mint ez a mi harcunk!"

Késő este ért ki Csiekurkalnba. Ansis Kurmit meg a felesége, Zelma, úgy megörültek, amikor meglátták ép egészségben, hogy Imantnak könny szökött a szemébe. Elmesélte nekik, micsoda kínszenvedést élt át aznap és tanácsot kért, hogy mit csináljon?

Kurmit meg a felesége összenéztek.

— Itt maradhatna nálunk, amíg az anyja haza nem kerül — mondta az asszony és Kurmit helyeselte a gondolatot.

— Én is azt hiszem, ez a legjobb megoldás. Legalább Jurkának is lesz egy jópajtása. Igaz, hogy fiatalabb nálad, de mégis... Emlékszel rá, bizonyosan: a sautinyi Kurmit fia. Nálunk lakik. Hisz nem volt szegény gyereknek hová mennie. Gondoltuk, felneveljük mi. És mihelyt kijöhettünk a föld alól, annak rendje-

módja szerint fiúnknak fogadtuk. Most ősszel beiratkozott az ipariskolára. Mesterlevelet akar szerezni.

— Hát maga, Kurmit bácsi? Visszament a „Vairog"-hoz?

— Nem, abból semmise lett. A Központi Bizottság az „Új Kommunához" tett párttitkárnak. Ma telefonáltak a kerületről, hogy új igazgatót kapunk. És tudod, kit, Imant? A te parancsnokod jön oda igazgatónak, Ojar Sniker.

— Ojar? Ne mondja! Szóval, nem eresztették vissza Liepajába?

— Bizonyosan így látták jónak. Én meg örülök. Együtt harcoltunk és most a békeidőben is együtt dolgozhatunk.

Imant ottmaradt náluk. Ugyanabban a szobában laktak Jurkával, amelyikben a német megszállás idején Kurmitné olyan sokszor vetett ágyat az átfázott, fáradt hírvívőnek, Imant Selisnek.

Most is segített neki mindenben. Beszerezték együtt a szükséges ruhadarabokat és Zelma maga varrt neki pár darab fehérneműt. Most már, hogy valamennyire tűrhetően fel tudott öltözni a fiú, végre nyugodtan kimehetett az utcára, hivatalokba anélkül, hogy közfeltűnést okozna.

Első dolga volt tájékozódni a tengerészakadémiát illetően. Mikor megtudta, hogy a felvételt még nem zárták le, beadta folyamodványát a navigációs tanszakra.

4

Elmar Auniny nagyanyja meghalt még tavaly télen, mikor ő a kurzemei erdőben partizánkodott. Senkije se maradt, otthon se várta senki. Előbb arra gondolt, hogy Rigába megy, vagy máshová, de nem volt olyan egyszerű a dolog, mint hitte. Még partizánkorában belépett a Komszomolba és a háború vége felé felvették a pártba tagjelöltnek. Most aztán, mikor a kerületi pártbizottsághoz beállított a tagjelölti igazolványáért, megtudta, hogy a titkár már gondoskodott a jövőjéről.

— Auniny elvtárs, magából kiváló mezőgazdasági dolgozót akarunk nevelni. Falun nőtt fel, gyerekkora óta ismeri a paraszti munkát. A városban viszont mindent meg kellene tanulni előlről. Nem lenne kedve máris beiratkozni a traktorosképzőbe? Ismerje meg a traktort, dolgozzék egy darabig, mint traktoros, aztán majd

beiratkozik a gépesítési iskolára. Ha megállja a helyét, néhány év mulva GA igazgató lehet.

A titkár javaslata aztán el is döntötte Elmar további sorsát. Elfogadta gondolkodás nélkül, és máris belépett a traktorosképző iskolába.

Június közepén egyszer kölcsönkérte egy barátja kerékpárját és bekanikázott a megyei városba, Valdis Sunint akarta meglátogatni.

Nagyon bánatos volt éppen aznap a fiú. Folyamodott a gyalogsági iskolába és nem vették fel, egészségi okokból. Az orvosi bizottság azt ajánlotta neki, hogy válasszon inkább valami polgári foglalkozást.

Elmarnak nagyon megörült. Így legalább volt valakije, akivel bánatát megossza és dolgait megbeszélje.

— Bizony, nagy szégyen, Elmar! Elutasítottak. Nem vagyok katonának való. Nyugodjak bele huszonkétéves korombaṇ, hogy nyomorék vagyok? Elég csúnya dolog.

— Ugyan kérlek. Nem olyan nagy baj az. Hát nincs elég más foglalkozás a világon? Lehetsz erdész, mérnök, könyvelő. Ha nem kívánkozol főiskolára, tanulj valami ipart. Bizonyosan találsz magadnak valót.

— Lehet. De nagyon beleéltem már magam. Mindig úgy gondoltam, hogy katona leszek. És most egyszerre — könyvelő legyek? Zanda azt ajánlja, hogy a könyvkötő vagy ékszerész-szakmát tanuljam ki. Az mind a kettő féligmeddig művészi foglalkozás. Ő maga a Mezőgazdasági Akadémiára akar járni. Szerintem okosabban tenné, ha a Testnevelésit választaná.

Zanda, Valdis tizenkilenc éves húga, a kerület egyik legjobb tornásza és könnyű atlétája volt. Tavasszal elvégezte a középiskolát és most ugyanazzal a kérdéssel bajlódott, mint a bátyja, hogy mi legyen? Éppen mert olyan sok lehetőség volt, nehezen tudtak választani.

— Te, Valdis — kezdte Elmar — a fiúk kértek, hogy szerezzek sporteszközöket az iskolának. Egyelőre semmink sincs, csak a keresztgerendák. Nem tudod, hol kaphatnék futball-labdát, golyót, korongot?

— Ezt inkább a húgomtól kérdezd. Várj, mindjárt behívom.

— Ne, maradj csak, annyira nem sürgős...

— Mért ne intéznéd el? Kérdezz csak meg mindent, amit tudni akarsz, aztán gyerünk a patakra fürödni.

És már szaladt is. Elmar egyedül maradt a szobában. Az ablakhoz lépett és kitekintett. A városka elkerülte a pusztítást, csak a középiskolán meg a kórházon volt még ott a szurkészöld védőszín és egyik-másik háznak az ablakait törte ki a bombázás. De a homokos töltés tövében, hantokkal letakarva, a városkának sokszáz lakosa feküdt, akiket a háború első évében megöltek, halálra kínoztak a fasiszták.

„Hát lehet ezeket elfelejteni? — kérdezte magában Elmar. — Hát elfelejthetem én Annát? Amíg csak élek, fájni fog a szívem utána."

Valdis visszajött, mérgelődött.

— Keresem, keresem, de nincs sehol. Nem értem, hová tűnhetett. No mindegy. Ne vesztegessük az időt. Gyerünk fürödni, Elmar.

Fürdés után kergetőztek a parton, hogy megmelegedjenek, mert elég hideg volt még a víz. Egyidős volt a két fiú, de Elmar sokkal erősebb, izmosabb. Valdis irigykedve nézte.

— Csak más, ha valaki gyerekkora óta testi munkát végez, többet ér minden edzésnél. Te még tíztusázó is lehetsz.

— Túlmagasra célzol, barátom — nevetett Elmar. — Örülök, ha az MHK-normát teljesíteni tudom.

Zanda nem éppen magas, de feltűnő szépnövésű, ügyesmozgású lányka volt. Már várta őket otthon. Kurta kék szoknya volt rajta és fehér blúz, csupasz lábán fehér vászoncipő. Haját egészen kurtára nyíratta, serdülő fiúhoz hasonlított, a kezefogása is fiúsan kemény volt.

— Kerestél? — kérdezte a bátyjától.

— Igen. Elmarnak kellesz, sürgősen.

A lány kíváncsian nézett Elmarra.

— Bizony, hugom-elvtársnő! Egyesegyedül a te kedvedért karikázott ide hozzánk. De talán nem zavarlak a sorsdöntő kérdések megtárgyalásában — eltűnök a balfenéken.

És nevetve kiszaladt.

Zanda csodálkozott.

— Te tudod, mi lelte?

— Semmi. Csak meghozta a jókedvét a fürdés.

— Szóval, nem is igaz, hogy velem akarsz beszélni? — Nyugodt szemmel nézte, de a hangjában valami kis csalódás rezgett.

— Hogy is mondjam... olyan halálosan nem fontos éppen, de tanácsot akartam kérni tőled. Sporteszközök kellenek az isko-

lánknak. A fiúk közül sokan szívesen dolgoznának, de nincs semmink. Esténként kiakasztjuk a szekérkerekeket, tengelyestül és azt emelgetjük. Golyó helyett követ dobunk.

— Ejnye, de kár, hogy nem tudtam egy órával ezelőtt. Éppen most voltam az elnökünknél! És mi kellene?

— Minden kell, amit csak kaphatunk. Golyó, diszkosz, gerely. Meg bokszkesztyű, ha lehet.

— Hogy mindent megszerezhetünk-e, azt nem tudom, de valamit bizonyosan kapunk. És te magad? Melyik sportot űzöd?

— Legjobban talán a súlydobáshoz értek. Van egy tízkilós súlyunk az iskolában. Azt több mint tíz méterre lököm. Vagy az még semmi?

— Sőt. Szép eredmény. — Önkéntelenül megmarkolta a fiú karját, könyök felett. — Ohó, barátom! Ilyen bicepsszel nemsokára tizenhárom méterre lökhetsz egy igazi vasgolyót. Ne nevess! Én komolyan beszélek. Még ma este átszaladunk az elnökhöz, beszélünk vele, míg el nem utazik. Talán segíthet neked megszerezni a dolgokat. És oktatót is kell, hogy küldjenek. Mondd, Elmar, korcsolyázol is?

— Még eddig nem próbáltam.

— De biciklizel? Géped van?

— Nincs. De gondoltam rá, hogy szerzek.

— Feltétlenül szerezz egy gépet. Akkor vasárnaponként eljövök hozzád vendégségbe és együtt trenírozunk. Nem lenne rossz jövő nyárra bekerülni az országos bajnoki döntőbe. Ha géped lesz, mindjárt dolgozni kezdünk. Mihelyt Moszkvából visszajöttem.

— Moszkvába utazol? — Elmar tisztelettel és csodálkozással nézett rá.

— Jaj, miért is árultam el! — nevetett Zanda. — De beválasztottak a lett sportküldöttségbe. Részt veszünk az össz-szövetségi nagy sportbemutatón. Egyelőre még a családom előtt is titok, ne is szólj a bátyámnak, nagyon kérlek. Magam se tudom még elhinni, hogy igaz. De hétfőn már Rigában kell lennünk. És csak augusztusban jövünk haza.

— Gratulálok. Szerencsés vagy! Meglátod Moszkvát, Sztálin elvtársat.

— Hát igen. Nagy szerencse, hogy bekerültem. De még mindig nem egészen bizonyos. És ha nem fogadják el a jelölést? Ki tudja, jövőre talán már téged küldenek Moszkvába. Az igazat megvallva, százszor inkább megérdemelnéd, mint én.

Átmentek a kerületi sportbizottsághoz és Zanda nem tágított, amíg Elmar meg nem kapta a golyót, korongot és még néhány sporteszközt.

— De most aztán dolgoznod kell ám! Éspedig komolyan, nem csakúgy játékból — mondta, mikor hazaértek a „zsákmánnyal". — Rövid idő múlva már eredményt várunk tőled. Tégy ki magadért, Elmar, szeretném, ha rekordot javítanál.

— Megpróbáljuk, Zanda. És hát — minden megtörténhetik.

5

Három órája folyt már a bandavezérek tanácskozása benn a gazdánál. A gazdánénak meg őrködnie kellett, hogy senki se zavarja őket. A gyerekek már aludtak, Edit Lanka pedig — vagyis jelenleg: Erna Ozoliny cselédasszony — egyedül üldögélt a kamrácskájában és kinézett a nyitott ablakon.

Az egyik vendéget ismerte — tudta, hogy Herman Vilde az. „Behívnak, vagy nem? — találgatta. — Tudják, hogy ki és mi vagyok? Mert akkor azt is tudniuk kell, hogy nemcsak a fejést meg a szénahányást bízhatják rám... Lehetséges, hogy a gazda nem említett nekik? Nem mondta meg, hogy itt vagyok?"

Ó, az a gazda... Nem hiába él az erdőben, majdnem olyan ő maga is, mint a vadállatok. A szeme mindig gyanakodva néz és úgy jár, mintha a legkisebb neszre is figyelne. Ül a harminc hektárján, mint a medve a barlangjában, tudni se akar a világ dolgairól. A kutyák menekülnek előle, még a gyerekek is szétrebbennek, ha Mezsnor kilép a kapun.

A felesége időnap előtt megöregedett, nehéz munkában eltörődött, fáradt asszony. Keveset szól. Az új cselédasszonyukkal is csak egyszer kezdett magaszántából beszélgetést. Edit két hete volt a tanyán, amikor a gazda egy éjjel bejött hozzá. Mezsnorné két napig ki se nyitotta a száját, csak fénytelen szemében lappangott titkolt fájdalom. Aztán egy kora reggel benyitott Edithez és leült az ágya szélére. Nem sírt, nem is szidta, csak nagyot sóhajtott és csöndes szóval azt mondta neki:

— Mondd, Erna, tán csak nem akarod elvenni tőlem a férjemet? Mezsnor nem hozzádvaló...

— Te meg azt mondd meg, gazdasszony, minden fehérnéppel

így csinál? — adta vissza a kérdést Edit, minden restelkedés nélkül.

— Már régen ilyen. Mióta én betegeskedem — felelte a maga egyszerű módján a gazdáné. — Két béresasszonyunknak gyereke is van tőle. De te nem vagy béresasszony. Tudom én, hogy kerültél ide hozzánk.

— Annál jobb. Akkor azt is tudnod kell, hogy csak addig maradok itt, ameddig szükséges. Egy nappal se tovább. Talán már holnap itt se leszek. Akkor aztán nyisd ki szemed-füled és ne engedd, hogy elfoglalják a helyedet. Nekem a te urad csak olyan, mint akármelyik más férfiember... Azt nem bánod, remélem, hogy olykor-olykor vele vagyok?

— Nem... Ha nem forgatsz rosszat a fejedben — felelte megadással az asszony.

A beszélgetésük után megint szótlanul járt-kelt a házban.

Edit éppen csak annyit dolgozott a gazdaságban, hogy a szomszédok szemét megcsalja, gyanússá ne váljon előttük. Egyszerű paraszti szoknyát viselt és napokig fésületlenül járt. Hosszúra növesztett, manikűrözött körmeit levagdosta, a szájpomádés rudacskát meg a szemöldök-ceruzákat jól eldugta. De hiába iparkodott — az egyszerű paraszti külsőn csak átütött a régi, jómódhoz szokott szépasszony, és ezt ő maga is örömmel állapította meg.

Okmányait vizsgálhatta, akinek tetszett, azokkal nem volt baj. Annál kevésbbé, mert Erna Ozoliny személyi igazolványán rajta volt a helyi hatóság pecsétje. Akár évekig ellakhatott volna a tanyán, anélkul, hogy valakinek csak eszébe is jutna megkérdezni, kicsoda, micsoda? Csak idetévedne már valaki az ismerősei közül! Dehát mit keresnének az ő ismerősei ebben az eldugott kurzemei fészekben?

A rétek felett megállt a sűrű köd, a mezőről haris kiáltozása hallatszott. Olykor denevér surrant el az ablak előtt, láthatatlan madárszárnyak suhogtak a levegőben.

A gyűlés, odabenn a gazda szobájában, még mindig folyt.

„Ma már úgyse hívnak be — gondolta Edit, mikor a falon túl az óra elütötte a tizenkettőt. — Nem érdemes tovább várni. Okosabb, ha lefekszem."

Mintha csak gondolatára felelne, valaki bekopogott. Edit az ágyához szaladt és gyorsan lefeküdt. Csak akkor szólt ki:

— Ki az?

— A gazda — morogta Mezsnor vastag hangja.

— Várj, fel kell öltöznöm. — Egy-két percig ült az ágya szélén, csak akkor ment ajtót nyitni. — Mi a baj?

— Hívnak, hogy gyere be a gyűlésre. Siess, no.

„Végre valahára! Szóval... tudják... és kellek nekik."

— Jó, mindjárt jövök — vetette oda a gazdának és gyorsan megfésülködött. „Ezek előtt nem kell elcsúfítanod magadat, Edit. Úgyis mindent tudnak. Úriasszony lehetsz megint. Jogod van hozzá."

Kisvártatva ő is az asztalnál ült a gazda szobájában és figyelmesen hallgatta Herman Vilde szavait. Mindjárt látta, hogy az itt a vezető.

— Maga rigai, asszonyom, jól ismeri a várost. Úgy határoztunk, hogy Rigába küldjük, fontos megbízással. Megadjuk néhány ottani emberünk címét és közöljük, amit róluk tudnia kell. Vállalja?

— Vállalom — felelte gondolkodás nélkül.

— Tíz nap mulva itt kell lennie megint. De jól jegyezze meg: legkésőbb tíz nap alatt teljesíteni kell a megbízást. Minden késés zavart okozhat a szervezet további munkájában.

— Értem — bólintott Edit. — Elintézek mindent, idejére.

— Akkor most jól figyeljen és vésse eszébe minden szavamat. Felírni tilos. Eszében kell, hogy tartsa.

És Herman Vilde elsorolt egy sereg nevet, címet, közölt bizonyos fontos személyi adatokat és elmagyarázta, kitől mit kívánnak.

— Akkor már holnap indulhatok is, igaz? — kérdezte Edit, mikor Herman végzett.

— Igen. Csak kezdjen hozzá mentül előbb. Bízunk a képességeiben.

— Nem fognak csalódni bennem — mondta Edit és kiment.

Egy órával később Mezsnor megint bezörgetett hozzá. Kinyitotta az ajtót és keményen rászólt:

— Nyughass, Mezsnor. Ki akarom aludni magam az utazás előtt.

Kora reggel volt még, Bunte és Fanija éppen hogy felkeltek, mikor megszólalt a csengő. Jack a fürdőszobában beretválkozott, így hát Fanija magára kapta a pongyoláját és ő nyitott ajtót. Parasztruhás, magas, szép asszony állt a küszöbön.

— Fanija Buntéval beszélek? — kérdezte és behúzta az ajtót.

— Az vagyok. Mi tetszik?

— A testvérbátyja megbízásából jövök. Az küldött.

— A bátyám? — Fanija jobban megnézte, de nem, nem ismerős. — Tessék, jöjjön be.

— Erna Ozoliny vagyok — kezdte az asszony már benn a szalonban. — A férje itthon van?

— Mindjárt bejön.

— Akkor várjuk meg. Vele kell beszélnem. Mondja, asszonyom, bátran beszélgethetünk? Nincs a lakásban idegen, esetleg cseléd?

— Nincs senki rajtunk kívül, csak a leánykám. Az meg nem érti.

— Hány éves?

— Öt.

— Jobb, ha ő se hallja. Értse meg, asszonyom — szigorúan titkos ügyek.

Most bejött Bunte. Mint sokfelé megfordult ember, látta már Editet, de sehogy se tudta eszébe idézni hol, és hogy kicsoda. Az Erna Ozoliny név persze semmit se mondott neki.

— Indulis Atauga melegen üdvözli — fordult hozzá Edit. — Ő maga nem mutatkozhatik Rigában, ez ugye, érthető? Egyhamar nem fogják viszontlátni.

— Jobb is — Bunte csak legyintett. — Már többször keresték. Hol bujkál?

— Azt nincs jogom megmondani. Nagy titok. De vannak jóbarátai, akiknek időnként be kell jönniök Rigába. A sógora és más magasrangú személyiségek remélik, hogy hajlandók befogadni éjtszakára a barátainkat. Félelemre nincs semmi okuk. Tapasztalt emberekről van szó, akik sose feledkeznek meg az óvatosságról.

— Jaj, az nagyon kockázatos — mormogta Bunte, fejét csóválva. — A csekának szörnyen éles a szeme.

De Edit csak annál határozottabban, élesebben folytatta:

— Azonkívül itt találkoznak majd néha, ebben a lakásban. Többet önöktől nem is kívánunk — egyelőre. Tudniuk se kell többet, mint amit elmondtam. Számíthatnak arra, hogy egy hét mulva már jelentkezik valaki. A jelszóról ismerik meg. Ha azzal állít be: „Nemsokára szép időnk lesz" — akkor a mi emberünk, megbízhatnak benne.

— És mért vállaljuk mindezt? — szólt közbe hangosan Fanija.

— Csak halkabban, kérem. A bátyja érdekében teszik. Ő kívánja és így kell lennie. Nem tagadhatják meg, mert akkor Szibériába kerülnek, mint a szovjet hatalom aktív ellenségének rokonai. Nagyon egyszerű — csak egy szót kell szólni illetékes helyen és megvan. Tehát — megegyeztünk?

— Meg... megegyeztunk — hebegte rémülten Bunte.

— Ne felejtsék el, hogy még a tél beállta előtt nagy események várhatók Lettországban. Új kormányzatunk lesz, bizonyos külföldi hatalmak segítségével. Maguknak is hasznos, ha az új kormány előtt érdemekre hivatkozhatnak. Minden jót, kedves barátaim.

Felállt, nagyvilági mosollyal kezet szorított velük és elment.

Alig csukódott be az ajtó a banditák követe mögött, Fanija a férjére támadt:

— Elment az eszed, Jack?... „Megegyeztünk"... Mi az, hogy megegyeztünk? Indulis csak intézze el a maga piszkos ügyeit, mi nem fogjuk bemocskolni a kezünket. Maradjunk csak távol minden politikától. Mennél távolabb. Különben rosszul járunk. A németek alatt sikerült félrehúzódnunk és most tartsuk a hátunkat ilyen bitangok helyett? Nem, Jack, ide nem jönnek a barátaik.

— És ha feljelentenek?

— Menj el Zsuburhoz és mondj el neki mindent. Amit tanácsol, azt tesszük.

— Igen, igen, elmegyek. De azt nem kötöm az orrára, hogy miből élünk. A vágott birkáról meg a krumpliról hallgatok. Az ilyet most spekulációnak hívják.

— Az nem tartozik ide. Bánja is Zsubur a te birkáidat.

Edit közben a Pjarna-utcába ért, befordult egy nagy ház udvarára és bekopogott a házmesterhez. A kecskeszakállas emberke előbb tartózkodóan fogadta és ki akart térni az egyenes beszéd elől, de mikor Edit eszébe idézett bizonyos tényeket, menten megváltozott a hangja.

— Nem emlékszik már, Svikul, mikor negyvenegy júliusában egyszer késő éjjel jelentkezett a kapitányságon és besúgott egy fiatal komszomolkát, Ingrida Selist, aki ebben a házban lakott? Tudja mi történt azzal a lánnyal? Mi tudjuk. Meg azt is, hogy maga mit kapott a szolgálatáért.

— Jó, jó, asszonyom, minden rendben van — mondta most már készségesen Svikul. — De úgy nem lehet, mindjárt az első

szóra. Nem tudhatja az ember, kivel beszél. Most már látom, hogy a mieink közül való. És mit kíván tőlem?

— Nem nagy dolog. Barátaink itt találkoznak majd olykor a lakásán. Vagy egy másik lakásban a házban. Időnként éjjeli szállás is kell majd nekik.

— Ha kell, hát kell.

— Azonkívül üzeneteket is visz majd oda, ahová utasítják. És röpcédulákat terjeszt.

— És fizetnek majd ezért?

— Csak ne siessen a számlával, Svikul. Előleget kapott, többet is a kelleténél. Itt vannak Selisék bútorai meg két zsidó lakás egész berendezése. Mióta van a rigai házmestereknek stílbútoruk? Hol vette, melyik üzletben?

Svikul széttárta a kezét.

— Azt maguk jobban tudják, asszonyom.

— Bizony. És maga is tudhatja, miről van szó. Jó lesz hamarosan eltüntetni a lakásból ezt a luxusholmit. És ha a tulajdonos váratlanul betoppan és ráismer? Mit felel neki? Adja el, vagy dugja el a rokonainál, amíg nem késő. Úgy bátorságosabb.

— Arany szavak. Hogy ez nekem még nem jutott eszembe! Okos asszony maga. Miniszter lehetne.

Még aznap este meglátogatott Edit egy fiatal nőt, Ausma Dadzis nevűt, akinek a férje SS-hadnagy volt és 1944 elején elesett.

— Ismeri Fritz Evartot? — kérdezte Edit.

Dadzisné azt mondta, ismeri.

— Melegen üdvözli.

— Hogy s mint van Evart?

— Ahogy egy üldözött hős lehet. — Edit nagyot sóhajtott. — Erdőben bujkál, állati odu a hajléka. Örökös harcban, veszedelemben forog, de rendületlenül hisz a győzelmünkben. Fontos megbízással jöttem magához, Ausma Dadzis.

— Beszéljen. Hallgatom.

— A szervezet vezetősége küldött. Tudjuk, hogy anyagi helyzete nem éppen ragyogó. Azt is tudjuk, hogy összeállt egy spekulánssal.

Ausma fülig pirult, szemét lesütötte.

— Ne restelje annyira. Én megértem. Magam is csak azt tenném hasonló helyzetben. De magasrendű személyek véleménye szerint rosszul teszi, hogy egy kis spekulánshoz köti a sorsát, akit maholnap börtönbe juttatnak az üzletei. Olyan megjelenésű, olyan

kultúrájú asszony, mint maga, egészen másféle embereket is az ujja köré csavarhat. Vezetőink azt kívánják, hogy próbáljon közelférni egy tekintélyes pártmunkáshoz, esetleg csekáshoz. Olyan valaki legyen, aki szoros kapcsolatban van a kormánnyal, teljes bizalmat élvez, ismeri a bolsevikok titkos terveit. Legyen a felesége, ha kell. Ezért csak megdicsérik. A többi aztán már egyszerű. A maga segítségével megtudjuk az ellenség titkait, rejtett szándékait. A választottját idővel meg is nyerjük és általa másokat is. Ha aztán új kormányzat lesz az országban — és ez nemsokára bekövetkezik — nem feledkezünk meg az érdemeiről. Lettország egyik első asszonya lehet.

— Dehát én járatlan vagyok az ilyesmiben — szabódott Ausma.

— Tökéletesen megértem aggályait. De hiába — egyelőre félre kell tenni minden finnyáskodást. Ezt megköveteljük. Elsietni nem kell, szemelje ki az emberét teljes körültekintéssel. Még jobb, ha többet választ ki egyszerre, és azután cselekszik. Ha nem érne célt, vannak egyéb hathatós eszközeink is. De én azt hiszem, a maga elbűvölő lénye a legerősebb fegyver.

Ott aludt Ausmánál és reggelre végkép meggyőzte a fiatal asszonyt, aki egyébként se hódolt túlságosan szigorú erkölcsi elveknek.

Edit másnap is ellátogatott több helyre, egyebek között felkeresett egy Erna Kalme nevű fiatal lányt. Ismerte még a háború eleje óta. Nem egy német tiszttel volt futó viszonya és ez idő szerint egy vendéglőben dolgozott mint büffés-lány és folytatta feslett életmódját. Komoly feladatot nem bízhattak rá, tudták, hogy könnyelmű teremtés. Mihelyt becsíp, ami sűrűn megesik, mindent kikotyog. Edit tehát csak olyat kívánt tőle, ami jelleméhez illett.

— Te, Ernácska, csak éld a világodat. Mulass, dőzsölj, amennyit tetszik. De úgy csináld, hogy mi is hasznát lássuk. Igyál, dorbézolj a szovjet pártmunkásokkal, csekásokkal, tisztekkel. Hadd szórják a pénzt, verjék magukat adósságba, részegedjenek le a sárga földig, hogy mindenki röhögjön rajtuk. És ha már végkép lezüllött egy, azt megkörnyékezzük.

— Szentisten! Mire jó nektek az ilyen? — csodálkozott Erna.

— Eppen ilyenek kellenek.

Mikor Ernától lejött, az utcán majdhogy bele nem ütközött Zsuburba és Marába. Beszélgetésbe merülten jöttek szembe és alig tíz lépésre voltak, mikor észrevette egykori jóismerőseit. A hideg

végigfutott a hátán. Átsietett a túlsó járdára és igyekezett eltűnni az első mellékutcán. De a szíve hevesen vert, úgy rémlett neki, hogy Mara megáll és utánanéz. „Rámismert. Majdnem bizonyos. Es most elmeséli fűnek-fának. Feljelent... Ó, te fehérarcú grófnő, hát ide jutottál? Végkép a vörösök közé keveredtél? Férjedet otthagytad és most Zsubur nyakába varrod magad... Várj csak drágám, számolunk még veled is. Meglátjuk, akkor milyen nótát fujsz, Vildéné asszony!"

Dolgait elintézte és még aznap este otthagyta Rigát, felkéredzkedett egy teherautóra az országúton.

6

— Állj csak meg, Karl! Ez Edit Lanka — súgta Mara, mikor megpillantotta a kocsiúton átsiető széptermetű nőt.

Zsubur megállt és odanézett.

— Lehetetlen. Nézd csak meg azt a szoknyát. Edit ilyet fel nem venne, semmi áron.

— Dehogyis nem! Láttam az arcát. Azt hiszem, ő is megismert.

Edit akkorra már befordult a keresztutcán.

— Ha igazad van, hát bámulom a szemtelenségét. Nem fél? Gondolj arra, amit Pramniek mesélt róluk!

— Semmi kétségem, hogy ő volt — erősködött Mara. — Bizonyosan álnéven él itt.

— Csakis. Mindenesetre telefonálni kell az Állambiztonságira. Járjanak utána. Csöppet se kívánatos, hogy ilyen egyének sétálgassanak Riga utcáin. Ha csakugyan Edit, bizonyosan nem azért van itt, hogy az időt töltse.

Este Zsuburnak egy értekezleten volt dolga és úgy határoztak Marával, hogy nem mennek ki a tengerpartra, hanem a városban maradnak éjtszakára. Megfürödnek, olvasgatnak, elüldögélnek kettesben. Úgyis elég ritkán tehették, nagyon lekötötte őket a munka.

Zsubur ősszel folytatni akarta egyetemi tanulmányait. A háború alatt sokat felejtett, bele kellett néznie ebbe a könyvbe is, abba is, hogy elegendő felkészültséggel foghasson a harmadik tanévhez. Mara se akart elmaradni mögötte, beiratkozott a marxista-leninista egyetem esti tanfolyamára.

A tervezett esti pihenésből azonban semmise lett. Alig ért haza Zsubur az értekezletről, beállított nagy sebbel-lobbal Jack Bunte, hogy okvetlen beszélnie kell vele, mégpedig négyszemközött.

— Gondolj a régi barátságunkra, Karl. Segíts, adj tanácsot. Szörnyű helyzetbe kerültem.

Zsubur nem örült a látogatónak, de elutasítani mégsem akarta.

Bunte előbb elmondta, milyen tevékenységet fejtett ki a sógora a megszállás idején, csak azután tért át Erna Ozolinyra látogatására.

— Mindjárt átláttam a szitán. Fenyegetéssel akarnak rákényszeríteni, hogy szolgáljuk őket. De hiszen tudod, hogy mi — Fanija meg én — jóravaló szovjet emberek vagyunk, semmiféle suskusba bele nem megyünk. De mondd, igaz az, hogy minket Indulis miatt Szibériába küldhetnek? Ha nem engedelmeskedünk nekik, hát följelentenek és bajba kevernek?

— Azt mondd meg, Jack, de igaz lelkedre: neked magadnak semmi dolgod nem volt a megszálló hatóságokkal?

— Becsületszavamra! — Jack felugrott és öklével a mellére ütött. — Itt süllyedjek el, ha nem igaz! Én is éppenúgy gyűlölöm őket, mint te. A végén már a pincébe kellett bújnom előlük, mert lefogtak volna. Olyan isiászt szereztem abban a nyirkos oduban, hogy valóságos rokkant vagyok.

— Akkor nem tudom, mitől félsz?

— Indulis mégis csak a sógorom... Bár soha meg se született volna.

— Először is rögtön fel kell jelentened ezt az Erna Ozolinyt az Állambiztonságinál. Ott éleseszű emberek vannak, gyorsan kibogoznak minden csomót. És ezzel népünket is szolgálod. Elég komoly dolog. Ha akarod, én is odatelefonálok.

— És akkor szerinted minden rendben lesz? — aggodalmaskodott Bunte.

— Ha úgy van, ahogy mondod, nincs mitől tartanod.

— Megfogadom a tanácsodat. Megyek, beszélek Fanijával.

Már menni akart, de Zsuburnak most eszébe villant valami és megkérdezte, milyenforma volt az az Erna Ozoliny, aki úgy felizgatta őket és milyen ruha volt rajta? Bunte elég pontosan emlékezett és a leírása megerősítette Zsubur gyanúját.

Mihelyt egyedül maradt, felhívta az Állambiztonságit, beszélt velük, aztán kiment Marához a konyhába.

— No kicsim, nem tévedtél. Csakugyan Edit Lanka volt az. Persze, most más nevet visel.

— Hogy tudtad meg?

Zsubur még rá se ért felelni, máris újra csengettek.

Két férfi állt kinn az ajtó előtt. Gyanakodva sandítottak egymásra. Az egyik Evald Kapeika volt, a másik — hatalmas mappával a hóna alatt — Edgar Pramniek. Nem ismerték egymást, csak véletlenül kerültek itt össze és a kölcsönös bizalmatlanság olyan élénken kirajzolódott az arcukon, hogy Zsubur akaratlanul elnevette magát.

— Mondjátok meg gyorsan, mit gondoltatok egymásról? Addig nem eresztelek be — tréfálkozott — Nos, Evald, halljunk előbb téged.

Kapeika zavarba jött.

— Nem gondoltam én semmi különöset. Legföljebb azt, hogy egy piktor rád akarja sózni a képeit.

— Majdnem eltaláltad — hahotázott Zsubur. — Pramniek barátom csakugyan festő, de házalni nem szokott a képeivel, úgyis elkapkodják.

— Nem kapkodják éppen — helyesbítette Pramniek. — De azt se mondhatom, hogy rá kell akasztanom a vevőkre. Ne vegye zokon, fiatalember, de mikor láttam, hogy csak áll itt az ajtó előtt és nem csenget be, az villant át rajtam, hogy talán álkulcs van a zsebében.

— Elég nehezen kapaszkodtam fel a lépcsőn és gondoltam, pihenek egy kicsit, különben Zsubur még azt hiszi, hogy lóhalálában nyargaltam. De meg nincs is olyan sürgős mondanivalóm. Csak úgy feljöttem elbeszélgetni az élet dolgairól.

— Éppenúgy, mint én — mondta Pramniek.

— Hát csak tessék, jöjjetek beljebb. Elbeszélgetünk. — Összeismertette őket és benn a kis dolgozószobában Kapeikához fordult. — Nos, Evald, hadd hallom, mi a véleményed az életről, meg az emberekről?

— Az életre általánosságban nincs panaszom. De ami az embereket illeti, hát bizony, sok a szemét köztük. Néha csak bámulok, hogy honnan kerül elő ennyi söpredék! Gúnyt űznek a szovjet hatalomból! Boltokban, szállításnál, a lakáshivatalban, minden lépten-nyomon kártevőkbe botlik az ember.

— Lépten-nyomon talán mégse. De bizony akad — enyhítette Zsubur.

— Hát jó, nem lépten-nyomon. De sok a galádság és én nem tudom megemészteni. Nézzük csak egyik-másik nagyságát. Nagyságát, igen, nem nevezhetem másképp. Megrendel havonta egy tucat ruhát, féltucatot ügynökök útján fekete áron elad a zsibvásáron, mert forgótőke kell neki, aztán meg szaladgál, mint az éhes sakál, zaklatja a cipőgyárakat, amíg össze nem szed legalább kilenc pár cipőt. Az ura persze nagy fiú a kereskedő-világban. Vagy ezt hallgassátok meg: a minap összetűztem egy lakáshivatali tisztviselővel. Aki nem keni meg a markát legalább három ezressel, az nem kap kiutalást. A leszerelt hadirokkant, aki végigharcolta a Honvédő Háborút, nem jut egy szobához, míg a pocakos űzér egy-kettőre gyönyörű lakást kap, ott, ahol neki tetszik... Hát én aztán a bíró elé segítettem az ipsét. Most majd megemlegeti a baksist. — És Kapeika elégedetten nevetett.

— Hát igen. A szennyes üledék felszínre került. De majd lemerjük, kiöntjük. Ne felejtsd el, barátom, hogy valójában még csak két éve élünk szovjet világban. A múlt terhe ránknehezedik, azt egy-két nap alatt lerázni nem lehet. Persze harcolni kell irgalmatlanul, neked is, nekem is, minden tisztességes embernek, hogy megszabadítsuk a közösséget ettől az örökségtől. És a harcnak sok eszköze van — nevelés, meggyőzés, leleplezés. Az a legfontosabb, hogy ne nézzük közömbösen a galádságokat. Ne mondjuk, mint sokan — „Eh, ez nem az én hatáskörőm, törődjön vele más".

— Én dühömben sokszor ököllel mennék nekik — csattant fel Kapeika. — De magam is tudom, hogy nem érek vele semmit. Legföljebb bevisznek az őrszobára, verekedésért.

— Mind türelmetlenül várjuk a széplelkű, erős, igáz embert, a kommunista társadalom emberét — folytatta Zsubur. — Róla ábrándozunk és nem vesszük észre, hogy már itt is van és végzi a maga titáni munkáját. O az élet ura, mi pedig ingerültségünkben, valami ocsmányságon felgerjedve, megfeledkezünk róla. Úgy mint te most, Evald. Nem megnyugtatni akarlak, azért mondom, hogy gondolj erre és nagyobb bizalommal harcolj. Emlékezz a mi drága Andrejünkre. O talán nem látta meg az ellenséget? Nagyon is jól látta, de megvolt a tehetsége, hogy észrevegye az újat, a jövő csírázását. Egy szóval — a kommunizmus fel nem tartóztatható győzelmét. Ki állhatná útját? Hiszen megmutatta a háború: nem országok harcoltak itt egymással, a mult, az elavult harcolt a jövővel. És ki győzött? Nézz körül: milyen odaadással dolgoznak az emberek. Hogy építenek, alkotnak, városban és falun. Az „enyém"

fogalmát már kiszorítja a „miénk". Nagy sztálini nemzedék ez, győzelemre visz mindent, amibe belefog. Nem, Evald, ne kételkedjünk az emberben, mert itt rohad még köztünk egy sereg bomlasztó hulla.

— Csak már ne lenne egy se — szólalt meg Pramniek. — A dög, mégha kis helyre szorul is, messzi környéken megfertőzi a levegőt.

— Jó az, barátom, ha megérzed, hol bűzlik — mosolygott Zsubur. — Úgy könnyebben ráakadsz és eltakaríthatod. No, de mutasd már, mi van a mappádban?

— Egy kóbor piktor rajzai, ahogy Kapeika elvtárs helyesen gyanította. A „Fasiszta megszállás" sorozat első ciklusa.

Mara is bejött most és Pramniek lerakta az asztalra a nagy Whatman-lapokat. Mind elnémultak, ahogy az első rajzot meglátták. Degenerált, gyilkos, szadista ábrázatok... akasztófák, holttestekkel teli gödrök. A salaspilsi kőbányák felé menetelő rabok... Egy öreg emberre kutyákat uszítanak... egy gyereknek széthasítja a fejét a gestapo legény... Börtöncellák, halálraítéltek végelathatatlan sora menetel a rumbuli fenyves felé.

— És ez mind igaz — suttogta Mara és Kapeika is rámondta, lassan ejtve a szót:

— Így volt, igen. A magam szemével láttam.

— Mikor készül el az első ciklus?

— Talán tavaszra. Addig csak egy-két rajzot teszek közzé.

— Kár, hogy olyan sokára. Mindenkinek látni kellene és jól eszébe vésni. Mert sokan máris felejteni kezdik, azt hiszik, a fasizmus már a multé.

— Bár megmutathatnám még élesebben, százszor ilyen erővel. Ez még mind halvány a valóság mellett. Örülök, hogy ti jónak tartjátok. Talán mégis sikerült valamennyire.

Mara megterített és vacsorázni hívta őket. Teázás közben Kapeika megemlítette, hogy tanácsot szeretne kérni Zsuburtól, mit ajánl neki: a technikumot folytassa-e, ahol a háború előtt tanult, vagy iratkozzék be egy esti általános iskolába?

Zsubur a technikumot ajánlotta: azt két év alatt elvégezheti és akkor majd meglátja.

A vendégek jó sokáig maradtak. Élénk beszélgetésben, észrevétlenül repültek az órák.

NEGYEDIK FEJEZET

1

Május végén Marta Purgailis visszatért a szülőfalujába. A fasiszta fegyverletétel után elővette eldugott okmányait, pártigazolványát, személyi és munkalapját és elbúcsúzott derék házigazdáitól, akik több mint nyolc hónapig rejtegették, vállaltak minden kockázatot.

Katonai autó vitte Rigáig. Ott elsősorban fogadott fiacskájáról tudakozódott. Meg is találta a közoktatási népbiztosság egyik gyermekotthonában. Ugyanaz a Buceniecné gondozta, akire még 1943-ban bízta. A gyerek hatéves lett időközben, megnyúlt, megerősödött, olvasni is tanult már, le tudta írni a nevét. Marta kicsiközölte, hogy otthagyhassa még egy darabig, amíg munkába áll.

A Központi Bizottság abba a községbe küldte párttitkárnak, ahol született. Jóelőre figyelmeztették, hogy a község az egész vidéken a legnehezebbek egyike, lásson munkához mentül előbb Még aznap hazautazott. Hátizsákkal a vállán, férficsizmában, fehér fejkendőben rótta az utat az állomástól a tanyáig. A jólismert helyeken áthaladva figyelmesen körülnézett és észrevette a legkisebb változást is. Mert bizony sok minden megváltozott ebben a négy évben. Az út mentén leégett házak, a Népház szép épülete csupa rom. A vasúti hidat felrobbantották, egy új fahíd pótolta most.

A tanyák népe még nem végzett a tavaszi munkával. Szántóvető lépdelt itt is, ott is a mezőn, a barázda mentén és szórta a magot. Majd felbukkantak a messzeségben a Vilde-tanya tetői. Ismerős, kedves emlékeket ébresztő hangok ütötték meg a fülét. Traktor dolgozott a földeken és elébe idézte azt a reggelt, amikor két volt cselédember — Jan Purgailis meg a felesége — ott álltak a tavaszi napsütésben és nézték, hogy szántja a traktor a földjüket.

A nap most is éppenúgy ragyog. A fűszálakon csillog a harmat, a traktor is éppenúgy vontatja a vetőgépet valamelyik volt cseléd szántóján. De Jan Purgailis ezt már nem látja. Őt is, mint az új, szabad élet magvait, a haza földje takarja és a nép e drága magok bő termését aratja majd nemzedékről nemzedékre.

Marta Purgailis megállt az úton és elnézte a jólismert tájat.

Éjnek idején, egymást átkarolva jöttek el, nem sejtve, mi várja őket a messzeségben. És most itt van, egyesegyedül és nem sejti mi várja itthon.

„Fékezd meg a szívedet. Nem a multat siratni, dolgozni jöttél haza. Légy erős!"

És lassan befordult a Vilde-tanya kapuján. Egy ismeretlen, a megszállás idején felnőtt kuvasz megugatta, haragosan morogva kísérte végig az udvaron.

Idegen arcok néztek ki a lakóház meg a cselédviskók ablakain. Végre mégis megpillantott egy ismerős arcot a kamra mellett. Csak Bumbier volt, de mégis megörült neki.

Az öreg nem ismerte meg. Mérgesen sandított rá és bár Marta feléje tartott, elfordult, tovább bibelődött a hámmal.

— Jónapot, Bumbier bácsi!

A szakállas arcon különös kifejezés futott át. Nem lehetett tudni, mosoly-e, a csodálkozás fintora-e, vagy rosszindulatú gúny. Bütykös keze határozatlanul nyúlt Martáé után.

— Purgailisné? Istenkém, ilyen hirtelen, váratlan? Hát csak hazakerültél? Egyedül jösz? Hol a gazda?

— A sírban, Bumbier. Elesett.

— És most magad fogsz gazdálkodni? Hajhaj. A föld nem szereti, ha csak úgy játszanak vele. Azt akarja, hogy verítékkel trágyázzák.

— A verítéket megkapja, Bumbier.

Letette hátizsákját a kamra küszöbére és leült Pihent egy kicsit.

— Meséljen, mi újság itt maguknál?

— Újság van elég, de jó édeskevés — dörmögte az öreg. — Mi jót várhatunk, mikor gazdátlan a ház? Tavaly ősszel, mikor a vörösök közeledtek, a német elhajtotta az egész családot. Meg Kaupinyt, aki a községnél volt. Engem is elhajtottak volna, ha idejében az erdőbe nem szököm.

— Miért mond olyat, ami nem igaz, Bumbier? Jól tudom, hogy Vilde is, Kaupiny is a magukszántából mentek el. Bizonyosan sok bűn terhelte a lelküket.

— Mit tudhatjuk, kinek mennyi a bűne? Ha szigorúan nézzük, a legjámborabbakban is találunk kivetnivalót.

— Jó, jó. Idővel minden napfényre derül. — Marta békítően mosolygott rá. — És mi történt a mi ingóságainkkal?

— Nem maradt itt semmi szóra érdemes. A németek mindent elkoboztak. Talán egy s más apróság, limlom, ha maradt.

— És ki lakik a házunkban?

— Az újgazdáék — felelte gúnyosan az öreg. — Mert a birtokot teljes egészében szétosztották és mivel Purgailiséknak nyomuk veszett, most tavasszal a ti földeteket is odaadták egy rokkantnak. Így van ez, Purgailisné. Elvesztetted az uradat is, a földedet is. Talán egy kis szalagocskát a mocsárszélen kiutal neked a szovjet hatalom. De nem fogsz pörbeszállni vele. Hiszen a ti kormányotok!

— Lehet, hogy nem is lesz szükségem arra a szalagocskára.

— Hát miből élsz? Cselédnek szegődöl megint?

— Majd elválik.

Marta felállt, vállára vetette a zsákját és kiment az udvarról.

— Hová mégy, Purgailisné?

— A községtanácshoz — vetette oda neki, hátra se fordulva.

— Hajhaj. A bolsevikoknál keresed az igazadat? Biezaisszal ugyan nem sokra mégy. Azzal nem könnyű szegeletre jönni.

Félórával később Marta a községtanács elnöki dolgozószobájában ült, Biezais elnök előtt.

— A párt Központi Bizottsága küldött, hogy segítsek a munkában — mondta és komolyan nézett az elnök álmos, széles arcába, püffedthéjú, gyulladt szemébe. „Vagy dolgozott, vagy ivott az éjjel" — gondolta. — Az én ittlétem semmiképp se csorbítja a tekintélyét. Ezentúl is ön a község vezetője, éppenúgy intézi az összes gazdasági és közigazgatási ügyeket, mint eddig. Én meg segítek, amiben lehet. Megbeszélünk minden fontosabb dolgot, igyekszünk megegyezni, de azért ön a gazda. Nekem, mint párttitkárnak, meglesz a magam dolga. Tennivaló azt hiszem, van elég a községben mind a kettőnknek.

— Az aztán van — Biezais ezt készséggel elismerte, de látszott rajta, hogy nemigen örül a párttitkárnak.

— Munkatársaival meg van elégedve?

— Nem panaszkodhatom. Lehet velük dolgozni. Jóravaló emberek. Lakst, a helyettesem, kicsit hirtelen természetű ugyan, de becsületes fiatalember, jól megvagyok vele. Ladziny, a titkárnőm, tehetséges lány. Rendben tartja az aktákat, e tekintetben nem volt kellemetlenségem.

— És a beszolgáltatási felügyelő?

— Butkevics buzgó munkás, érti a dolgát. Az emberekkel is tud bánni. Óra sincs panasz.

— Hát a milicia főnöke?

— Nagyon derék ember. Jó természetű. Az nem csinál zavart.

— Minddel meg kell ismerkednem — mondta Marta. — És azt is meg kell beszélnünk, hol rendezkedjem be?

— Hogy hol fog lakni? Lakást majd szerzünk.

— Lakásra egyelőre nincs szükségem. Ottmaradok a Vildetanyán, ahol a háború előtt éltem. De kell majd egy szoba itt a tanácsházban, ahol dolgozhatom és fogadhatom a feleket. Akármilyen kicsi szobával is beérem.

— A földszinten minden helyiség foglalt, de ha nincs ellenvetése, adunk egyet az emeleten. Ott van kettő is.

— Helyes. Asztal, meg két-három szék is akad bizonyosan.

— Ha a tanácsházban nincs, hozatunk a volt jegyző lakásáról. Ladziny elvtársnő lakik ott az egyik szobában, de van még kettő.

Beszélgettek még egy darabig a tennivalókról, meg a helyzetről a községben és a kerületben. Szinte harapófogóval kellett kihúzni minden szót és Marta hamarosan látta, hogy az elnök nem sokat tud a községéről. Nem tudja, mekkora a vetésterület, hány fő a jószágállomány. Még azt se tudja, hogy szükség van-e segítségre vetőmag és munkaerő dolgában.

— Ezekkel a kérdésekkel a helyettesem foglalkozik, vele beszéljen — mondta nagy közömbösen. — Én az ilyen számokat nem tartom a fejemben.

Marta már úgyis megállapította, hogy hitelesebb forrásokból kell szereznie az első információt.

A tanácsházban töltötte az egész napot. Megismerkedett és beszélgetett a titkárnővel, megtudta, hogy régi gazdacsaládból való. Szüleinek huszonöt hektár földjük van, egyik bátyja legionárius volt és elment a németekkel, a másik, a fiatalabb, a Vörös Hadseregben szolgál és a „Dicsőség" rendjellel tüntették ki. A legtöbbet Biezais helyettesétől, Lakst-tól tudta meg. Mindjárt megérezte, hogy erélyes, komoly emberrel van dolga. Nem hiába harcolta végig a háborút egy partizánosztagban.

A beszolgáltatási felügyelőt a kerületi tanácshoz hívták éppen, a milicia főnöke pedig a község túlsó végén járt hivatalos ügyben. Ezekkel hát majd csak holnap ismerkedik meg.

„No, itt aztán lesz munka... Hej, Jan, mennyire kellene most

a te erőd és kitartásod, hogy megbirkózhassam azzal, ami itt rámszakad..."

Este rendbehozta a dolgozószobáját és már éppen indulni akart a Vilde-tanyára, mikor benézett hozzá az első látogató — Vlagyimir Emeljanovics Garsin, a GÁ igazgatója. Hivatalos ügyben jött az elnökhöz és mihelyt Irma Ladzinytól hallotta, hogy megérkezett az új párttitkár, sietett megismerkedni vele. Beszélgetés közben kiderült, hogy jól ismerte Jan Purgailist, ugyanabban az ezredben harcolt ő is, mint századparancsnok.

— Örülök, hogy végre igazi pártszervezet lesz a községben. Most majd összefogunk mi, kommunisták. Készséggel segítek, amiben csak tudok, csak kapaszkodjék belém nyugodtan, ne szégyelje.

— Köszönöm, Garsin elvtárs, nem fogok restelkedni. Sokszor kell majd magához fordulnom segítségért, hiszen csak nemrégen vagyok tagja a pártnak és bevallom, alig van még tapasztalatom.

— Ne féljen, nem hagyjuk cserben a párttitkárunkat — mondta meleg mosollyal Grasin.

Kopogtattak. Irma Ladziny nyitott be. Futó pillantást vetett Martára, majd Garsinhoz fordult.

— Garsin elvtárs, megjött az elnök. Szívesen látja. Bejön hozzá?

A titkárnő bizonytalanul, kicsit akadozva beszélt.

— Tudja mit? Inkább holnap újra eljövök. Fontos beszédem van Purgailis elvtársnővel. Mondja meg az elnöknek, hogy most ne várjon.

— Ahogy tetszik. — Csalódás érzett a hangján. Megint hidegen, szinte áthatóan pillantott Martára és kiment.

Garsin sorra vette és jellemezte a végrehajtó bizottság tagjait.

— Az elnök lusta és iszákos. A kulákok mind ivópajtásai. És hogy ezt is mindjárt megmondjam: a kulákok nem alusznak ebben a községben. A miliciafőnök és a beszolgáltatási felügyelő már a zsebükben van és minden új embert igyekeznek megdolgozni. Velem is próbálkoztak, magát is meg fogják környékezni. Nyissa hát ki jól mind a két szemét. Az egyetlen, aki keményen áll a lábán — Lakst. Dehát nem ő itt a gazda.

— És a titkárnő?

— Irma Ladziny furcsa teremtés. A munkáját jól, pontosan végzi, de nem adja bele a lelkét. Hideg valahogy. Azt tanácsolnám, hogy ismerkedjék meg vele közelebbről és tartsa szemmel.

Én úgy érzem, nem ellenség éppen, de még nem is egészen a mi emberünk. Szóval se hús, se hal.

Garsin Martával együtt ment el és csaknem a tanyáig kísérte. Búcsúzóban még azt mondta neki:

— Szerintem jobban teszi, ha beköltözik a tanácsházba. Mért jönne ki minden este ide a Vilde-tanyára? Nincs is olyan közel. Gondolja meg.

— Jó. Majd meggondolom. — Keményen kezet szorítottak.

„Milyen derék ember. És jó kommunista — gondolta Marta. — Hogy törődik velem! Mi bajom történhet? A háborúnak vége és mi győztünk, Jan Purgailis, Garsin, Zsubur, Sniker — és én..."

2

Kora reggel volt. Két szekér közeledett a Vilde-tanyához, mind a kettő alaposan megrakva zsákokkal, ládákkal, ruhakötegekkel és mindenféle házi eszközzel. A szekerek mögött fáradt tehenek baktattak. Az egyik szekeret Kaupiny, a másikat az öreg Vilde hajtotta. Elnyűtt, keshedt ruhában, bocskorral a lábukon, lassan lépdeltek a lovuk mellett és nyugtalanul tekintgettek jobbra-balra. Asszonyaik méltóságteljesen terpeszkedtek fönn a szekéren.

A Vilde-tanya előtt elbúcsúztak. Kaupiny tovább hajtott a községi tanácsházhoz, az öreg meg befordult a maga udvarára. A kutya megugatta, de nyomban elhallgatott, megismerte az érkezőket.

— Nézd csak, Emma, hát nem megösmert! — szólt fel a feleségének az öreg Vilde és iparkodott lerázni a kutyát, mert ráugrott, fogával kapkodott hozzá, mindenáron meg akarta nyalni az arcát.

— Nyughass, Karav! Eltéped a ruhámat! Gazdád nem olyan tehetős már, mint volt.

Most kiszaladt elébük az udvarra Bumbier is. Úgy sietett, hogy a nadrágjába is alig ért rá belebújni.

— Jóreggelt, gazduram, jóreggelt. Hát csak hazajöttek... Vártam ám, de nagyonis vártam... Minden áldott nap vigyáztam az utat, reggel, este, hogy nem jönnek-e még?

— Az utat ugyan kár volt vigyázni. Inkább a házra néztél volna, hogy ki ne rabolják — kapott a szavába bosszúsan az öreg. — Meglátom, a helyin van-e minden?

Bumbier lesunyta a fejét és csak krákogott, nem tudott mit

szólni. Majdnem olyan volt most, mint a tetten kapott kuvasz — amelyik farkát behúzva áll és várja az ütést.

— Nem énrajtam múlott, édes jó gazduram. Én eleget iparkodtam. Harcoltam, mint az oroszlán minden darab gépért, minden egyes szobáért. Dehát... ezeknek beszélhet az ember.

— Mi a csuda! Engedted, hogy széthurcolják a holmimat? Idegeneket eresztettél a házamba? Látom is már, hogy mi van itt. Milyen szekér az ott? És kinek a gebéje legel az istállóm mellett?

— Mindenféle népek laknak itt, gazduram... jobbára azok a... földnélküliek... hisz tudja. De én nem vagyok benne hibás. Én felléptem teljes szigorúsággal. Csak hát... hol vegyem az erőt? Mit csinálhatunk, ha egyszer övék a hatalom?

— Ne sündörögj már itt, hallod-e, inkább fogd ki a lovat. Úgy elfáradtunk, hogy alig állunk a lábunkon. Te asszony, ne ádigálj az udvaron, eriggy be a házba.

— Jaj, a házba nem lehet... — hebegte ijedten Bumbier. — Ott most az új lakók vannak.

Vildét elöntötte a pulykaméreg.

— Az én házamban? Mi jogon? Most nyomban repülnek innen.

— Csak lassan, gazduram — motyogta most már kétségbeesetten Bumbier. — Nehogy fejjel menjen a falnak. Próbálja előbb szépszerivel. Hisz nem is tudja még, hogy s mint volt az... Kimondták, hogy a ház gazdátlan. Azt hitték, nem jönnek már vissza, elmentek abba a Svédországba.

— Hát akkor mit csinálunk? Nem kényszeríthetnek, hogy az utcán lakjam.

— Üres hely egyelőre csak a fürdőházban van — hallatszott most a hátuk mögül egy női hang. Bumbier ijedtében nagyot köpött. Hát ezt a Purgailisnét meg milyen ördög ugrasztotta ki az ágybul kora hajnalon? Vilde is abbahagyta a kiabálást, mikor Martát meglátta és ráösmert.

— A fürdőházban? — kérdezte és mosolyogni próbált. — És hol gőzölnek akkor az emberek? Hébe-hóba mégis csak mosakodni akarnak.

— Pár napig ellesznek majd ott. Aztán, ha én átköltözködtem a tanácsházba, megkaphatják az én szobámat.

— És mit keressz te... mit keres maga a tanácsházban? Talán küldönc ott? — kérdezte Vilde, de Bumbier a füléhez hajolt, súgott neki valamit és arra Vilde eltátotta a száját, egy percig úgy bá-

mult Martára, mint valami csodaszülöttre. Aztán igyekezett meg szelidíteni az arcát.

— Lám-lám, kétszeres bánat! Előbb a németek zavarják ki az embert, messze idegenben hányódik-vetődik hosszú hónapokig, aztán meg a tulajdon vérei túrják ki a házából... A fürdőben lakjam? Hát ezt érdemeltem munkás életemért?

— A meséit majd másnak meséljel — pirított rá Marta. — Láttam magukat az ősszel Kurzemében. Megszálltak egy tanyán, kicsivel Renda előtt. Akkor nem a németekre panaszkodtak.

És otthagyta őket, sietett a tanácsházra. Vilde szótlanul utána nézett, remegett az álla.

— Én teremtőm! Ott volt Kurzemében... Mire vársz, feleség? Megmondták, eriggy a fürdőházba. Mi addig lerakjuk a kocsit Bumbierrel. De hová tették a szemüket azok a németek, hogy ezt a fehércselédet szabadon hagyták?

A kocsiszínben, ahová a nagyobb darabokat hordták, Vilde meglátta a két sírkövet, amit ő maga hozott haza a zsidótemetőből a háború elején.

— Bumbier, te hatökör! — csattant fel. — A cséplőgépet, meg a kaszálót kiadod a kezedbül, ezt a két nyavalyás követ meg itthagyod, hogy kiröhögjenek bennünket?

— Hát tudhattam én, hogy most majd nem tetszik? — mentegetőzött a maga együgyű módján Bumbier. — Szép kő az. Még jó hasznát veheti...

Vilde majdhogy keresztül nem döfte a szemével.

— Mégha letakartad volna legalább, hogy szemet ne szúrjon Hiszen ha a bolsevikok meglátják, kifaggatnak, hogy hol vettem?

Marta a tanácsház udvarán meglátta a másik szekeret és az alaposan megsoványodott Kaupinyt, aki az udvaron egy favágótőkén ült és várta, hogy kinyissák már az irodát.

— Mit csinál itt? — kérdezte tőle Marta. — Vildével jött? Nem volt jó Kurzemében?

— A hajléktalannak seholse jó — sóhajtott az egykori jegyző.

— Hajléktalan? Ki parancsolta, hogy itthagyja a házát? Magaszántából szaladt el, mikor a Vörös Hadsereg közeledett. Egész Kurzemét felabajgatták, tudomisén mi mindent összebeszéltek a bolsevikokról. Ezzel a két fülemmel hallottam. A hazugságnak kurta a lába, Kaupiny, konnyű utólérni.

Meg se várta, hogy szóljon rá valamit, bement a tanácsházba. Kaupinyt meg elöntötte a hideg veríték. „Hát ez meg mit szaladgál

itt pirkadás előtt? Tán csak nem panaszt tenni jött? Jaj, mikor nyitják már ezt a hivatalt?!"

Mihelyt Biezais bejött, sietett be hozzá. Az elnök részvéttel hallgatta viszontagságai történetét, de hogy visszajöhet-e a régi helyére, azt nem merte maga eldönteni.

— Meg kell beszélnem Purgailis elvtársnővel.

— Hát az meg ki?

— A párttitkárunk. Nemrégen jött ide. Ha ő beleegyezik, nem bánom. De a Párttal nem akarok ujjat húzni.

Marta nem egyezett bele és Kaupiny — belátva, hogy itt már nincs keresnivalója, odébbállt és másutt próbált szerencsét.

Ebéd után a GÁ sofőrje üzenetet hozott Martának.

„Kérem, jöjjön át este tíz órakor a GÁ-ra, fontos megbeszélés lesz és magára feltétlenül szükség van. Garsin."

— Csak nem történt valami ott maguknál? — kérdezte Marta a sofőrtől.

— Nem, nincs semmi baj. Mit mondjak Garsin elvtársnak?

— Hogy rendben van. Úgy lesz, ahogy kívánja.

Féltízkor bezárta a szobáját és elindult. Irma Ladziny, aki éppen a tanácsház kertjében dolgozgatott, előrejött a kerítéshez és utánanézett. Mikor látta, hogy jobbra fordul, a gépállomás felé, megvetően biggyesztette a száját.

„Garsinhoz megy... randevura..."

Bement a szobájába, kulcsra zárta az ajtót és sokáig ült az ablak előtt, magában háborogva.

„És miért? Marta talán különb nálam? Ha Garsin sejtené... akkor talán máskép nézne rám. Meglátna. Megértene... Persze, vele tud miről beszélni. Én... osztályidegen vagyok... gazdalány."

Martát kellemes meglepetés várta a gépállomáson. Rubenis századost találta ott Garsinnál, akit Velikie Lukinál ismert meg, a fronton.

— Nem számított rá, hogy velem találkozik itt, ugye? — kérdezte mosolyogva Juris. — Az igazat megvallva, én se. Különben üdvözletet hoztam volna Aijától.

— Átutazóban?

— Nem egészen. Persze, előbb-utóbb meglátogattam volna az én kedves harctéri bajtársamat, de most elintéznivalóm van itt. Talán kezdhetjük is már, Garsin?

— Lehet.

Garsin kimenť és alig két másodperc mulva már be is jött megint egy fiatal kapitánnyal, az állambiztonsági hatóság helyi csoportfőnökével. Becsukta az ablakot, lebocsátotta a függönyt és lampát gyújtott. Mind a négyen az asztalhoz ültek.

— A gárdistáimmal vagyok itt — kezdte félhangosan Juris. — Az itteni erdőt kell megtisztítanunk a banditáktól. A fiúk az erdőben maradtak, nem akarunk túlkorán zajt csapni és elijeszteni a bitangokat. Azt szeretném tudni, hány embert adhat a hadműveletünkhöz és kit ajánl vezetőnek? Legalább négy ember kell, akik alaposan ismerik a vidéket.

— Idevalósi vagyok igaz, de csak nemrég jöttem haza. Így hát talán inkább Garsin elvtárstól kérdezze.

— Szerintem nincs értelme valamennyit behívni — mondta Garsin. — Biezais csakúgy találomra osztogatta a fegyvert, meg se nézte, kinek adja...

Vagy egy óra hosszat tanácskoztak. Az állambiztonságira érkezett jelentések szerint a közeli erdőségben volt a banditák egyik legnagyobb támaszpontja. Azt kellett most felkutatni és aztán körülfogni.

— Az erdőkerülőket kérdezzük ki — javasolta Juris és a kapitányhoz fordult. — Azoknak tudni kell, hogy mi történik a körzetükben. Mi a véleményed?

— Azt megtehetjük. De akkor gyorsan. Még mielőtt virrad.

— Ha máris indulunk, még sikerülhet. Oszoljunk két csoportra.

A legtávolabbi erdőrészt Juris és Garsin vállalták. Egy németektől zsákmányolt oldalkocsis motorkerékpáron mentek és minden eshetőségre számítva géppisztolyt is vittek. Garsin, aki az oldalkocsiban ült, lövésre készen tartotta fegyverét. Ezt az óvatossági rendszabályt inkább csak a rend kedvéért alkalmazták, nem látszott valószínűnek, hogy a banditák — még ha itt rejtőzködnek is — az elhagyott és szinte használatlan erdei utat állandóan szemmel tartsák.

Az erdő kellős közepén, a csősz kunyhójánál állították meg a gépet. Kopogtatásukra kijött egy tagbaszakadt, fekete harcsabajuszú ember, gyertyával a kezében.

— Ki az? — kérdezte barátságtalanul.

— Jóbarát — felelte Juris. — Eresszen csak be, ne féljen tőlünk.

— Mi kell?

— Mixit erdőcsősszel akarunk beszélni.

— Én vagyok az.

— Akkor éppen magát keressük. Négyszemközt kell beszélnünk. Éspedig máris. Nagyon sietünk.

Mixit bevezette őket a szobába, amely annyi dorbézoló vadásztársaságot és titkos gyűlést látott már. Leültek az asztalhoz.

— Mixit elvtárs! Hajlandó segíteni a szovjet hatalomnak? — kérdezte Juris Rubenis.

— Hát kik maguk? — Az erdőkerülő sanda szemmel nézett rájuk.

— Nem ismer engem? — vette át most a szót Garsin. — Én pedig láttam már magát valahol. Igazán nem emlékszik?

— Nem a gépállomás igazgatója? — kérdezte Mixit rövid gondolkozás után. — Mintha most tavasszal egy gyűlésen csakugyan láttam volna.

— Úgy is van. Szóval, most már tudja, hogy nem holmi banditákkal van dolga.

— Tudom — motyogta és a földre szegezte szemét.

Juris máris rátért a dologra.

— Azt mondja meg nekünk, hol van a banditák fészke itt az erdőben, hogy könnyebben kifüstölhessük. Magát most úgysem eresztjük el, amíg az egész erdőt át nem fésültük. Itt állnak a harcosok a közelben és csak a parancsot várják. Ha nem mondja meg, amit tud és aztán mégis megtaláljuk őket, hát rosszul jár.

Mixit erősen gondolkodott egy darabig, még a bajusza vége is remegett belé. És közbe-közbe fürkésző pillantást vetett hol Jurisra, hol Garsinra. Mindjobban elsötétedett a képe, míg végre nagy nekifohászkodással belekezdett:

— Látom, hogy máris rosszul jártam. Hisz mióta készülök... mindig máról holnapra halasztom... hogy elmegyek a hatósághoz és elmondok mindent tövirül-hegyire. Talán meg is bocsátottak volna, ha látják, hogy önszántambul, tiszta szívembül vallok. De így most kátyuba kerültem bizony. Mert más az, ha önszántambul és más, ha muszájbul...

— Ha őszintén elmond mindent és segít elfogni a banditákat, magával is másként bánunk. Senki egy ujjal se bántja.

— Nem bántanak? Hát hiszen igaz is, hogy én semmi rosszat nem csináltam... Nem vagyok bűnrészes... Tudtam, hol a tanyájuk, azt nem is tagadom. De régesrégóta szabadulni akarok már tőlük. Csak az alkalomra vártam.

— Nohát most itt az alkalom. Még jóvátheti a bűnét — biztatta Garsin.

— Meg azt se hagyják figyelmen kívül, kérem, hogy egyszerű, tanulatlan ember vagyok. Politikával soha életemben nem foglalkoztam. Csak azt csináltam, amit a fölötteseim parancsoltak. Gondoltam, bizonyosan így kell. Akik parancsolják, okosabbak nálamnál. Aztán meg... családos ember vagyok, kérem. Szeretnék megmaradni a munkám mellett. Fiatalkorom óta mindig erdőcsősz voltam. De ha most börtönbe dugnak...

— Várjon — szólt közbe Juris. — Ha segít az erdőt megtisztítani a nép ellenségeitől, azt javára írja a szovjethatalom.

— Na és... a banditák? Azok nem tudhatják meg? Mer akkor lőttek neked, Mixit.

— Nem kell félni, öreg. Nekik lőttek.

Mixit közelebb húzódott hozzájuk és most már megoldódott a nyelve. De olyan halkan suttogott, hogy sokszor nem értették és elismételtették vele a szót.

Nem hallgatott el semmit. Elmondta a Zöldfa-fogadó történetét egészen 1940 óta, beszélt Nikurról, meg a banditavezérek téli tanácskozásairól és Ladziny meg Nicman szerepéről az összeesküvésben. Az ő becslése szerint — azt mondta — most az utolsó napokban mintegy tizenhárom fegyveres bandita gyűlt össze a tanyán.

Juris és Garsin egyetértettek abban, hogy nem érdemes nagy hűhót csapni és felverni az egész erdőt, elég egyetlen szakaszt mozgósítani, és szépen körülzárhatják a „Zöldfát". Ha sikerül az őrséget lefülelni, hát ingben-gatyában kerülnek kézre a banditák.

— Csak az a fontos, hogy gyorsan cselekedjünk — mondta Juris. — Én máris robogok vissza a GÁ-ra, felpakolom egy teherautóra a fiukat. Másfél óra múlva itt vagyok. Te addig foglalkozz a házigazdával. — Míg a hadműveletet le nem bonyolítottuk, nem mozdulhat ki a házból — figyelmeztette az öreget.

— Értem, kérem...

Reggel felé Juris Rubenis lövészei körülfogták a Zöldfa-fogadót. Az őröket zajtalanul elintézték, de mikor Juris az embereivel megrohanta a nagy fedezéket, géppisztolytűz fogadta őket. Kézigránáttal kellett dolgozniuk, de a banditák még arra se hallgattak el, utolsó menedékükből, a fedezék legmélyéről még mindig lövöldöztek.

Mikor végre oda is behatoltak a gárdisták, egy bandita golyója Juris Rubenis mellébe fúródott. Eszméletlenül esett össze és már nem látta, hogy takarítják ki bajtársai a fészket. Öt zsivány az élvemaradtak közül felemelt karral kibújt és megadta magát, az utolsó nyolcat rövid tusában megölték. Számottevő fegyvert, hadiszert és élelemkészletet is zsákmányoltak.

Egy szakaszvezető sebesült parancsnoka fölé hajolt és meggyőződött róla, hogy a szíve még dobog.

— Talán meg lehet menteni — mormogta sötéten. — De ha nem, ha Rubenis százados meghal, én a tulajdon kezemmel lövöm le ezeket a nyomorultakat. Aztán nem bánom, állítsanak bíróság elé.

A foglyok megijedtek. Egyik valamit hebegett:

— Én segédorvos vagyok, ha akarják, első segélyt nyujthatok.

— Megleszünk nélküled is, te kutya — vágta oda neki a szakaszvezető. — Van nekünk orvosunk.

Alig egy-két órával később letartóztatták Ladziny főerdészt és Nicman erdészt.

3

Peter Spare a partról nézte, hogy csúsznak ki a vízre a szálfák, egyik a másik után, amíg megteszik az utat a gőzfűrészig. A vontató éppen az imént hozott néhány új tutajt. Munkások sürgölődtek ügyesen a farakások között, kiválogatták és elosztották a csúsztató vályúba a szálfákat. Ő maga is tutajos fia volt, gyerekkorában megtanult már biztosan állni a vízen mozgó, síkos fán — így hát hozzáértéssel figyelte a munka menetét. A deresbajuszú tutajosok úgy álltak az úszó szálfákon, olyan ügyesen dolgoztak a csáklyákkal — hol errébb húzva, hol megforgatva, jó irányba terelve egyet-egyet és végül pontosan kimért, szép mozdulattal a maga helyére hajtva minden darabot — mintha csak szilárd talaj lenne a lábuk alatt. A fiatalok viszont, akik csak most tanulták a mesterséget, nem szívesen léptek le a kis pallókról. Egyik-másik legénykének már sikerült a vízbe pottyanni és társait jóízű hahotára fakasztani. Ezt itt keresztelésnek hítták, mert egy tutajos se nőtt még fel ilyen akaratlan fürdő nélkül.

Vígan dalolt a fűrész, a nap a víz sima tükrében nézegette magát. Felhőzött a fapor, illatozott a frissen fűrészelt deszka meg a száradó fakéreg, ami magasra halmozódott már.

— Vigyázz, barátocskám, el ne veszítsd a csáklyádat — kiáltott egy fiatal munkásnak Peter. — Nem hallod, hogy lötyög? Verd rá jobban a nyelére, ha nem akarod, hogy elmerüljon.

— Igenis, ráverem! — felelte jókedvűen a fiú és máris megvizsgálta a szerszámát.

Peter továbbment. A raktár előtti téren megszólította a deszkahordókat, akik egyszerre öt-hat darabot vettek a vállukra és vitték a lejtős pallón fel a rakásra.

— Győzitek elhordani, amit felfűrészelnek? — kérdezte.

— Hát hiszen látja — felelte az öreg deszkahordó. — Miattunk nem lesz fennakadás. De hová megy ez a termelés, igazgató elvtárs?

— Az export-kikötőbe, rakpart-építéshez. A többi meg a szuperfoszfát-gyárnak kell. Rendelő annyi van, hogy nem győzzük.

— Hát bizony sok anyag kell, amíg a háború ütötte réseket mind befoldozzuk. De sebaj. Sok kéz hamar kész. Ha azelőtt győztük, mikor az uraknak kellett, hát most, amikor magunknak csináljuk, ne futná az erőnkből?

A szárítókamránál Maurinnyal találkozott.

— Nos, hogy vagyunk, barátom?

— Nem panaszkodom. Most már nem fáj a fejem. Az üzem gondja most már nem az enyém. Ott az igazgató, annak okosabb feje van, könnyebben elbánik vele. Én meg itt a szárítókamrácskámmal majd csak elboldogulok.

— Várj, Mauriny, nehogy korán találj örülni. Ki mondta, hogy egyszersmindenkorra megszabadultál az igazgatóságtól? Hiszen engem csak ideiglenesen vezényeltek ide. Mihelyt az üzem elérte a háború előtti kapacitását, búcsúzom, barátom, és megint te állsz a helyemre.

— Ejnye már, nem kéne tréfát űzni egy öreg emberből — kérlelte Mauriny.

— Komolyan beszélek. Jól tudod, hogy a leszerelés után majdnem máshová tettek. Itt nem hagynak, annyi bizonyos.

— És mért nem lehet addigra előkészíteni valaki fiatalabbat?

— Minek? Mikor van egy készen! Megbízható, derék munkás, tapasztalatban gazdag — a mi jó Mauriny bácsink... Senki se szereti úgy az üzemet, mint ő.

Egy tisztviselő szakította félbe a beszélgetést. Futva jött az üzenettel, hogy Petert a telefonhoz kérik. Sürgős hívás. Peter hát felsietett az irodába.

Ojar Sniker beszélt.

— Találkoznunk kell, mentül hamarabb. Sokáig maradsz ott?

— Estélig.

— Akkor én jövök hozzád. Félóra múlva ott vagyok.

És csakugyan, félóra múlva ott állt a kocsija az üzem előtt.

— No mi az? — kérdezte Peter, az iroda felé menet. — Fűrészelt fa kell tán az „Új Kommunának"? Valamit esetleg adhatunk...

— Nem, Peter. Nem ilyesmi...

Peter csak most látta, hogy szokatlanul komoly az arca.

— Nagyon rossz hír van... Juris... elment a lövészeivel a kerületbe, tudod, hogy az erdőt megtisztítsa a banditáktól...

— Na és? — Most már izgatottság fogta el. Feszülten nézett Ojarra. — Mi történt Jurisszal?

— Most az előbb telefonáltak. Juris — elesett a tusában, mikor összecsaptak a haramiákkal.

— És... Aija már tudja? Ebben az állapotában, gondolhatod, mit jelent...

— Hiszen éppen ezért jöttem. Jó lenne, ha most mindjárt kocsira ülnél és hozzá sietnél. Mielőtt más valaki kifecsegi előtte.

Peter sokáig mereven nézte a falat.

— Juris elesett... Az egész háborúban mégcsak egy golyó se súrolta, pedig a felderítő a legrosszabb helyeken mászkál. Képtelenség! Bizonyos, hogy igaz?

— A kerületi milicia főnökének talán csak hihetünk.

— Ő maga is ott volt?

— Nem. Jelentették neki.

— Fel kell hívni most rögtön a kerületi párttitkárságot.

— Azt megtehetem. De te azért csak menj. Légy ott mentül előbb Aijánál. Mégis könnyebb, ha olyantól tudja meg, aki közel áll hozzá.

— Máris indulok. Te meg ülj ide a telefonhoz és kérd a kerületi pártbizottságot. Ha megtudsz valamit, telefonálj Aijához a komszomolbizottságba. Én megvárom a hívásodat, addig nem jövök el tőle.

— Helyes, Peter, csak siess.

Peter húsz perccel később már a komszomolbizottságnál volt. Mikor Aijához benyitott, a másodtitkár és az instruktor, akik ott ültek nála, szó nélkül felálltak és kimentek.

Aija ránézett, furcsa, rémült mosollyal az arcán.

— Jurisról... akarsz... — kezdte akadozva. — Tudok már mindent. Miattam ne aggódj, Peter. Nem lesz... semmi baj. Én... is kibírom... ahogy Marta kibírta. Neki talán könnyebb volt? Neki nem fájt? De nem... nem tudom elhinni. Amíg magam nem látom.

Uralkodott magán, de szája remegett, szeme égett.

— Most, amikor végre élhettünk volna szépen, boldogan... mi is, meg ti is... mindnyájan... — Halkan beszélt, majdnem suttogott. Tenyerét a homlokára tapasztotta. — Hogy örültünk a kicsinek... És most ő már nem... kár... nagy kár...

— Megértelek én, hugocskám... — Peter a haját simogatta, aztán zsebkendőjével megtörölte verítéktől nedves homlokát. — Látom, az vagy most is, akinek eddig ismertelek, én édes, erős testvérkém, kicsi Aijám...

— Igen, Peter... És jó, hogy itt vagy. Így mégis könnyebb.

Csengett a telefon. Peter felvette a kagylót.

— Igen... te vagy az Ojar? Hogyan? És bizonyos? Kétségtelen? — Hátrafordult és nagyot kiáltott: — Hallod, Aija! Él! — Aztán megint a kagylóra hajtotta fülét és hallgatta, mit mond Ojar. De érezte, hogy a huga szeme rajta függ, hát közbe-közbe biztatóan intett neki. — Ez jó gondolat, Ojar. Gyere értünk. Megyünk hozzá, együtt.

Letette a hallgatót és boldogan nézett Aijára.

— Minden rendben van, hugocskám. Jurist beszállították a katonai kórházba. Félórával ezelőtt megoperálták, eltávolították a golyót. Mellseb, nem kicsiség. De az orvosok bíznak benne, hogy túl van a veszélyen.

Aija hangosan felzokogott. Most már nem restelte, szabad folyást engedett a könnyeinek.

4

Július közepétől augusztus közepéig Imant Birgeléknél vendégeskedett. A legszorgosabb munka ideje volt éppen. Még be se hordták a szénát, már mehettek a rozsot aratni. Imant, Jan és

Rita reggeltől estig a mezőn dolgoztak, éppen úgy, mint az öregebbek. Augusztus elején felbúgott a cséplőgép és egy vasárnapon elindult a vörös szekérkaraván, vitte a magot a begyüjtőhelyre.

De mi az az egy hónap két boldog fiatalnak? Az idő repül, mint a sebesszárnyú madár, nappalok és éjjelek kergetőznek szédítő gyorsasággal. A nappalok serény munkában, a holdas esték boldog álmodozásban és már itt is van az elutazás napja. A fiatalok úgy elszomorodtak, mintha őszre fordult volna az idő. Igaz, hogy sok minden kitisztázódott és eldőlt végkép, egész életükre. De szívük elszorult a gondolatra, hogy most megint hosszú, szürke hónapok jönnek, amikor be kell érniük a napsugaras nyár emlékével, a levélsorok közé rejtett gyöngéd célzásokkal, reménnyel, ígérettel. Lehet, hogy ez így van jól. Lehet, hogy enélkül nem teremhetne meg a csodálatos szépség, amely mindenütt ott van, ahol két ember találkozik és összeforr egész életére. De ők maguk nem így érezték. Azt hitték, gonosz hatalmak szeszélye csak és az ő bosszantásukra találták ki.

Imant, mire Rigába visszakerült, olyan fekete volt, mint egy cigány és megnőtt testben, lélekben.

Zelma Kurmit kedvesen kérdezgette, hogy telt az ideje. Nagyon megszerette a fiatal gyereket és örült, hogy otthon van megint.

Öt nap múlva Imant levelet kapott Elmar Auninytól, amelyben meghívja a legkozelebbi vasárnapra. „Könnyű-atlétikai verseny lesz itt nálunk, én is részt veszek a súlylökésben és távolugrásban. A Suniny-gyerekek, Valdis és Zanda, nagyon szeretnék, ha eljönnél. Hja igaz, hisz nem is tudod: Zanda Moszkvában volt, részt vett az össz-szövetségi sportünnepen és most semmi másról nem lehet beszélni vele, mint Moszkváról. Sok érdekeset hallasz majd tőle, csak gyere el..."

Imant el is akart menni, de két fontos esemény, amely rövid néhány nap alatt követte egymást, megakadályozta elutazását.

Egy este beteges külsejű, idősebb ember állított be Kurmithoz... Régi ismerőse, August Diminy volt, aki mostanában került haza a németországi koncentrációs táborból.

Kiderült, hogy a háború előtt a Pjarna-utcában lakott, egy házban Selisékkel és azért jött, hogy elmondjon egy bizonyos esetet, amelynek tanúja volt annakidején.

— Tulajdon szememmel láttam, hogy a rendőröket maga a házmester hozta oda. Akkor éjjel egy lakásban se tartottak ház-

kutatást, csak azt a fiatal lányt vitték el. Nekem mindjárt feltűnt, hogy a házmester senkinek se szól az esetről. És azt is tudom, hogy mikor pár hónappal később Anna Selist letartóztatták, a lakásból mindent lehordott a maga szobájába és azt is késő éjjel csinálta. Akkor nem mondhattam el az elvtársaknak, mert nemsokára engem is lefogtak és a salaspilsi táborba vittek. Ha Svikulnál most házkutatást tartana valaki, bizonyosan találna egyetmást.

Kurmit behívta Imantot.

— Te benn voltál a házmestereteknél, igaz? Nem láttál nála semmit a holmitokból?

— Nem én. Azt mondta, a németek minden elcipeltek. De meg különben is a konyhában ültünk, a szobába nem vezetett be.

— Tudta a jómadár, hogy miért — szólt közbe Diminy. — A szobában sok mindent láttál volna.

Imant most már nem tudott veszteg ülni.

— A gazember!... Nyomorult besúgó! Ezzel a két kezemmel ölöm meg! Kurmit elvtárs, gyerünk oda most rögtön. Azt a bitangot még ma...

— Nyugalom, Imant! — intette le szigorúan Kurmit. — Nem szökhet sehová. Mindent elintézünk törvényes úton. Ez nem csak a mi ügyünk, ez közügy. Ma ne menj el hazulról, szükség lehet rád.

Ők ketten elmentek, Imant meg szobáról szobára járkált, nem bírt magával.

„A szovjethatalommal érez... máig se érti, mért nem kopogott be hozzá Ingrida... Várj, kutya, most majd bekopogtatnak hozzád."

Estefelé Kurmit visszajött és azt mondta, hogy rendben van minden.

— Ma éjjel szükségünk lesz rád.

Aznap éjtszaka Svikulnál házkutatás volt. A rendőrség embereivel együtt eljött Diminy és Imant is.

— Nem lát itt valamit a maguk holmijából? — kérdezte Imanttól az állambiztonsági tisztviselő.

A fiú figyelmesen végignézte a bútorokat és kisebb tárgyakat, de csak az egy komód volt ott, a többit Svikul már továbbadta, vagy elrejtette az ismerőseinél.

— Nézzünk be a ruhaszekrénybe. Hátha ott megkerül valami.

Svikul a szekrény elé ugrott, testével takarta az ajtaját.

— Üres... egészen üres... csak úgy áll itt — hadarta. — Nem is használjuk, azt se tudom, hol a kulcsa...

— Nem baj, majd mi kinyitjuk...

És kinyitották. A vállfákon lógó ruhák mögött, a szekrény legsarkában egy halálraijedt fiatal férfi kuporgott, háromrét görnyedve. Egyike azoknak, akik Edit látogatása óta sűrűn megfordultak Svikul lakásán.

Megmotozták. Fegyvert nem találtak nála, de az állambiztonsági tisztviselő, mikor iratait átnézte, elégedetten mosolygott.

— Magát már régen várjuk, barátom. Hol maradt ilyen sokáig?

A szekrényben Imant megtalálta az anyjának egy kabátját, amit még a háború előtt vett. Mást nem talált, de nem is az volt a fontos. A fő, hogy kézrekerült a besúgó, aki Ingridát feljelentette és az igazság diadalmaskodott. A gazember előbb konokul tagadott, de a bizonyítékok eleget mondtak és ráadásul ott találták nála a régóta körözött bandität.

Ez volt az első esemény, amelynek közbejötte miatt Imant nem mehetett el a barátaihoz. A másik még fontosabb volt és örvendetes természetű.

Egy reggel a Rigába érkező távolsági vonatról fehérhajú, nagyon lesoványodott asszony szállt le. Egész megjelenése annyira nem mindennapi volt, hogy amíg a belvároson végigment, az utcán sokan megálltak és részvéttel, csodálkozva utánanéztek. Vedlett bekecsére fekete kereszt volt varrva és kilátszott a sokat próbált, mocskos hátizsák alól.

Fáradtan, nehéz léptekkel baktatott a városon végig. Arcán mély barázdákat szántott a hosszú szenvedés, de tekintete nyugodt és tiszta volt. Olykor megállt és elnézte a házakat meg az utcai forgalmat, de mikor észrevette, hogy őt is figyelik, újra elindult, lassan folytatta útját. Két-három kíváncsi suhanc a nyomába szegődött, ezek látták, hogy a Pjarna-utcán bemegy az egyik házba, vagy tíz perc mulva kijön és a Függőhídon át Csiekurkaln felé tart. Egy-két keresztutca mellett elhaladt a fáradt jövevény és megállt egy ódon emeletes ház előtt. Kicsit kiszuszogta magát, tenyerével letörölte poros, verítékes arcát és befordult az udvarra.

Anna Selis tehát hazakerült. Ismeretlen, már nem fiatal asszony nyitott ajtót neki.

— Jó reggelt.

— Jóreggelt. — Kurmitné kivett a konyhaszekrényből egy darab kenyeret és szótlanul odanyujtotta neki.

Anna keserű mosollyal hárította el.

— Köszönöm, jószívű gazdasszonykám... De nem azért jöttem. A fiam, Imant Selis, itt lakik maguknál...

Zelma halkan felkiáltott, szeme könnybelábadt. Karonfogta Annát és az asztalhoz vezette, leültette, mint a kisgyereket. A zsákot leoldozta a válláról.

— Selis elvtársnő — suttogta és a kezét simogatta. — Hazajött... itthon van végre. valahára! Imant... igen. A szobájában dolgozik... máris hívom. De nem eszik előbb egy harapást? Van egy kis kásám a sütőben. Azt ehetik, igaz?

— Ne fáradjon, kedves. Köszönöm... de a fiamat szeretném látni legelőbb. A többi ráér.

Zelma kinyitotta a szobaajtót.

— Gyere csak egy percre, Imant, valaki keres.

Sudárnövésű, vállas fiatal gyerek lépett a konyhába. A haja sűrű és hullámos, felső ajka felett piheszőr barnállik.

— Mi tetszik? — kérdi és Anna nem ismeri meg a hangját, annyira érces, férfias. Világoskék szeme komolyan, figyelmesen nézi a látogatót.

Most végre ráismer. Szólni nem tud, két lépéssel ott terem az anyjánál, megöleli, arcát az ősz fejre szorítja, szemét lehúnyja.

Anna néhány napig ottmaradt Kurmitéknál és Zelma, az örökké gondoskodó, jószívű Zelma a magáéból adott neki ruhát, fehérneműt. Esténként, amikor Ansis Kurmit hazajött a munkából, az egész család a fiúk szobájába gyűlt és hallgatták Annát.

A fasiszta börtönök rémségeiről mesélt. Rettenetes volt még hallgatni is. Éhezés, ütés-verés, erejüket meghaladó kegyetlen munka. És minden percben a halál fenyegette őket. Zsúfolt, jéghideg barakkok, ahol nincs hová húzódni se éjjel, se nappal. Aztán hajtják őket táborról táborra, beljebb nyugatra. Aki elfáradt, azt lelövik és otthagyják az útszélen. A szovjet seregek már közelednek, de a németországi utakon még mindig vonulnak, tömegesen a megsemmisítésre ítélt emberek. Senkise tudja este, hogy meglátja-e még a kelő napot...

Agyonkínzottan, halálos betegen találta őket a felszabadító Szovjet Hadsereg. Egy hónapig kórházban ápolták, pihentették, csak aztán eresztették haza a szülőföldjére.

Haja megőszült idő-nap előtt, az átélt szenvedés aláásta egészségét, de erős lelkét nem törte meg. Büszkén nézegette felnőtt fiát és úgy, ahogy volt, betegen, elerőtlenedve is szívesen vállalta volna, hogy gondoskodik róla, támogatja minden bajában. Érezte, hogy körülötte már az új élet szele zúg és alig várta, hogy dolgozhasson megint, elfoglalja helyét az építők között.

De barátai egyelőre még nem engedték.

Anya és fia, ha kettesben voltak, hosszan elbeszélgettek a jövőről és a multról. Szép terveik egybeszövődtek az örökre elvesztett Arija és Ingrida fájó emlékével.

— Ugye, nem felejted el soha? Ugye, nem felejted el, édes fiam?

— Nem, anyám — fogadta csöndes szóval Imant. — Nem felejtjük el és nem bocsátjuk meg soha. Én is... én magam is eltökéltem, hogy csak ennek élek. Ki kell irtani minden alávalóságot a világon. Kíméletlenül harcolni, amíg csak ki nem pusztítottuk.

Anna önkénytelenül elmosolyodott, annyi szenvedély volt a hangjában.

— Szép, hogy erre törekszel. Emlékszel, mit mondott a „bácsi", nekünk kettőnknek: „Gyűlölni a gonoszat, sötétet, durvát és harcolni ellene, amíg csak élünk — ez az igazi emberszeretet."

— Olyan akarok lenni, mint ő volt, anyám. Mint Róbert Kirsis.

Néhány nap mulva Ansis Kurmit megszerezte a szanatóriumi beutalást és Anna elutazott Kemeribe, Imant pedig a tengerészeti akadémia internátusába költözött.

ÖTÖDIK FEJEZET

1

A Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének amnesztiarendelete következtében Ernest Csunda már 1945 nyarán kiszabadult, noha alig negyedrészét töltötte csak ki büntetésének. Örült, természetesen a váratlan kegyelemnek, de öröme csak addig tartott, amíg a börtön kapuján ki nem lépett. Akkor megint csak elöntötte az oktalan düh, szidta az egész világot minden addigi és azontúli bajáért. Most már hiába, akárki mit mondjon, csak rovottmultú

lett! És ki a bűnös? A bűnös — már ahogy ő látta a dolgokat — elsősorban maga a háború, amely rémségeivel rákényszerítette Ernest Csundát, hogy a párttagsági könyvét megsemmisítse és más óvatossági rendszabályokat is foganatosítson. No meg Ruta, természetesen. Mért kellett neki a fronton meg a partizánoknál kalandokat keresni és a törvényes férjét özvegységre juttatni? És Emilija Rutkaste meg Jack Bunte is bűnösök, amiért belekeverték őt kétes üzleteikbe. És a főbűnös az a féllábú... Kapeika, vagy hogy hívták.

Micsoda képtelenség! Egy ilyen fanatikus bolond miatt, akinek nem kell se pénz, se jó falat, börtönre vetnek egy feddhetetlen jellemű férfiút!

Mártírnak, sorsüldözöttnek érezte magát és lecsüggesztett fejjel rótta a rigai utcákat. Nyugtalankodott a lakása meg a jó bútora és egyéb holmija miatt, amihez olyan szerencsésen jutott tavaly télen.

Megvan-e még valami belőle? Vagy Emilija elkótyavetyélte?

„Na, Emilijának különben is alaposan odamondogatok — gondolta. Bizony, tisztelt hölgyem, most majd számonkérek tőled egyet és mást."

Emilijához tartott, éspedig nagyon harcias kedvben. Java tél volt, amikor börtönbe került és most ugyanabban a ruhában jött ki. A nap kegyetlenül perzselt, kínozta a hőség meg a sok kíváncsi pillantás, amit furcsa öltözékének köszönhetett. Azt hitte, elsüllyed szégyenében. Még szerencse, hogy ismerőssel nem találkozott, mert akkor el nem kerüli a csúfondáros kérdéseket.

No, megérkeztünk, itthon vagyunk végre. Felsietett a lépcsőn és türelmetlenül becsengetett.

Emilija azt se tudta, hová legyen zavarában és csodálkozásában.

— Ernest! Ez aztán meglepetés!

— Nem vártál, mi? — Csunda kárörömmel mosolygott rá. — Azt hitted, örökre megszabadultál tőlem. Sajnos, nem mindig úgy történik, ahogy az ember szeretné. Mért nem ujjongasz, édesem, hogy szeretett párod hazatért? Mért fogadsz ilyen savanyú képpel?

— Örülök én, nagyon örülök... csak még nem kaptam észbe... Mért nem értesítettél? Bérkocsin hoztalak volna haza.

— A tékozló fiú gyalog tér haza. Ez már így van.

Kabátját se tette le, előbbrevaló volt neki végigjárni a szobá-

kat. Sok bútordarab ott volt a helyén, de sem a zongoráját, sem az újdivatú pohárszékét nem látta.

— Hol vannak az öltönyeim, a fehérneműm?

— Beraktam az én szekrényembe.

— És a többi holmi?

— Hisz ki kellett fizetnem a lakásod bérét. Meg a bírságot — felelte Emilija. — A zongorát, szekrényt eladtam. A lakásodat is elfoglalták.

— És ha a magadéból fizetted volna? Vagy talán csak énrám tartozott a bírság meg a lakás? Kinek az áruját vittem azon a kocsin... bár vitte volna el az ördög? Nem a te boltocskádnak kellett?

— Jó, de téged kaptak el vele — gúnyolódott az asszony. — Aki könnyelműen csávába lép, maga ülhet benne.

— Köszönöm a nyíltságát, asszonyom. — És Csunda gúnyos udvariassággal meghajolt előtte. — De akkor engedje meg, hogy én is nyíltan beszéljek.

— Parancsoljon, uram.

— Úgy határoztam, hogy nem kötöm tovább a sorsomat holmi gyanús és görbe utakon járó egyénekhez. Tekintse tehát szabadnak magát és üzérkedjék nyugodtan tovább a marhacsontjaival. De én még a mai napon távozom innen. Csak adja ki az ingóságaimat.

— És ha nincs, amit kiadjak?

— Ez esetben ígérem, hogy sarkában leszek és nyomon követem mindaddig, amíg valami ballépésen nem kapom. Akkor aztán kegyed is eltölt majd néhány esztendőcskét ott, ahonnan én most jövök.

— Bánom is én, vidd a holmidat és sózd be télire — füstölgött Emilija Rutkaste. — Nagy kincsek, mondhatom! Te zsaroló, te koszos csaló, te kutya, tel Eriggy vissza az első feleségedhez. Ha ugyan befogad.

Csunda meghökkent.

— Mit locsogsz itt össze-vissza? — dadogta. — Az már rég a föld alatt van.

— Van esziben. Feltámadt. Ha akarod, a címét is megadhatom.

És megmondta az utcát, házszámot.

Csundát annyira meglepte a hír, hogy már-már ki is engesztelődött volna.

— Úgy se illettünk össze — kezdte békülékenyen. — Én nyugtalan lélek vagyok, te meg a gyakorlati életen csüngesz. Váljunk el jóbarátságban és ne bántsuk egymást. Add ki a holmimat, egyebet nem kérek tőled.

— Fogd és hordd el magad. — Emilija boldog volt, hogy ilyen módon sikerül szabadulnia tőle, mert túlságosan megijedt a fenyegetéstől.

Hogy mit várt Csunda a volt feleségétől, azt talán ő maga se mondhatta volna meg, de egyenesen odasietett. Még mindig nem tudta elhinni, hogy Ruta komolyan el akarta hagyni.

Otthon találta, sőt ráadásul maga volt a lakásban. Csunda ártatlan gyermekarccal nézett rá és ezúttal nem kellett színlelnie a megelégedést. Melegen megszorította Ruta kezét.

— Rutácska, ez az életem legboldogabb napja. Hát élsz? Mennyire örülök! Sokan már régen eltemettek. Mikor meghallottam a gyászhírt, elsötétült körülöttem a világ.

— Mit akarsz, Ernest? — kérdezte Ruta. Nem volt se izgatott, se ingerült. Mintha tökéletesen idegen ember állna előtte.

— Ideje, hogy rendbehozzuk a házaséletünket. Eleget bántottuk egymást. Felejtsük el a kellemetlenségeket és éljünk úgy, mint régen.

— Mit beszélsz? Újra kezded? Köztünk már régen eldőlt minden. Megmondtuk, amit kellett. Kár az időért. Semmi keresnivalód itt.

— Hogy mondhatsz ilyet? — csodálkozott Csunda. — Hiszen a férjed vagyok.

— Tévedsz. Elváltam tőled, mialatt a büntetésedet töltötted.

— Elváltál?... A szerencsétlenségemet használtad fel arra, hogy elválj? Tudod, mi ez? Hitszegés! Aki a földön fekszik, azt nem szokták megütni. A földön hevertem és abban a nehéz órámban mérted rám a csapást. Így bánik valaki az élettársával?

Ruta türelmetlenül szegte fel a fejét.

— Önző, gyáva ember nem lehet az élettársam. Járj a magad útján és ne zaklass. Légy boldog a gusztusod szerint, én nem foglak irigyelni.

— És ha mégis felajánlom a barátságomat? — makacskodott Csunda.

Ruta nem felelt. A percnyi csöndet csengetés szakította meg és Ruta kiszaladt ajtót nyitni. Halk, izgatott suttogás hallatszott az előszobából. Csunda felpattant és kifeszítette a mellét, hogy

nemes, büszke pózban fogadhassa vetélytársát. Mert hisz ki más lehetne?

Ojar Sniker jelent meg az ajtóban. Egyenest a munkahelyéről jött.

— Vendégünk van? — ezzel lépett be. — Jó estét, Ernest.

— Jó estét! — morogta Csunda. Most már tisztán látta a helyzetet.

Ojar kezet nyujtott neki, majd a tükör előtt lesimította a haját. Úgy tett, mintha Csunda látogatása csöppet se lepné meg.

Csunda kifelé indult.

— Úgy látszik, fölösleges vagyok itt — mondta idegesen. De Ojar tartóztatta.

— Várj. Hová sietsz? — kérdezte nyugodtan, komolyan. — Ülj le. Beszélgessünk. Azt hiszem, van miről.

— Nem tudom, neked van-e — felelte élesen. — De én teveled semmiről se kívánok beszélni.

— Gondolj a jövődre, Ernest. Görbe útra tértél. Az ördög tudja, mibe keveredtél. Gondolkozz, szedd össze magad. Mutasd meg, hogy meg tudsz még javulni, ember leszel megint. Ha most nem teszed, végképp elzüllesz.

— Köszönöm, apám — vágta oda neki mérgesen Csunda. — Hány gyereket neveltél már fel ilyen szigorú erkölcsökben?

— Értsd meg: javadat akarja az ember — folytatta Ojar, ügyet se vetve a kihívó hangra. — Hát nincs annyi lelkierőd, hogy belásd a hibádat? Súlyosan vétkeztél a népünk ellen. Nem látod, hová jutottál? Mocsárba, ingoványba. Most még jóvátehéted. Még van rá mód. Gyere hozzám a gyárba. Adok munkát, segítségedre leszek.

— Eriggy inkább Afrikába hittérítőnek, annak születtél, úgy látom. — És Csunda kirohant a szobából.

Még az utcán is rohant, fogát csikorgatta dühében.

Ő sose törődött másokkal és egy pillanatig se hitt Ojar őszinteségében. Képmutatás! Gúnyolni akarja, megalázni. Igen. Előbb meglopták és most leckéztetik. Sajnálják, alamizsnát kínálnak neki.

— Menjetek a pokolba, ahányan vagytok. Engem ne sajnáljon senki. Megmutatom én még! Meglátjátok... Majd meglátjátok...

Upesgale állomáson egy harminc év körüli asszony szállt le az esti vonatról. Ruhája elnyűtt, csupa por, de azért jobb időkről tanúskodik. Az arca fáradt, közömbös. Vállára vetette üres hátizsákját és átsietett a perronon, kikerülve a még várakozó helybelieket. A félig rombadőlt állomás mögötti kövezett téren parasztszekerek sorakoztak a korlát mentén. Nem nézett arra, csak elhaladt mellettük és a község belseje felé igyekezett. Néhány kilométer volt odáig.

A tanácsház meg a szövetkezeti bolt előtt is szekerek álltak, a parasztok beszéde messzire hallatszott az estéli csendben. Hogy a közelükbe ért, megint elfordította a fejét, szemét lesütötte, de mégis megjegyzések röpködtek mögötte.

— Láttad? Szakasztott a Liepiny-lány. Úgy hasonlít hozzá, mint egyik vízcsepp a másikhoz.

— Amelyik megszökött a németjével? — kérdezte egy női hang.

— Ugyan, mit keresne az itt? Nem jól láttad.

— Nem olyan nagy csoda, hogy hazajött. Addig fickándozott, addig koplalt az idegen országban, amíg meg nem unta, és most, mint a kivert kutya, behúzott farokkal kullog vissza a faragatlan lett néphez.

Ella Liepiny-Spare-Reinhard elvörösödött, mintha képen teremtették volna és szaporította a lépést.

Szívtelen népség. Csak örvend a más baján. Az kell neki. Hogy mit szenvedett az ember, mennyi szörnyűséget élt át és milyen érzéssel tér haza, arra nem kíváncsiak. „Kullog"... „Behúzott farokkal"... sírni tudott volna szégyenletében, mérgében. De mit érnek a könnyek, mikor egyetlen veleérző lélek sincs a közelben?

Egy éve sincs még, hogy elment hazulról, de mit meg nem ért azóta! Mennyit rémüldözött a Reinhard kreislandwirt autóján a csapatokkal zsúfolt országutakon. Szovjet légitámadások, lucskos bokrok alatt töltött éjtszakák, morogva, barátságtalan lett és litván parasztok... Aztán a sötét königsbergi szobácska, újabb légitámadás, szovjet bekerítés... Reinhardot katonának vitték, őt meg kényszermunkára, sáncot ásni... És jött az irtózatos ostrom, a szovjet tüzérség pokoli támadása. Égő, beomló házak, őrjítő rémület. Valóságos ítéletnapja... Megfagy benne a vér, ahányszor eszébe jutnak ezek a borzalmak.

De a jövő talán még borzalmasabb. Ki talál mentséget, ki bocsát meg neki? Mit felel az embereknek, ha kérdezik? Pedig kérdezni fogják. Nehéz, megalázó kérdéseket szegeznek a mellének és felelnie kell...

Már csak abban reménykedett, hogy Peter nem él. Csak Peter ne vonhassa kérdőre... Rasma még nem érti, a szüleivel meg majd csak meglesz valahogy. Egy ideig úgy él majd, mint a rab. Ki se mozdul a házból, amíg az emberek meg nem unják Ella Liepinyt emlegetni, amíg új események másfelé nem terelik a figyelmüket.

Szántszándékkal lassan ballagott, hogy sötét este érjen a Liepiny-portára és a szomszédok meg ne lássák. De a nyári esték világosak és az út hazáig olyan rövid. A nap még le se bukott a szemhatáron és ő máris ott állt a szülői ház előtt. Bátortalan, apró léptekkel fordult be az udvarra, vigyázva, mint a tolvaj, hogy fel ne zargassa a kutyát. „Itt volnék, édes szüleim. Nem kísértet, nem látomás, a tulajdon édes lányotok, akiről azt hittétek, sose látjátok többet."

Az apja nem szólt, csak kifújta az orrát. Édesanyja meg felzokogott, örömében is, meg a rászakadó gond miatt. Csak a kis Rasma csacsogott szüntelenül, hívta húzta, hogy nézze meg az új játékait. Különösen a nagy szőke, nefelejcskék-szemű babájára volt büszke, meg a baba szép, kockás lett nemzeti ruhácskájára.

— Nézd, anyuskám! Ezt apuci küldte! Meg ezt a vödröcskét is. Ugye, milyen szép?

Liepinyné rábólintott, megerősítette a szomorú hírt:

— Bizony, lányom, hazajött. Egyszer itt járt nálunk, mindjárt, amikor megjöttek. Azóta se láttuk.

— Minek is jönne? — szólt közbe az öreg. — Rasmát is elviszi előbb-utóbb, hiába síránkoztok majd.

— Miért? Mondott tán ilyesmit? — rebegte alig hallhatóan Ella.

— Nem olyan beszédes az. Sose is volt — felelte az asszony. — Mikor beállított, akkor is a maga gondolatába merült. Szótlanul üldögélt itt egy darabig, játszott a gyerekkel, aztán továbbment... Zakisékhoz. Le se vakarhatod róluk. Figyelj rám, leányom — ha nem akarod kiereszteni a kezedből, bizony sietned kell. Menj fel Rigába még holnap és beszélj Peterrel. Gondolhatod, mi mindent meséltek neki Zakisék. De akárhogy forgassák, mégis csak a hites felesége vagy. És ha másért nem is, a kislány miatt talán

nem fogja felbontani a házasságot. De ha sokáig fontolgatod, Austra megkaparintja, fogadok. Attul minden kitelik.

— Ne okoskodj már, anyjuk — mordult rá az öreg. — Ne tedd nevetségessé magad. Hagyjátok békén azt az embert. Az ő helyében én is csak kiebrudalnálak mind a kettőtoket.

Liepiny mama összecsapta a kezét.

— Ez aztán apa! Ne hallgass rá, lányom. Egészen meghibbant. A tulajdon édes gyereke ellen fordul.

— Ostoba fehérnéppel kár szóbaállni. — Liepiny legyintett. — De egyet mondok: ha Peter nem fogadja vissza, ne higgye, hogy itt urizálhat. Keresse meg a kenyerét.

Azontúl a két asszony nem beszélt többet az öreg előtt. Inkább behúzódtak valami csendes zúgba és ott pusmogtak.

Néhány nap mulva, amikor már valamennyire kipihente az út fáradalmait, Ella felvette a legjobb ruháját, kikészítette arcát, száját, szemöldökét és Rigába utazott. Nem bűnbánóan, hanem jogai teljes tudatában, kivívni, ami megilleti. Igy oktatta ki a tapasztalt édesanya. Merészen, teljes önérzettel csap majd le Peterre, hirtelen, mint a záporeső. Amilyen csendes, békés természetű, egyszerűen nem meri majd elutasítani. Egy hatalmas folttal összevarrják a családi közösséget, aztán majd csak megerősíti megint az élet.

A pályaudvarról egyenest a fűrésztelepre ment, de az igazgató nem volt ott — a városi pártbizottsághoz hívták. De megtudta a lakáscímét. Nem ment mindjárt oda, úgy gondolta, még nem találná otthon és hogy az időt valamire felhasználja, betért egy kozmetikai szalonba. Ott megfésülték, még szebben kikészítették, erős parfőmökkel illatosították. Igy, teljes fegyverzetben ment Peter lakására.

Austra nyitott ajtót.

„Hát már ennyire vannak? Minden este itt tanyázik nála?"

Ezt gondolta és a szeme mérgesen, kihívóan tapogatta végig Austra arcát, alakját. Az meg hidegen méregette a váratlan vendéget. „Mit keres ez itt?" — mondta a pillantása.

— Jó estét! — köszönt Ella, de kezet nem nyujtott. — Peter Spare itthon van?

— Jó estét. Tessék, gyere be. Ülj le. Várnod kell egy kicsit, úgy látszik, feltartóztatták valahol.

— Feltartóztatták? No, nem baj. És te mit csinálsz itt?

— Itt lakom.

— Igen? Azt hittem, csak úgy idejöttél.

Kényelmes mozdulattal, mint aki otthon van, levette és a fogasra akasztotta kabátját, letette kalapját és hosszasan szépítgette magát a tükör előtt. Austra a dolgozószobába tessékelte, de ő gőgös mosollyal nemet intett.

— Inkább a hálóba megyek és leheverek egy kicsit. Megfájdult a fejem az úton. Kelts fel majd, ha az uram megjött.

Most végre megértette Austra, hogy mit keres.

„Ez a tehén semmit se tud és semmit se akar megérteni. Azt hiszi, minden úgy van, mint négy év előtt. Petert elidegeníthetetlen tulajdonának tekinti, Austra Zakis pedig ma is az a mezítlábos csitri a szemében, aki minden ősszel krumplit kapált anyjával a Liepiny-tanyán, napi félpuráért."

Kihúzta a derekát és előbb valami gorombaságot akart a gazdalány arcába vágni, de legyűrte indulatát és csak annyit mondott, szinte derűsen:

— No, az talán mégse lesz jó.

— És miért? — kérdezte Ella túlzott csodálkozással.

— Nem fog tetszeni a férjemnek.

„Elkéstem... Már késő... Hogy anyám ezt nem tudta! Ilyen szégyenbe küldött! Szóval, nemcsak olyan futó viszony, mint az enyémek voltak..."

Most már látta, hogy olyan akadály tornyosodik előtte, amit sem eltávolítani, se megkerülni nem tud. De egy konok, oktalan érzés felágaskodott benne és elzavarta ezt a gondolatot.

„Még akkor is... Talán ha meglát eleven valóságban... a régi, megszokott asszonyát... Hátha úgy lesz megint, mint amikor a börtönből kiszabadult? Meglát, eszébe jut minden... megsajnál, vagy visszakíván, megbizsereg a vére."

Szájaszélét harapdálva, szórakozottan járkatta szemét a szobában, de Austrára nem nézett többször.

— Jó — mondta végül. — Megvárhatom itt is, az előszobában.

De mikor Austra kinyitotta a dolgozó ajtaját és újra meginvitalálta, mégis csak bement. Austra magára hagyta.

Félóra mulva megjött Peter.

— Vár valaki — újságolta halkan Austra, még kinn az ajtóban. — Amíg ti beszélgettek, én átszaladok Rutához. Könyveket is viszek neki. Ha majd elment a vendéged, telefonálj.

Peter rögtön látta, hogy itt valami rendkívüli dolog megy

végbe. Austra kerüli a tekintetét, magára kapja a kabátját és két vastag könyvet csomagol be.

— Hallod-e, Austra! — és belékarolt. — Hová rohansz? Mért menekülsz?

— Mert így jobb lesz. Ezen át kell esni előbb-utóbb, akkor pedig inkább most mindjárt. No, ne ijedezz. Én mindig meg foglak érteni.

Gyorsan halántékon csókolta, megsimogatta a haját és a fülébe súgta:

— Ella van odabenn. Pá!

De Peter nem eresztette el a kezét.

— Bocsáss meg, hogy ettől nem tudtalak megkímélni!

— Mit tehetsz te róla? De meg nem is történt semmi szörnyűség. — És már nyitotta is az ajtót.

Peter még egy percig állt az előszobában, aztán erélyes fejmozdulattal, mintha szemtelenkedő legyet kéne elzavarni, bement a szobába. Ella felpattant és izgatott, kérdő tekintettel fogadta. Ő meg csak nézte a jólismert arcot, alakot. Soha még olyan idegennek nem érezte, mint ebben a pillanatban.

— Jóestét. — Maga is elcsodálkozott, mennyire nyugodt a hangja.

Kezet fogtak és leültek. — Ella a díványra, Peter az ablakba. A könyvekkel megrakott íróasztal úgy állt közöttük, mint egy áthághatatlan kerítés.

Egy-két általános szólam hangzott el, egészségről, az öregekről, de mind a ketten a kimondhatatlan kérdéseket érezték mögöttük. Peter most keményen az asszony szemébe nézett.

— Beszéljünk nyíltan és világosan. Azt hiszem, legjobb, ha mindjárt nevén nevezzük a dolgot.

— Így van. Ezt akarjuk mind a ketten. Ha megtudod, hogyan történt minden, könnyebb lesz megtalálni a helyes utat.

— Tévedsz, ha azt hiszed, hogy még keresni kell. Én már megtaláltam. Későn, de végleg. Mind a ketten a magunk útjára léptünk és kiderült, hogy az utaink elágaznak.

— Csak a háború miatt, Peter — tiltakozott sietve Ella. — Anélkül sose történt volna. Mindent össze-vissza forgattak, széjjelszórták az embereket és az élet követeli a jussát. Nem csoda, ha egyszer-egyszer megbotlik valaki.

— Értem, szóval azt akarod mondani, hogy a házaséletünket a véletlen borította fel? Nem így van. A háború előtt se volt kö-

zöttünk egyetértés. Ha nincs háború és más külső körülmény se szakít el egymástól, akkor is csak idejutottunk volna. Lélekben, erkölcsi felfogásban mindig idegenek voltunk. A háború — a háború a nagy próba, megmutatja, hogy ki micsoda. Különböző életkörülmények között nőttünk fel, más érdekelt, más eszményekért lelkesedtünk. Sose lett volna szabad összeházasodnunk. De mi ezt nem tudtuk, mert nem ismertük egymást. Hiába próbáltam hozzámvaló élettársat formálni belőled, nem sikerült. Inkább te akartál engem magadhoz idomítani, a magad kaptafájára húzni. Ezt nem engedhettem, mert lelki züllésbe, rothadásba vitt volna. Alig félévvel azután, hogy széjjelváltunk, tisztán láttam, hogy nem lehetek egyszerre igaz bolsevik és a te férjed, Liepinyék veje. Mikor pedig elérkezett az ideje, hogy válasszak: bolsevik maradtam.

Ella ingerülten a szavába vágott:

— Ezt mind csak azért mondod, hogy igazold, amit tettél. A férfiak mindig így szokták. Ha Austra nem volna, nem mondanád, hogy megrothadtál volna mellettem. Bizonyosan vele élsz már régen.

— Austrát hagyd békén — szólt rá haragosan Peter. — A kisujja is többet ér, mint te. Mikor hazaérkeztünk és elmentem hozzátok, még nem tudtam, mit műveltél a német időkben. — Ella leszegte a fejét. — Csak nyugalom. Nem szándékom ezt a kérdést bolygatni. Nyilván most sem érzed át, mit cselekedtél, ha egyszer nem átallottál idejönni. Szóval... akkor még nem tudtam, hogyan éltél ezekben az években. De mikor a Liepiny-tanya elé gördült a kocsim, úgy éreztem magam, mint az életfogytiglan elítélt a börtön kapuja előtt. Lelkem mélyén már jól tudtam, hogy idegen vagyok köztetek és együtt élnünk többé nem lehet.

— Hát perszel Mert ott volt veled, Austra! — vágta oda neki csípősen az asszony.

— Addig a napig nem beszéltünk az érzéseinkről. Pedig talán nem is volt helyes.

Ella nagyot sóhajtott.

— Szóval, a gyermekünket se szereted?

— Szeretem. Mindig is szeretni fogom.

— Hahaha! De nagy szíved van, hogy annyian belefférnek. Nem, Peter, Rasma nem akar majd idegenekkel osztozni a szíveden. Ne is reméld, hogy neked adom.

— Nem tilthatod meg, hogy gondoskodjam róla.

Ella felállt és az íróasztalhoz lépett.

— És ha mind a ketten... én és Rasma, megkérünk, hogy térj vissza hozzánk? — mondta halkan, hízelegve. — Még nem veszett el minden. Még jóvá lehet tenni...

Peter látta, hogy hiába beszél, ez az asszony semmit se akar megérteni. Szörnyű még elgondolni is, hogy évekig együtt élt vele. A nyárspolgár világa meredt rá Ella szeméből és ez a világ sötét és fojtogató volt, mint egy börtöncella.

— Menj, kérlek — mondta fogát összeszorítva. — Nincs több beszélnivalónk.

Ella dühösen becsapta maga mögött az ajtót. A parfőmillat még ott terjengett a szobában. Peter kitárt ajtót, ablakot, léghuzattal szellőztette ki a szagot. Csak aztán ült le az íróasztalhoz és vette elő a jegyzeteit. De mielőtt munkába fogott, felhívta Ojar Sniker lakását és megmondta Austrának, hogy itthon megint tiszta a levegő.

„Én édes drágám — gondolta boldogan. — Feleségem, hű, igaz barátom..."

3

Ella a rokonainál szállt meg a daugavántúli kerületben és Rigában maradt még néhány napig. Csak nem megy haza mindjárt másnap! Mégcsak azt kéne! Dehogyis hajt térdet-fejet a sors előtt. Dehogyis tűri, hogy az emberek azt gondolják róla, amit akarnak. Telik még tőle egy és más. Austra ne bízza el magát és Peter se higgye, hogy csak neki van igaza.

Sorrajárta a háborúelőtti ismerőseit, elüldögélt itt is, ott is egy órácskát és telebeszélte a pletykára szomjas kispolgárok fejét. Hogy milyen igazságtalanul bántak vele, szegény, sokat szenvedett asszonnyal, akit a férje már a háború legelején szívtelenül cserbenhagyott. Amíg az a frontokon bolyongott erre-arra, ő fölnevelte gyermeküket, úgy élt, mint egy apáca. Nehéz munkába görnyedt, anyai gondban, szomorúságban élt. Mikor aztán a németek kivonultak az országból, elhurcolták Königsbergbe, kényszermunkára, sáncásásra fogták. A férje meg ezalatt újra megnősült, egy szemernyit se törődött a családjával.

— Látjátok, ilyen az új rend. Ez az ő erkolcsük!

Akadtak persze együttérző lelkek és a szomorú történet kellő túlzással, hatásos részletekkel megtoldva, eljutott Peter barátaihoz és még hamarabb ellenségeihez.

Ernest Csunda volt az elsők egyike, aki értesült az esetről és nagy élvezettel hallgatta, mit beszélnek Aija bátyjáról. Mikor aztán egy közös ismerősüknél találkozott Ellával, tüstént megérezte, hogy rokonlélekre talált.

Két vértanú került itt össze. Egy volt a bánatuk, egy a nótájuk. Ella Petert és Austrát szidta, Csunda meg Rutát és Ojart. Ahol az egyik abbahagyta, ott folytatta a másik. A duettben teljes volt az összhang. De Csunda, miközben Rutát és Ojart szapulta, nem mulasztotta el érdeklődve nézegetni Ellát és elégedetten állapította meg, hogy az átélt viszontagságok ellenére igen szemrevaló asszony. Azonkívül, jólértesült ismerősök tudomása szerint, az apjának elég csinos gazdasága van Riga közelében és Ella az egyetlen lánya. A háború utáni nehéz időkben ez nem utolsó dolog. „Nem rossz üzlet" — hajtogatta magában.

— Mikor utazik haza? — kérdezte Ellától.

— Három nap mulva.

— Mit szólna, ha meghívnám ma estére a színházba? A művészet felemeli az embert, elfeledteti a hétköznap gondját, kellemetlenségeit. Erre pedig mind a kettőnknek szükségünk van.

— Mért ne?

— A jegyekről majd én gondoskodom.

Estig volt ideje mindent megfontolni. Vezető, felelős állásra itt egyelőre nem számíthat. Holmi alsóbbrendű szerepben rozsdásodni semmi kedve. Falun talán, ahol most nagy a hiány tehetséges dolgozókban, könnyebben felkapaszkodik.

Megnézték az előadást, aztán hazakísérte Ellát. A villamosmegállótól a lakásig terjedő út tökéletesen elegendőnek bizonyult, hogy minden sietség nélkül elrendezzék a legfontosabb életkérdések egyikét.

— Mind a ketten sokat szenvedtünk. A vihar egy kopár partra vetett — mondta Csunda és nagyot sóhajtott. — Egyazon tragédia hősei vagyunk.

— Mennyire igaz! — Ella is sóhajtott, csak halkabban.

— Az ilyen emberek a legjobban megértik egymást. Mondanék valamit: mért kínlódjunk, mért szenvedjünk rosszakaróink örömére? Mert hiszen tudjuk, hogy vannak olyanok a világon, konkrétebben szólva: itt, Rigában, akiknek a mi bánatunk öröm. Akik a mi boldogtalanságunkat, összetört szívünket csak nevetik.

— Bizony, csak nevetik.

— És ha véget vetnénk a nevetésüknek? Drága Ella, bizton hiszem, hogy boldog pár lesz belőlünk. Maga mit gondol?

Ella sokáig nem szólt, majd azt felelte, amit ilyen esetekben szokott:

— Olyan váratlanul ér... Hadd gondolkozzam...

— Persze. Természetesen — hagyta rá készséggel Csunda. — Gondolkozzon holnap reggelig. De egyet ne felejtsen el: hogy milyen savanyú képet vág majd volt hitvestársa, ha értesül boldog házasságunkról.

Ella harsányan kacagott.

— Csöppet se fog tetszeni neki! Azt hiszi, nem is élhetek nélküle.

A kapuban Csunda forrón megszorította a kezét és kalapját megemelve, gáláns meghajlással búcsúzott.

— A viszontlátásra! Szíves engedelmével holnap tizenegykor eljövök a válaszért. Vagy lehet korábban is?

— Nem. Korábban nem lesz jó.

Ella egész éjjel nem aludt. Nemcsak az új házasság remélhető örömeire gondolt, hanem inkább arra, hogy milyen bombahatással lesz a hír bizonyos egyénekre. „Remek, komoly ember. Apám meg úgyis öregszik már, kell a férfi a gazdaságban... Vele bátran mutatkozhatom akárhol... Hogy dühöng majd Peter! És egy hajszállal se rosszabb, mint Kopitz vagy Reinhard. Korra is összeillünk és... meddig éljek még férj nélkül?"

Délelőtt tizenegy órakor Ernest Csunda a kapu előtt járkálva várta Ellát és tíz perc múlva már Agenskaln fenyői között sétálgattak, élénk beszélgetésben, mégpedig tegeződve. És bár a nyár vége felé hajlott, ők úgy érezték, hogy tavasz van megint.

Ella a délutáni vonattal elutazott és vele ment leendő férje is, hogy bemutatkozzék a szülőknek és elnyerje beleegyezésüket.

Mikor az öregek messziről megpillantották az állomás felől közeledő lányukat meg a vállas, magas férfit mellette, előbb azt hitték, Peterrel jön és megörültek, hogy ilyen gyorsan rendbehozta a dolgát. De ahogy az udvarra bejöttek, nem tudták, mit gondoljanak. „Hát ez meg kicsoda? Mit főzött ki már megint az a lány?"

— Jóestét — köszöntötte őket Csunda és udvariasan kezet fogott velük. Ella bemutatta:

— Ismerkedjetek össze. Csunda elvtárs — a leendő férjem.

Az öreg Liepiny meglepetésében csaknem hátratántorodott és Liepiny mama is eltátotta a száját egy kicsit, de aztán gyorsan

végigmustrálta az új vőt, tetőtől-talpig, mint cigány a lovat, és nyájas arcot vágott.

— No nézd csak... Ez aztán... Nagyon örvendek. Kerüljetek beljebb.

Vacsora mellett gyorsan ment az ismerkedés és Csunda majdhogy ki nem búját a bőréből, annyira igyekezett a legjobb oldaláról mutatkozni. Az öregek már megszokták Ella jegyeseinek gyors váltakozását, így hát Bruno Kopitz és Reinhard kreislandwirt utódának megjelenése nem izgatta fel őket túlságosan. Ebben a házban az ilyesmin már meg sem ütköztek. Ha Ella azt hiszi, hogy ezzel a szám szerint negyedikkel majd csöndesebb, bátorságosabb vizekre kormányozhatja élete hajóját, hát nekik nincs mért búslakodni.

— Felnőtt emberek vagytok mind a ketten — mondta Liepiny mama. Valakinek szólni kellett, az öreg úgyis olyan zsémbes egy idő óta, hogy jobb, ha ki se nyitja a száját. — Csunda elvtársat szeretni fogjuk, mint a saját fiunkat. Mi más kell nekünk, mint hogy ti boldogok legyetek? Ahol szeretet és egyetértés van, ott megjön minden egyéb is.

Mikor kiderült, hogy Csunda hajlandó a gazdasággal foglalkozni, az após is jobb szemmel nézett rá. Amilyen vállas legény, egész jó munkás válhatik belőle, ha csak nem lusta.

Másnap reggel Csunda és Ella sétálni mentek. Előbb jól megnézték az istállót, kamrát, gyümölcsöst, meg a veteményest, aztán kimentek a mezőre, a rétre. Csunda nem igen értett a földműveléshez, és alig tudta megkülönböztetni a búzát az árpától, de azt mindjárt látta, hogy a gazdaság jövedelmező.

„Szó sincs róla, itt meg lehet élni" — állapította meg magában és már beleélte magát a gazda szerepébe.

— Hát az a porta kié? — A dombon álló szép házra mutatott.

— Valami állami gazdaság, vagy lókölcsönző, vagy tudomisén mi van ott most... Azelőtt a Liepniek-tanya volt. A gazdája még nem került vissza Kurzeméből.

— És az ott ki? — Csunda egy magányos férfira mutatott, aki éppen akkor fordult ki az egykori Liepniek-porta kapuján.

— Zakis — súgta Ella. — Peter Spare új apósa. Zsellér volt, ilyen, amolyan alkalmi munkákkal tengette életét, most meg a községtanács elnöke. Haszontalan ember. A barátainak kedvez, másról meg a bőrt is lenyúzná. Nem értem, hogy a szovjet hatalom mért éppen az ilyeneket emeli ki. Mintha nem akadnának különbek.

— Na, mi majd letörjük a szarvát. Együgyű paraszttokkal, persze, könnyen elbánhat. De próbálja meg velem. Láttam én már nagyobb legényeket is.

— Igen ám, de a fia ezredes. Azt mondják, most a katonai akadémiát végzi — vetette ellene Ella.

— Ezredesekkel is volt már dolgom elégszer. — Csunda érdeklődve nézte a szálas férfit, aki a tanácsház felé tartott. — Zakis? No, majd megismerjük. Egyszerű paraszt és nagyon önhitt. Elbánok én veled, tapsifüles.* Megmutatom, hol a helyed. Nem sok időbe telik és én leszek itt az első ember.

Karonfogta Ellát és átvezette a réten. Hadd lássák a szomszédok — ott megy a Liepinyék új veje, a párjával. Mit szólnak? Nézz ide te is, Zakis. Neked se árt...

De Zakis nem nézett feléjük, a község gazdájának mindig gondban főtt a feje. Nem varázsvessző suhintása, de nehéz munka és kemény harc erősítette az új életet. Csoda-e, hogy nem igen érdekelte a Liepiny földjén dologtalanul sétálgató párocska?

4

Délután pont ötkor Herman Vilde elrendelte, hogy zárják be a raktárt, reggelig szünetel a munka.

Adamson raktárfelügyelő aggodalmaskodott.

— De vezető elvtárs! Mi legyen a gazdákkal, akik még nem tudták leadni a gabonájukat?

Adamsonnak sose volt nyugta, egy se volt ilyen buzgó és tevékeny a begyüjtő állomás dolgozói között.

A Honvédő Háború idején önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe és a Lett Hadosztállyal együtt jött Moszkvától Rigáig. Egy hónappal ezelőtt tették ide a begyüjtőállomásra és Vilde rögtön megérezte benne az ellenséget, akivel nem lesz könnyű megbirkózni. Adamsont minden kicsiség érdekelte, ami a gabonabeadással kapcsolatos, három helyett dolgozott és — a vezető ellenkezésével mitsem törődve — minden erejével azon iparkodott, hogy augusztus elejére az állomás mintaszerűen felkészülve várja a gabonát.

* Zakis lettül nyulat jelent. — *A ford.*

Vilde itt Evart néven szerepelt és hogy valójában ki és miféle, azt még az ellenforradalmi csürhe titkos embere se tudta pontosan, akinek segítségével ide került. Kivüle még egy volt schutzman, az Araj-féle büntetőkülönítmény egy tisztje, meg a gestapo egyik tolmácsnője is menedéket találtak ugyanott. Nem csoda hát, hogy Adamson szálka volt a szemükben, lépten-nyomon beléütköztek. Előtte nem lehetett nyiltan szabotálni, egy rekeszbe önteni a nemesített vetőmagot a silányabb fajtával. Sőt, a látszat kedvéért még fertőtleníteni is kellett a raktárhelyiséget és küzdeni holmi gabonaféreg és egyéb kártevők ellen.

— Na és sokan vannak még? — kérdezte Vilde rosszul leplezett ingerültséggel.

— Vagy húsz szekér. Van, aki messziről jött és most van a legnagyobb dologidő. Őszit kell vetni nemsokára.

— Mindegy. Majd várnak reggelig. Mi se téphetjük széjjel magunkat, Adamson elvtárs. Nem mondhatom az embereknek, hogy dolgozzanak munkaidőn túl. Miből fizetem a munkájukat? Pótköltséget nem utalnak ki.

Adamson nem tágított.

— Az emberek hajlandók így is dolgozni. Tudják, hogy a parasztokat nem lehet reggelig váratni, sem arra kényszeríteni, hogy mégegyszer megtegyék az utat.

— Jó, de mit csinálhatok? — Vilde-Evart széttárta a két karját. — Azt hiszi, én nem tudom, mit jelent a parasztot elvonni a munkájától? Tudom én jól. De senkise hatalmazott fel, hogy megsértsem a szovjet alkotmányt. Az világosan kimondja, hogy minden szovjet embernek joga van a pihenéshez. Esti öt óra van — a munkaidőnek vége. Eressze haza az embereket, legyen szíves. Pihenniük kell.

— Nem, kérem. Ez bürokratikus eljárás. A parasztok azt hiszik majd, hogy csúfot űzünk belőlük.

— Lehet. Azok sokmindent nem értenek meg. De ha a gyepesfejű parasztokhoz igazodunk, hát nemsokára beállhatunk kifutógyereknek. Az elvekhez ragaszkodni kell, Adamson elvtárs. Nem tudom, mért idegeskedik annyira? Zárja be a raktárt és menjen szépen haza. Magára meg éppen ráfér a pihenés, még inkább, mint a többire. És mindenkinek úgyse járhat kedvében az ember, nem igaz?

Hogy a további vitának elejét vegye, Vilde felállt és kiment az irodából. A lakásához vezető út a raktár előtt vitt el, de inkább

kerülővel ment, a gyümölcsöskerten át, hogy ne kelljen találkoznia a parasztokkal, akik haragosan és nyugtalanul sürgölődtek a szekerek körül. Csak veszekedjen velük Adamson. Azért kommunista. És ha a gazdák nem nyelik le szó nélkül a sérelmet, ha szidni találják az új kormányzatot, annál jobb. Mit akartok? A ti kormányotok, szovjeturalom. Örüljetek neki, tisztelt földtúró elvtársak...

Elégedetten mosolygott.

Két szobát foglalt le magának a régi gazda házában, ablakai a kertre néztek. Az egyik szobában dolgozott és a vendégeit fogadta, a másikban aludt. Mikor hazaért, letette a felöltőjét, nagyott ásított, nyújtózkodott a tükör előtt, aztán az ablakba állt és igyekezett tekintetével áthatolni az almafasorok között a raktárig és meglátni, mi történik ott.

Mind a két ajtó nyitva volt és szekér állt mindenki előtt. Azt is látta, hogy a parasztok leemelik a zsákokat a szekérről és viszik a mázsához.

— Vagy úgy! — füttyentett magában. — Nem fogadsz szót, Adamson elvtárs? Egyszerűen megszeged a parancsot és mégis túlórázol, amíg el nem intézted valamennyit? No megállj. Majd kiverjük belőled a bolondériádat. Megmutatjuk, ki az úr itt. És ha az sem elég, hát vannak keményebb eszközeink...

Felvette a kabátját, hogy kimenjen a raktárhoz, de éppen benyitott a takarítóasszony.

— Egy asszony van itt, Evart elvtárs. Azt mondja, rokona. Félórája várja már a konyhában. Bejöhet?

— Rokonom? Hja igen, tudom már. Vezesse be.

Míg a takarítónő kiment a vendégért, Vilde hátrasimította a haját és megigazgatta elgyűrődött nyakkendőjét.

Edit Lanka lépett a szobába.

— Jóestét, Evart elvtárs.

— Jóestét, Erna. Hogy jött ide? Gyalog? Alaposan elfáradhatott.

Edit mosolyogva rázta a fejét.

— Mért gyalogoljon az ember, mikor vannak még udvarias sofőrök az utakon? Teherautón jöttem. Nyugodtan beszélhetünk itt?

— Gyerünk a másik szobába.

A hálóba vezette Editet. Leültek az ócska pamlagra, egymás mellé és suttogva beszélgettek.

— A minap megint Rigában jártam. De kicsibe múlott, hogy

nem az utolsó kirándulásom lett. Még egy lépés és csapdában vagyok. Több emberünket lefogták, Vidzemében nemrégen likvidálták a legerősebb szervezeteink egyikét. A Zöldfa-fogadó is... volt — nincs. A csekisták éppen a legrosszabb percben fogták körül, tizenhárom emberünk volt ott. És egy se menekült meg.

— A szerencsétlenek... Hol volt a szemük? Szopós borjak... pólyásbabák... És most persze nagy a felfordulás az egész vonalon, mi?

— Eltalálta. Az embereink attól félnek, hogy ha új óvatossági rendszabályokat nem foganatosítunk, összeomlik az egész szervezet.

— Az a baj, hogy nem tudunk hallgatni. Ha egy lebukik közülünk, hát a fejét teheti rá, hogy egy egész csoportot letartóztatnak.

— Ez igaz — bólintott Edit. — Mindent kifecsegnek. Ritka az igazán állhatatos közöttünk. Én most jóideig nem mutatkozhatom Rigában és a vezetőség véleménye szerint magának is sürgősen el kell tűnnie. Ezen a helyen kisebb ember is megfelel. El kell jutnia az erdőbe és csatlakoznia a fegyveres csoporthoz.

— Tanácsnak tekintsem ezt? — kérdezte Vilde és felállt a pamlagról.

— Nem. Utasítás. Parancs.

— Értem. Mondja meg, hogy teljesítem a parancsot. Magam is érezlem, hogy ez a poszt nem egészen veszélytelen.

— Mezsnor útján találja meg a csoportot. Mához három napra odaérkezik egy megbízott az erdőből és bevárja magát.

— Helyes. Ott leszek idejében.

Mikor a „hivatalos" ügyekkel végeztek, Vilde beszólította a takarítóasszonyt és vacsorát rendelt. A hálószobában terítettek. Editnek nagyon ízlett a lekváros palacsinta, a malacpecsenye, meg az eperkocsonya. Rég nem evett ilyen jót.

— Látom, egész jól berendezkedett itt — mondogatta. — Úgy él, akár békeidőben.

— Háztáji gazdaság. Vegyük el az élettől, amit csak megkaphatunk tőle... addig, amíg lehet — felelte Vilde és kétértelműen mosolygott hozzá. — Remélem, se ma, se holnap nem lesz rovancsolás. Aztán meg... rovancsolhatnak felőlem, amennyit akarnak. Az erdőben úgyse lesz ilyen javakban részünk.

— Nyáron mégcsak hagyján — sóhajtott Edit. — De hogy télen mi lesz, arra gondolni se merek...

— Csak történik valami addig — ingatta a fejét Vilde. — Az embereink elcsüggednek, lógatják az orrukat. Hiába, a politikában nem könnyű jósolni. Még eddig egyetlen jóslatunk se vált be. Az angol és svéd segítség összes dátumai lejártak és aki tavasszal még hitt a jövendölésünknek, az ma ránk se hederít. Ez veszedelmes tünet. Azt hiszem, kevesebbet kellene jósolni és többet cselekedni... Hajlandó elfogadni egy pohár bort?

— Hajlandó vagyok.

Vilde kivett a szekrényből egy üveg portóit és a vacsorát még néhány korty jó erős, édes itallal tetézték.

— Itt marad éjtszakára?

— Ha fekvőhelyet kapok...

— Parancsoljon. Az ágyam rendelkezésére áll. Velem együtt.

— Adakozó természetű, azt látom.

— Vegyük el az élettől, amit csak kaphatunk tőle, addig, amíg lehet — ismételte kedves mondását Vilde.

Reggel, mihelyt az első szekerek feltűntek az úton, Edit elbúcsúzott.

Hermann Vilde még egy napig ottmaradt a begyüjtő állomáson és Adamsonnal szokatlanul előzékenyen bánt. Ötkor délután megint több lerakatlan szekér állt még a raktár előtt, de ezúttal a vezető megengedte, hogy nyitva tartsák a raktárt, amíg csak valamennyivel nem végeztek. De éjtszaka három férfi zörgetett be a kis házikóba, ahol Adamson egyedül lakott. Vilde vezette őket.

— Ilyen későn? — csodálkozott a raktáros. — Csak nem történt valami?

— Most történik — felelte Vilde.

És mikor Adamson hátat fordított, hogy előremenjen a szobába, fejszével kettéhasította a fejét. Aztán végigöntötték valami folyadékkal a padlót és meggyújtották.

Mire a szomszédok észrevették a tüzet, már nem lehetett megmenteni az épületet, tövigégett Reggel fedezték fel, hogy Evart nyomtalanul eltűnt.

5

Egy szombat este díszes társaság gyűlt össze a tejüzem vezetőjénél, Kaupinynál. Maga a házigazda, aki szemmel láthatólag jól összeszedte magát a tejüzem konyháján, az öreg Vilde, Pusmucan milicista — egy hihetetlenül görbehátú, majdnem púpos ember,

akinek csak úgy fénylett a kopasz fejebúbja — aztán Butkevics, a begyüjtési felügyelő, Krekis régigazda és Biezais, a kózségtanács elnöke.

Míg Kaupinvné a konyhában a sonkás rántottát sütötte, a vendégek iddogáltak és kocsonyát eszegettek hozzá. Az asztalfőn, a díszhelyen Biezais ült, mint kiscsirkéi között a kotlós. Fontos szerepe tudatában merev bádogpofával, szinte mozdulatlanul ült a helyén, száját is alig nyitotta ki. De ha mégis mondani talált valamit, a többi szó közben is elnémult. Eleinte döcögött a társalgás, de Kaupiny tudta, mitől döglik a légy — újra meg újra teletöltötte a poharakat és biztatta őket, hogy hajtsák fel egyszerre. Mihelyt az első vodkás üveg kiürült, elébük rakta a másodikat és a harmadikat is kikészítette a pohárszékre, hogy kezeügyében legyen.

— No, hogy halad a beadás? — érdeklődött Vilde. — Hány százalékot teljesítettünk eddig?

Biezais színlelt haraggal méregette Butkevicset.

— Mit várhatunk, ha egyszer a begyüjtési felügyelő nem igyekszik kezére járni a szovjethatalomnak? Szeptember elsejére tíz százalékot már be kellett volna szolgáltatni, mi meg csak augusztus végén kezdtük a cséplést. Hány százaléknál tartunk jelenleg, hadd hallom?

— Az évi terv nyolc százalékánál — felelte Butkevics.

— Na tessék. És hányadik helyen vagyunk a kerületben?

— Az utolsóelőttin. A szomszéd községben még annyira sincsenek, mint mi.

— Szép dolog, mondhatom. — Biezais krákogott. — De mit csináljunk? A vidzemei fennsíkon vagyunk, hiába Ezt beláthatnák azok a rigai nagyokosok is. Itt nálunk később vetik el a gabonát, hát később is érik. Vagy talán nyersen csépeljük a magot?

— Jól beszél, Biezais elvtárs — helyeselt Vilde. — Ez itt a vidzemei fennsík. Nem mérhetnek bennünket Jelgavához, Bauskához, Daugavpilshez. Nekünk megvan a magunk határideje, amit a természet szabott ki. És hová sietnek annyira? Tán bizony rosszabb lesz a gabona attól, hogy januárban vagy februárban adjuk be?

— Jaj, Vilde elvtárs, januárról szó sem lehet — ijedezett Butkevics. — Akkor leütik a fejemet. Kirúgnak az állásomból, lecsuknak szabotálásért. Pusmucan maga tartóztat le. Pedig azt mondja, hogy jóbarátom.

A milicista elvigyorodott, kimutatva sárga, kicsorbult fogait.

— Mikor tartóztattalak már le?

— Bizony barátom, tőled kitelik. Ez is, meg egyéb is — somolygott Butkevics.

— Ha mindenki olyan lenne, mint Pusmucan elvtárs, hát még csak megvolna az ember valahogy — szólt közbe Krekis, régigazda. — Ő megérti, milyen nehéz ma a paraszt helyzete.

— Ne csak nézzétek azt a poharat, igyatok — kínálgatta vendégeit Kaupiny. — Biezais elvtárs egészségére! Szerencsés a község, amelyiknek ilyen elnöke van! Kívánjuk, hogy még sok-sok évig kormányozhassa hajónkat és vezesse minden viharokon át! Egészségünkre!

— Ehhez nincs mit hozzátennem — mondta az öreg Vilde és koccintottak.

Krekis szörnyen keserves arcot vágott minden pohár után és grimaszaival általános hahotát fakasztott. De hirtelen elhallgatott a társaság, mert Biezais szólalt meg.

— Dicsértek. Engem mindenki dicsér. De gondolt-e már valamelyiktek arra, hogy mibe kerül nekem mindenkinek a kedvére tenni? Azelőtt, amikor csak a kerülettel kellett számolni, sokkal könnyebb volt. Míg onnan leérkezik egy akta, vagy a megbízott ideutázik, eltelik egy-két napocska és addig nyugodtan lélekzik az ember De most? Itt ül a VB-ben ez a párttitkár és egyebet se tesz, csak lesi, hogy nem maradtam-e el valamiben? Meg a másik, az a GA-s is a nyakamon ül. Sokszor igazán nem tudom, melyik a kellemetlenebb a két hajcsár közül, Purgailisné-e vagy az orosz, az a Garsin.

— Micsoda ötlet volt azt a fehércselédet megtenni párttitkárnak — dohogott Kaupiny. — Még ha valami komoly, tapasztalt asszonyt küldtek volna ide. De ez a kis taknyos? Ki tiszteli az ilyent? Ki ijed meg tőle?

— Jaj, azt ne mondja, Kaupiny elvtárs — tiltakozott az elnök. — Ember legyen, aki azzal elbánik. Hallotta volna, micsoda lármát csapott, amiért a cséplőgépeket nem javították meg. Éjnek idején zavart ki az ágyból és nem hagyott békén, amíg kocsira nem ültem és el nem hoztam a hajtószíjakat a kerülettől.

— Na, oda ő maga is szívesen bekocsikázik — tette hozzá Kaupiny. — Kivált ha valakinek kellemetlenséget szerezhet, fejmosást és ehhez hasonlót.

Biezais fülig vörösödött és lesütötte a szemét. Kaupiny megjegyzése eszébe juttatott egy kínos eseményt. Ligo napja táján Marta Purgailis fenn járt a kerületi pártbizottságnál és megtette

a jelentést a községről. Nem sokkal azután Biezaisot meghívták a kerületi VB-hez és felszólították, hogy számoljon be az utolsó félévi munkájáról. Persze nem igen volt mivel dicsekednie. Még szerencse, hogy az egyik elnökhelyettes rokona és kiállt mellette. Különben leteheti a tisztségét. De így megúszta megrovással és figyelmeztetéssel. Ugyanattól a rokonától megtudta, hogy Marta Purgailis a leváltását javasolta, de a bizottság úgy határozott, hogy még egyszer, utoljára megintik és aztán szemmeltartják, hogy megjavul-e.

A Biezais komája emelt szót az érdekében. Azt mondta:

— Nem vagyunk olyan bővében a kádereknek, hogy csakúgy dobálózhassunk velük.

— Hát jó. Még egyszer, utoljára, próbára teszünk, Biezais elvtárs. Tevékenyebbnek kell lenned és politikailag fejlődnöd, szélesíteni a látókörödet...

Ami annyit jelentene, hogy ujjat húzzon a szomszédaival, ellenségeivé tegye a kulákokat, mert máskép nem éri el, hogy leróják kötelességüket az állammal szemben. Olyan pedig nincs. Eddig se tette, eztán se teszi. Csinálj, amit akarsz Purgailis elvtársnő. Csak járj te magad házról házra, buzdíts, agitálj. Azért vagy itt. Én meg majd nézem. Akkor te leszel a rossz, én meg a jó. Meglátjuk, melyikünk csinál jobb vásárt.

— Ejnye, uraim — bocsánat — elvtársak! Hát még mindig nem üres a poharatok? Kár érte pedig, kimegy az ereje — buzgólkodott a házigazda. — Butkevics elvtárs egészségére! Hogy decemberre teljesítse a tervet, de úgy, hogy a kecske is jóllakjon, meg a káposzta is megmaradjon!

Reggelig tartott a vendégség. A három kulák és a három „szovjet dolgozó" egyik poharat a másik után hajtotta fel és falták hozzá a sonkás rántottát, így pecsételték meg örökre szóló barátságukat. Biezais és Butkevics megnyugtatták Vildét és Krekist, hogy nem kell a legmagasabb norma szerint beadniok a gabonát — azt majd ők elintézik. Pusmucan pedig kurtán-kereken kijelentette, hogy ebben a községben nincs kulák, csak középparaszt.

— Támogatnunk kell egymást — mondta az öreg Vilde. — Egyik kéz a másikat mossa és mindakettő tiszta lesz. Az egyetértés — boldogulás, a viszály — pusztulás. Hiszen lettek vagyunk mindnyájan, egy a vérünk, egy a nemzetségünk. Mért marakodnánk?

— Ez az. Mért is marakodnánk? — gügyögte Butkevics. —

Egy a vérünk, egy a nemzetségünk, ahogy mondani szokták. Marta Purgailis és Garsin nem parancsol nekünk. Csak azért sel

— Letartóztatom őket — motyogta botladozó nyelvvel Pusmucan, aki egészen elázott. — Siessünk, hogy meg ne szökjenek.

Vilde és Kaupiny összenéztek, somolyogva. Ők maguk szinte semmitsem ittak, éppenhogy a szájuk szélét megnedvesítették.

— Hadd maradjanak most már holnapig, Pusmucan elvtárs. Úgyse szöknek el — ajánlotta Kaupiny.

— Hát jó. Hagyjuk holnapra. De akkor megkapják a magukét — motyogta a milicista.

Biezais volt az első, aki elment. Mögötte Krekis dülöngélt, nehezen emelgetve a lábát, de elégedetten. Hisz maga az elnök jelentette ki, hogy ő csak középparaszt. Butkevicset és Pusmucant lefektették ott, ahol voltak, a szoba földjére, Vilde és Kaupiny a konyhába mentek és még sokáig pusmogtak.

— No, ezeket megdolgoztuk — kuncogott Kaupiny.

— Az okos a kútkávát is megfeji — bólintott rá az öreg Vilde

Reggel Kaupiny felkeltette a két vendéget és még egy-egy teáscsészényi vodkát töltött beléjük a tegnaposság ellen orvosságul. Egy darabon elkísérte, aztán sorsukra bízta őket. Butkevics nem jutott tovább a templomnál, ott ledőlt az útszélen és nem is kelt fel. Pusmucan egy pillanatig nézte, hogy alszik el a cimborája az utcakövön, de aztán meglátta a templom előtt gyülekező híveket és éktelen haragra gerjedt. Mi jogon csoportosulnak ezek világos nappal? Mit keresnek itt?

— Oszolj! — ordította tele torokkal. — De gyorsan ám, a mindenit! Egy... kettő... három... mindenkit letartóztatok.

Az emberek megdöbbentek. Néhány anyóka a templomkerítéshez húzódott, egy vénember meg ijedtében az árokba bújt, de a többi csodálkozva nézte a részeg milicistát. Hát ezt meg milyen légy csípte meg?

— No, mi az? Nem fogadtok szót? — ordítozott a részeg. — Majd megtanítlak én!

Bizonytalan kézzel kiráncigálta zsebéből a pisztolyt és a levegőbe lőtte, ami a tölténytárban volt. Most aztán egykettőre megüresedett a templom előtti terecske, mintha csak a szél fújta volna el a népet. Pusmucan, sikerével elégedetten, nadrágzsebébe gyömöszölte a pisztolyt és nagy dülöngélve hazatámolygott. Pityipajtását otthagyta a templom előtt.

Estére az egész község erről beszélt. Vilde a hasát fogta nevettében.

— Ez a jó. Megy, mint a karikacsapás. Többet kívánni se lehet.

Marta Purgailis még akkor reggel megtudta, mi történt. És azt is rögtön kitalálta, kinek a keze munkája.

„Farkasok bárányhőrben" — mondta magában Vildére és Kaupinvra gondolva. — Habozás nélkül elmetszenék a nyakamat. Meg Garsinét is. De ehhez nem elég erősek, hát gyengébb áldozatot kerestek maguknak... No, de még meglátjuk, ki fizet rá...

— Anyuka, mi bajod? — kérdezte Peterit, mert nem szokta meg, hogy Marta ilyen sötéten néz. — Fáj valamid?

Június vége óta volt nála a kisfiú. Más gyerek nem volt a házban, hol egyik, hol másik szomszéd udvarán játszott. Sokszor Garsin is elvitte a gépállomásra és akkor ott mászkált a javítóműhelyben, garázsban, barátkozott a munkásokkal, sofőrökkel és nem hagyta békén őket, szakadatlanul kérdezgetett.

Marta megölelte és azt felelte neki:

— Igen, drágám. Fáj. De már nem sokáig fog fájni.

Leszaladt a földszintre és telefonált Garsinnak.

— Hallotta, Garsin elvtárs, micsoda disznóságot műveltek Butkevics és Pusmucan?

— Igen, hallottam. Az egész község erről beszél.

— A mi türelmünk se kifogyhatatlan. Ideje megtisztítani a községet az ilyenektől. Elég régen zavarják már a vizet. Különben sose lesz itt gyökeres változás. Van egy kis ráérő ideje ma?

— Ha fontos, majd úgy intézem.

— Össze akarom hívni délutánra a pártcsoportot és a komszomolistákat.

— Az jó lesz, Purgailis elvtársnő. Én is segítek értesíteni a tagokat.

— Köszönöm. Este hatra tesszük a gyűlést.

Mikor a telefont letette, észrevette Irma Ladzinyt az irodában. Igazán csinos volt. Eleven, jómozgású és ma még ki is öltözött a vasárnap tiszteletére. Az asztalnál ült és mosolyogva rakosgatta az aktákat.

— Hallotta, Ladziny elvtársnő, mi történt? — kérdezte tőle Marta. — Mit szól hozzá?

— Engem nem érdekel — felelte hűvösen a lány és valami régi utasítást nézegetett.

— Én azt hiszem, mindnyájunkat kell, hogy érdekeljen. Senki se nézheti közömbösen, ha ilyen gyalázatosságok történnek a szemünk előtt.

— Gyalázatosság annyi van, hogy lehetetlen mind a szívünkre venni. No meg a bosszankodástól meg is csúnyul az ember. Én nem akarom elveszíteni a jó arcszínemet.

És mintha bosszantani akarná, rámosolygott, mielőtt kiment.

Este megtartották a tanácskozást. Biezais, mikor hallotta, hogy gyűlés lesz, bejött a tanácsházra, de Marta nem hívta meg a szobájába, ahol a többiek voltak. Az elnöknek mit volt mit tenni — kitárta a dolgozószobája ablakát és kikönyökölt, hogy úgy talán mégis meghall valamit. De az emeleten csukott ablakoknál folyt a tanácskozás és a részvevők olyan csöndesen beszéltek, hogy egy árva szó nem sok, annyit se tudott elkapni.

„Készítik a hurkot a nyakadra, vén Biezais. Beleavatkoznak már a személyes életedbe is. Mi közük hozzá, kivel iszom meg a szombatesti pálinkámat? Nem a VB pénzéből iszom, futja a magaméból is."

Ugyanakkor Marta az emeleti helyiségben a következőket mondta:

— Biezaisot el kell távolítani a helyéről. Elissza az egész községet, elsüllyeszt minden kezdeményezést. És az ilyen Butkevicsek és Pusmucanok csak kompromittálják a szovjethatalmat és táplálják a rosszindulatú pletykát. Új embereket kell a helyükbe tenni. Tudósokat nem találunk, az igaz, de lehetetlen, hogy az egész községben ne találjunk egy-két derék dolgozót. Ha azt akarjuk, hogy az utolsó sorból az élre kerüljünk, hát néhány hónapra le kell mondanunk a pihenésről és dolgoznunk kell, szakadatlan. Aki úgy érzi, hogy nem bírja, mondja meg most mindjárt és ne vezesse félre a társait. Összetesszük az erőnket, felosztjuk a munkát és máris nekilátunk, mert nem szabad tovább hátul kullognunk, egyetlen napig, egyetlen óráig sem!

Reggel kocsira ült és bement a városba. Harmadnapra jött vissza és vele jött a begyüjtési minisztérium megbízottja, meg az állambiztonsági osztály kerületi csoportfőnöke. Most aztán nagy dolgok estek a községben. A végrehajtó bizottság elnökét felmentették az állásától és az addigi elnökhelyettes, Lakst vette át a hivatalt. Butkevicset és Pusmucant helybeli aktivisták és komszomolisták váltották fel. Az öreg Vildét és Kaupinyt pedig letartóz-

tatták, mert közben döntő bizonyítékokat szereztek a fasiszta megszállás idején elkövetett bűneikről.

Mintha éltető, friss szél járta volna át az egész községet, a vihar elvonult és megtisztította a levegőt. Az emberek megnyugodtak és tevékenyebbek lettek. A begyüjtő állomáson hosszú sorban álltak a gabonás szekerek. A község végre-valahára megkezdte a harcot, belépett a nehéz, de lelkesítő versenybe, hogy elnyerje az első helyet a kerületben.

Egy este Garsin megint Martánál üldögélt. Elbeszélgettek a további munkáról, meg arról, amit aznap végeztek, láttak-hallottak. Csöndes, meleg, kedves este volt. Peterit régen összebarátkozott már „Vologya bácsival", szabadon viselkedett előtte, mindent megkérdezett, ami nyughatatlan, tudnivágyó fejecskéjét foglalkoztatta. Garsin a lágy, szőke gyerekhajat simogatta és hirtelen megsajdult szívében a régi seb.

Visszagondolt arra az estére, amikor utoljára ült családja körében, éppen így, mint most itt. Egy éppen ilyen kisfiú bújt hozzá akkor is, követelte, hogy meséljen neki és ő is sokat mesélt, vékony gyerekhangocskáján. És ott volt a legdrágább, leghívebb barátja — felesége.

Másnap az egész szovjetország Molotov történelmi beszédét hallgatta. 1941. június 22-e volt. És Vlagyimir Emeljanovics Garsin, a szmolenszki terület N. kerületi pártbizottságának instruktora még aznap este jelentkezett a katonai biztosságnál és megkapta beosztását. Egyik tartalékezredbe irányították. Egy évvel később, amikor már Moszkva alatt is, meg Sztaraja Russzánál is harcolt, a Lett Lövészhadosztályba került. Még a felderítőknél kezdett lettül tanulni és aztán, mikor egy gyalogezred törzséhez tették át, az egyik százados, aki civilben tanító volt, sokat foglalkozott vele, megismertette a lett nyelvtan titkaival és a lett irodalommal. 1943-ban kapott először hírt a családjáról. Feleségét és kisfiát még a megszállás első hetében megölték a fasiszták, mert megtudták, hogy a család feje parancsnok a Vörös Hadseregben. Tavaly télen, mihelyt a kórházból elbocsátották, hazautazott a szülővárosába, látni akarta a drága helyeket és drága sírokat. De senkise tudta megmondani, hol temették el az övéit. Néhány nap mulva visszatért Rigába, hogy segítsen lett bajtársainak a munkában. Két hónapja dolgozott egy trösztnél, amikor azzal a kérdéssel fordultak hozzá, hogy elvállalná-e egy újjáépült gép- és traktorállomás igazgatását? És ő — magamagának is váratlanul — igennel felelt.

Nem volt semmi feltűnő a dologban. Hiszen Garsin, jóval a háború előtt, két esztendeig egy gépállomás politikai osztályán dolgozott. Eszébe jutottak az akkori szép idők, meg a fiatalsága. Így került erre a tájra Vlagyimir Garsin.

Lassan bealkonyodott. Marta hangja halkan csengett, Peterit a térdére kapaszokodott és hirtelen elaludt, Vologya bácsi mellére hajtva a fejét. Garsinnak úgy rémlett, otthon van megint, a régi otthonában... És most folytatódik a háborúval megszakadt élet...

Szótlanul kinézett az ablakon.

Besötétedett, mire elbúcsúzott Martától. Az udvaron elébetoppant a kis titkárnő — nyilván várt rá.

— Garsin elvtárs, mondanom kell valamit — hadarta izgatottan, félig suttogva.

— Tessék. Hallgatom — felelte Garsin és nem tudta elgondolni, mért olyan izgatott.

Irma előbb körülnézett, mintha meg akarna győződni, hogy senki sincs a közelben, csak akkor fordult újra hozzá. Garsin érezte arcán forró leheletét.

— Ne menjen most haza, Garsin elvtárs... Ott azon az úton lesik... Banditák, bizonyosan. Most egy órája arra sétáltam, az erdőben. Egyszercsak suttogást hallok... és látom, két férfi ül ott. Nagyon halkan beszéltek és nem ismertem meg őket. Megijedtem, elbújtam egy fa mögött. Vitatkoztak, hogy maga mikor jön vissza... A nevét nem mondták ki, csak azt, hogy — itt elcsuklott a lány hangja — csak azt, hogy a „félkezű"... Aztán odébb mentek és én óvatosan kiosontam a fák közül. Ne menjen arra...

— Érdekes, határozottan — mondta Garsin, elnyújtva a szót.

— Dehogy is érdekes. Inkább rémes. Nem hívhatná fel a GÁ-t? Mondja meg, hogy ne várják haza éjtszakára...

— Csak nem ténfergek itt reggelig? A fronton sokkal, de sokkal több volt az ellenségünk, mégis elbántunk velük. Még csak az kellene, hogy egy gárdaszázados egy-két bandita előtt lerakja a fegyvert.

— De csak nem rohan fejjel a veszedelemnek?! — próbálta szenvedélyesen meggyőzni a lány. — És nem kell itt mászkálnia, bejöhet az én szobámba...

— Köszönöm, Ladziny elvtársnő. — Megfogta és melegen megszorította a kezét. — De ne higgyék, hogy velem olyan könnyen elbánnak. A viszontlátásra!

Kiment az útra. Irma még sokáig állt a tanácsház udvarán, szemét a sötétségbe fúrva és remegve figyelt minden kicsi neszre az őszi éjtszakában.

„Én istenem, csak baj ne érje... Csak kikerülje őket, észrevétlenül... Nem hitt nekem. Pedig igaz."

Eltelt vagy félóra. Mélységes csönd volt, egyetlen lövést se hallott és valamennyire megnyugodott. Bement a szobájába, de elaludni nem tudott azon az éjjelen.

Garsin nem a rendes úton ment. A mezők felé került és a mezsgyéken, ellenkező irányból közeledett az ékalakú fenyveserdőhöz, amely körülbelül félúton a gépállomás meg a tanácsház között majdnem egészen az útra nyúlt ki. Ha igaz, hogy valaki az életére tör, hát csakis itt rejtőzhet, sehol másutt. Feltámadt benne az egykori felderítő. Óvatosan lopakodott előre a fák között, nesztelenül, mint a macska, kezében a lövésre készentartott „walterrel". Sötétséghez szokott szeme áthatolt az éjtszakán és messziről kitapogatott minden egyes fenyőt, bokrot, buckát.

Végre felfedezte, amit keresett. Két ember ült az erdőszélen, már majdnem kinn az úton. Pontosan azon a helyen, ahol Garsin gondolta. Az egyik dohányzott és tenyerével eltakarta a cigaretta izzó végét, a másik az utat figyelte.

Garsin elmosolyodott.

„Gondoskodunk majd egy kis szórakozásról, hogy le ne nyomjon az álom a nehéz poszton..." Megvillant benne a gondolat, hogy visszamegy a tanácsházba, összeszedi a vadászokat és körülfogják ezt a helyet. De nem bízott benne, hogy azok is ilyen nesztelenül mozognának és észrevétlenül eljutnának idáig. Elvégre ez a kettő sem alszik. Hiába lenne az egész hűhó. Viszont gondolni se lehet arra, hogy ő egymaga elfogja mind a kettőt. Ezúttal be kell érnie azzal, hogy rájuk ijeszt.

Eldugta a waltert és két követ vett fel. Aztán egy vastag fenyő mögül — amennyire ilyen sötétben lehetett — pontosan célozva elhajította egymásután a két követ.

— Első csapat előre! Második — elzárni a menekülés útját!

Egyik kő nyilván hátbatalálta a cigarettázó bandita, mert elordította magát, ahogy a torkán kifért és átrohant az úton. Éberebb társa pedig, mint a gyorslábú szarvas, átszökött az útmenti árkon és eltűnt a földeken.

Garsin odament a helyükre és felvette a földről a német karabélyt meg a géppisztolyt, amit a bitangok ijedtükben eldobtak.

És Vlagyimir Garsin gárdaszázados, az öreg felderítő, zsákmányát magára aggatva, lassan hazaballagott. Melegen, baráti jóérzéssel gondolt Irmára.

„Mégis csak a mi emberünk. Mért figyelmeztetett volna, ha nem hozzánk húz?"

HATODIK FEJEZET

1

Ojar Sniker mikor az üzemet átvette, azt mondta a párttitkárnak:

— Megfogadtuk tehát, hogy az év végére újjáépítjük a két műhelyt és elérjük az „Új Kommuna" háború előtti kapacitását. Most már ki kell gondolni, hogy és milyen módon teljesítsük a feladatot.

— Igen, ezt meg kell beszélnünk, Sniker elvtárs.

Három nap és három éjjel tanulmányozták a terveket és számításokat, tanácskoztak az összes mérnökökkel, építésvezetőkkel és régi munkásokkal. Aztán még egyszer lemérték a pluszokat és mínuszokat, még egyszer átlapozták a naptárt és egybehívták az üzemi nagygyűlést. Egyhangúlag kimondták a határozatot: a Nagy Októberi Forradalom évfordulójára teljesítik az egész évi termelési tervet és befejezik az újjáépítést. Minden műhelynek, brigádnak, minden egyes munkásnak részletesen előírták a tennivalóját, kiki pontosan tudta, mit vállal és azon törte a fejét, hogyan fokozhatná a lehetőség szélső határáig a maga részét a közös munkában. És hogy a hatalmas munka menetét jobban ellenőrizhessék, jókor segíthessék az elmaradt részlegeket és az összes munkaágakat áttekintve és egybehangolva terelhessék a finisbe az egészet — kidolgozták a pontos ütemtervet, beosztották hónapokra és tíznapos szakaszokra, kijelölték a felelőseket és megszervezték az ellenőrzést.

És elkezdődött a nagy harc — a birkózás az idővel, meg a háború utáni nehézségekkel. Akadt még nem öntudatos munkás, sőt nyílt ellenség is. El kellett bánni a gyepesfejű bürokratákkal, akik még mindig ott ültek egyes trösztökben, hivatalokban. Abban az időben, amikor az építkezési állványok erdői nőttek ki a földből

a szovjet haza egyik végétől a másikig, amikor a romok helyén mint eső után a gomba, gyárak, erőművek és lakóházak sokasodtak, amikor mindenkinek minden kellett és a szükségleteket kielégíteni csak kis részben lehetett, bizony semmise adódott magától, erőfeszítés nélkül. Minden egyes apróságot külön fel kellett kutatni, megszerezni és munkába állítani. Hinni kellett a maguk erejében és meggyőzni másokat. És az idő nem állt egyhelyben. Minden elszalasztott órát megfeszített munkával és álmatlan éjtszakákkal kellett pótolni. Mindezt megvalósítani pedig csak lelkesedéssel, önfeledt odaadással, kollektív hősiességgel lehetett. Hit kellett hozzá és hogy a hit ne csak napokig tartson — tények kellettek, kézzelfogható bizonyságai annak, hogy a terv csakugyan megvalósítható.

Július végén Ojar megkérdezte a párttitkártól:

— Mi a véleményed a dolgainkról, a mai napig?

— Egyelőre rendben van minden — felelte Ansis Kurmit. — De ha most megelégszünk és büszkélkedni kezdünk, hát nem hiszem, hogy továbbra is rendben leszünk. Az utolsó szakasz a döntő. És ha nem váltjuk be a Pártnak adott szavunkat, vége a hitelünknek. Azt fogják mondani, hogy Ojar és Kurmit szájhősök.

— Pontosan így gondolom én is. Akkor vége a hitelünknek. De nem szabad, hogy ez megtörténjék.

És folyt tovább a harc. A főmérnök a gyári dolgozószobájába költözött, a munkások és művezetők közül is sokan ott aludtak a műhelyekben. Ojar legföljebb ha egy-két órára ment haza, mosakodni és fehérneműt váltani.

Szeptemberben az üzem elnyerte az össz-szövetségi szocialista munkaverseny első díját és a vörös vándorzászlót. Most már csak egy gondolat élt az üzemi kollektíva minden tagjában, éjjel és nappal: megtartani a zászlót minden áron!

És persze, megtartották. Két nappal a Nagy Októberi Forradalom huszonnyolcadik évfordulója előtt Ojar Sniker és Ansis Kurmit felmentek a kerületi pártbizottsághoz és jelentették Peter Spare titkárnak, hogy az „Új Kommuna" határidő előtt teljesítette évi termelési tervét. Későre járt az idő, az utcán elcsöndesedett már a forgalom. Hárman ültek a titkári szobában és bajos lett volna megmondani, melyik arc sugárzott, melyik szempár csillogott jobban az örömtől.

— Holnap délben tizenkettőkor lesz az új műhelyek megnyí-

tása, légy ott, kérlek — mondta Ojar. — Utána az októberi évfordulót ünnepeljük.

— Köszönöm, Ojar, okvetlenül elmegyek — felelte Peter Spare és bár nagyon fáradt volt, késői vendégeit nem eresztette el egy jó óráig. Elkérdezett, apróra tudni akart mindent és ami ennél is fontosabb: az üzem jövő évi terveiről, az egész ötéves tervről is beszélni akart velük.

Ojar és Kurmit beszámoltak mindenről sorjában és mindhármuknak ez volt a legjobb pihenés.

Másnap délben sok érdemes vendég gyűlt össze az „Új Kommuna" műhelyeiben. Érdeklődéssel hallgatták az igazgató tömör beszámolóját és mind azt gondolták magukban: „Mért ne lehetne ugyanezt nálunk is megcsinálni?"

Ojar elmondta, micsoda nehézségekkel kellett megbírkóznia a kollektívának, amíg a romokból és vastörmelékből megszületett az, ami most szemüket örvendezteti.

— Most aztán a szó szoros értelmében miénk az üzem. Mi alkottuk, mi teremtettük újjá. Érthető, ha úgy szeretjük, mint édes gyermekünket.

És míg beszélt, körülhordozta lelkes, eleven szemét a hallgatóságon.

— De ez nem az egyetlen gyermek, aki rövid pár hónap alatt nagyranőtt Szovjet-Lettországban. Van még sok — Rigában, Liepajában, Daugavpilsben. Mindenütt füstölögnek már a gyárkémények és hamuból és kőtörmelékből, mint a mesebeli halhatatlan főnixmadár — újraszületik az élet. Mondjátok, elvtársak, úgye hogy van értelme ilyen korban élni? Öröm az élet, öröm a munka, vállvetve, együtt lélekezve az egész szovjet néppel...

A gyűlés után végigvezette vendégeit a műhelyeken, megmutatta, ami készen van már és elmondta, mit kell megteremteni a következő félévben, két évben, öt évben. A lapok kiküldöttei szaporán jegyezték a hallottakat. A tömegben leghátul egy fiatalasszony állt, aki szemét egy pillanatra se fordította el az igazgató mosolygó arcáról. Ruta volt az.

— Hej, de irígylem ezt az Ojart — szólalt meg mellette Peter Spare. — Neki nem kellett megválni a gyermekétől.

— Mért? Te otthagyod az üzemedet? — kérdezte Ruta, mert nem tudta még, hogy Peter más munkakörben dolgozik.

— Kicsi híján két hete a kerületi pártbizottság titkára vagyok. Igazán mondom, furcsa teremtmény az ember. Tudom, hogy jó

kézben az üzem és hát én ugyanabban a kerületben dolgozom, mindenről tudok, ami ott történik és mindenben segíthetek. De mikor a Központi Bizottságban megmondták, hogy más munkát kell vállalnom, napokig elhallgattam még Mauriny előtt is. Mert ő van most a helyemen a faüzemben. Olyan érzésem volt, mintha öreg édesanyámat, vagy a csatamezőn fekvő sebesült bajtársamat kellene a sors kényére-kedvére hagynom. És láttad volna, milyen szomorúan néztek rám a munkatársaim, amikor elbúcsúztam tőlük! Mauriny minden este feljön hozzám és régi megszokásból most is igazgatónak tisztel. Én is ott vagyok minden áldott nap az üzemben, bejárom az egészet, az utolsó szegletéig. Nagy szó az, hogy „mienk". Bizony. És éppen abban van a szovjet rendszer óriási ereje, hogy itt, ebben a szovjet hazában, ami csak van, minden a miénk — a kormány meg a föld, a jog és a munka. Minden a miénk és minden érettünk van. Csak őrült hiheti, hogy elveheti tőlünk.

— Volt egy ilyen őrült. De eltűnt a föld színéről — mondta Ruta és mint akinek hirtelen eszébe jut valami, csodálkozva tekintett Peterre. — Szóval, te most kerületi párttitkár vagy? Gratulálok! És az egyetem? Marad időd előadásokra járni?

— Nehezen. De azért kiravaszkodom valahogyan. Mért? Talán csak én vagyok így? Mindnyájan tanulunk is... Most még könnyű. De nemsokára új feladatot kapunk. És akkor is mindent győzni kell.

— A választásokra gondolsz?

— Igen. A választásokra.

— Nekem már megvan a körzetem. Minden este ott töltök egy-két órát. Érdekes munka. Igazán mondom, soha még ilyen élesen, ilyen közelről nem láttam az életet, mint most.

— Hát csak élesítsük a szemünket, Ruta, hogy a legkisebb apróságot is észrevegyük. Meg kell látnunk a porszemet is, ami az államgépezet működését megakaszthatja.

...A következő hónapok szinte elrepültek. Kezdődött megint a megfeszített, egész mivoltukat átható munka, amelyet a háború előtti télen már megismertek.

Választógyűlések és a képviselőjelöltek találkozása a választókkal, megbeszélések a különböző körzetekben, sok panasz a bürokraták meg a kereskedelmi hálózat visszásságai miatt, kínos fölfedezések egyes elvtársaknál, akikről kiderült, hogy megfeledkeztek a nép iránti kötelességükről, rosszmájú választók demagóg

célzatú kérdései — egy szóval munka volt éppen elég. Minden panaszt és figyelmeztetést azonnal ki kellett vizsgálni, a hibákat kiküszöbölni, a segítségre szorulókat sürgősen kisegíteni. És mindenki gazdagodott ezekben a napokban, mindenki újat tanult. Az is, aki kérdezett, meg az is, aki felelt.

Ezer apróságból, amelyek külön-külön egy-egy jellemvonást mutattak, kirajzolódott a nép arculata — a bölcs, tiszta, bátor népé. És a választások napján melegen, napsugarasan mosolygott ez az arc. A nép kimondta döntő szavát·

— A szovjethatalom az én hatalmam! Rászavazok!

Peter Spare, Zsubur, Aija, Ruta, Kurmit és Kapeika hosszú hetek után most végre pihenéshez jutottak. Ráérő idejükben összegyűltek a jóbarátok, hol Peteréknél, hol Zsuburéknál. Visszaidézték emlékezetükbe a távoli, nehéz utakat, amelyeket együtt jártak meg a frontokon és szövögették együtt a jövő terveit.

De akár a multról, akár a jövőről beszéltek, Andrej Sileniek és Robert Kirsis nevét sűrűn emlegették. És a tanítványok, fegyvertársak, jóbarátok nem úgy gondoltak rájuk, mint halottakra. Sileniek és Kirsis elevenen élt és velük volt az élet különböző helyzeteiben, részt vett minden dolgaikban. Nehéz pillanatokban Zsubur, Aija, Kurmit, Ojar és még sokan — Andrej Sileniekhez és Robert Kirsishez fordultak tanácsért, mintha csak önnön lelkiismeretüket kérdeznék:

— Mit tanácsolsz? Mit csinálnál te a helyemben?

Lenin és Sztálin nagy pártjának fiai, Andrej Sileniek és Robert Kirsis nem halhattak meg, nem tűnhettek el nyomtalanul, mert nem szűkreszabott, személyes gondokra korlátozott életet éltek, hanem a Párt széles, hatalmas életét, amelyet a nép boldogságáért vívott küzdelem tölt be. És az ilyen embereket a nép megajándékozza a maga halhatatlanságának egy-egy parányával.

2

Edgar Pramniek mélységesen büszke volt az elismerő oklevélre, amellyel Szovjet-Lettország Legfelső Tanácsának Elnöksége kitüntette. A „Fasiszta megszállás" rajzcikluson kívül több képet is festett az elmúlt évben, a választás idején dekorált több középületet és választóhelyiséget, azonkívül minden nap a Képzőművészeti Főiskolán is töltött néhány órát növendékei között. Soha életében

ennyit még nem dolgozott és a munkája soha sem volt még ilyen sokoldalú. Mikor Kalej felszólította, hogy készítse el egy új szovjet színmű díszleteit, két napig fontolgatta, de aztán mégis vállalta ezt a feladatot is. Nekifogott és papírra vetette az első vázlatokat.

Persze, aki ennyi terhet cipel, nem igen ér rá kávéházban üldögélni. Minden órájának komoly értéke van. Annál jobban örült, ha régi barátai el-ellátogattak hozzá és megnézték, min dolgozik. Cigarettájukból, pipájukból sűrűn eregették a füstfelhőket, míg végül a világos, napos műterem olyan lett, mint valami gabonaszárító.

A tavasz már kopogtatott az ajtón, a meleg napsugár életre pezsdítette a rügyeket, bár a fakadás ideje még nem érkezett el.

Sausum, az Állami Könyvkiadó szerkesztője, elhúzódott az ablaktól, mert a nap egyenesen arcába sütött. Karl Zsubur a festő háta mögül nézte az új képet, amelyre most kerültek az utolsó színfoltok.

— Idehallgass, Zsubur — szólalt meg Pramniek anélkül, hogy hátrafordulna. — Magyarázd meg nekem, mért van az, hogy egyesek még mindig gáncsoskodnak, szidják a szovjethatalmat, akármit csinál, nekik nem tetszik. Még ami személy szerint hasznos nekik, azt is rossz szívvel fogadják.

Zsubur elmosolyodott.

— Erre te felelhetnél a legjobban, ven gáncsoskodó és szkeptikus.

Sausum intett neki a szemével és még bíztatta.

— Úgy, úgy. Csak sózz oda neki. Most legalább megkapja, amit érdemel.

A festőnek elevenére tapintott a megjegyzés.

— Régen volt az, amikor én még gáncsoskodtam — mondta csendesen. — Sose kellene egy emberről végérvényes véleményt formálni és aztán amíg csak él, mindig aszerint ítélni róla. Az ember változik és vele együtt kell hogy változzék a társadalom véleménye is.

— Nem is arra a Pramniekre gondoltam én, akivel most beszélek, hanem a másikra, akit évekkel ezelőtt ismertem.

— Akkor még egy szikrát se értettem az egészből! Szörnyen naív voltam. A saját illuzióimban hittem és ugyanakkor azt gondoltam magamról, hogy materialista vagyok és csak abban hiszek, ami kézzelfogható. Pedig volt, aki segíteni akart, nem panaszkodhatom. Andrej Sileniek! Micsoda ragyogó, tiszta elme volt... Sok

évet odaadnék az életemből, hogy csak egyetlenegyszer beszélhessek még vele és megmondjam neki, milyen más ember lettem. Hányszor tanított, hogy ne csak azt lássam, ami van, ami már itt folyik körülöttem, de azt is, ami lesz, ami okvetlenül bekövetkezik. Megjegyzem, amikor Andrej a társadalmi fejlődés vastörvényeiről beszélt, nekem semmi kifogásom sem volt a törvények ellen, sem az ellen, ami e törvények hatására szükségkép kialakul. Akkor is azt gondoltam, hogy a szocializmus a társadalom felépítésének legjobb, ideális formája. De úgy láttam, hogy az élet a maga egészében másképp fejlődik — mint a véletlennek, a történelem szeszélyeinek eredménye, és valahogy megkerüli azokat a törvényeket. Az osztályellentétet, az osztályharcot nem láttam annyira egyetemesnek, azt hittem, a munkásosztály és a tőkésosztály között enyhébb formát is ölthet a viszony és kellő jóakarattal kompromisszumos alapon meg lehet oldani a kérdést... A kommunistákban álmodókat láttam, de igen kemény álmodókat, akik sok mindent eltúloznak, nagyonis sietnek a megvalósítással és a jövő nevében készek feláldozni a jelent. Úgy láttam, hogy többet kívánnak az embertől, mint amennyit adhat. Szóval — hogy a világ nem olyan nagyon szigorú és az egyes ember mindig a maga ízlése, hajlandósága szerint helyezkedhetik el benne anélkül, hogy a vastörvényekkel törődne. De aztán... — Pramniek leengedte az ecsetet és elhallgatott egy percre. — Hát igen Az élet kemény kézzel büntetett. Keményebben már nem is lehet... Előbb szemtől szemben kellett állnom a fasiszta propagandafőnökkel, meg kellett ismernem a salaspilsi tábort és el kellett vesztenem a családomat — csak akkor értettem meg, hogy a bolsevikok a legjózanabb realisták És megértettem, hogy az én számomra is csak egyetlen egy út van: a bolsevikok útja, de ezen aztán velük kell tartanom holtom napjáig. Újra csak azt mondhatom: akkor még semmit se értettem, különben nem viselkedhettem volna olyan ostobán

— No látod — mondta Zsubur. — Már meg is feleltél a kérdésedre te magad. Most már tudhatod, mért nem tetszik bizonyos embereknek semmi, amit a szovjet hatalom csinál. Annakidején te nem értettél meg sok mindent, aki pedig most gáncsoskodik, még ma is sok mindent nem ért meg. Az egyik görcsösen ragaszkodik a régi szokásaihoz és fél az újtól, amit nem ismer és nem ért. A másik garasoskodva számítgatja az anyagi helyzetében mutatkozó pluszokat és minuszokat és aszerint szabja meg a magatartását. Van, aki a világért se fogadja be azt az elvet, hogy „min-

denkinek munkája szerint", mert szükségletei meghaladják a teljesítményét és a burzsoa rendben megszokta, hogy többet kap, mint amennyit érdemel. Természetesen azok rovására, akik nem kapták meg a munkájuk ellenértékét.

— Ez túlságosan egyszerű magyarázat.

— Viszont igaz — jegyezte meg Sausum. De Pramniek nem adta meg magát.

— A kérdés bonyolultabb, semhogy ilyen elemi módon meg lehetne oldani. Mai életszínvonalunk értéke változó és néhány év alatt az egész nép anyagi szintje olyan magasra emelkedhetik, amilyen még sohase volt. Ezt tudja minden értelmes ember és a gáncsoskodók se mind ostobák. Mért olyan elégedetlenek mégis? Mért van az, hogy hallani sem akarnak a kommunizmus megcáfolhatatlan igazságáról? Mi ez? Konzervativizmus? Idealista előítélet? Nem akarnak elszakadni a jóistentől? De hiszen már régen nem hisznek abban az istenben. Nagy részüknek a vallás csak cégér a boltajtó felett. Makacskodnak? Elvből elzárkóznak az új igazság elől, mert ők nem keresték?

— Babona — vette át a szót Sausum. — A középkorban az egyház, mint ideológia és mint a reakció legfőbb oltalmazója, eretnekségnek, sátáni mesterkedésnek minősített mindent, ami új volt és haladó. A tudósokat máglyán elégették és elítélték a csillagászat, az orvostudomány, a fizika felfedezéseit, mint az úristen hatáskörébe való beavatkozást. Ma az úristen már kapitulált a tudomány egész széles frontján, a tudósok otthonosan gazdálkodnak a hajdan tiltott területen és senkinek se jut eszébe eretnekséggel vádolni, máglyára hurcoltatni őket. Ellenkezőleg. Ha a római pápa gyomrának megárt a földi javak mértéktelen élvezete, nem imádsággal, hanem valami bevált orvossággal gyógyítja. Szóval, ezen a téren mintha rendben is volnánk. De a kommunizmus hadat üzent nemcsak a szellemi, hanem az anyagi babonának és a gazdasági konzervativizmusnak is. Az igazságosság új elveit és új normáit hozza. A magántulajdonról letépte az isteni glóriát. A magántulajdon a mai ember szemében kiáltó értelmetlenség, rosszindulatú kelevény, amelyet feltétlenül műtéttel kell eltávolítani. Kannibalizmus, amely ellen könyörtelenül küzd a szocialista állam törvényhozása. A reakciósok és csatlósaik nem is igyekeznek, vagy alkatuknál fogva nem képesek befogadni az új igazságot. Szentségtörést látnak benne, régi, pusztuló világuk fenyegető veszedelmét. És mivel nyílt, eszmei harcban nem tudnak megbirkózni vele, ostoba előítéleteik védő-

pajzsa mögé bújnak. És ahány korlátolt és aljas ember szaladgál a világon, mind az ő eszmetársuk.

— Nos, Sausum elvtárs, itt egy kis fogalomzavar van — mondta Zsubur. — Először is két malomban őrölünk. Edgar olyanokról beszélt, akiknek valójában hasznukra válik a szocialista rendszer, csak ezt még nem érik fel ésszel. Nyilván bizonyos értelmiségiekre gondolt, akiket megfertőztek a kapitalista társadalom előítéletei. Ezekről csakugyan elmondhatjuk, hogy azért tévelyegnek, mert még nem ismerték fel a történelmi fejlődés törvényeit. Nagy részuket át lehet és át is kell nevelni. Viszont, amit maga mondott, Sausum elvtárs, az úgy hangzott, mintha az imperialisták valamiképpen a saját sötétségük és tudatlanságuk áldozatai lennének. Határozottan így lehetett érteni. Vagyis, ha a Wall Street urainak néhány szép előadást tartanánk a történelmi materializmusról, elismernék, hogy eddig oktalanok voltak és most már észre térnek, ezentúl majd jól viselkednek. Hát ez a legveszedelmesebb illúzió, Sausum elvtárs. Jól tudják ők már régen, hogy baj van az imperialista táborban, de talán hajlandók azért letenni a fegyvert? Szó sincs róla. Ellenkezőleg. A harc legkomiszabb, legembertelenebb formáihoz folyamodnak és fognak is folyamodni, hogy fenntartsák a kizsákmányolás, a társadalmi egyenlőtlenség, a durva pénzuralom világát. Mi a fasizmus voltaképpen? A kétségbeesett, a fuldokló kapitalizmus fegyvere. Németország és Olaszország leverése után nem dobták a fasizmust a szemétgödörbe. Dehogyis. Gondos kezek előszedik és buzgón felújítják. Azok az osztályok, amelyeknek le kell tűnniök a történelem színpadáról, legutoljára látják be, hogy szerepük véget ért. Megmondotta ezt egyszer Sztálin elvtárs egy tehetséges értelmiséginek, de az nem értette meg az igazságot... Az osztályharcot nem lehet felvilágosító munkával helyettesíteni, Sausum elvtárs. Ami pedig a tudományt illeti, hát a dolog ott sem olyan egyszerű. Hogy a római pápa gyomorrontás esetén az udvari orvosához fordul segítségért és nem a boldogságos szent szűzhöz, az talán örvendetes tény, de semmit sem bizonyít. A burzsoázia csak annyira engedi élni a tudományt, amennyire neki hasznos. Gondoljon csak a majompörre! Nem is a katolikus Itáliában folyt, de a kapitalizmus legfejlettebb országában. Vagy egy másik példa: a csillagászat elég pártatlan tudománynak látszik, nem igen tör osztalékokra és nem szólít harcba a banktőke ellen. És mégis — nézze csak meg, mi folyik a csillagászat területén! A legélesebb osztályharc... Fel kell tá-

masztani az egy igaz istent? Tessék! Máris bebizonyítják, mégpedig matematikai képletekkel, hogy a világot teremtették. Vagyis van isten és minden hatalom tőle való. Így hát korán temette el a középkort, Sausum elvtárs. Felélesztik azt a mai kapitalizmus fegyvertáraiban.

— No már, Zsubur elvtárs, azt magam se hittem egy percig se, hogy a Wall Street urait előadásokkal át lehet nevelni. Az analógiám elragadott. Zavaros volt, elismerem.

— Ne is vitatkozz — intette Pramniek. — Mit tagadjuk? Nem mindig fűzzük következetesen a gondolatokat mi ketten, bár az érzésünk talán jó helyen tapogat. Sok tanulnivalónk van még...

Letette az ecsetet, palettát, pipára gyujtott és leült egy kicsit pihenni. Eregette a füstöt és elgondolkodva nézte a karikákat, ahogy lebegnek, nőnek és lassan elveszítik formájukat.

— Képzeljétek el — csak egy pillanatra — milyen nehéz és sötét volna ma az emberiség élete, ha nincs a földgolyón egy szocialista állam. Te persze, azt mondod, Zsubur, hogy az Októberi Forradalom nem véletlen esemény, nem szerencsés húzás a lutrin, hanem a történelmi folyamat elkerülhetetlen, törvényszerű következése. Értem. És mégis, milyen csoda, milyen boldogság, hogy van! Hogy a legkülönb emberek forró vágya megvalósult és a mi számunkra már megszokott, hétköznapi tény. Mennyivel könnyebb lesz más népek útja — a mi nyomunkban járhatnak, szemük előtt van a mi példánk. Ott vannak a népi demokráciák. Érdekes megfigyelni, hogy haladnak ezen az úton. De nem erről akarok most beszelni... A magam művészi szempontjából nézem a dolgot. Az én szememben a mi Szovjetuniónk története hősi ének, olyan óriások tetteiről szól, amilyenek még sose voltak a világon. Elárad bennem az öröm — hát ennyi erő, szépség, ész van az emberben? Ezt még csak nem is gyanította senki. Sőt. A burzsoa művészet és irodalom erőnek erejével azt bizonygatja, hogy az ember semmiség, szemét, puhány. Kivált mostanában szinte kéjjel, vetélkedve, egyre aljasabbnak ábrázolják. De ezen nincs mit csodálkozni. A burzsoázia mindent a maga mértékével mér... Hej, barátaim... én már magamnak nem kívánok semmit, csak azt az egyet, hogy legalább egy picinykét sikerüljon megmutatnom a körülöttünk születő emberi szépséget. Nem, nincs az embernél különb lény.

Uj vendég megjelenése szakította félbe a beszélgetést. Kalej, az író állított be. Nemrégen fejezte be új könyvét és most Pramniekhez fordult, hogy vállalja el az illusztrálását.

— Nagyon szeretem ezt a könyvemet. Beletettem a legjobbat, ami csak van bennem. — Elmosolyodott. — Lehet, hogy tévedek, de azt az egyet tudom: igyekszel megérteni a könyv hőseit és helyesen fogod tolmácsolni őket.

— A hízelgés nálam mindig biztosan célba talál — mondta Pramniek nagykomolyan. — Mit csináljak? Segítek neked, ha kell...

3

A Legfelső Tanács elfogadta és az újságok közzétették a népgazdaság újjáépítésének és továbbfejlesztésének háború utáni sztálini tervét. Az „Új Kommuná"-ban az igazgató maga vezette az ötéves terv tanulmányozására alakított kört. Egy este aztán gyűlésre hívta az üzem összességét és az egész kollektíva előtt ismertette ötéves termelési tervüket. A számok beszéde meglepte a hallgatóságot, egyre világosabban látták a rájuk háramló feladatok nagyságát. Az ötéves terv huszonötmillió rubelt irányzott elő az „Uj Kommuna" üzemének kiszélesítésére, nem szólva a hat lakóházról, amelyek felépítéséről külön gondoskodott. 1950-ben az üzemnek négyszerannyit kell termelnie, mint 1946-ban.

— És ez lesz a felső határ? — kérdezgették a munkások. — Bizonyosan nem.

— Mért kellene kivárnunk az 1950-et? — kérdezték mások. — Nem teljesíthetjük a tervet 49-re? Futja az erőnkből. Számítsák ki a mérnökök, hogy mit kell végezni minden egyesnek közülünk és meglátják, mire képes ez a kollektíva.

A mérnökök csakugyan hozzáfogtak, számítgattak, az igazgató és a párttitkár éjtszakákon át tanulmányozták a tervszámításokat, aztán újra egybegyűlt a kollektíva és megtárgyalta a szocialista verseny mutatószámait, hogy határidő előtt teljesíthessék az ötéves tervet.

Nem sokkal ezután a párt Központi Bizottságához hívták Ojart.

— A te üzemed a legnagyobb fa-fogyasztók egyike a köztársaságban — mondták neki. — Egyes kerületekben le fog maradni a kitermelés, ha nem nyúlunk a hónuk alá. Az „Új Kommuna" hány embert küldhet erre a célra?

— Készséggel kiküldeném én valamennyit, de a mi termelési

tervünket azért senki se fogja csökkenteni. Hány embert akartok kivonni az üzemből?

— Százat.

— Hm. — Ojar gondolkozott egy darabig, de aztán hozzájárult.

— Ez még nem minden — folytatta a Központi Bizottság elnökhelyettese. — Minden fontos fakitermelő pontra kiküldjük a Központi Bizottság és a minisztertanács megbízottját. A kijelöltek sorában szerepel a te neved is. A körzetet tetszésed szerint választhatod.

— Remélem, nem akartok őszig az erdőn tartani? Ki vezeti akkor az „Új Kommuná"-t?

— Őszig nem. Csak, amíg az idénytervet nem teljesítették. Ha egy hét alatt elvégzed, máris hazajöhetsz. Ha nem — ott rostokolhatsz akár június végéig.

— Úgy? Június végéig? Azt is megengeditek? — Ojar nevetett. — Hát jó. És mikor induljak?

— Akár holnap.

— Megyek holnap. A munkásokkal együtt.

Este megmondta Rutának.

— Holnap elutazom egy időre. Kiküldtek. Így hát magadban fogsz vacsorálgatni. Viseld magad jól és várd vissza erdei párodat. Ha minden szépen megy, írok.

— És hová mégy?

— Biztosítani kell a faanyagot, hogy az ötéves tervet fenn akadás nélkül teljesíthessük.

— Hát csak vigyázz, hogy el ne tévedj az erdőben — mosolygott Ruta.

Másnap Ojar elutazott és Upesgale erdőiben egykettőre példátlan elevenség támadt. Zengett a fűrész, robajjal dőltek az erdei és jegenyefenyők, tűzrakások lobogtak mindenfelé. Ojar, mint a vetélő, cikázott a vágások között. Jaj volt annak a bürokratának vagy piszmogónak, aki nem szállította idejében rendeltetési helyére a fűrészeket, fejszéket, köszörűket. Jaj volt az ellátó tisztviselőnek, ha a favágók nem kapták meg jókor az ebédjüket, vacsorájukat.

Ojar kemény tempót diktált, élt széleskörű meghatalmazásával. Mozgósította Upesgale minden munkabíró lakosát, akit foglalkozása le nem kötött. Tíz napra az erdőbe rendelte őket, majd a favágás helyére, úgyhogy a kitermelési tervet teljesítették és minden erőt a szállításra lehetett fordítani, mielőtt még az utolsó hó is elolvadt

volna. A vasúti állomáson és a folyónál, a rakodótéren gyorsan nőttek a farakások.

Indrik Zakis a Végrehajtó Bizottság titkárára, Skujára bízta a munkáját, ő maga pedig helyettesével és a VB tagjaival együtt kiment az erdőre. Az emberek úgyszólván versenyre keltek a tavasszal. Kicsi előnnyel futottak — mindössze egy héttel indultak előbb és a tavaszi nap mit se törődött a gondjukkal, a délnyugati szél is elvégezte a maga munkáját. De a finis már nem volt messze.

4

Max Liepniek „ezredtörzse" az elmúlt ősszel új helyen vert tanyát. A banditák egy kis domb tövében tágas fedezéket építettek az erdő legmélyén, ahol nem járt se favágó, se erdőkerülő. A domb mögött sűrű cserjés volt és azon túl mocsár. A dombtetőn vén odvas fa állt. Odvában egy jól megtermett ember is kényelmesen elfért és onnan figyelhette a környéket. Nappal se ember, se állat nem közelíthette meg észrevétlen a fedezéket. Éjtszaka meg rejtett őrsök és a domb körül beásott aknák védték a banditákat.

Egy éjjel Adolf Csakstiny gubbasztott az őrs rejtekhelyén, a zsellérfiú, akit Max Liepniek csalt magával az erdőbe. Másfél esztendő alatt a gyerek erősen megkopott, csizmájáról levált a talp, ruhája rongyokban lógott.

Megszokta, hogy szó nélkül teljesítse közvetlen gazdája és mindenféle kisebb-nagyobb „tiszt" parancsát, de bármilyen alázatos, csendes természetű volt, szörnyen unta már a sok megaláztatást. Nemrégen személyesen meggyőződött arról, hogy szüleit nem vitték Szibériába, a hazug hírt alighanem maga Max Liepniek eszelte ki. Csak félórát időzhetett a szüleinél, de ennyi is elég volt, hogy megtudja, mi történik a vidékükön. Édesanyja könnyes szemmel kérte, hogy hagyja ott a banditákat és jelentkezzék a milícián. Már sokan megtették és nyugodtan élnek családjuk körében, becsületesen dolgoznak, senki se bántja őket.

— Vagy már csakugyan erdei vad lett belőled, szegény fiam?

Rejtekhelyén, a márciusi éjtszaka hidegében dideregve, kétségbeejtő gondolatait forgatta eszében.

Hej, csak szabadulhatna ezektől! Hát élet ez? Szurtos, tetves, rongyos, mint a koldus a temető kapujában. Tisztességes embernek közelébe se merészkedik, a gyerekek rémüldöznek, ha meglátják.

Mindenki parancsolgat neki, rendelkezik vele, nem is veszik emberszámba. Nem elég, hogy Max Liepniek csizmáját kell tisztogatni — hiszen az most „ezredparancsnok" — de a többi taknyosnak, tejfeles szájúnak is engedelmeskedni kell. Otthon bezzeg az apjának már nem parancsol senki. A nagygazdáknak végleg befogták a száját. Minden cselédember a maga ura. Zakis a községtanács elnöke. Max Liepnieknek persze nem tetszik, hogy a szegénységé a döntő szó. Nem csoda, hogy fúj, köpköd, mihelyt erre térül a szó. De neki a zsellérfiúnak miért fájjon a feje a kulákokért?

A parasztok gyűlölik, átkozzák a banditákat. Semmit se adnak nekik magukszántából, még a morzsányi kenyeret is erőszakkal kell elvenni tőlük. De mért is segítenék ezt a sok rablógyilkost, akik rárontanak a tanyákra, leölik az ártatlan gyerekeket, beteg öregeket, csak hogy egy malacot vagy zsák lisztet megkaparinthassanak. Vagy mert az öreg ember ráismert valamelyikükre.

Így töprengett Adolf Csakstiny a rejtekhelyén. Még jó, hogy vérrel nem mocskolta be a kezét. Mindig csak őrszolgálatot teljesített meg gazdasági teendőket látott el a bázison. Elég baj ez is, persze, hisz mégis csak a banditáknak dolgozik.

És mihelyt valamelyikük szótlan és sötét arccal járkál, Max Liepniek mindjárt valami mocskos munkát sóz rá, gyujtogatni, rabolni, ölni küldi. Akkor aztán meg van kötözve a keze-lába, nem menekülhet többé a bandától. Hetenként egyszer vagy kétszer összegyüjti őket Max Liepniek a nagy fedezékben és elmagyarázza, milyen irtózatos megtorlás vár a szökevényekre.

„Az ilyet árulónak tekintjük és golyó vagy kötél a bére. Házát felgyujtjuk, családját kiirtjuk, hogy írmagja se marad a tetves fajzatnak és elrettentő példa legyen."

Az idő cammogott. Nyirkos szél ingatta a fenyők sudarát, a gallyakról nehéz cseppek hullottak. A fiút átjárta a hideg, szorosabbra húzta magán a rongyokat, figyelte az erdőt és tovább forgatta súlyos gondolatait.

Reggel parancsot kapott, hogy jelentkezzék Max Liepnieknél.

Max kialudta magát, frissen, megberetválva, mosolygós szemmel nézett a fiúra:

— Alkalmat adok neked az előlépésre. Híven, becsülettel szolgáltad az ügyünket, nem maradhatsz tovább a háttérben. Ha jól elvégzed, amit most rádbízok, csapatparancsnokot csinálok belőled.

— Mit kell tennem?

— Elmégy a nagy upesgali vágásra és végzel a bolsevik főmegbízottal, Snikernek hívják. Az erdőkerülőnél lakik, de csak éjjel van ott. Öltözz favágónak és keresd meg az erdőben. Hogy bánsz el vele, az a te dolgod. Két napot adok. Harmadnap várom a jelentésedet, hogy teljesítetted a parancsot. Ha előbb végzel, becsületedre, dicsőségedre válik, Adolf Csakstiny. Megértettél?

— Megértettem, parancsnok uram — felelte a fiú. Egy arcizma se rándult, pedig felkavarodott benne minden. — Szabad valamit kérdezni?

— Tessék?

— Csak Snikert kell lelőni, vagy lehet mást is, ha alkalom adódik. És kiket?

— Lőj le, ahányat tudsz és ahányra futja a töltényeidből. Csak vigyázz nehogy a mieink közül találj el egyet. Kivált ha Zakis ő községi fensége kerül eléd, vagy a helyettese, vagy más kommunista, hát okvetlenül vedd célba, de csak azután, hogy Snikerrel már végeztél. Érted, amit mondok? Nem engedhetjük, hogy a kitermelt fát tavaszig elszállítsák. Legalább egy része maradjon a helyén és rothadjon ott a jövő évig. Hadd mondják a parasztok, hogy a bolsevikok prédálják a közvagyont. Sniker ezt nem tűrné, tehát el kell tenni láb alól.

— Értem, parancsnok uram. Elmehetek?

— Eriggy és készülj fel. Majd intézkedem, hogy megfelelő ruhát adjanak.

Egy-két óra múlva Csakstiny elhagyta a bázist. Fegyverét — a Mauser-pisztolyt — meleg bekecse alá rejtette, a fejszét hóna alá fogta. Ócska bocskor és barna háziszőttes nadrág volt rajta, jókora foltokkal a térdén, ahogy igazi favágóhoz illik.

Estére járt az idő, mikor Ojar Sniker a parti rakodótérről visszament a nagy vágásra. Csend volt az erdőn, a favágók már letették a szerszámot, csak szekerek jöttek még időnként, újabb rakományért. Egy fiatal legény toppant elébe és megkérdezte, ő-e Ojar Sniker a főmegbízott?

— Az vagyok. Mi tetszik?

— Fontos mondanivalóm van.

— Beszéljen.

A legény körülnézett.

— Nem... itt nem lehet — mondta — nem akarom, hogy együtt lássanak és kifecsegjék. Igen fontos.

Ojar letért vele az útról. Egy fenyőcsoport mögött leültek egy fatönkre. Ott aztán Adolf Csakstiny mindent elmondott.

— Tessék elhinni, nem követtem el bűnt. Torkig vagyok a banditákkal, nem akarok tovább köztük élni.

Ojar gondolkozott egy percig.

— Jól van, Csakstiny, még ma éjjel szükségünk lesz magára. Most pedig adja át a fegyverét és gyerünk a községi végrehajtó bizottsághoz. Ne féljen, senki se látja meg, sötétedik már.

A tanácsházból, Zakis dolgozószobájából, felhívta Ojar az Állambiztonsági kerületi csoportfőnökét, egykori partizán ezredtársát, Ezerinyt.

Éjféltájban két teherautó állt meg a tanácsház előtt. Harcosokat hoztak. Velük jött maga Ezeriny is. Rövid tanácskozás után a kis osztag Ojar Sniker és Ezeriny vezetésével útnak indult. Néhány kilométert gépkocsin tettek meg, aztán gyalog mentek tovább. Adolf Csakstiny kalauzolta őket.

Hajnali három órakor körülzárták a zsiványfészket, Csakstiny útmutatása szerint zajtalanul áthatoltak az aknazáron, végeztek a rejtekőrsökkel és benyomultak a nagy fedezékbe. Aki még ellenállt, azt megölték, a többit elfogták.

De Max Liepniek nem volt köztük. Titkos utakon elmenekült a maga kis fedezékéből és behúzódott az erdőbe. Reggelre elérte a község túlsó végén lévő tanyát, ahová igyekezett: bekopogott Zaiga Misiny ablakán.

Két napig maradt a lány szobácskájában és fontolgatta, mitévő legyen. Helyzete éppenséggel nem volt irigyelnivaló — csapat nélküli parancsnok, aki elbukott, mint valami utolsó tökfilkó. Mit csináljon most? Egyre szaporodnak a teljes összeomlás tünetei, egyik banda a másik után semmisül meg, mind többen szóknek meg tőlük, aki csak teheti, a törvény útjára tér. Már csak azok tartanak ki a vadonban, akiknek nincs hova menni, vagy olyan súlyosan vétettek, hogy nem remélhetnek bocsánatot.

Rigában — különös, de mégis így van — könnyebb elbújni, mint vidéken. Lövöldözni, gyujtogatni ott nem lehet, persze, ott már a betöréses lopás is nagy hőstett, vagy ha kifoszthat valakit egy park sötét zugában. Hébe-hóba sikerul majd egy gépkocsira felkapni és kiruccanni a környékre, reggelre meg visszatérni Rigába. Hogy mi lesz aztán? Majd megmutatják az események.

Átöltözött és hamis papírokkal a zsebében, elindult Rigába. Zaigával megállapodtak, hogy a lány tartja majd az összeköttetést a többi banditával, aki még az erdőben bujkál, pár hét múlva aztán, ha Max már berendezkedett a fővárosban, Zaiga meglátogatja és megbeszélik a további tennivalót.

5

Végesvégig az erdőn zengett a Ligo dala. Még tegnap felcsendült, mihelyt a nap nyugovóra hajlott, azóta vidáman hullámzott a levegőben egész éjtszaka és most köszöntötte a kelő napot. Az első sugarak már felragyogtatták a facsúcsokat és, mint megannyi tüzes nyílvessző, behatoltak a lombok közé, felébresztették a sűrűséget. Ezerhangú ujjongó madárdal és a homályból kibukkanó csermelyek gondtalan csacsogása fogadta a fényözönt. Minden illatozott, átlátszó, kékes pára szállt a földről és lebegett a bokrok, a fiatal fenyők és az ingovány zsombékjai felett. Gazdag lepkeraj röppent fel hirtelen, ezernyi bogárka nyüzsgött, mászott, röpködött, cirpelt és zümmögött. Csak a száradó fán rágódó szú és a gomba kalapján tapadó csiga nem törődött az ébredő nappal.

Herman Vilde egy korhadt fatönkön üldögélve figyelte a távoli énekszót. Mocskos, jó hete beretválatlan arca öregnek, kimerültnek mutatta. Rongyain átszűrődött a mosdatlan test áporodott szaga. Sovány volt és piszkos és ez ingerelte, dühösítette. Az erdőt felverő éneket, a láthatatlan emberek vidám nótázását bosszantásnak, kihívásnak érezte. Mi jogon örülnek, mikor ő itt kénytelen gubbasztani az erdőn, bujkálni, mint az üldözött vad?

És minek örülnek? Milyen aranyhegyeket adott nekik ez az új élet?

Megátalkodott, nyakas népség... Te, Herman Vilde, az élükre akartál állni, hívatlanul, kéretlenül. Azt követelted, hogy higgyenek neked, engedelmeskedjenek az akaratodnak. Pedig kinek és mit ígérhetsz? Bosszút. Véres pusztulást, halált mindazoknak, akik nem ismerik el az uralmadat. Ok vidáman dalolnak, míg te itt kuporogsz az erdőben és az élet elhalad melletted. Vártad és még egyre várod a csodát, idegen csapatok partraszállását, földrengést, vízözönt. De nem jönnek az idegen hajók, a földet nem rázzák meg vészes kozmikus erők, a tenger, a folyók nem lépnek ki medrükből. És akiket gyűlölsz, nem állnak egyhelyben, gyárakat és házakat,

hidakat és kikötőket építenek. Helyreállítják, ami elpusztult és újat alkotnak. Te pedig tehetetlenül, gyűlölködve görbedsz itt, mint a kígyó, amelynek méregfogát kivették. Itt bújsz meg egy korhadt tönkön az erdő közepén és messziről hallgatod őket, mert közelükbe nem merészkedel...

Viszketett az oldala, benyúlt a zubbonya alá és sokáig vakarta összemart bőrét.

Hát igen. Utálta már ezt az életet. Szívesörömest búcsút mondott volna az erdőnek, de hová menjen? Bűntettei magasra tornyosodtak és elállták az útját. Sose moshatja le a kezére tapadt vért. Nincs többé út visszafelé.

Felállt, fenyegetően rázta az öklét — megfenyegette az erdőszerte harsogó örömet.

— Átkozottak... Gyűlöllek! Mindig is gyűlölni foglak!

Még beljebb hatolt a sűrűbe, a nyirkos üreghez, ahol a cimboráival lakott. A kőtömbön, amely az asztalt pótolta az üregben, pálinkás flaskó állt.

— Ki engedte meg, hogy igyatok? — ripakodott rájuk már az ajtóból.

— Senki. Mi magunk. Nem kérdeztünk téged. Tán bizony miniszter vagy? Haha!

Vilde szeretett volna gorombán rájuktámadni, lepocskondiázni őket, de inkább hallgatott — részegekkel csak nem kezd ki. A flaskóban még volt itóka, teletöltött egy teáspoharat és kiitta egy szuszra. A többi mérgesen morgott.

— No, mit vicsorogtok, mint a kutyák? Jut nektek is, ne féljetek.

Kotorászott a priccs alatt és előkerített még egy flaskót.

— Gyertek ide! Igyunk! Éljen a győzelem!

— Győz a kopasz ördög — mordult fel a legidősebb, de azért kiitta a maga részét.

A szesz megoldotta nyelvüket, nőkre tért a szó, ocsmányul, dühösen beszéltek róluk. Aztán emlegették az elmúlt szép napokat és a visszatérésükről álmodoztak. Vildének kedve szottyant meglátogatni Erna Ozolinyt a Mezsnor-tanyán, de a banditák lebeszélték — Ligo-napján bizonyosan nagy vendégjárás van ott. Nem bocsátkozott vitába velük, felállt és többször is megpróbált kibújni az üregből, de két haramja a földre teperte és addig fogta, amíg el nem aludt.

Ugyanazon a napon négy fiatal — Imant Selis, Elmar Auniny, Rita Birgel és Zanda Suniny — kirándult a Mezsa-parkba. A Kis-tó partjára érve egy jachtra szálltak és kibontották a fehér vitorlát. A kikötőben egy ötödik társuk várta őket — Juris Kurmit ipariskolai tanuló. De az nem tartott velük. Csak látni akarta, hogy fut a hajó, ha minden vitorláját kibontják. Egy hónapja dolgozott már a jacht-klubban és az öreg mester vezetésével elvégezte egy motorcsónak általános javítását. Félóra múlva találkozik az iskolatársaival és az Állatkertbe megy velük.

Imant elvégezte a tengerész-iskola első osztályát és első tengeri útjára készült. Hatezertonnás, korszerű motoros hajón megy majd, megismer több nagy kikötővárost, amelyekről sokat hallott és olvasott. Szóval — minden oka megvolt, hogy elégedett legyen. De erről ma nem igen beszélt. Ha sokat kotyog, még azt találják hinni a barátai, hogy büszkélkedni akar.

De azért mégis csak szóba került a nagy út.

— Mikor jössz vissza? — kérdezte Rita.

— Ősszel, az iskolaév kezdetére.

— Szóval, ezen a nyáron nem is jössz el hozzánk?

— Dehogy is nem. Mihelyt visszaérkezünk, okvetlen meglátogatlak.

— No, meglátjuk — mondta Rita kicsit szomorú, tartózkodó mosollyal. — Ha ugyan fejedbe nem száll a dicsőség odakinn a nagy világban.

Imant visszamosolygott rá.

— Attól ne félts. Csak arra vagyok büszke, hogy ilyen barátaim vannak. És külföldön még büszkébb leszek, mert a szovjet nép elérte azt, amit még egyetlen más nép se a világon, Szovjetemberek vagyunk — van, amire büszkébb lehet valaki?

„Szovjetemberek"...

Mi mindent jelentett ez Imantnak és a társainak: hitet és életet, merész álmokat és állhatatos kitartást a szépséges álmok megvalósításában. Jól megértették, mennyit kell tudniuk, hogy mélyére hatolhassanak a nagy igazságnak, amelyet Lenin és Sztálin tártak fel az emberiség előtt és amelynek megtestesülése a szovjet állam egész története.

Ifjú, tudásra szomjas elméjük mindent meg akart ragadni, de azért nem lebegett a felhők felett, lábukat keményen megvetették a földön és bár a jövőről álmodoztak, minden gondolatuk, érdeklődésük a jelenben gyökerezett.

Elmar Auniny a traktorával tizenhat hektárral tobbet dolgozolt meg ezen a tavaszon, mint az a traktorista, aki a köztársaság legmagasabb mutatószámát érte el a maga területén. Büszke is volt rá. A traktoriskola elvégeztével arra a gépállomásra került, amelynek Vlagyimir Garsin volt a vezetője.

Zanda Suniny rövid habozás után a Testnevelési Főiskolára iratkozott be és nem bánta meg a választását. Bátyja, Valdis, az iparművészeti iskolán könyvkötést tanult és már sok szép önállóan készített kötete díszítette barátai könyvespolcát.

A jacht könnyedén siklott a tavon. Kóroskörül víz és verőfény és a partot szegélyező erdők sűrűje. A tó közepére érve megpillantották a betorkolló Milgravis felrobbantott hídját, meg a szuperfoszfátgyár új épületét. Vecmilgravis fövenypartja és egy javításra odavontatott gőzos látszottak a messzeségben. Mindenütt egymás mellett az új és a régi, a szuletö meg a halódó világ. De az emberi akarat már parancsolóan kijelölte mindeniknek a maga helyét. A réginek tágítani kellett, visszavonulni az új elől.

— De szép is az élet! — mondta Imant és mind úgy érezték, hogy az ő gondolatukat mondta ki.

— Szép bizony! — szólalt meg Zanda. — Mi talán meg se öregszünk soha, mert fiatal világban élünk és az ember nem lehet öregebb, mint a világ körülötte.

Rita Birgel nótára zendített és a három fiatal, erős hang belevágott. Régi dal volt, sokszor felcsendült már a vízen, ragyogó napokon és csendes estéken.

Ringj a habokon
kis csónakom...

Friss szél dagasztotta a vitorlákat, a fehér jacht jobb peremével szinte a vizet súrolva egyre sebesebben futott, de a négy jóbarát még mindig keveselte az ütemet. Hogyisne keveselte volna, hiszen a jovőjük elé siettek!

A nap lángolt a város, az erdő és a tó felett, egyetlen felhőcske sem úszott a kék égen. A fehér hajón a négy fiatal egymás szemében is a napot látta, minden napok közül a legforróbbat, legragyogóbbat, legszebbet...

Tudjuk, mi a neve: Ifjúság.

Második könyv

ELSŐ FEJEZET

1

Az öreg Rubenis felébredt, mihelyt a szomszédos garázsból kifutott az első teherautó. A falióra — ugyanaz a vén jószág, amelyik több mint negyedszázad óta ott ketyeg már a falon — öt óra tíz percet mutatott. Alhatna még másfél órát, de minek hentereg-jen az ágyban, mikor aludni már úgyse tud? Az első, még pirosba olvadó napsugarak, a fásszín teteje felett behatoltak a szobába, és az ajtónál a tapéta halványkék csíkja — mintha ő maga világítana — szelíden, puhán fénylett ki a homályból. Még nem napsütés, nem ragyogás, csak tartózkodó, kedves játéka a fénynek, de elég ahhoz, hogy jogaiba léptesse az új napot.

Rubenis öltözködni kezdett, vigyázva, hogy ne zörögjön, ne verje fel az asszonyt. Belebújt az ócska fényevesztett sárcipőbe, kiment az udvarra és pipára gyújtott. Ez az első reggeli szippantás ízlett mindig a legjobban. A fásszínben lassan végigjártatta szemét a farakásokon, méregetve a hasábokat, hogy nem nagyon is vastagok-e, nem kell-e még hasogatni. Megnézte a vedlett, üres hordókat is, amelyekben sózott gombát meg heringet tartottak valamikor, aztán kezébe vette a munkaszerszámait, a csáklyát, horgot, de kelletlenül vissza is tette mindjárt. Mintha csak azért is a helyén lenne, hibátlanul minden, az ő bosszantására! Nem talált eligazítani, megjavítanivalót. Igaz, hogy csak tegnap történt az utolsó szemle és akkor is pontosan így volt — az öreg Rubenis nem talált tennivalót.

„Ebben rámütött Juris — gondolta. — Az se tud munka nélkül meglenni egy percig sem. Reggeltől estig a kerületben futkos, mindenütt ott akar lenni, mindent maga akar látni. De van is példás rend a kerületben! Odajárhatna tanulni a többi, mindig látnának valami hasznosat."

Mikor idáig ért a gondolatában, nem állhatta tovább a magányosságot. Kellett valaki, akinek elmondhassa véleményét, aki támogassa a szavát. Reggeli pipáját már elszívta, felnyalábolt hát egy csomó fát és bement a konyhába. Örömmel látta, hogy felesége már a tűzhelynél tesz-vesz.

— Micsoda szép nap! Aranyat ér! — Ezzel állított be. — Mintha csak megrendelésre szállítanák a parasztembernek. Most aztán haladjanak azzal a betakarítással, amíg csak minden gabona asztagban nincs. Nemsokára jöhet a cséplőgép. Jut az államnak is, marad nekik is.

— Jut, mindenkinek jut — mormogta szórakozottan az asszony és berakta a spórba a gyujtóst. — Pillants csak arra a teafőzőre, apjuk, nehogy kifusson. Én addig leszaladok a pincébe.

— Hagyd, lemegyek én. Mit hozzak fel?

— Míg neked elmagyarázom, kétszer megfordulok. A férfinép nagyon értetlen az ilyesmiben...

— Úgy? Hát akkor eriggy magad, értelmes asszonyság. Mi férfiak, hogy úgy mondjam, nem erőltetjük senkire a szívességünket. És ha ti nem sokra taksáltok is bennünket, azért tudjuk, hogy mi se vagyunk olcsó portéka. Megvan az árunk.

— Meg ám. És felveritek ti magatok.

Szokás volt náluk ez a tréfás ingerkedés.

De mikor az asszony feljött a pincéből, komolyabb hangon folytatta az öreg:

— Akárki mit mondjon, a mi Jurisunk sokat végez. És mindent úgy fog meg, ahogy kell. Mikor kikötőmunkás volt, a legmogorvábbak is hozzá kívánkoztak, vele akartak dolgozni. Láttad volna, hogy röpködtek a lenkötegek, mikor ő fogta meg a horgot. És a fronton úgy harcolt, mint az oroszlán. Százados, meg századparancsnok. És a sok rendjel... Ki csodálhatja, hogy békeidőben is suhog a munka a keze alatt. Gondold csak el! A Végrehajtó Bizottság elnöke. Azelőtt még álmodni se mertünk ilyet. Egy egész kerületet bíztak rá, az összes lakóházakkal, gyárakkal. És mindenki csak dicséri. Azt mondják, egész Rigában nincs több ilyen példás

kerület. Rend és tisztaság, udvarias bánásmód az emberekkel, a pimaszoknak meg befogják a száját. Ez az igazi. Így szeretem.

— De arról nem beszélsz, milyen nagy ára van annak a példás rendnek! — sóhajtott Rubbenisné. — Mikor alszik? Éjtszakákon át ülésezés, tanácskozás. Meddig bírja ezt egy ember?

— Juris bírja. Ne felejtsd el, hogy Rubenis-vér. Az apja annakidején, még zsellérkorában, tízpudos zsákokat vitt a vállán, fel a lépcsőn az emeletre.

— No, Juris vállán sincs kisebb teher.

— Igaz. De arra gondolj, hogy ő nem az uraknak viszi — intette meg ujjával a feleségét az öreg. — A népért dolgozik, a maga munkásosztálya érdekében. Ez egészen más. A teher sem olyan nehéz. Teszem azt, én is...

De a felesége nem engedte dicsekedni. Az asszonyok sokszor megteszik, hogy éppen a legkellemesebb mondanivalót fojtják bele az emberbe.

— Ülj le és egyél, amíg el nem hűl a reggeli — mondta.

De az öreg most már mégis csak kimondta:

— Azt hiszed, én semmiért kaptam az elismerő oklevelet? Ezer közül egynek adják meg, nem többnek. Ezt is számba vehetnéd.

— Mért? Talán el akarom vitatni? Csak nem érdemes ugyanazt ezerszer elmondani. Elég, ha egyszer megmondod.

— No persze. Neked nem tetszik, hogy öreg napjaimra még kiemelnek — dohogott Rubenis és nekiült reggelizni. — De hiába... mégse maradok az árnyékban. Ha a fiam ilyen derék ember, mért ne juthassak én is szóhoz?

— Hát bizony. Mivel sose jutottál szóhoz egész életedben — nevetett az asszony. — Az uraknak is szálka voltál a szemükben. És negyvenötben korbáccsal se tudtak megnevelni. Csak az maradtál, aki voltál.

— Mért, te talán azt szeretted volna, ha megnevelnek?

— Most ráhibáztál, látod. Azt én.

Rubenis rákacsintott és összemosolyogtak.

A pontonhídon túl Rubenis leszállt a villamosról és gyalog ment a Daugava-parton, az exportkikötő felé. A felrobbantott rakpart tele volt tátongó szörnyű sebekkel. A vámház udvarán a kiégett, elpusztított raktárházak csupasz vázai meredeztek. Hiába vesződtek a rigai munkások, itt még minden a menekülő rabló

pusztító dühél, esztelen gyűlöletét hirdette. A kikötőbe vezető út egy darabon a feldúlt, összemocskolt Viestur-kert mellett haladt és az utcán túlról, az Andrej-szigeti rakpartról a leégett gabonaelevátor óriás romjai néztek rá. Mikorra tudjuk ezt mind felépíteni? Mennyi rengeteg erőt kell még beleadni, micsoda vas- és téglahegyeket elfogyasztani, amíg ebből a zűrzavarból tágas, szép kikötő lesz újra!

„De meglesz előbb-utóbb — mondta magában az öreg. — Én még meglátom a tulajdon szememmel."

A kikötő bejáratánál az ismerős őr megnézte az igazolványát.

— Ilyen korán, Rubenis elvtárs? Másfél óra van még munkakezdésig.

— Óriási, mondhatom. Másfél óra! Míg átérek a kikötő túlsó végére és megnézem, helyén van-e minden, hát eltelt a másfél óra. Nem a régi világot éljük, amikor csak a maga szerszámával törődött mindenki, csak azt nézte, csáklya-horog rendben van-e. Most az emelődaruk meg a szállítás, a rakodás üteme — minden a mi gondunk.

— Úgy értsem, hogy nehéz a brigádvezető dolga? — tréfált az őr.

— Próbálnád csak egy napig, meglátnád.

— Nekem jó ez a munka is.

— Én se panaszkodom a magaméra.

A brigádvezető továbbment, pipáját szívogatva. Sehol se volt olyan rettenetes a pusztulás, mint a hűtőházon innen. De a tönkresilányított vasak és téglarakások között, a leégett épületek csupasz alapfalai mellett már vasúti sínek húzódtak, a mozdony teherrel rakott kocsikat vitt. A hűtőház túlsó oldalán gőzhajók álltak. Ezen a darabon már újra beton övezte a partot. A cölöpök és gerendák, amelyek a faburkolatot tartották, még fehérlettek a nyerseségtől és kátrányszagot árasztottak.

Rubenis büszkén és szeretettel nézett körül. Mi volt itt másfél évvel ezelőtt! 1944-ben, késő ősszel jöttek ide az első újjáépítő brigádok és csak álltak, nem tudták, hol kezdjék. Eleinte azt hitték, semmit se lehet helyrehozni. A kikötőparton minden húsz méterre széles gödör tátongott a gránitburkolat helyén. Az emberek mind azt kérdezték: mi lesz itt tavasszal, ha megindul a jég? A Daugava rohanó vize elmossa a rakpart alapjait és oda az utolsó rögzítés, a folyó a tengerbe ragadja az egész egykori kikötőpartot. Vége mindennek.

De nem estek kétségbe és nem is vesztegették haszontalan okoskodásra az időt. Az öreg Rubenis sorrajárta régi társait és tanácskozott velük. Rövid idő múlva már emlegették Rigában a Rubenis-brigádot, amely csodát művel. Míg a mérnökök a terveket, számításokat elkészítették, az öreg kikötőmunkások megtisztították a brigádnak kijelölt szakaszt. És nem érték be ennyivel. Lehatoltak mélyen a föld alá, a rakpartszerkezet alapozásáig, búvárok segítségével megvizsgálták, milyen állapotban van a vízalatti rész és siettek jó erős védőfallal körülvenni az összerombolt partot, hogy a jégzajlás ne tehessen kárt benne.

És folyt a munka pihenőnapok nélkül, rendszeres alvás nélkül egész télen. Az emberek dolgoztak, éjt-napot egybetéve, fagyban, szélben, hóviharban.

De volt is látszatja. A tavaszi jégzajlás nem rongálta meg a kikötőpartot. Az újságok is írtak róla, több munkást név szerint említettek. Az öreg Rubenist fontos tanácskozásokra hívták, tanult emberek figyelemmel hallgatták a javaslatait. És mikor a Rubenis-brigádnak kiosztott szakasz felépült és az első hajó odaállt a kőparthoz — a brigád végezte a ki- és berakodást.

Ezért nézegette ma olyan szeretettel a kikötőt az öreg brigádvezető.

„Amit itt látsz, minden, mintha csak édes gyereked volna, akinek te adtál életet, te neveltél fel. Ami csak itt van körülötted, minden a tiéd és a társaidé... Az óriás daruk, amelyek ott függnek a teherhajók árboccsúcsai felett, meg a gyönyörűszép gőzösök, amelyek már befutnak ide hozzánk más kikötőkből. És sehol se hallani a munkavezetők ordítozását, szitkozódását, senki se ugat a munkásokra reggeltől estig, csak hogy gazdája kezéből a koncot kiérdemelje... Te magad irányítod a munkát, a ki- és berakodást, veled, a brigádvezetővel, tanácskoznak a hajóstisztek napjában tízszer is."

Régen, fehér négernek hívták a lett kikötőmunkást, mindent kézi erővel végeztek. De nézzétek meg most! Nézzétek, hogy rakodik ki maga a szén, odaát az Andrej-szigeten! A markolódaru a hajóhombárokból egyenest a teherautóba önti vagy hegyekbe halmozza a téren. Mellette az óriási emelődaru soktonnás gépkocsit tart a csőrében, elfordítja, amennyire kell és lebocsátja, mint valami játékautót, a nyitott vasúti teherkocsiba. És ha a darukezelő csak egy kicsivel gyorsabban ereszti le, vagy rángatja, döccenti az

értékes rakományt, mindjárt tízen is rákiáltanak. Nem holmi munkavezetők, de maguk a munkások:

— Megbolondultál, te kölyök! Azt akarod, hogy eltörjön a motor? Nem zsibvásárra viszik, a villanytelepnek kell! Vagy még ezután tanulod csak meg, hogy kell a közjavakkal bánni, mi?

És az ilyenféle megjegyzés ma többet ér, mint azelőtt tíz munkavezető ordítozása.

Az öreg Rubenis bejárja a partot, megnézi, elég vagont adtak-e és a teherautók oda tudnak-e férni a hajókhoz? Ha azt akarják, hogy fennakadás ne legyen, úgy kell menni a munkának, mint a karikacsapás. A hajó ma indul a tengerre — két nappal hamarább, mint az ütemterv előirányozta. Ez újabb rekordja a Rubenis-brigádnak és bizonyosan nem az utolsó.

A munkások egymásután odajönnek, üdvözölik a brigádvezetőt. Megbeszélik, hogy kell beosztani a munkát, hogy délután, pontosan négy órakor eloldozhassák a hajót a rakparttól. A matrózok kinyitják a rakodónyílásokat, a vitlák körül kavarog, sípol a gőz. Vas csörömpöl, autók tülkölnek, minden megtelik lármával, elevenséggel, kiáltás hallik innen is, onnan is. Megkezdődött az új munkanap.

Az öreg Rubenis egyik nyílástól a másikhoz siet, hol a parton van, hol a hajón, de mindig ott, ahol nehezebb, bonyolultabb a munka. A nap aranyfénnyel önti végig a földet, a sirályok vijjogva csapnak le a Daugavára, kiragadnak egy-egy ezüstös halacskát. De az emberek nem törődnek se a napfénnyel, se a madarakkal, csak dolgoznak. És mindegyik — még ha nem is tudja tisztán — lerakja sorra a maga téglái t az új élet gyönyörű épületén. Egy épület se valami tetszetős, amíg készen nincsen és aki dolgozik rajta, sokszor bizony csak kisebb-nagyobb rücsköket lát. De elérkezik a nap — és ezt jól tudja minden építő — amikor teljes szépségben áll az egész és a legcsekélyebb munka mélységes értelme is világossá lesz valamennyiük előtt.

2

Mara sokszor próbálta rábírni az apját, hogy hurcolkodjék át hozzájuk, de Jekab Pavulan mindig azt mondta: nem sietős, meg kell azt még alaposan gondolni.

— Attól félsz tán, hogy újra megnősülök? — tréfált. — Ne félj, kislányom, nem szándékozom kinevettetni magam.

— Bánt a lelkiismeret, édesapám, hogy öreg napjaidra ilyen magányosan élsz, nincs, aki gondoskodjon rólad... meg hogy magadnak kell minden munkát megcsinálni — érvelt Mara. — Ha idejönnél hozzánk, nem kéne semmivel vesződnöd.

Az öreg tüstént kitalált valami új kifogást.

— Untatnálak benneteket...

De most legutoljára, amikor Mara megint előhozakodott a tervével, az öreg mintha már hajlott volna rá, azt mondta, egy-két hét múlva végleges választ ad. Nem volt olyan egyszerű a dolog, mint első pillantásra látszik. Hiszen úgyszólván az élete alapjait kellene megváltoztatni. Eddig, ha szerényen élt is, de a maga ura volt. Ha pedig a lányához költözik, le kell mondania a lakásáról, a maga „kis birodalmáról", ahol minden az általa megszabott rendben folyik. Egy másik család függeléke lesz és beérheti azzal, hogy gondoskodnak róla. Őszinte szeretettel, jó szívvel persze, ahogy derék gyermekek gondoskodnak elaggott szüleikről, akiknek napja már alához hajlik. De ő nem akart elagganil Mélységesen bántotta minden, ami — közvetve vagy közvetlenül — erre emlékeztette. Hogy ő kiálljon a munkabíró, ép férfiak sorából? Nem, az még nem lesz egyhamar.

Tavasszal nagyapa lett Jekab Pavulan, Marának kislánya született. És ezzel megint komplikálódott a helyzet. Minden este látni akarta az unokáját, éppen hogy átöltözött munka után és elgyalogolt a Cecis-utcába, hogy babusgassa a kis Intát. Így aztán lassan maga is belátta, hogy nincs értelme a makacskodásnak. Meg nem ígérte még, hogy odaköltözik, de Mara már kiolvasta szeméből az igent.

És akkor váratlanul egészen másképen fordult minden, a költözködést bizonytalan időre elhalasztották. Az ok pedig, amely Pavulant ilyen meggondolásra bírta, annyira fontos volt, hogy Mara egyetlen szóval sem ellenkezett.

Egy reggel az igazgatóhoz hívták az öreget. Most újra Lietiny igazgatta a gyárat, a leszerelés után visszakerült a régi helyére. Lorentz mint főmérnök dolgozott ugyanott és Pavulan az esztergaműhelyt vezette. Az ötéves terv érdekében át kellett volna térni a két műszakra, de a munkáshiány miatt eddig még nem lehetett.

Lorentz főmérnök és Mihajlov üzemi párttitkár voltak benn az igazgatónál.

— Miről van szó? — kérdezte Pavulan. — Történt tán valami?

— Fontos újság van, Pavulan — mondta Lietiny. — Augusztus elsejére áttérünk a két műszakra.

— Úgy? Szóval új munkásokat kaptunk?

— Igen. De egy kicsit nagyon is újak. Eriggy oda az ablakhoz és nézz ki, itt állnak éppen az udvaron.

Pavulan sokáig állt az ablakban és kinézett komolyan, figyelmesen. A szobában lévő három ember pedig az ő arcát figyelte.

Egész sereg kamaszfiú állt az udvaron, a legkisebb nem több tizenöt évesnél, a legöregebb sok, ha tizenhét. Az ipariskolások egyenruháját viselték és ahogy az ilyen suhancok szokták, lökdösődtek, birkóztak, nagyokat nevettek, nem tudtak nyugton állni. Lett szó is hallatszott, meg orosz is.

Az igazgató hiába próbálta leolvasni Pavulan arcáról, hogy tetszik-e neki ez a létszám-feltöltés, vagy inkább csalódást érez. Végre is nem győzte kivárni, hogy az öreg megszólaljon, hát megkérdezte:

— Nos, mi a véleményed?

— Hogy mi a véleményem? Minden tőlünk függ — mormogta az öreg és odajött hozzájuk. — Ha sikerül az érdeklődésüket megfogni, és a helyes útra terelni őket, hát elsőrendű anyag válik belőlük. Ha meg nem — hát selejt.

— Pontosan így van — helyeselt Mihajlov párttitkár. — Csak rajtunk múlik. Ami annyit jelent, hogy jól kell megfogni a dolgot. A fiúk nagyrészt árvák, az apjuk vagy elesett, vagy a fasiszták áldozata lett. A hathónapos tanfolyamot elvégezték és a legelemibb ismereteket, fogásokat megtanulták. A mi feladatunk most már, hogy a szakma mestereit neveljük belőlük. Hatot közülük a maga műhelyébe akarunk küldeni, Pavulan elvtárs. Eleinte majd az öregebb esztergályosok felügyelete alatt dolgoznak, maga is tanítgatja őket. Aztán ha már tudják a dolgukat, beállítjuk a második műszakot.

— Lesz egy kis zűrzavar, vesződség, azt nem takaríthatjuk meg — mondta Lietiny. — És arra is gondolnunk kell, hogy ezek a gyerekek apátlanok, anyátlanok. Az üzem ne csak munkát, ellátást adjon nekik, de pótolja az otthont, családi kört is, ez a fontos. Ha szeretettel bánunk velük, mindjárt az első naptól fogva érzik majd, hogy az öregekre számíthatnak. De mit magyarázom én ezt neked, Pavulan? Tudod jól, hogy csináld.

— Rendben van, igazgató elvtárs. Nem egy derék szakembert neveltem már.

— Én magam is közülük való vagyok — mosolygott Lietiny. — Ha nem is számíthatom magam a legjobb növendékeid közé.

Pavulan eleresztette füle mellett a megjegyzést és csak annyit kérdezett:

— Mikor kezdhetünk dolgozni velük?

— Még ma. Most mindjárt. Mire várjunk?

— Akkor egy kérésem lenne. Engedd meg, hogy előbb beszéljek az embereimmel. Meg kell értetnem velük valamit. Akadhat köztük, aki nem tudja kötelességét és mindjárt a kezdet kezdetén elrontja a dolgot.

A párttitkár kapott a szón.

— Jó gondolat, Pavulan elvtárs. Okvetlen beszéljen velük. Elvégre ilyen esetünk még nem volt az üzemben.

Egyik-másik régi munkás olyan gúnyos mosollyal méregette a fiúkat, amikor elment mellettük, hogy már ez is eléggé mutatta, mennyire nem alaptalan Pavulan aggodalma.

Most a szerszám- és a mechanikai műhelyek vezetői jöttek be az igazgatóhoz tanácskozni. Pavulan köszönt és kiment.

Alighogy belépett a műhelyébe, megütötte fülét egy megjegyzés·

— Úgy látszik, óvodát nyitunk itt a műhelyben — mondta Trautman, az egyik legfiatalabb munkás.

Pavulan nyugodtan ránézett és fennhangon, hogy az egész műhely hallja, megjegyezte:

— Úgy van. Óvoda lesz a műhelyből, ha mi valamennyien úgy viselkedünk, mint az agyalágyult vének. De talán mégse mindnyájan teszünk így. Én például mindjárt elvállalok kettőt az óvodások közül. És ha mához félévre ki nem esztergályozzák a legfinomabb alkatrészeket, hát elmondhatjátok, hogy az öreg Pavulan fabatkát sem ér. És te Saknit?

— Kettő kicsit sok egyszerre, de egyet én is vállalok.

— Nekem is adhattok egyet — hallatszott most a túlsó sarokból. — Elvégre nem az ő bűnük, hogy olyan fiatalkák. Megőszülni ráérnek még, nem kell sietniük vele.

Néhány perc alatt mind a hat fiúnak került gazdája. Pavulan most összegyüjtötte a műhely dolgozóit és azt mondta nekik:

— Jó lesz, ha elfelejtitek, hogy s mint volt a régi időkben, amikor mi magunk inaskodtunk. Meg ne lássam, hogy kiröhögitek vagy gyötörni próbáljátok őket. Ezeknek a gyerekecskéknek se apjuk, se anyjuk. A szüleiket is nekünk kell pótolni. Úgy bánjunk

velük, mint a magunk édes gyerekeivel. Hébe-korba persze rakoncátlankodnak is majd, ez már velejár a korukkal és ha mondjuk, elkövetnek valami csínyt, azt még nem kell tudomisén micsoda nagy bűnnek tekinteni. Inkább arra gondoljatok, mit műveltetek ti magatok az ő korukban. Hogy úgy mondjam, türelemmel kell felfegyverkeznünk. A komolyság, megfontoltság megjön idővel. Ami késik, nem múlik.

Mikor mondanivalójával végzett, kiment a fiaiért, bevezette mind a hatot. Szóba ereszkedett sorra mindegyikkel, elkérdezte, hogy hívják, hová való, kik voltak a szülei. Négy lett volt, kettő orosz. Aztán elmondta nekik, mit termel az üzem, hány munkással dolgozik, mik a havi és évi termelési tervek. Végigjárta velük a műhelyt, összeismertette őket a régi munkásokkal, megmutatta a gépeket. Az iskolában már dolgoztak valami keveset esztergapadon, de itt láttak először különleges, újfajta berendezéseket.

— Hát ez meg micsoda jószág? — kérdezték egymás szavába vágva.

— Ez a jószág arra való, hogy fokozza a munkánk termelékenységét — magyarázta mosolyogva az öreg mester.

— És kinek a találmánya?

— Nem olyan nagy találmány. Én fabrikáltam, szabad időmben.

— Csak nem maga a Jekab Pavulan mester elvtárs? — kérdezte álmélkodva a legfiatalabb, egy eleven, szőke kis fickó. — Az iskolában meséltek nekünk az újításairól. Azt mondták, nemsokára mindenütt bevezetik.

— Meséltek, ne mondd? Az szép...

Elnézték, hogy dolgoznak az esztergályosok, hogy nő előttük a kész darabok rakása és hirtelen nagyon elcsöndesedtek. Komoly arccal, sőt egy kis szorongással figyeltek, de szemükben már türelmetlenség égett. Alig várták, hogy odaállhassanak a padhoz és megláthassák az első maguk-készítette darabot.

Ha az üzemi vezetők és Pavulan is úgy gondolkodtak volna az ifjúmunkások kiképzéséről, mint Trautman esztergályos, hát a fiúkat legalább félesztendeig nem eresztik a gépekhez, ahelyett padlót sepertetnek, gépeket pucoltatnak velük és az anyagot hordhatják be a műhelybe. Pár hét alatt megunják és látva, hogy itt se rendes kiképzésre, se megfelelő keresetre nem számíthatnak, egymásután megszöknek, érdekesebb munka után néznek. Az üzemi iskolán töltött hat hónapjuk pedig tökéletesen kárbavész.

Ott, ahol még az ósdi hagyományok uralkodtak, így is történt. De Jan Lietiny és Mihajlov éppen eleget hallották a trösztök termelési értekezletein meg a pártaktívák gyűlésein, hogy micsoda hibák történnek egyes vállalatoknál és meg is szívlelték a hallottakat. Éppen ezért már egy hónappal az ifjúmunkások odaérkezte előtt berendezték a negyven főre szóló otthont az egyik üzemi épületben. Ezért hívta össze aznap reggel Lietiny igazgató a műhelyvezetőket és mérnököket, ezért állította Pavulan mindjárt első napon az esztergapadhoz a maga hat fiát, félóránként odament, megnézte, hogy dolgoznak, türelmesen javítgatott, vagy egy-egy új fogásra tanította őket. És mikor megtudta, hogy Trautman rossz tanácsot adott az egyiknek, amit ha megfogad a jóhiszemű kezdő, könnyen megnyomoríthatja az ujját — félrevonta az esztergályost és keményen megmondta neki:

— Még egy ilyen ostoba tréfa, Trautman és szólok az igazgatónak, hogy tegyen ki a műhelyből. Az ügyész úgyis érdeklődik már irántad, ha nem tudnád. Jó lesz meggondolni.

Trautman nagyon elcsöndesedett; egész nap nem szólt egy szót se. Csak mogorva, gunyoros nézése mutatta, hogy forr benne a düh.

Este, amikor a napi munkateljesítményt átnézték, kiderült, hogy a hat tanuló közül csak egynek sikerült ötven százalékig teljesíteni a normát, a tobbi annyit sem ért el. Csüggedten, szégyenkezve nézegették, milyen kicsike a kezük alól kikerült darabok rakása.

— Nem baj, nincs itt semmi hiba — vigasztalta őket Pavulan. — Hiszen még csak egy napja dolgoztok. Várjatok egy hétig, fogadok, nem ismertek magatokra és jóízűt nevettek majd ezen a mai kudarcon. De most szeretném megnézni, hogy laktok. Vezessetek el az otthonba. Vagy nem szeretitek, ha az ilyen vén csont beledugja az orrát a magánügyeitekbe?

A fiúk örültek, hogy tréfál és megjott a kedvük. Most már nevetgéltek és mind érezték, hogy ez az öreg ember biztos támaszuk, építhetnek rá, akár a kősziklára. És persze, készörömest elvezették a szállásukra.

Elég tiszta és világos helyiség volt, de Pavulan mégis gondolkodóba esett, amikor körülnézett. Negyven embernek bizony szűk volt a terem, az ágyak kétsorosan, egymás felett, sehol egy üres zug, ahol nyugodtan leülhessenek egy könyvvel, vagy bármiféle foglalkozással. Pedig tanulni mindnek kell.

Töprenkedve ballagott haza. Azon az estén először nem látogatta meg az unokáját, késő éjtszakáig nem tudott elaludni. De

reggelre, mikor munkába indult, már kiformálódott fejében a terv. Estig egy szót se szólt róla senkinek, fel-alá járkált a műhelyben és figyelte, hogy dolgoznak a tanítványai.

A második nap eredménye már sokkal, de sokkal jobb volt. Egy fiú nyolcvanöt százalékot ért el, kettő hetvenet és a többi a hatvan körül járt. Már Trautman se nézte őket olyan fitymálódva, igaz, hogy inkább csalódás látszott rajta, mint öröm.

Egy órával a szirénabúgás előtt Pavulan bement az irodába, hogy Lietinnyel és Mihajlovval beszéljen.

— Ne nevessenek ki, amiért ilyen furcsa javaslattal jövök. De benéztem az este abba az otthonba a gyerekeimhez. Hát bizony... mi tagadás... elég szorosan vannak. Ha mind otthon van, meg se tudnak fordulni. Meg a levegő is nehéz, és egész évben nem lehet nyitva az ablak, megfázhatnak.

— Hát igen. Nem valami tágas helyiség — ismerte el Lietiny. — De a jövő nyár előtt, amikorra az új lakóház felépül, jobbat nem találunk nekik.

— Hátha mégis — mondta Pavulan. — Nem tudom, elvtársak, hogy vélekedtek, én nem látok benne semmi törvénytelenséget. Öreg ember vagyok, a lakásom kétszobás, itt van nem messze az üzemtől. Jól tudjátok, milyen az, mikor maga van az ember. Akár a magányos farkas. Este nincs, akihez egy szót szóljon. Meg a házimunka is sok egynek. És unatkozik... A lakáshivatalnak régen szemet szúrt, tudom, szívesen berakna hozzám valakit és ki tudja, milyen embereket tesznek oda? Mi lenne, ha az esztergaműhelyből ezt a hat kis fickót odavenném?

Mihajlovnak felcsillant a szeme.

— Remek ötlet. De nem lesz terhes magának? Ahol hat fiatal gyerek lakik, bizony mindig tele a ház zajjal, mókával.

— Na és én tán nem vagyok fiatal? — tréfált Pavulan. — Meg aztán hogy mindig lármázzanak, olyan nincs. Amennyi dukál, hát mókázzanak, hancurozzanak felőlem, de aztán tessék leülni, tanulni. Megbeszéljük együtt a házirendet, beosztjuk az otthoni munkát, megszervezzük a műszakokat, ügyeletet.

Lietinynek is nagyon tetszett a terv.

— Egy szavunk sincs ellene. És a fiúkkal már beszéltél?

— Még nem. Előbb tudni akartam az elvtársak véleményét.

— Hát csak rajta, Pavulan elvtárs — biztatta a párttitkár. — A legszükségesebb berendezési tárgyakról majd gondoskodik az

üzem. És most már nem kételkedem, hogy augusztus elsején áttérhetünk a két műszakra.

Lelkendezve mondta, mikor kettesben maradtak Lietinnyel:

— Remek ember az öreg. Igazi szovjet ember.

— Az. Ő aztán az. És ha meggondoljuk, hogy nemrégen még hallani sem akart politikáról.

— Most meg már ő csinál politikát. Éspedig helyes politikát.

Pavulan visszament az esztergaműhelybe és szólt a fiainak, hogy munka után várják meg a kapuban, fontos dologról akar beszélni velük. És amikor a sziréna felbúgott, nem sietett távozni a műhelyből, gondolta, inkább vár, amíg elszélednek a munkások, különben még faggatni találják, hogy mit főzött ki megint?

A gyerekek a kapuban várták, ahogy megbeszélték.

— Mi az, Pavulan bácsi? — tudakolta Viktor Subin.

— Mutatni akarok valamit. Felmegyünk hozzám. Nem soká tart, legföljebb negyedóra az egész.

A gyerekek mentek utána, majd kifúrta oldalukat a kíváncsiság. Nemsokára odaértek a házhoz, Pavulan felvezette őket az emeletre és mikor megnézték az egész lakást, azt kérdezte tőlük:

— Nincs kedvetek idehurcolkodni az otthonból?

— Méghogy nincs! Dehogyis nincs, Pavulan bácsi — sietett a felelettel Andris Kociny. — De lehet azt?

— Mért ne lehetne, mikor ez az én saját lakásom? — mondta ünnepélyesen az öreg mester. — Ha akartok, mind a hatan ide költözhettek.

— Én is? — kérdezte bátortalanul a sovány kis Kolja Ribakov, akinek szüleit elevenen megégették a fasiszták.

— Hát persze, hogy te is! — Pavulan megindultan nézte a fiúcskát és átfogta a vállát.

— És mikor jöhetünk? Mikor szabad beköltözni? — kérdezte Subiny.

— Akár most mindjárt. Mennél előbb, annál jobb.

A többit most már gyorsan és ügyesen lebonyolították.

Egy órával később a hat esztergályos tanuló, összes „ingóságaival" átköltözött az ifjúmunkás-otthonból Jekab Pavulan lakásába. Andris Kocinyt és Kolja Ribakovot a maga hálószobájában helyezte el az öreg, a többit a másikban. Az első estéjük eltelt a berendezkedéssel, Pavulan vizet melegített és a fiúk sorra lemosakodtak a kádban, aztán vacsorához ültek. Kettőnek nem jutott se ágy, se pamlag, azoknak a földön csináltak helyet.

— Holnap ágyakat is hozunk — mondta Pavulan. — Lehet, hogy egyéb is kell még, mindenre nem gondolhat az ember előre. Most pedig üljön össze a haditanács és beszéljük meg a további életrendünket.

Két óra hosszat tanácskoztak. Tréfával kezdték, de lassanként elkomolyodtak a fiatal arcok. Részletesen megállapították a munkaközösség további napirendjét, hogy történjék a faaprítás, főzés, takarítás. És hogy az újságot meg ezt vagy azt a könyvet együtt kell olvasni. Persze, a moziról és futballmérkőzésről se feledkeztek meg, csak az a fontos, hogy esti tizenegykor ágyban legyenek. Ki kell aludniuk magukat rendesen, hogy mielőbb teljesíteni tudják a maguk száz százalékát és aztán már a túlteljesítésről gondolkodhassanak.

A gyerekek rögtön látták, hogy Pavulan bácsi nem szándékozik rájuk erőltetni a maga öregemberes életbeosztását, csak mindjárt kezdetben rendre akarja szoktatni őket, ahogy szüleik tennék, ha élnének. Általában semmit se erőltetett, csak tanácsolt és rájuk bízta a döntést. De mindig azt fogadták el, amit Pavulan javasolt.

Így alakult meg a kis közösség, amelyet az üzemben „Pavulan bácsi kolhozának" kereszteltek. Eleinte még csak akadt, aki megmosolyogta az öreg mester furа ötletét, de mikor látták, hogy a „kolhoz" tagjai hamarabb jutnak el a normateljesítésig, sőt túlteljesítésig, mint a többi újonc és munkafegyelem dolgában is példát mutatnak az egész kollektívának — a gúnyos mosolyt elismerés váltotta fel.

Ez volt az ok, amelynél fogva Jekab Pavulan nem koltözködött át a lányához. Később, mikor a fiai már megotthonosodtak az új helyükön, megint minden este meglátogatta az unokáját. Zsubur és Mara is eljöttek olykor hozzájuk, látni akarták, hogy él a „kolhoz". Zsubur segítségével rádiót is szereztek a fiúk, meg különféle zeneszerszámokat. A többit pedig már a maguk erejéből is elintézték.

3

Lettország Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának főtitkáránál, Kalnberzinynél, több fontos tanácskozás folyt ezen a napon. A főtitkár és a KB iroda tagjai majdnem két órahosszat tárgyaltak egy kerületi parasztcsoporttal az első lettországi

kolhoz megszervezéséről. A kezdeményező csoport képviselői — mind olyan gazdák, akik 1944 őszén kapták a földet a szovjethatalomtól — lelkesen adták elő a maguk elgondolását.

— Két éve gazdálkodunk a földünkön úgy, ahogy nagyapáinktól tanultuk és annyit elértünk a párt és kormány jóvoltából, hogy embermódra élhetünk. De ezen az úton nem jutunk messzire még tíz vagy húsz év alatt sem. Úgy gondoltuk hát és meg is beszéltük már egymással, hogy ideje rálépnünk arra az új útra, amelyet a régebbi szovjet köztársaságok parasztjai már szép simára tapostak előttünk. Kolhozt akarunk szervezni és kérjük, segítsenek jótanáccsal, hogy a kezdeményezés sikerrel járjon.

Kalnberziny mindent tudni akart: hány gazdaság csatlakozására számíthatnak, mekkora a vetésterület, hány munkabíró ember van, milyen mezőgazdasági felszerelés, hány ló és tejelő jószág áll rendelkezésükre?

— Tudniuk kell, micsoda óriási jelentősége van az első termelőszövetkezetnek — mondta, miután végighallgatta a parasztok feleleteit. — Szovjet-Lettország egész parasztsága magukat figyeli majd, a maguk sikere vagy kudarca alapján ítél az egész kolhozrendszerről. Ha az első kolhoz sikert ér el, eredményesen zárja a gazdasági évet, akkor ez újabb bizonyság lesz amellett, hogy a kolhozrendszer sokkal különb, magasabbrendű, mint a gazdálkodás egyéni formája. A lett parasztok ezrei sietnek követni a példát, a kolhozok fejlődnek, sokasodnak az országunkban. Mi mindnyájan ezt kívánjuk, mert csakis a társas gazdálkodás virágoztatja fel Szovjet-Lettország mezőgazdaságát, csakis így lesz gazdag és boldog a parasztságunk. Viszont, ha maguk kudarcot vallanak, ha kellő megfontolás nélkül, helytelenül fogják meg és rosszul szervezik a dolgot, ha rosszul gazdálkodnak, hát kompromittálják az egész hatalmas, szép ügyet, évekkel hátráltatják a kolhozmozgalmat. Látják most már, micsoda óriási felelősséget vállalnak az úttörők, a kezdeményezők? Nem személyes ügyük ez, de nagyfontosságú politikai kérdés. A Központi Bizottság együtt viseli magukkal a felelősséget a kérdés helyes megoldásáért.

— Ezt jól tudjuk és mindent elkövetünk, hogy sikerüljön a vállalkozásunk — erősítették a gazdák.

— Hogy akarják csinálni? — kérdezte a főtitkár.

Most aztán kiderült, hogy sok mindent nem gondoltak még végig, maguknak a kezdeményezőknek is meg kell még ismerkedni a termelőszövetkezetek alapszabályaival, nagy részüknek csak egé-

szen zavaros fogalma van a brigádokról, a munkaegységek kiszámításáról és fizetéséről. Mindezeket a kérdéseket alaposan megtárgyalták és abban állapodtak meg, hogy néhány kipróbált szakembert küldenek velük, azok majd segítenek a kezdeményező csoportnak a kolhoz megszervezésében.

Alighogy a gazdák és szakemberek eltávoztak, újra megtelt a tágas irodahelyiség. Most a gyári és üzemi igazgatók, mérnökök és pártszervezők jöttek, meg a rigai kerületi pártbizottságok titkárai, köztük Ojar Sniker, Kurmit és Peter Spare. Arról tanácskoztak, hogyan teljesíti az ipar a maga évi tervét a Nagy Októberi Forradalom XXIX. évfordulójára. Egyes iparágakban, ahol jókor kezdték a harcot a határidőelőtti tervteljesítésért, máris nagy léptekkel közeledtek a célhoz, de van egy-két fontos üzem, ahol nem szervezték meg kellőképpen a szocialista munkaversenyt, ezek lemaradtak, ami aztán a közös eredményen is meglátszott. A lemaradt vállalatok vezetőinek a KB Iroda tagjai nyíltan és keményen megmondták a véleményüket. És a legszigorúbb dorgálás jutott a tunyáknak, akik minden kis nehézség miatt sopánkodtak, százféle magyarázatát találják kudarcaiknak és a termelési terv teljesítését attól teszik függővé, hogy ezt vagy azt a követelésüket kielégítették-e.

— Adjatok elegendő munkaerőt, akkor idejére teljesítjük a tervet, de ha nem, hát lemaradunk — síránkoztak.

Aztán Ojar Sniker kért szót és elmondta, hogy és mi módon biztosítja az „Új Kommuna" a káderek állandóságát és hogy rövidesen áttér a hármas műszakra.

Ojar után a KB egyik titkára beszélt.

— Mi a titok nyitja, elvtársak? Mért van az, hogy egyik üzemben megmaradnak az emberek, a másikból meg szökik ki merre lát? Minden azon múlik, milyen a viszonyunk a munkásokhoz. Tanuljátok meg becsülni a munkást és gondoskodjatok róla. A vállalatvezető, aki ezt nem látja át, egyszerűen nem érti a kollektívája nyelvét és az sem az övét. Milyen igazgató az, akinek mindegy, hogyan laknak a munkásai — nyirkos, dohos pincében, patkányok között vagy napos, egészséges szobában?

— Milyen köszönetet várhat, ha az ő lomhasága miatt nincs üzemi óvoda a munkásasszonyok gyerekeinek? — kérdezte indulatosan Kalnberziny. — Azt hiszitek, csak a ti feleségetek szereti a gyerekét? Minden anyának kedves a magáé és azt akarja, hogy jó dolga legyen. Ez a helyes és természetes. És melyik anya köve-

telheti több joggal, hogy az állam és a társadalom támogassa, mint a dolgozó, aki az értékeket termeli? A vállalatvezető, aki nem gondoskodik a műhelyek szellőzéséről, fűtéséről, aki azt hiszi, hogy az egészségügyi berendezések mellőzése takarékosságnak számít, nem jutalmat érdemel, de el kell ítélni, mint szabotálót! Ha nem gépesíti a legegyszerűbb durva és nehéz munkákat, emberi erőt pazarol arra, amit gépi berendezéssel gyorsabban és olcsóbban elvégezhetne — nem mondhatunk mást róla, mint hogy csúfot űz az emberből. Ilyen állapotok csakis a kapitalista rendben képzelhetők, ahol a munkást igavonó baromnak nézik, de nem tűrhetjük itt, a mi szocialista államunkban. Szívleljük meg ezt alaposan és teljesítsük kötelességünket úgy, ahogy azt a párt és a kormány követeli, akkor minden különösebb rendszabály nélkül is megtaláljuk a kivezető utat, és akkor magától megszűnik a képtelen helyzet, amely egyes vállalatoknál előállott a munkáshiány következtében. Becsüljétek meg az embert, ha azt akarjátok, hogy higgyen nektek és kövessen. És figyeljetek jobban nagy pártunk szavára, tegyétek azt, amire tanít — csakis akkor maradhattok meg a jó úton.

Hogy a szemrehányás mennyire jogos és helyénvaló, azt a következő felszólalások mutatták. Több kerület párttitkára felháborító tényeket közölt annak bizonyítására, hogy egyes vállalatoknál bürokratikus ridegséggel bánnak az üzemi iskolából kikerült ifjúmunkásokkal. Elvtársi segítőkészség helyett közöny várja őket, sőt egyenesen irigykednek a fiatalokra. Ez nyilván a kapitalizmus csökevénye. Az emberek tudatában még ott kísért a konkurrencia undok réme, noha a valóságban, itt minálunk ez a zsiványerkölcs már régen nem létezik.

A pártnak ezt a hibát is előre kellett látni, jókor felismerni, jelentősége szerint megítélni és aszerint cselekedni. És valóban — éber gonddal figyelte az új életnek minden mozdulását, ápolta és óvta minden gyenge hajtását. Türelmesen és bölcsen hidat épített a jelen és jövő között, állandóan résen állt, harcra készen, hogy a régi, legyőzött világ betegségei meg ne fertőzhessék az újat, semmi se késleltesse annak csodaszép kivirágzását.

Nagy és bölcs párt...

Valahányszor Peter Spare a KB-ba ment, belsőleg úgyszólván kihúzta a derekát. És valahányszor a párt eme vezérkarának egy üléséről, tanácskozásáról távozott, úgy érezte, élesedett a szeme, új gondolatokkal gazdagodott, amelyek nagy darabon bevilágítják előtte az utat. Örökre adósa a pártnak, tartozását soha le nem tör-

leszteti, hiszen egész tudatos életét onnan meríti, a párt bölcseségének kimeríthetetlen forrásaiból.

A Központi Bizottság ülése után egész estig magába merült, az járt a fejében, hogy amit Ojar Sniker meg a többiek egyes vállalatvezetők szemére vetettek, az neki is szól. Hiszen ő, Peter Spare, az egész kerület politikai vezetője; tudnia kellett volna, hogy ilyen képtelenségek történnek a kerületében és jókor közbelépni, orvosolni a hibát. Pedig hát senki se foghatja rá, hogy közömbösen nézi a dolgokat. Sokat dolgozik és minden este elmondhatja, hogy ma is végbevitt valami fontosat. Megszokták Austrával, hogy esténként összegezzék a nap eredményeit. Mind a ketten megfeszített munkában élnek, annyi a tennivalójuk, hogy egy napjukat se töltik el hiába. Austra az egyetemre jár, de amellett ő a fakultás komszomol-szervezője is és hetenként jó néhány órát a komszomolújság szerkesztőségében dolgozik. Még a háztartás gondja is nagy részben az ő vállán van. Peter annyira elmerül a napi, folyó munkában, hogy csak nagynehezen tud időt szakítani a tanulásra. Igaz, hogy a nyáron mégis elvégezte az első egyetemi évfolyamot és a hátralévő négyet is ilyen tempóban szándékozik elvégezni. Nem, igazán senki se mondhatja róluk, hogy keveset dolgoznak, vagy kerülik a nehézségeket. Mért van hát mégis ez az elégedetlenség önmagával? Mért nem tud mindent elintézni, amit kellene?

Mások is így vannak, azt tapasztalta. Elégedetlenek magukkal és mindig mintha valami mulasztást akarnának pótolni. Juris is, Aija is... Aija például, mikor a szülés előtt néhány hétre félbe kellett szakítania a munkáját, napjában tízszer is betelefonált a komszomolbizottságra és elkérdezett apróra mindent. A kis Andrej születése után pedig még a kiszabott időt se töltötte otthon.

Lehetséges volna, hogy éppen a szakadatlan elfoglaltságuk miatt nem tudnak eléggé figyelni másokra? Igen, ezentúl jobban ellenőrzi magát.

— Mért vagy ilyen morcos? — Austra ezzel fogadta otthon, mikor belépett. — Nem szeretem, ha így ráncolod a homlokodat, a ránc megmarad. Gyere, inkább táncoljunk egy kicsit. Te persze, nem is tudod, milyen nevezetes évfordulónk van ma!

Többnyire így csinált, ha Peter fáradtan, vagy gondokba merülten jött haza. Addig noszogatta, nem hagyta békén, amíg meg nem jött a kedve.

— Micsoda évfordulóról beszélsz? — kérdezte Peter még elég mogorva képpel.

— Ma öt éve, hogy besoroztak a hadosztályba. Emlékszel, hogy ácsorogtunk ott, kettős sorokban a műúton, a hadosztálytörzs előtt? Neked persze, semmise volt, te bizonyosan tudtad, hogy nem küldenek el. De nekem bizony már-már a szívem is elállt. Bevesznek, vagy nem? Mit csinálok, ha alkalmatlannak találnak?

— Hát persze! Igazad van! — És Peter félig bánatos, félig révedező mosollyal fordult feléje.

Egymás szemébe néztek. Ugyanaz az érzés volt a szemükben, ugyanazok az emlékek lobogtak fel mind a kettejükben. Engedtek a közös sugallatnak és leültek egymás mellé, felidézték azokat a napokat. Hóval borított, álmodó orosz síkság, nehéz menetelések, éjjeli harcok. Meg a sok drága sírhant a kopasz halmok tetején. Sokszor egyetlen szó, egy helység vagy folyó neve a képek ezreit elevenítette meg. Ha régen volt is, nem halt meg, nem avult el. Most már elválaszthatatlan része a lényüknek, ott él a szívük mélyén és olykor megszólal, mint érzékeny húr, a jelen, a ma eseményeinek érintésére.

— Ugye, nem bántad meg, hogy mindezt átélted? — kérdezte halkan Peter, a felesége kezét simogatva.

— Megbánni?... Hát mi lennék most, ha akkor félreállok! Úgy érzem, téged se tudnálak így szeretni, ha nem lettél volna ott. Nem, sose fogom megbánni...

Előszedték a régi fényképeket és sokáig nézegették. Visszagondoltak a barátaikra és újra meg újra felidézték a háború felejthetetlen napjait.

Austránnak csak most jutott eszébe, hogy valamit elfelejtett megmondani:

— Jaj, te, hiszen levél jött, August írt... Tessék, olvasd el!

Hosszú volt a levél. August azt írta, hogy a katonai akadémián reggeltől estig tanul, a programm nagyon komoly, erősen kell dolgozniok, hogy teljesíthessék.

„... És csupa olyan, amit feltétlenül tudni kell, semmise fölösleges. Csak most értem meg, látod, milyen sokoldalú képzettségre van szüksége a parancsnoknak, hogy tényleg ura lehessen a harctéri helyzetnek. És örömmel, élvezettel tanulok. Unalom és ehhez hasonló fogalmak nem léteznek számomra. Még egy év és bátyád képzett katonai szakember lesz. Ne tekintsd ezt dicsekvésnek. Csak megadom az iskolámnak, ami illeti. Tavasszal, vagy a nyár elején szabadságot kapok és akkor együtt meglátogatjuk az öregeinket, élvezzük megint a vendégeskedést, mint valamikor

régen. Emlékszel, hogy fogadtak bennünket? Forró lángossal, friss íróval traktáltak.

A minap érdekes előadást hallottunk itt. Egy igen tehetséges tábornok beszélt a parancsnoki munka helyes és helytelen stílusáról. Én arra gondoltam közben, hogy amit itt elmond, éppen úgy érvényes akármelyik nagy intézmény vagy vállalat munkájára is. Az első és lényeges, hogy minden parancsnok, minden vezető felismerje számtalan elintézni valója között a legfontosabbat, a döntő jelentőségűt. Ha tennivalóit helyesen osztályozza, munkája termékeny lesz, biztosan számíthat a sikerre. De ha nem — hát elforgácsolja erőit, kicsiségekben kimerül. És a legfontosabb, a döntő jelentőségű mindig más és más, nem áll egyhelyben. Sokszor, ami tegnap még az volt, mára elvesztette jelentőségét és más feladat, más teendő került az első helyre. A vezetőnek előre kell látni és rögtön észrevenni a változást, jókor alkalmazkodni az új helyzethez, különben az élet elhalad mellette és hiába fecsérelte el energiáját. Rendkívül fontos az is, hogy a kötelességeket helyesen osszuk meg a vezetők és a legközelebbi munkatársaik között. A legremekebb vezető sem intézhet mindent egymaga."

Peter elgondolkodott. Egy nem intézhet mindent... Fel kell ismerni a legfontosabbat, a döntő jelentőségűt... És a legfontosabb mindig más és más... nem áll egyhelyben... Nem itt kell keresni vajjon az okát, hogy újabban annyi minden nem sikerül neki? Nem mintha ezt még sose hallotta, mindezideig nem tudta volna. Hiszen a párt vezetői nap mint nap erre tanítják a kommunistákat: dolgozzátok ki a helyes munkastílust, különítsétek el a fontosat a másodlagostól... Csak az ember néha elveszíti szeme elől, amit már meglátott. Nem gyakorol elég önkritikát. És tessék. Mindjárt megvan a hiba.

Bizony, most nem negyvennégy ősze van és nem is negyvenöt eleje. Akkor mindenáron fel kellett támasztani Szovjet-Lettország tönkrenyomorított, alélt gazdasági életét. El kellett érni, hogy újra dobogjon a köztársaság szíve, át kellett fogni nagyjából az egészet és rendet teremteni az összevisszaságban. De most negyvenhat őszén járunk, a háború utáni sztálini ötéves terv első évének végéhez közeledik. Ma már nem ragadunk meg mindent, amit a véletlen elénk dob, nem rajtunk kívüli elemi erők diktálják ránk a maguk törvényeit. Előre tudjuk, mi a teendőnk, megvannak a terveink,

tudatosan kiszabott feladataink. Ma már mi diktáljuk a törvényt az életnek. És ha kezünkben akarjuk tartani az irányítást, ha a magunk terve szerint akarjuk vezetni, építeni az életet, a jövőbe kell látnunk és előre tudni, mit kíván tőlünk ez az új élet mához egy évre, két évre, öt évre. Amiről a Központi Bizottságban beszéltek, a holnapi nap figyelmeztető üzenete volt: „Jövök! Legyetek készen, különben a történelem rohanó paripája kivet a nyeregből."

— Miről gondolkodol, Peter? — kérdezte Austra, mikor látta, hogy mosolyog magában.

— Arról, hogy teljhatalmú urai lehetünk az életnek... és azok leszünk. Csak elég messzire lássunk a jövőbe. De a pártnak olyan teleszkópja van, hogy látja a következő századokat is.

4

Október végén az „Új Kommuna" üzem határidő előtt teljesítette az 1946-os termelési tervet. Ojar Sniker beszámolt a kormánynak és a párt Központi Bizottságának és háromnapos szabadságot kért a minisztertől. Ruta, aki állandóan levelezett Marinával, mind sűrűbben emlegette, hogy el kellene látogatni Akmentinyékhez Liepajába és megnézni, hogy éldegélnek a régi jóbarátok.

— Most elmehetünk Liepajába — mondta Ojar, mikor a szabadságot megkapta. — De eszedbe ne jusson értesíteni őket. Csak toppanjunk be váratlanul.

Ruta nevetett.

— Nem felejtetted el a jó partizánszokásokat, látom.

Ojar egyúttal a „Vörös Kohóművek"-nél is el akart intézni valami kisebb megrendelést. Az „Új Kommuná"-nak vasöntvényekre volt szüksége és azt csak Liepajában gyártottak.

Az Októberi Ünnep előtt való napon, kora hajnalban indultak Rigából a zsákmányolt kis „Opel"-en. A rigai tengerpartot még sötétben hagyták el, mire kivilágosodott, már Tukumsnál jártak. Felvillantak meg eltűntek mellettük a purei meg a kandavai templomocskák és most egy álló órahosszat az Abava kies völgyében kanyarogtak. Itt következtek az ismerős helyek.

Ojar a folyón túl sötétlő fenyvesre mutatott.

— Ebben az erdőben éjtszakáztunk egyszer, negyvenegy júliusában. Az aizargok kiszaglászták a nyomunkat és virradat előtt

át kellett jutnunk a folyón. Különben most nem ülnék itt melletted. És tudod-e, kit láttam álmomban azon az éjjelen?

— Honnan tudnám? Erről még sose meséltél.

— Téged... És mikor felébredtem és a szakállas, toprongyos Akmentiny bóbiskolt mellettem, puskával a kezében... hát úgy megfájdult a szívem, de úgy... majdhogy el nem sírtam magam. Elképzeltem, hogy te is így bolyongasz valahol, ismeretlen erdőkben, egyedül, védtelenül. Nagyon szerettem volna, hogy ott légy velem. És egész nap igyekeztem megcsalni magamat... Odaképzeltelek, ahogy mellettem lépkedsz és rámpillantasz a szemed sarkából. Azt hiszem, még beszélgettem is veled, mert Kris egyre kérdezgetett, hogy: „Mit mondtál, Ojar?" Nem különös az ilyesmi?

— Szomorú... és szép... — felelte Ruta. És még egyszer elmondta: — Szomorú és gyönyörűszép. Talán, ha akkor melletted lehetek, nem lett volna ennyire szomorú, de ilyen szép sem. És én... én azokban a napokban azt hittem, hogy sose látlak többé... hogy elestél Liepajánál. De sokkal, sokkal jobb vége lett!... Mondd, gondoltál már arra, hogy mi minden van ebben a jelenben? Vagy akárcsak ebben az egy pillanatunkban is?... Mennyit dolgozott, mennyit küzdött a népünk azért, hogy mi most így együtt lehessünk.

Ojar lefékezte a kocsit és megölelte a feleségét. A magaslatról, ahol megálltak, belátták az egész széles völgyet. A gabonát régen betakarították. Valahol a távolban cséplőgép búgott. A lankás déli hegyoldalt méhkasok százai tarkázták. Óriás öreg fák álltak mindenfelé, aláhulló sárga díszükben. Az Abava vize ólomszürkén, mozdulatlanul állt a két part között, akár a novemberi ég.

Szerettek volna mindent átfogni, ami szemük elé tárult. És hogy ugyanaz a benyomás egyazon módon hat a lelkükre — már ez maga is az élet és boldogság teljességének csodálatos érzésével töltötte el őket.

És megint fák rohantak mellettük, meg bokrok, tanyák és hébekorba egy-egy gyalogutas. Aztán bekanyarodtak a sűrű, sötét erdőbe és sokáig nem találkoztak egy árva lélekkel sem. Mikor végre világosodni kezdett és felködlött a messzeségben, még alig kivehetően, a széles róna, Rutának hirtelen eszébe villant:

— Itt valahol történt a baleset Martával, igaz? Azt hiszem, egészen közel lehet a tanya, ahol hagytuk.

— Igen, nincs messze ide. Derék emberek. Tudod, mit? Visszajövet beszólunk hozzájuk. Nem hiszem, hogy elfelejtették a dolgot.

— Látod, milyen gazdagok vagyunk mi, Ojar! Mindenütt vannak jóbarátaink.

Elbeszélgettek a társaikról, meg a munkájukról. Úgy érezték, régesrégen volt, amikor Rigából eljöttek. Ruta mindenfélét mesélt az iskoláról, ahol nemrégen még komszomol-szervező volt. Hogy eleinte „kisasszony"-ozták a gyerekek és bizony, nehéz volt rendes viselkedésre szoktatni a kispolgári csemetéket. Egyszer bejött az iskolába egy nagysága — valami kereskedőné — hogy a leánykáját be akarják venni pionírnak és erről akar beszélni.

— Mi az a pionír? Ugyanaz, mint a cserkész? Miben különbözik a cserkésztől? Hogy piros a nyakkendője?

— Mindenben más, tökéletesen más — felelte neki Ruta. — A cserkészeket burzsoa-nacionalista szellemben nevelték, a pionírokból pedig a szocialista társadalomnak nevelünk polgárokat.

— És ha a kislányom pionír lesz, jobb osztályzatot kap majd? És szabad neki a templomban bérmálkozni? A cserkészeknek lehetett.

— Na és mi lett a vége? — kérdezte Ojar. — Bevettétek a kislányt?

— Akkor mindjárt nem. Csak a tanév végén lépett be, és akkor is úgy, hogy a szülei nem tudták. Egy ideig eltitkolta előttük. Lett is botrány, mikor az anyja rájött! Csak az az egy vigasztalta, hogy a kislány most már rendesen tanult és pótvizsga nélkül átléphetett a következő osztályba.

— Hát igen. Itt nálunk még sok a kispolgár. Jó időbe telik, amíg ezt a kódöt eloszlatjuk a fejekben. És magától nem megy. Csak, ha dolgozunk. Soknak segíteni kell, mert a maga erejéből nem tudja kinyitni a szemét.

Nyáron Ruta átkerült a komszomol kerületi bizottságába, amelynek Aija volt a vezetője. Rebesgették, hogy Aiját előléptetik pártmunkásnak és Rutát teszik a helyére. Ő is hallott erről és máris igyekezett felkészülni az új munkára, sokat olvasott, tanult. A felelősségtől nem félt, de sokszor kételkedett az erejében. Győzöm-e majd? Hiszen ide vasakaratú ember kell, aki nem inog meg, aki lelkesíti és magával ragadja a többit. Másokban megtalálta ezeket a tulajdonságokat — Aija, Ojar, Peter, Austra mind ilyenek. De hozzájuk képest ő kicsi és gyenge — úgy érezte. Pedig külső törékenysége mellett nem mindennapi akaraterő és kitartás lakozott benne és ha ő maga nem is tudta ezt, tudták azok, akikre tartozott.

Délfelé járt az idő, amikor a Birgel-tanyánál megálltak, hogy pihenőt tartsanak. A gazda maga nem volt otthon, a gabonát szállította be éppen a begyüjtő állomásra. Jan Birgel Liepajában tanult és ott is lakott a nagybátyjánál, Zvirgzdánál. Rita tavasszal elvégezte a tanfolyamot és most a szomszéd tejüzemben dolgozott, az igazgató mellett.

— Micsoda ragyogó szőkeség — gondolta Ruta és úgy nézte a lánykát, mint az idősebb asszony a fiatalabbat. — A szeme két kis arany napocska, készek bevilágítani és átmelegíteni az egész világot.

Rita asztalán, a könyvek és csecsebecsék között egy fényképet látott, lakkozott fakeretben: fiatal tengerész, matróz-zubbonyban, mellén a Honvédő Háború rendjele és a partizánérem.

A lányka észrevette, hogy Ruta Imant képét nézi és elpirult. Sietve magyarázkodott:

— Ősszel itt volt nálunk. Amikor a hajóútról megjött. Szörnyűség, hogy milyen hosszúra nőtt! Tíz napig segített a mezőn és szeretett volna még a cséplésnél is segíteni, de azt már nem várhatta meg, mennie kellett.

— És hogy lesztek most a gazdálkodással? — kérdezte Ruta, másra terelve a szót, mivel érezte, hogy a lány többet úgyse mond el Imantról. — Jan tanul, te meg a tejüzemben dolgozol — nem lesz sok apádnak, anyádnak? Győzik majd kettesben?

— Persze, hogy sok lesz. Mondják is elegen, hogy meg kellene szervezni a kolhozt, mentül előbb. A szomszédok közül is belépne egyik-másik. Ha a többi is hajlandó lenne, hát tavaszra már kolhozban dolgozhatnánk.

— Anyád hogy vélekedik a dologról?

— Anyám mellette van. Ő mindjárt helyeselte. Apám húzódozott eleinte, de mikor megismerte a szövetkezeti szabályzatot, rábeszélte a szomszédainkat is.

Ojar meghallotta, miről beszélgetnek és odajött.

— Ha megszervezitek, az üzemem vállalja a kolhozotok patronálását. Igérem. Nem tréfálok! Segítünk a gazdasági gépeket megjavítani, együttes erővel bevezetjük a villanyvilágítást minden házba és a gazdasági épületekbe. Általában megteszünk, amit csak lehet. Mindjárt más lesz itt az élet.

— Hogyne lenne más, mikor se birtokosok, se urak nincsenek a nyakunkon — csatlakozott hozzájuk Lavisa Birgel. — Én régen hajtogatom.

Ott fogta ebédre, nem eresztette el a vendégeket. Rita írt az öccsének, a gazdasszony meg becsomagolt egy egész kosárkára való jófalatot. Ojar megígérte, hogy személyesen ad át mindent a Jan gyereknek.

5

— Csak az úristen a megmondhatója, mi lesz ebből a szegény gyerekből! — sopánkodott Akmentiny mama és fejcsóválva nézte Marina és Kris első csemetéjét. — Nem mondom, okos is, egészséges is a lelkem, tízhónapos korára már szaladt. Dehát hogy bírja meg az ilyen csöpp fejecske, amit ezek beletömnek.

A kis Valerij júniusban volt egyéves. Az anyja Valenykának, vagy Valkának hívta, nagyanyónak Valit volt, az apja meg tréfásan Valerij Krisevicsnek titulálta. Többnyire a nagyanyjával volt és az csak lettül beszélt vele. Marina viszont oroszul nevezte meg neki a tárgyakat. De a gyereknek eszébe se jutott összezavarodni: anyjával oroszul csacsogott, nagyanyónak minden kérdésére lettül felelt és egyetlen egyszer se vétette el.

— Elment az eszetek, nincs másképen — zsörtölődött az öregasszony. — Hallottak már ilyet! Egyszerre két nyelvre tanítani az ilyen pöttönt? Persze, hogy egyiket se tudja majd rendesen. Bábeli zavar lesz a fejében. Az emberek kinevetik. Meg te is jól adod, Kris. Ha az ember szólni próbál, hát csak vigyorogsz, mintha kinevetnéd. Semmire se megy veled az ember.

— Mit akarsz, anyám? Valerijt nemsokára megtesszük tolmácsnak – tréfált Kris. — Akkor legalább nem kell majd kézzel-lábbal mutogatni, ha Marinával meg akarjátok érteni egymást.

— Még mit nem! Kézzel-lábbal! — tiltakozott Marina. — Eleinte, nem mondom. De most már simán megértjük egymást.

Így is volt. Másfél év alatt egyik is, másik is tanult valamicskét és most már elég folyékonyan beszélgettek. Egy szó lett, a másik orosz. És közben van olyan is, amit semmiféle szótár nem ismer — a töve lett, a végződése orosz, vagy megfordítva. Másnak érthetetlen, de ők megértik és ez a fontos, a közlés módja biztosítva van. Kívülállónak talán nevetséges volt, de a muszáj nagy úr, kicsire nem nézhettek, csak a gyakorlati eredménnyel törődtek: hogy megértessék magukat és megértsék a másikat. Ezt pedig elérték.

Mint a legtobb anya, akinek fia nem az ő elgondolása szerint választotta meg a párját, Akmentiny mama is fenntartással, nem a legbarátságosabban fogadta Marinát. Eleinte kitartóan figyelte, apróságokból igyekezett kiósmerni a menye jellemét. Ha Marina is olyan zárkózott és tartózkodó lett volna, mint az öregasszony, viszonyuk valószínűleg tűrhetetlenné válik és Kris úgy jár, mint két malomkő között a búzaszem. Ha nem is morzsolódik szét — mert ahhoz nagyon is életvidám természetű volt — de minden lépésénél taktikázni, egyensúlyozni kellett volna. Ettől a megpróbáltatástól Marina megkímélte. Belátta, hogy az első lépést neki kell megtenni és közvetlenségével, természetes őszinteségével elérte, hogy az öregasszony lassacskán felengedett. Most már megértette, hogy a menye nem könnyelműségből olyan vidám és gondtalan, hanem azért, mert fiatal és buzog benne az életerő.

Mint munkásember felesége és édesanyja, leginkább attól félt, hogy a menyecske hanyag lesz és lusta, kíméli a fehér kezecskéjét és Kris majd udvarolhat neki, mint valami úri dámának. De aggodalma mihamar eloszlott. Marina maga főzött, stoppolt, varrt, mosott és a pénzt se szórja ki az ablakon. Kris mindig rendesen járt, a lakás ragyogott, az egész család elégedett volt.

Így aztán — egy-egy lépéssel, egy-egy szóval mindig közelebb kerültek egymáshoz, összemelegedtek. Elsősorban a fián látta Akmentinyné, hogy az új asszony jó hatással van rá. Igaz, hogy azelőtt se volt valami nagy barátja a pálinkának, de most egy kortyot se eresztett le a torkán. Legföljebb, ha ünnepeken egy kancsó sört megivott és utána rázendített valami jó matróznótára, mert azt aztán tudott, rengeteget, mint minden liepajai. Ezt méltányolta Akmentiny mama és mikor megtudta, hogy Marina szülei elpusztultak a háború idején, mindjárt átlátta, mi a kötelessége: pótolnia kell az édesanyát, hogy ne érezze itt idegenül magát szegényke. Elvégre akárhogy forgassuk is — elég messzire került hazulról.

Ősszel Marinát kinevezték tanítónőnek az orosz hétosztályos iskolába, ami nagyon emelte az anyósa szemében. De igazán és tartósan boldoggá csak a kis Valerij születése tette az öregasszonyt, ez adott értelmet az életének. Nem is átallotta zsarnoki módon birtokába venni a fiúcskát, még a szülőkre se bízta.

— Honnan tudnátok, hogy kell az ilyen csöppséggel bánni? Egy percre se szabad magára hagyni.

És különféle rémhistóriákat mesélt összeégett gyerekarcocs-

kákról, kitört kezecskékről, lábacskákról, meg olyanokról, akik púposak lettek, egész életükre megnyomorodtak a szüleik gondatlansága miatt. De Valerij bizony mindenüvé felkapaszkodott már egyéves korában. És ha a nagymama meglátta, hogy fogódzkodás nélkül áll a széken, díványon és diadalmasan néz körül a végbevitt hőstett után — hát ijedtében még a lába is megrogyott alatta. Bizonyosan elkényeztette volna az unokáját, de Marina nem hiába volt pedagógus. Mennél nagyobb lett a gyerek, annál jobban érzett rajta az anyja jó hatása.

Így éldegélt hát a kis család, amelyhez november 6-án Ojar és Ruta betoppantak. Marina és Kris elmentek az ünnepi gyűlésre, éjfélig se jöttek volna haza, ha Jan Zvirgdza, akit Ojar még szerencsésen otthon kapott, el nem szalad értük és meg nem mondja, hogy vendégük érkezett. Marina előbb jött — mindjárt a gyűlés végeztével hazaszaladt. Ojart az anyósával hagyva, fogta Rutát meg a kisfiát és bevitte őket a másik szobába. Jó órahosszat beszélgetett a két barátnő, összevissza mindenről.

— Marina, te legalább öt évet fiatalodtál!

Marina nevetett.

— Akkor se voltam éppen öreg. Emlékszel, mikor az Uralban kijöttünk a kórházból és a vonatot vártuk, hogy visszamehessünk már a frontra... Tavasz volt, de te bizony el se mosolyodtál. Úgy fájt a szíved a barátod után. Azt hitted, elveszett. No és hogy vagytok egymással? Sokat civakodtok?

— Hát ti?

— Azt inkább a Valkától kérdezd. Mi az, kicsi fiam? Dörgölöd a szemecskédet?

— Csicsika...

— Jó, drágám, mindjárt lefektetünk.

Ezalatt Ojar meg az öregasszony a mai életről és a nemzetközi helyzetről beszélgettek.

— Mi baja annak az Amerikának, hogy nem marad nyugton? — kérdezte Akmentinyné. — Tán bizony nincs elég kenyerük a newyorki miniszter uraknak, azért nem hagynak békét más országoknak? Mint a rühös kutya, amelyik mindenhez odadörgölőzik.

— Felmarkolnák az egész világot — felelte Ojar. — Ijesztgetik az emberiséget az atombombájukkal, mert ők maguk félnek. Ha beáll megint a válság, munkanélküliség lesz náluk és felfordulás. Azért gyűlölnek és irigyelnek bennünket, mert nálunk nincse-

nek válságok. Persze, nem akarják elismerni, hogy az ő társadalmi rendjük rosszabb, mint a miénk. Ezért kiabálnak.

— Meg az angolok is... Olyan üres a hasuk, mint a kizsigerelt halé és mégis a háborút emlegetik! Szörnyű, hogy uszítják az embereket. Hát nem lehet megmondani nekik, hogy maradjanak veszteg? Elfelejtették már, hogy járt az a Hitler? Pedig mind úgy jár, akinek háborúra fáj a foga.

— Bizony. Ha abba nem hagyják.

— Azt beszélik, hogy a Truman idevalósi, a zemgalei baptisták közül való. No akkor nem is csoda, hogy ilyen félreszaladt eszű. Itt Liepajában volt az, de már jó régen, hogy összegyűltek egyszer a hídon, mind fehér lepedőben és várták, hogy felragadják őket a mennyországba. Semmi se lett belőle, persze, csak nevetség. Úgy látszik, az amerikai baptisták se jobbak a mieinknél.

Ojar jót nevetett. A nagy beszélgetésben észre se vette, hogy Akmentiny bejött Zvirgzdával. Karján a kosár mindjárt elárulta, hogy mért késett ilyen sokáig: a régi jóbarátok érkezését meg kellett ünnepelni annak rendje-módja szerint.

A kis Valerijt lefektették és asztalhoz ültek. Késő éjtszakáig beszélgettek akkor az Akmentinyék otthonában. Es míg felidézték partizán-emlékeiket, meg a közös jóbarátokat és elmesélték, ki mi mindent csinált azóta, hogy élt, dolgozott, a városban eloltották a lámpákat, elült az utcai zaj, csak a tenger morajlott, mintha a világegyetem lélekzene kinn az éjtszakában.

Meg voltak elégedve az életükkel és hittek a jovőben. Rendületlen nyugalommal hallgatták ők is, mint az egész ország, a nyugatról feléjük szálló zűrzavaros, gonosz lármát. Azzal a mély nyugalommal, ami csak erős és erejében, igazában bízó emberben van meg. Szitkozódj csak, fenyegetőzz megvénült régi világ, bennünket nem érsz el. A te sorsod eldőlt — pusztulnod kell a föld színéről és pusztulni fogsz, ahogy meg van írva. Mi pedig megyünk tovább és porodat lerázzuk a lábunkról.

Zvirgzda megmutatta a levelet, amit tegnap kapott Szaveljevtől. A Kuznyecki-medence nagyüzemében dolgozik most, mint mérnök és nemrégen odaköltöztette a családját. Azt írja, egyet se felejtett el a régi frontharcos társai közül, mindegyikről külön kérdezősködik és mindenkit üdvözöl.

— Gyertek, válaszoljunk neki kollektíven — javasolta Akmentiny. — Bűn a régi kötelékeket eltépni, hát még az ilyen kötelé-

ket! Hadd lássa, hogy a Kuznyecki-medence nincs is olyan messze Liepajától.

— Mindenesetre közelebb van, mint ide Svédország — mondta Ojar.

Akmentiny javaslatát örömmel elfogadták, Marina írta meg a levelet, mint aki legerősebb az orosz helyesírásban, de a végére külön is írt mindenki néhány sort. Egész tekintélyes levél lett.

Három óra is elmúlt, amikor Zvirgzda hazament. Ruta Marinával aludt, a két férfinak meg a földön ágyaztak meg a nappaliban. Ez kapóra jött nekik, legalább még egy órácskát beszélgethettek. Kris a kikötői munkájáról mesélt. Most már nem a kotróhajón dolgozik, áttették a kikötő-igazgatóság káderosztályára.

— Mondd csak, öregem, hogy sikerült újra megnövesztení a bajuszodat? — érdeklődött Ojar.

— Marina végülis amnesztiát adott. Legkegyelmesebben megengedte, hogy újranövesszem. Azt mondta, illik nekem. Ugye, nem is asszony, de színarany?

Ojar különben is régen látta, hogy ebben a házban béke és egyetértés uralkodik.

Tíz óráig aludtak. Az asszonyokat már hétkor felverte a gyerek. Reggeli után kimentek négyesben és a zászlódíszes, ünnepien forgalmas utcákon járkáltak. Aztán kifordultak a strandra és észre se vették, milyen messze járnak. Akmentiny egy komor homokvonulatra mutatott, amely magányosan sötétlett a parton, mint valami furcsa erődítmény.

— Tudjátok-e, hol vagyunk? Negyvenegy őszén a fasiszták itt lőtték halomra a mieinket. Tavaly ősszel egyszer lesodorta a szél a homokot és előkerültek a csontok. Azt mondják, Buka is itt pusztult el, a legjobbjaink egyike. Pontosan senki se tudja, de akár így van, akár nem — nekünk szent ez a hely.

Levették a sapkájukat és fedetlen fővel, szótlanul álltak. Arra gondoltak, hogy milyen óriási áldozatokkal, milyen drága áron vívta ki szabadságát a nép.

— Eszelős, aki azt hiszi, hogy valaha is elveheti tőlünk.

MASODIK FEJEZET

1

Ernest Csunda lerakta az állomáson a gömbfát, aztán felült a szekerére és lovára bízta, hogy hazavigye. Tudja az utat maga is, nem kell hajtani. Téli alkonyat volt. Gondolta, nincs mért sietni, úgyis korán ér haza. Még jóformán be se lépett, már vizet hordatnak vele a nagy moslékos kondérba, vagy mehet fát vágni, istállót takarítani. Az öreg Liepiny bizonyosan talál neki munkát, nem nézheti, hogy csak egy percig is tétlenül üljön a veje. És a vénasszony se kulonb. Csak éppenhogy mézes-mázos szóval mondja:

— Ernestkém, édes fiacskám, nem szaladnál le a pincébe? Légy olyan kedves, kösd fel a kötelet a kertben, teregetni szeretnék... Megkented a rúgós kocsit, kedvesem? A boltba kéne menni ebéd után... Ernestkém, fiacskám. — Kizsákmányolók a javából, igazi kulák-fajta. És akit így kizsákmányolnak, mégcsak nem is idegen, de a tulajdon vejük, akinek előbb-utóbb vállalni kell majd az egész gazdaság gondját. Hajszolnak, kifacsarnak, mint a szivacsot, aztán még majd el is tarthatom őket öregségükre. Az ilyenek sokáig elélnek...

Elébe került néhány szekér. Haragosan nézett utánuk. Mit nyargalnak, mint a bolondok? Persze, félnek, hogy bezárják a boltot. Pálinkáért mennek. Mi másért? No, neki ugyan nem kell, akár sose lássa... Szórakozottan csapkodta a havat, a ló meg, nézd az ostoba fejét, azt hitte, neki szól és ügetésbe fogott. Vissza kellett tartani.

— Hova az ördögbe szaladsz, te buta? Így is hazaérünk, te a zabocskádhoz, én meg a feleségemhez. De a fürdő csak engem vár, az neked nem dukál.

Tavaly nyáron kezdődött ez a kutya élet, amikor Csunda nagyszabású terve dugába dőlt. Zakist, a régi tanácselnököt, nem sokkal azután, hogy párttag lett, kinevezték párttitkárnak és Csunda biztosan számított rá, hogy ő léphet a helyébe. De Peter Spare, Zakis veje többször megfordul itt, alighanem ő hívta fel a figyelmet Csunda múltjára, mert az egyik újgazdát, Circenist tették meg elnöknek, őt még csak nem is említette senki.

Az apósa, meg a felesége nagyon remélték, hogy ő lesz a község gazdája, annyi bizonyos. Két hétig körülötte turbékolt a két öreg, édes Ernestkéjüknek nevezgették és kímélték a nehéz munkától. De aztán egy csapásra megváltozott a helyzet. Az anyósa napokig feléje se nézett, az após meg kiabált vele, mint valami urasági intéző a cselédekkel. Ella pedig egyenesen megmondta, a szemébe vágta:

— No, belőled úgy látszik, nem lesz semmi.

Közönséges aktivistának nem akart beállni, ahhoz semmi kedve se volt. Azt csak csinálják az újoncok — így gondolkozott. — Akinek fogalma sincs még a politikai tevékenységről, annak hasznos, elemi iskolának is jó, meg gyakorlatnak, edzésnek. De az ilyen gazdag tapasztalatú pártmunkás csak maga alatt vágja a fát, lerontja a tekintélyét, ha ilyen szerepet vállal.

De ősszel aztán, amikor kiírták a választásokat a Lett Szovjet Szocialista Köztársaság Legfelsőbb Tanácsába és megalakították a körzeti bizottságokat, Csunda nagyon megbánta, hogy így okoskodott. Ha pár hónapig dolgozik, mint aktivista, bebizonyítja, hogy ért a szervezéshez, valószínűleg beválasztják az egyik bizottságba, sőt talán elnöknek is megteszik. Az se lett volna csodálatos, ha valamelyik választógyűlésen egy értelmes ember bedobja a nevét és azt mondja: Nekünk már van is megfelelő képviselőjelöltünk... És tessék. Most elszalasztotta a szerencsés alkalmat! Szidta, szapulta az ostobaságát és szégyenében nem ment el egyetlen választógyűlésre sem.

Mikor a fabeszolgáltatási tervet közzétették, mindjárt tudta, hogy őrá hárul majd az egész normateljesítés. Liepiny nem az az ember, aki az erdőben fagyoskodik ilyenkor, sokkal jobban féltı öreg csontjait. A régi világban az ilyen munkát a cselédre bízták, a német időkben itt voltak a hadifoglyok, most meg itt a vő. „Szép feleséget kaptál, ugye, meg etetünk, ruházunk és ha itókára kívánkozol, az is kerül."

Gyi, te lovam, szaporán,
Várnak otthon a portán

Rázendített volna, ha nem fojtogatja a keserűség, mint a maró füst. De így inkább hallgatott. Csak a hó csikorgott a szántalpak alatt és a varjak károgtak. Akkor búját fel a vörös telihold a berek mögött és a szemébe bámult

Apósa az udvaron fogadta, első kérdése az volt:

— Hányszor fordultál reggel óta?

— Háromszor, mint mindig — felelte kelletlenül a vő és kifogta a lovat. — Öt teljes köbméter. Ha minden nap ennyi lesz, egy hét alatt leszállítjuk a normát.

— Csak a lovamat el ne nyűdd — morogta a gazda. — Mit sietsz annyira? Inkább húznád ki még egy hétig. Február végéig még jó az út.

Körüljárta a lovat és megtapogatta a hátát, hogy nem törte-e fel a hám. Még annyit se segített, hogy a szerszámot bevitte volna a kamrába.

— A fürdőt befűtötték? — kérdezte Csunda.

— Már régen. Mind fürödtünk, neked is hagytunk vizet.

Csunda elvezette a lovat a helyére, gyorsan letörölte megizzadt oldalát, aztán bement a házba. Ella meg az anyja a konyhában teszegettek. Pirosak és bágyadtak voltak a forró fürdőtől, vizes hajukra kendőt tekertek.

— Velünk vacsorálsz, vagy előbb fürödni akarsz? — kérdezte unottan Ella és rá se mosolygott.

— Előbb tisztálkodunk, különben vakaródzhatunk — próbált tréfálkozni Csunda. — Nehogy megfészkelődjenek nálam.

— Akkor bemegyek, hozom a fehérneműdet.

És Ella lustán, bágyadtan kiment a konyhából. Csunda vizet mert magának és mohón kortyogott.

— Ernest fiam, eriggy csak a kútra, hozz be vagy két vedrecskével. Éjjelen át meglangyosodik valamennyire és akkor hamarább felforr.

Fogta az üres vedreket és kiment az udvarra. A fényes telihold már jó arasszal a facsúcsok felett állt és vörösről sárgára változott. A kút körül vastag, hepehupás jégkéreg takarta a földet, a jeges káva alig emelkedett valamicskével fölébe.

„Egész héten nem törték itt a jeget, énrám vártak vele. Amíg bele nem fordul valaki a hideg vízbe." Mikor a vedret megtöltötte, elcsúszott és attól még mérgesebb lett. — „Csupa parancsnok... Rendelkezni, azt tudnak... Hej, ha még benn lennék a pártban, majd megmutatnám..."

De hogy mit csinálna akkor, azt nem gondolta végig. A konyhában a padkára állította a vedreket és egy keveset kiloccsantott a földre. Liepinyné mérgesen pillantott rá és szólni akart, de tűrtőztette magát. A veje sötét arca nem sok jót ígért.

Csunda fogta az alsóruhát meg a beretvát és ment fürödni. Sokáig gőzölt az izzasztópadon fekve, addig fokozta a forróságot, amíg a kövek már nem sisteregtek. Aztán szép kényelmesen leszedte egyhetes szakállát, tenyerével végigsimította az állát és még egyszer végigszaladt rajta a késsel, amíg olyan sima nem lett, mint a fenőkő. Beretválkozás után visszafeküdt a padra, sokáig élvezte a tökéletes pihenést.

Lépések közeledtek odakinn. Valaki benyitott a vetkezőbe.

— Még mosdasz, Ernest? — hallotta Ella hangját.

— Hát mit csinálnék? Tán bizony nincs jogom gőzölni egy kicsit a sok fagyoskodás után?

— Ugyan már — méltatlankodott Ella az ajtón túl. — De már azt hittük, valami bajod van.

És elment. Csundának hízelgett, hogy nyugtalankodik miatta. „Lám! Most megijedtél, hogy valami bajom van... Hát mégse mindegy... Mégis csak hasznod van belőlem..."

Elnevette magát és kinyújtózott teljes hosszában. Élvezettel szítta be a rothadó nyírlomb szagával telített, forró levegőt.

Miután elköltötte magányos vacsoráját, bement a hálóba újságot olvasni. Ella a tükör előtt ült és a haját csavarta be. Rasma nem lelte helyét és egyiktől a másikhoz szaladt, amíg Csunda a térdére nem ültette.

— No mesélj valamit kicsikém? Mi mindent csináltál ma?

— Mutasd meg a rókát meg a farkaskomát, Ernest bácsi!

— Minek? No, különben nem bánom, nézzük meg együtt, hogy ment halászni a farkaskoma. — Előkereste a képeskönyvet és fellapozta a mesét.

— És a farka odafagyott a lékbe! — kiáltotta örömmel a kislány és ránézett, hogy észrevette-e, milyen okos ő, milyen jól emlékszik arra, amit olvastak.

Csunda megsimogatta a fejét és komoly képet vágott.

— Bizony. Úgy odafagyott, hogy ki se tudta húzni. De úgy kellett neki, úgy kellett a farkaskomának. És jól elpáholták őkelmét, a szőre csakúgy repkedett szanaszét.

— Mint a pihetoll, mikor anyus a párnát kirázza.

— Mint a pihetoll. Igen. Csak a párnának nem fáj, ha ütik, a farkasnak meg minden csontja fájt.

— Neked is fáj, ha megvernek, Ernest bácsi?

— Fáj hát. De én nem engedem meg senkinek, hogy verjen.

— Anyusnak se?

A feleségére sandított, de azt túlságosan elfoglalta a fontos művelet, nem figyelt az ő fecsegésükre.

— Annak se — felelte csöndesen. — Senkinek se engedem.

— Nagymamának se — feszegette tovább a kérdést Rasma. — Nagypapának se, Zakis bácsinak se?

— Mondom — senkinek se engedem.

A kislány most megtapogatta az arcát, megrángatta a fülét, aztán befogta az orrát és csurgott a könnye is a nevetéstől, hogy milyen fura így a hangja.

— Mért ilyen nagy az orrod, Ernest bácsi?

— Mert én magam is nagy vagyok. Aki nagy, annak az orra is nagy.

— És ha én megnövök, nekem is ilyen nagy orrom lesz?

— A tied nem lesz ilyen nagy.

— Hát mekkora?

— Mint anyuskáé.

— És olyan nagy leszek, mint anyus?

Ella végre befejezte éjjeli toalettjét és kivezette a kislányt az öregek szobájába. Azóta, hogy Bruno Kopitz oda kezdett járni, Rasma a nagyszüleivel aludt. Játszani szeretett volna Ernest bácsival, nem akart kimenni, makrancoskodott.

Másnap az öreg Liepiny mogorván, haragosan ült a reggeli asztalnál. Liepinyné megérezte, hogy közeledik a pillanat, amikor életepárja az egész heti mérgét egyszerre kiönti. Úgy tett, mintha mitsem látna, csak loppal pillantgatott hol az urára, hol a vejére. Szótlanul reggeliztek, csak Rasma csicsergett, mint valami kis madárfióka, az anyja ölében. De senkise törődött vele.

Liepiny böffentett egyet, felállt az asztaltól és megtömte a pipáját. Sokáig törte a fejét, milyen csípős szóval kezdhetné, de semmi különös nem jutott eszébe.

— Így nem lehet gazdálkodni — kezdte végre. Mérgesen szippantott egy-kettőt, úgyhogy szortyogott a pipája és félszemével valahová félre nézett. — Hányszor mondtam, hogy ne rakd meg annyira. Most megrepedt a szántalp. Meg a lónak is feltörik a háta. Nem tudom, ki húzza majd az ekét tavasszal. Tán bizony a te nyakadba tegyük az igát, mi?

— Micsoda szántalp? — Csunda felkapta a fejét. — Tegnap nem láttam semmit.

— No... amit te meglátsz. — Az öreg most már kiabált. — Úgy bánsz a holmival, mintha minden nap az utolsó volna. Szép kis felfordulást csinálnál itt, ha az ember utánad nem nézne minden percben. Nem tudom, mi lesz, ha magadnak kell majd gazdálkodni. Egy év alatt tonkreteszel mindent. Sokszor igazán meginog az ember és azt kérdi: hát lehet az ilyenre hagyni egy jó portát?

— Igazán, Ernest... — Ella szemrehányóan nézett a férjére. — Beletanulhattál volna már. Apám eleget magyarázza.

— Nem áll rá a feje — szította még a tüzet az öregasszony. — Majd éppen ilyen csipcsup dolgokkal törődik. Ott van az a kamratető is mióta... És hányszor mondtam már, hogy meg kell javítani. Deszka is van kéznél. De akár a falrahányt borsó. A tető meg beázik. Hovatovább nem lesz hol tartani a gabonánkat.

— Hordjátok ti a fát az erdőről, akkor megcsinálom a tetőt — dohogott Csunda. — Ketté nem szakíthatom magamat.

— Egyórai munka az egész — morgott a gazda. — Csak fiatalabb lennék, rég megcsináltam volna magam. De így... leeshet az ember, összetöri magát... Ámbátor, meglehet, hogy van, aki éppen erre vár.

— Halljátok-e! Vigyen el benneteket az ordog! — Csunda most már kikelt magából. Szabad nekem is pihenni hetenként egyszer, vagy nem? Es mi vagyok én itt tulajdonképpen? Vő, vagy cseléd? Mit estek így nekem? Fáj, hogy egy napig nem robotolok? Még a lovat is pihentetik olykor. Csak nekem nem lehet...

Liepiny még mindig nem hagyta abba.

— Akkor kár volt falura jönnod. Inkább valami gyárba mentél volna dolgozni. Ott, mihelyst lefújnak, pihenhetsz. De nálunk nem úgy van.

Csunda felállt és legyintett.

— Eh, minek koptassam itt a nyelvemet. Nektek csak egy a fontos, hogy mentul tobbet kifacsarjatok belőlem. De tévedtek, ha azt hiszitek, hogy nincs hová mennem. Szabad ember vagyok. Ha nem tetszik a helyem, keresek magamnak másikat.

Úgy is tett. Vállára vetette a bekecsét, fejébe vágta a sapkát és már ott se volt. A szobában nyomasztó csend lett. Egyik se mert a másiknak szemébe nézni.

Végre is Ella szólalt meg:

— Nem kellett volna úgy rátámadni. Ha megharagszik, még valami bolondot csinál.

— Nem csinál az. — Liepiny csúfondárosan nevetett. — Csak addig szalad, amíg a gyomra korogni nem kezd. Ebédre itt lesz, fogadok. Ismerem a fajtáját.

— Kár annyiszor ugyanazt előhozni. Arra is gondolhatnátok, hogy én iszom meg a levit — kérlelte a szüleit Ella.

— Hát hiszen nem mondtam semmi rosszat.

— Nem ám. Csak újra meg újra... mindig ugyanazt.

— Ha nem tetszik neki a fejmosás, hát csinálja, amit mondanak neki. Nem akarom én a kárát. Csak gazdát akarok nevelni belőle. Ideje, hogy megértse végre. Nem tréfadolog az — jó gazdának lenni.

2

Csunda kifordult a kapun és ment, amerre a lába vitte. A világért hátra nem nézett. A fasoron át kiért az országútra, ott is megtett jó darabot a tanácsház irányában, majd az első keresztúton — miért, miért nem — jobbra fordult. Sehogyse tudott lecsillapodni és magában egyre vitatkozott a háziakkal.

— Azt a majompofát! — dohogott. — Méghogy nem meri rámhagyni a házat! Es ha nem is vállalom? Akkor besózzátok, mi? Vagy magatokkal viszitek a sírba? Majd bolond leszek vasárnap tetőt foltozni. Hogyisne. Ha egyszer enged az ember, máskor is kitalálnak valamit. Dolgozom, hogy nyelvem kilóg és ez a köszönet. Ellácska is jól adja. Mihelyt az apja rákezdi, ő is kontrázik szoprán hangocskáján. Ó is piszkálódik... Este aztán megint mézes-mázos. „Nem akartam én rosszat, Ernestkém. Légy türelemmel még egy kicsit, úgyis másképp lesz nemsokára..."

De mikor? Majd tíz év mulva. Előbb ugyan nem. És még akkor is nyakamon marad vagy az egyik, vagy a másik. Lesz kire dolgozni. Nem, ezt tovább nem tűröm. Vagy emberségesen bántok velem, vagy elválunk. Ella pedig csináljon, amit akar. Velem jön vagy ittmarad. Ha az öregek nincsenek mellette, bizonyosan más nótát fúj majd. Azok pedig át nem lépik a házam küszöbét. Nem és nem!

A végét olyan hangosan kiabálta, hogy maga is megijedt, különösen, mikor meglátta, hogy Zakis községi párttitkár jön szembe, már alig öt lépésre van tőle.

— Mit „nem", szomszéd? — kérdezte Zakis, bajusza alatt jóízűt mosolyogva.

— Csak úgy füstölgök magamban... Nincs tán elég gondja a dolgozó embernek? — Majd, hogy másra terelje a beszédet, megkérdezte: — Hová siet ilyenkor, vasárnap?

— Körülnézek egy kicsit. Hadd látom, hogy élnek az emberek a községünkben? Felébredt-e mindenki a téli álmából, vagy még ébresztgetni kell egyiket-másikat.

— Na és mit tapasztal? — kérdezte Csunda most már derűsen.

Megálltak az út közepén, se erről, se arról nem jött szekér, állhattak, ameddig jólesett.

— Nem panaszkodhatom — mondta egy kis meggondolás után Zakis. — Ébredeznek. Ha így haladunk tovább is, tavaszra nagy újság lesz a faluban.

— Milyen újság? — tapogatózott Csunda.

— Talán megszületik a kolhozunk.

— Ilyen nagy fába vágta a fejszéjét?

— Bizony. Érlelődik a dolog. Tizenkét gazda máris hajlandó belépni. Ha még tizenkettő csatlakozik, megalakíthatjuk. Az élet nem topog egyhelyben.

— Maga is belép, Zakis szomszéd?

— Természetesen. Én iratkozom fel elsőnek.

— És Circenis... az elnök?

— Az a község túlsó végén lakik. Szervezze meg ő ott a csoportját. Hát maga mit szól hozzá? Meddig akarnak még így vesződni ott a Liepiny-földön? Nincs semmi értelme.

— Persze, hogy nincs — hagyta rá készséggel Csunda. — Láttam én már kolhozt, sokfelé megfordultam az evakuálás idején. Az Uralon túl is, meg innen is. Egyhelyütt meg is akartak választani kolhozelnöknek, de akkor fontos állásom volt egy nagy hadiüzemben.

— Ha Liepiny nem csatlakozik, olyan lesz a földje, mint valami sziget a tó közepén. Mert a szomszédai mind szívesen belépnek. Kinevetik majd. Köröskörül zúgnak a traktorok, maguk meg ott közbül a faeke mögött cammognak. Mire jó az?

— Semmire. Világos. A szovjet ember ezt jól megérti. És én az vagyok testestül, lelkestül. Nekem nem is volna semmi ellenvetésem. Csak az a kérdés, mit szólnak az öregek. Néha megbicsakolják magukat.

— Még mindig a kulákok után igazodnak, ugye?

— Mi tűrés-tagadás. Olyanformán van.

— Beszéljen a fejükkel. Még van idő fontolgatni. Aztán, ha rászánták magukat, csak szóljon nekem. Szégyen volna, ha mi ketten nem tudnánk meggyőzni azt az öreg embert.

Azt is megkérdezte, hogy halad Csunda az erdei munkával és mikor megtudta, hogy jövő vasárnapra már teljesíti a normát, megdicsérte és elköszönt.

„Nem is olyan semmiember ez — dörmögte magában Csunda. — Ügyes! Már a kolhoznál tart. Meg is szervezi és boldogulni fognak. Persze, mért éppen a mi községünkben ne lenne kolhoz?"

Amit most hallott, megint felizgatta, de egészen másféle érzések kavarogtak benne, mint amikor hazulról elszaladt. „Hej, csak tudnám rábeszélni az öregeket. Akkor nem kéne tíz-tizenöt évig várni, máris megszabadulnék a rigolyáiktól. Szabad ember lennék, a kollektíva teljesjogú tagja. És micsoda lehetőségek, micsoda távlatok nyílnak a tehetséges szervező előtt!"

Az erdőszélről visszafordult és hazafelé tartott, de kényelmesen, hogy ráérjen összeszedni, mérlegelni az érveket, amelyekkel majd meggyőzi az öregeket. Átérezte a küszöbön álló beszélgetés egész fontosságát és próbálgatta. Kérdezett és felelt, vitatkozott önmagával, végül is falhoz szorította, megadásra kényszerítette képzelt ellenfelét: „Igazad van, Ernest, írd meg a nyilatkozatot az egész család nevében."

De mikor hazaért és meglátta ugyanazokat az arcokat, amelyek reggel olyan mérgesen néztek rá, alábbszállt a kedve és, gyakorlott diplomaták példájára, elhalasztotta a fontos tárgyalást Majd inkább később, ha már derűsebb a hangulat.

Arra ugyan várhatott volna napestig, vagy még tovább, de szerencsés gondolata támadt. Megkereste a már előkészített deszkákat, szegeket, fogta a kalapácsot és felmászott a kamra tetejére. Csaknem egy óra hosszat dolgozott úgy, hogy még szuszogni se ért rá. Szerencsésen be is foltozta a veszedelmes lyukat. Ilyen nagy dologért kínlódni is érdemes — gondolta nemeslelkűsége büszke tudatában. Aztán meg — vigyázni kell a kolhozvagyonra...

Már majdnem elkészült a tetőjavítás, mikor kijött az udvarra a gazda, megnézni, hogy halad a munka és ő maga tartotta vejének a létrát.

— Csak vigyázz, vigyázz, Ernest — figyelmeztette. — Az egyik foka korhadt. Látod, fiam, kár volt olyan nagy lármát csapni. Alig fordultam egyet-kettőt és már meg is van.

Engesztelően mosolygott, Csunda is visszamosolygott rá, bár a nagy áldozat után nemigen volt nevetős kedvében.

— Jól megcsináltam ám — mondta szerényen. — Most már nem kell félni az esőtől.

Anyósa is barátságosan nézett és nem küldte vízért. De ő elértette kívánságát, fogta a vedret és felszólítás nélkül ment a kútra. Akkor végre Ella is elmosolyodott, huncutul rákacsintott.

Ebéd közben aztán támadásra lendült Csunda.

— Nagy dolgok készülnek a világon. Napról napra okosodnak az emberek. Új módra rendezik be az életüket.

— Hát ezt meg hogyan értsük? — kérdezte türelmetlenül Liepiny-mama.

— Kolhozt szerveznek itt a községben. Az orrunk előtt, hogy úgy mondjam. Zakisszal beszélgettem ma. Sokan hajlamosak, de csak a megbízható gazdákat fogadják be. Nekünk is csatlakozni kell. Meg is mondtam, hogy én a magam részéről benne vagyok Tavasszal új életet kezdhetünk.

Liepiny mama elsápadt, az öreg meg olyan vörös lett, mint a kakas taraja. Ella szótlanul, haragosan nézett a férjére. Mindenki letette a kést-villát. Az öreg nagyot fújt, aztán lassú szóval elkezdte:

— Kolhoz... azt mondod? És hogy te már beleegyeztél? Szőröstül-bőröstül eladtál bennünket? Meg se kérded, tetszik-e, nem-e?... Ez rablás... A bolondok házába való vagy. Érted?

— Nono. Csak lassabban — morogta Csunda. — Kár annyira felindulni.

— Megháborodott, nincs másképp — fakadt ki az öregasszony, mikor már megjött a szava. — Istenkém, istenkém, mit csinálunk? Jönnek és elűznek a portánkról. Bedugnak valami viskóba, a házunkat meg odaadják egy ágrulszakadtnak.

— És hogy merted?... Mi jogon? — ordította képéből kikelve az öreg. — Te haramia! Törvény elé kell állítani, csalásért, idegen vagyon elprédálásáért... Gonosztevő... Azért fogadtalak a családomba, hogy vén napjaimra koldusbotra juttass? Nem... kolhozba nem megyek, soha, míg élek. Tüstént írass ki, ebben a minutumban. Szaladj át Zakishoz és mondd meg neki, hogy az én nevemet oda ne írja a listájára!

— Szaladj, szaladj, amíg nem késő — nyöszörögte Liepiny mama. — Talán még nem tették oda a nevünket.

Ella se állhatta tovább szó nélkül

— Ernest... hát igaz? — kérdezte remegő hangon. — Úgy van, ahogy mondtad?!

— Igaz hát. — Csunda rándított egyet a vállán. — Meglesz a kolhoz. A ti földetek a kellős közepén lesz. Nem csinálhattok mást, akárhogy forgatjátok. Becsületemre, nem is értem, mit ugráltok annyira. Más örülne a helyetekben. Nem mindenkit ér ilyen szerencse.

— Az a kérdés, ki mit tart szerencséjének. Igazán, Ernest, sose hittem volna, hogy ilyen meggondolatlan vagy. Legalább beszélted volna meg előbb itthon.

— Hiszen éppen azt akartam. De úgy jajveszékeltek, mintha temetnének valakit.

— Megtiltom, hogy így beszélj a házamban — förmedt rá Liepiny papa.

— Dehogy tiltod meg, öreg. Nem foghatod be a száját senkinek — felelte hideg nyugalommal Csunda. — Mi vagy te? Szultán? Inkább hallgasd meg szépen, amit mondok és aztán beszélj, ha rád kerül a sor. Hisz ez valóságos bolondok háza. Ezennel kijelentem itt, valamennyietek előtt: a kolhoz jó dolog. Magatok se tudjátok, miért kapálóztok ellene. Egyre csak azt szajkózátok, hogy „nem kell, nem kell, nem kell" — csúfolta őket. — Mint a kisgyerek.

— Hallani se akarok róla — ismételte konokul Liepiny, csendesebben, de még mindig haragosan. — És ha nem parancsolhatok a saját házamban, hát megkérlek, a Krisztus nevében, hogy ne is emlegesd előttem azt a kolhozt.

— Szóval, nem? — kérdezte Csunda fenyegető hangon.

— Semmi áron — vágta rá az anyós.

— Hát jó. Így legalább tudom, mit kell tennem.

Ella kétségbeesetten intett neki a szemével, szerette volna lecsillapítani, érezte, hogy mindjárt olyasmi történik, amit jóvátenni nem lehet. De Csunda ügyet se vetett a hunyorgatására.

— Ha elutasítják, nem hajlandók belépni a kolhozba, én se vagyok hajlandó itt maradni magukkal. Egy napig se leszek tovább a cselédjük. Magamnak meg a feleségemnek megkeresem a kenyérre valót, akárhol is. Utoljára kérdem: belépnek, vagy nem?

— Nem és nem — mondta Liepiny.

Csunda felállt.

— Jó. Értem. Holnap már maga hajthat az erdőre, Liepiny

polgártárs. Csak vigyázzon, hogy a lovacskának fel ne törjön a háta, mert kényes egy kicsit.

— Pusztulj a házamból, Istentelen! Látni se akarlak többet.

— De sok mindent nem akar. — Csunda fejével intett a feleségének. — Szedelőzködj, asszony.

— Dehát hová készülsz? — kérdezte ijedten Ella. — Mit akarsz csinálni?

— Még ma elmegyünk innen.

— Ugyan, Ernest... hova mennénk?

— Oda, ahol nem aláznak meg.

— No de Ernest... mit ki nem találsz.

— Szóval, nem jossz velem?

— Ha tudnám, hogy hová és mi vár ránk... Dehát így... Neked is jobb lenne, ha előbb lecsillapodnál és hideg fővel meggondolnád... Apám nem haragszik sokáig.

— De én nem akarok hideg fővel gondolkodni. Ti tegyétek jégre az agyatokat, a pincébe, ha tetszik. A patkányok nem fogják bántani, olyan penész-szagú...

Otthagyta őket és bement a hálószobába, erélyesen nekilátott a csomagolásnak. Berakta holmiját a hátizsákba és közbe-közbe keserű szemrehányással nézett Ellára, aki szótlanul ült az ágyán.

— Így ni. Már mehetek is. Sok szerencsét, drága kis feleségem.

— Ernest... — rebegte panaszosan az asszony. — És velem mi lesz? Mért hagysz el?

— Hívtalak. Még most is hívlak. De ha neked egy csupor tej többet ér, mint a férjed...

— Igazán itthagysz? Végleg?

Ránézett, megengesztelődott.

— Ha szeretsz, utánam jöhetsz akármikor. Mihelyt berendezkedtem, írok.

És elment.

3

Ojar reggel rendesen korábban ment el hazulról, mint Ruta, mert a gyárban már nyolc órakor kezdődött a munka. Csak hétfőn indultak együtt és akkor Ojar elkísérte a feleségét a Komszomol kerületi bizottságáig. Mert hétfőn Ruta mindig összeállította

egész heti munkatervét és ezért egy órával korábban ment be. Ilyenkor még nem berregett a telefon, nem jöttek-mentek a felek, nyugodtan átnézhette feljegyzéseit és napok szerint beosztotta a legfontosabb, halasztást nem tűrő ügyeket.

Vasárnap kinn voltak kettesben a Kis-tavon és Juris Rubenis vitorlás-szánján siklottak a jégen. Este meg színházba mentek, megnéztek egy balettet. Raffinált, huszadik századbeli balett volt, inkább a szemet gyönyörködtette, mint a fület — csupa pompás díszlet, jelmez, bravúros tánc, de egyetlen emlékezetes dallam sem.

— Este hány órára várjalak? — kérdezte Ruta.

— Tizenegyre hazaérek, azt hiszem, ma szemináriumom van, a nemzetközi helyzetről lesz szó. Ha elunod magad...

— Mikor unatkozom én, Ojar? Különben is — ma veszem át a kerületi bizottság ügyeit.

— Akta szerint? Vagy csak úgy, becsületszóra?

— Azt már tudjuk mi Aijával, bízd csak ránk — mondta Ruta kicsit túlzott nyomatékkal.

Búcsút intettek egymásnak és még egyszer hátrafordultak — egyszerre mind a ketten — összemosolyogtak, aztán ment kiki a dolga után.

Aznap reggel Aija is a szokottnál korábban jött be.

— Hogy esett a vitorlázás? — kérdezte, míg kabátját letette.

— Remek napunk volt, Aija. Ragyogó. — És lelkesen mesélt a tegnapi kirándulásról. — Elhatároztuk, hogy jövő télre mi is építünk magunknak vitorlás-szánt. Úgy teleszívtam magam friss levegővel, hogy egész hétre futja.

— Szívesen kimentem volna én is, de a gyerek nyűgösködött. Bizonyosan foga jön. És ha én nem megyek, Juris is hűségesen otthon ül.

— Nem tud betelni a fiával, ugye?

— Mind a ketten így vagyunk. Hát még, ha nagyobb lesz egy kicsit és már sétálhat velem! Meglátod, akkor mit művelünk, Ruta!

— Igen, igen... — Ruta halkan, elgondolkodva mondta. — Talán egyszer én is megérem.

Nekifogtak a munkának. Félóra alatt végeztek az átadás formai részével. Azután is könnyen haladtak, mert Ruta minden ügyet ismert és két hónapig, amíg Aija betegszabadságon volt, helyettesítette is. De azért meg akart beszélni vele sok mindent, utasítást kérni ebben is, abban is és bár jól tudta, hogy Aija nem

utazik el sehová, ugyanabban a kerületben dolgozik tovább, bármikor felhívhatja, vagy felszaladhat hozzá, mégis úgy érezte, mintha viharos tengerre futna ki hajója.

— Sose félj, Rutácska — bátorította a barátnője. — A fronton voltál, partizánok közt dolgoztál, mitől ijednél meg? Csak egyre gondoljunk mindig — ne legyünk szőrszálhasogatók, ne merüljünk el apró-cseprő dolgokban. Pedig azok nem hagynak békén, csak úgy hemzsegnek körülöttünk. Ne ijedj meg tőlük. Elég, ha naponta egy-két órát szentelsz nekik. Viszont azt se felejtsd el, hogy van, ami első pillantásra apróságnak látszik és mégis elvi jelentőségű. De hogy ezt felismerje az ember, ahhoz éles szem, bolsevik meglátás kell.

Ruta magára maradt. Mikor a telefon megszólalt, izgatottan kapta fel a hallgatót — a Komszomol Központi Bizottsága sürgős feladatot bízott rá. Nem félelem volt, ami elfogta, nem is kislelkűség. Nem riadt ő vissza a nehézségektől. Csak mélységesen átérezte felelősségét és teljes tudatában volt annak, hogy részben az ő munkáján múlik korunk egyik szép, nagy kezdeményezésének a sikere...

„Fel a fejjel" — mondta búcsúzóban Aija...

„Fel a fejjel"... hajtogatta ő is magában és belsőleg nekigyűrkőzött, mint aki valami nagy, nehéz és becses terhet emel a vállára. A párt bízta rá ezt a terhet, a párt, amely fölnevelte. Ha egy munkaszakasznak végére jut, következik az újabb, még nehezebb, még bonyolultabb munkaszakasz. És ha azon is áthaladt, akkor se mondja majd senki, hogy „elég, most már megállhatsz, itt a cél". A szovjet ember fejlődésének nincs határa. Nincs fal, amely látókörét elrekesztené. Mint kutató, építő és alkotó jár a nap alatt, a hegyek és tengerek megnyílnak előtte, nem állják útját.

Ruta késő este ment haza. Feje nehéz volt, mélységes fáradtság ülte meg egész testét, de boldog volt mégis.

A hideg téli levegő, mint valami kedves kéz, felüdítette forró homlokát. Jól esett a séta az elhagyott utcán, szívesen meghosszabbította volna a hazavivő utat.

„Mért ne járnék még egyet? Ojar szemináriumának még bizonyosan nincs vége és a teavíz percek alatt felforr."

Azon az úton ment, ahol Ojarral szoktak sétálni vasárnap. A hó már nem esett, a sötét, csaknem fekete égen kigyúltak a csillagok. Felködlött előtte a gyeppel takart kunyhó a rengeteg mélyén... köröskörül hó, örökzöld fák és fenn, a szunnyadó föld felett a csillagok... Egy fiatal partizán áll a posztján, őrzi a társai drága életét. Nincs az az ellenség, aki észrevétlenül odalopakodhatna a némaságba borult tábor közelébe. Gonosz kéz nem éri el a hőst.

Szép volt az az élet, de a mostani még százszor szebb.

Mohón szívta az éjtszakai levegőt, fáradtsága lassan eloszlott. Áthatotta az új élet, amely örült a maga létének, bontakozásának.

HARMADIK FEJEZET

I

Végre megtartották Upesgaleben a régvárt gyűlést, amelynek tárgya az első kolhoz megalakítása volt.

Zakisnak éppen elég dolga volt a közeli és távoli szomszédjaival, mindenkivel külön beszélt és nem is egyszer beszélt. Kezdetben elárasztották kérdésekkel, de ő jókor beszerezte az idevonatkozó irodalmat, a termelőszövetkezetek alapszabályait, a kormányrendeleteket és szakkönyveket. A fontosabb részeket mind beteve tudta. És ha egy kérdésre nem tudott válaszolni, a kerületi pártbizottsághoz fordult.

Egy egész hónapig csak úgy forrt a község. Minden házban szenvedélyes vita folyt. A gazdák három táborra szakadtak. Egyik a kolhoz mellett volt, a másik kézzel-lábbal kapálózott ellene. A harmadik azt mondta:

— Egyelőre várunk, meglátjuk, mi sül ki belőle. Ha jó, hát belépünk, ha kavarodás lesz, legalább nem a mi fejünk fáj miatta.

A kulákok előrángatták az emlékek lomtárából az ulmaniskorabeli meséket és százféle rémséget híreszteltek a kolhozról. Hogy ott minden asszony mindenkié és ha valakinek egy jó ruhája van, azt elveszik és odaadják a naplopóknak. Éheznek, nyomorognak... De az emberek régesrég torkig voltak már ezekkel a históriákkal, alig akadt hallgatójuk. No meg a falubeliek közül

sokan láttak is valódi kolhozokat az evakuálás idején és egészen mást meséltek — állattenyésztő farmokról, kolhoz-villanytelepekről és gyermekotthonokról.

Ilyen fontos kérdést persze, csak az egész család tudtával és beleegyezésével lehetett elintézni, Zakis tehát mindenkinek, aki hajlandóságot mutatott a belépésre, azt ajánlotta, hogy beszélje meg előbb otthon az asszonnyal, meg az öregekkel és fiatalokkal.

— Egyet pedig tudnotok kell: erővel senkit se kényszerítünk a belépésre — ezt mindenkinek megmondta. — Szigorúan ragaszkodunk az önkéntesség elvéhez. Aki még habozik, ne siesse el, nehogy aztán másokat okoljon és azt mondja: hja, engem befontak, ravaszul visszaéltek a jóhiszeműségemmel.

— És nem küldenek Szibériába, ha megtagadjuk a belépést? — kérdezték tobben is.

— Megtagadásról ne is beszéljetek. Megtagadni csak azt lehet, amit követelnek az embertől, amire kényszeríteni akarják — felelte Zakis. — De ha senki sem parancsol rád, mit tagadsz meg? Ha be akarsz lépni a kolhozba, kérned kell, mégpedig nemcsak élőszóban, de írásban, saját aláírásoddal. Beadványodban udvariasan megkéred a termelőszövetkezet tobbi tagját, hogy szíveskedjenek maguk közé fogadni alulírott ilyen meg ilyen nevű gazdát. A kollektíva alaposan megnézi, ki és mi vagy, megfontolja a kérésedet és csak azután határoz. Nem mindenki méltó még arra, hogy kolhoztag legyen, éppen azért ne is hangoztassátok azt a megtagadást, senkise kíváncsi rá.

— Igazán csak önkéntes a belépés?

— Csakis. Hát hogyan is lehetne másképpen?

Május közepén aztán, mikor a vetéssel végeztek, egy vasárnapon összeültek a kezdeményezők. Megjelent a kerületi pártbizottság első titkára és a kerületi tanács elnoke is. Délelőtt tíz órakor kezdődott a tanácskozás és majdnem estélig elhúzódott. Sok család teljes létszámban felvonult — egy híjján, akit otthon hagytak, hogy a jószágot ellássa. De a feleségét mindenki elhozta, Zakis tanácsát követve. Ő maga is feleségestül jelent meg.

A kerületi párttitkár rövid megnyitó beszédében rávilágított a küszöbön álló esemény óriási jelentőségére és még egyszer nyomatékosan hangsúlyozta, hogy senkit se kényszerítenek a kolhozba, kiki maga döntse el, hogy akar ezentúl gazdálkodni. Azután felolvasták az egybegyűltek előtt a termelőszovetkezetek minta-alapszabályát. Előbb az egészet végig, aztán pontokra szedve és min-

den pontot külön részletesen megvitatva. Minden egyes pont tárgyalása után Zakis feltette a kérdést:

— Tisztán megértette mindenki? Akinek valami nem világos, vagy valami változtatást kíván, most szólaljon fel.

De a szabályzat olyan világosan és közérthetően volt megfogalmazva, hogy mindjárt meggyőzte a hallgatóságot, érezték, hogy minden egyes szó helyes és igaz. Nyílt szavazással elfogadták egyenként az összes pontokat, majd megszavazták az egészet.

— Most pedig bizonyos fontos gyakorlati kérdéseket kell megvitatnunk, elvtársaim — mondta Zakis. — Hol legyen a kolhozunk központja? Én, a magam részéről, a Liepniek-portát ajánlom. Nem azért, mert én ott lakom, sőt alighanem ki is kell majd költöznünk onnan, hanem mert a kolhozunknak éppen a közepén fekszik és az épületei is a legalkalmasabbak a társas gazdálkodás céljaira.

— De hiszen ott most lókölcsönző-állomás van és a földművelési minisztérium igazgatja — vetette ellene valaki.

— A minisztériummal már elintéztük — nyugtatta meg a kerületi VB elnöke. Ha Upesgaleban megalakul a termelőszövetkezeti csoport, a Liepniek-portát annak adják át és a lókölcsönzőt majd valami más intézményhez kapcsolják.

— Akkor hát nincs mit okoskodni — hangzott most többfelől is.

— A Liepniek-porta! Jobb központ nem is kell.

— Na meg úgyis népi tulajdon! A helybeli szegényeknek és cselédeknek legalább a fele ott robotolt.

— Szóval — megállapodhatunk a Liepniek-portában? — kérdezte mégegyszer Zakis. — Más javaslat nincs? Akkor ezzel a ponttal végeztünk. Következik az állatfarm. A közös jószágot egy helyen fogjuk tartani, hogy a kellő gondozást és felügyeletet biztosíthassuk. Megfelelő nagyságú jószágudvar kell és tejüzemnek alkalmas helyiség is kell. Halljuk a javaslatokat!

Felállt egy fiatal legény a hátsó sorok egyikében.

— Nekem volna javaslatom.

— Csakstiny elvtárs! a szó.

Adolf Csakstiny nem született szónoknak és szörnyű zavarban volt, rákvörösen állt ott

— Én azt mondom, elvtársak... én olyanformán gondolnám.. hogy ezt az állatfarmot... hogy mit szólnátok a Ziemel-portához? Ott a nagy jószágudvar, az egész faluban nincs több olyan, aztán

a sok legelő köröskörül, amennyi csak tetszik. És villamos fejőgépek, mindenféle korszerű berendezés. Én is dolgoztam ott egy darabig, amikor építették. Gondolom, ott lenne a legjobb helye. És akkor legalább a mi verítékünk se a kizsákmányolók hasznát szolgálná, de a népünk javát, valamennyiünkét...

— Jól mondod, Adolf! — biztatták mindenfelől.

— Szóval — a Ziemel-porta? — kérdezte Zakis. — Én magam is azt hiszem, jobbat hiába keresnénk.

Liepiny, valahol a terem közepe táján, megköszörülte a torkát:

— No és mit fogtok tartani azon a farmon? — Nem jelentkezett ugyan a kolhozba, de kíváncsiságból eljött. — Honnan veszítek a jószágot?

— Amiatt ne legyen gondja, szomszéd — felelte kedélyesen Zakis elnök. — Jószág majd kerül. A kérdést mindjárt megtárgyaljuk.

Mikor az állatfarmmal végeztek, arról kezdtek tanácskozni, hány brigádot szervezzenek és pontosabban, milyeneket? Harmincnyolc gazda jelentkezett a csoportba. Ebből huszonnégy egymással szomszédos, a földek összefüggő nagy szántóterületet alkotnak, a többi tizennégy viszont a folyó tulsó oldalán van, közébük ékelődnek, helyenként szigetekkel választják el őket a kulákok és egyelőre még várakozók földjei. Híd is csak három kilométerrel lejjebb van a folyón.

— A túlpartiaknak talán külön brigádot kell majd szervezni — mondta Zakis. — Ha idővel még legalább tíz-tizenkét gazdaság csatlakozik hozzájuk, megalakíthatják a maguk külön termelőcsoportját. Itt a mi partunkon pedig két brigádot kell alakítani, úgy könnyebben gazdálkodhatunk. Most az a kérdés, mikép osszuk el a földeket a brigádok között, hogy mindenüvé egyformán jusson munka is meg igásállat is.

Ehhez már ceruzát és papírost kellett elővenni. A kerületi kiküldöttek is részt vettek a számolásban és egy óra alatt ezt a kérdést is megoldották. Sőt még a brigádvezetőket is megválasztották.

— Most már csak egy fontos kérdésünk maradt — közölte a részvevőkkel Zakis. — El kell döntenünk szilárdan és véglegesen, hány darab jószágot és mennyi földet hagyjunk meg egyéni használatra? Ki akar nyilatkozni?

A gazdák egymásra néztek. Ki a feleségével súgdolózott, ki a szomszédját lökdöste, hogy álljon fel, de senkise emelte fel a kezét.

Végre is egy Zauris nevű középparaszt kért szót, a túlpartiak közül. Liepiny mereven nézte. Társa voltaképpen, vagyonra, érdekre nézve. És ez siet jelentkezni a kolhozba!

— Két tehénkét és három-négy purviet* földet, úgy vélem meg kell hagyni az embereknek — kezdte sietség nélkül a gazda. — Legalább nemcsak a közös fazékból várunk majd minden falatot. Az én házam mellett éppen megfelelő kis földdarabka húzódik....

— Tyűh, de okos vagy! — vágott közbe gúnyosan Kluga, aki a háború után kapta a földjét és a Lett Gárdahadosztályban szolgált. A Vörös Csillag és még három érem ékeskedett a mellén. — Két tehénke és három-négy purviet föld — ismételte csúfolódva. — És ezt ő mondja, akinek a családjában összesen kettő a dolgozó. A háztáji gazdaság meg a jószág éppen elég vesződséget adna nekik, a közös földet pedig műveljék meg az angyalok, mi? Így aztán sokra mennénk.

— Hát te mit ajánlasz, Kluga elvtárs? — kérdezte Zakis.

— Elég egy tehén meg egy boci. Úgyis van még disznócska, meg birka és aprójószág, korlátlan számban. No és a méhek az összes herékkel...

— A heréket elengedjük — elmélkedett valaki. — A kolhozméhek megvannak herék nélkül is.

— Én az egyéni méhekről beszélek — Kluga belement a tréfába. — Ami pedig a háztáji gazdaságot illeti, hát nekem példának okáért, elég lesz félhektár. Akinek népesebb a családja, annak még hozzácsaphatunk pár négyszögölet. De négy purvietáról szó se legyen, azt mondom. Akkor a régiben marad minden és kiki vesződhet megint a maga földecskéjével.

— Ez a helyes, Kluga! — hangzott innen is, onnan is. — A kolhozunk nem lesz magánboltocskák cégtáblája.

— És az év végén az ilyen kéttehenesek, négy purviétások egyetlen munkaegységet se mutatnak majd fel. Nem, ilyenekből nem kérünk.

— Hát hiszen én se úgy gondoltam éppen — mentegetőzött Zauris. — Érezte, hogy senki se áll melléje. Még aki titokban egyetért vele, az is meghúzza magát. — De mért olyan nagy baj, ha megmarad egy liter tejecském és eladom a piacon?

— Az a baj, Zauris elvtárs — hogy akkor nem a közös gazdaság felvirágoztatása lesz a legfőbb gondja, hanem csak a maga

* Egy purviet kb ⅔ hold. — *A ford.*

jószágával, földecskéjével törődik — mondta mosolyogva a párttitkár. — Pedig azt akarjuk, hogy a termelőszövetkezet földje és jószága olyan jövedelmet adjon, amiből minden szükségletet bőségesen fedezni tudunk, a közöset csakúgy, mint az egyénit. A közös tulajdont kell ezután féltenünk és szeretnünk, mint ahogy eddig a magántulajdonunkat féltettük, szerettük. Sőt még annál is jobban. És akkor eljön az idő, amikor hallani se akar majd tobbet holmi egyéni purvietákról és tehénkékről.

— Nem is ragaszkodom én a javaslatomhoz... — Zauris lesütötte a szemét. — Ahogy a többség határoz, úgy legyen.

— Más javaslat nincs? — kérdezte Zakis elnök. — Ha nincs, hát a rend kedvéért szavazzunk le mind a kettőre. Aki Zauris elvtárs javaslatát helyesli, vagyis a két tehenet, négy purviet földet — tartsa fel a kezét.

Három kéz emelkedett fel. Maga Zauris zavarában elfelejtette a saját javaslatát támogatni. A három közül egy, amikor látta, hogy ilyen kevesen szavaznak, gyorsan visszahúzta a kezét, a megmaradt kettő közül egynek pedig odaszólt Zakis elnök:

— Liepiny szomszéd mért nyújtja fel a kezét? Hiszen nem kolhoztag?

— Hát aztán? Azért még kimutathatom, hogy vélekedem.

— Jó, hát mutassa ki — legyintett nevetve Zakis. — Egy szavazat. És most azokat kérem, akik Kluga elvtárs javaslata mellett vannak, nyujtsák fel a kezüket!... Harmincöt szavazat. Tehát Kluga elvtárs indítványát fogadjuk el. Következik a vezetőség és az elnök megválasztása.

Többen kértek szót, de még mielőtt Zakis valakinek megadhatta volna, egy asszony kimondta valamennyiük közös gondolatát:

— Elnök legyen Zakis!

Lelkesen tapsoltak. Félóra alatt megválasztották a vezetőséget. Az új kolhoz elnöke Zakis lett. A kerületi vezetők gratuláltak neki és sikert kívántak a munkájához. Azután egyhangúan kimondták, hogy az upesgalei termelőszövetkezetet Sztálinról nevezik el.

Mikor a gyűlés tagjai a kölcsönös szerencsekívánatok után távozni készültek, a párttitkár félrevonta Zakist.

— Készítsen majd rövid jelentést a kolhoz vagyoni állományáról, hogy mennyi a föld, a jószág, a felszerelés. Egy hét mulva Rigába kell utaznia. Valószínűleg úgy határoznak, hogy az új

kolhoznak megadják a szükséges segítséget. Gondolja meg azt alaposan, mik a legsürgősebb szükségletek.

— Szükséglet, az van százféle is. De azt hiszem, jobb, ha mindjárt kezdetben megszokjuk, hogy a magunk lábán járjunk és ne várjuk, hogy a sült galamb a szánkba repüljön. Ha műtrágyát és építőanyagot kapunk, az egyelőre tökéletesen elég.

— Akkor ezt mondja majd Rigában. Azt hiszem, adnak.

A kerületi vezetők visszautaztak a városba, de Indrik Zakis még egy darabig elidőzött a Népházban. Új gondok töltötték be a szívét, de új örömök is. „No, Indrik Zakis, most igazán büszke és boldog lehetsz. Valóra vált a legforróbb vágyad és te magad is segítettél valóra váltani. Eljött az új idő, most már tanulj meg te is új életet élni."

Felesége mindjárt a gyűlés végeztével hazaszaladt a gyerekekhez. Zakis egyedül lépkedett az úton, a sűrűsödő alkonyatban. Meleg, simogató tekintettel fogta át a homályba takart réteket, földeket. Százszor meg százszor járt már ezen az úton és mindig ugyanezeket a réteket látta. De még sose voltak ilyen gyönyörűek, ilyen drágák a szívének.

„A mi földünk" — mondta magában, csöndesen.

2

Otthon kedves meglepetés várta. Amíg a gyűlésen volt, vendég állt a házhoz: Austra és Peter a fiacskájukkal, Kis-Augusttal, és August Zakis alezredes. A Jancis gyerek már tájékoztatta őket az otthoni dolgokról és Zakisné, ahogy a gyűlésről megjött, elmondta azt is, ami ott történt.

— Apátok megbolondult — sopánkodott. — Ilyen nagy fába vágja a fejszéjét! Harmincnyolc udvar... hisz az valóságos nagybirtok. És ráadásul újfajta gazdálkodás. Meglátjuk, hogy boldogul.

— Apánk miatt ne aggódj, mamácskám — nyugtatta meg August. — Ha belefogott, nem áll meg félúton. Bizonyosan jól meggondolta, hogy csinálja.

Zakisné egész este nem fordította el a szemét két Augustjáról. A kicsi még nem tudott beszélni, csak azt tudta, hogy markoljon meg csöpp kezecskéjével minden fénylő tárgyat. De állhatatos természete máris megmutatkozott. Amíg meg nem szerezte, ami kellett neki, nem nyugodott. Nagyanyai szívének drága volt a

csöppség, amilyen drága csak lehet az első unoka. De a másikkal, a naggyal se tudott betelni. Kis August kezét a kezébe fogva, ragyogó szemmel, boldogan nézte legöregebb fiát, mohón leste minden szavát. Amit Peterrel és Austrával beszélt a fia, azt nem mindig érlette, de elég volt neki, hogy a hangját hallja, elfoghatja egy-egy ritka mosolyát. És ha őhozzá fordult August, egyszerűen, világosan beszélt, akkor jól megértette minden szavát.

Jancis és Mirdza, még mielőtt az anyjuk hazajött a gyűlésről, átszaladtak Liepinyékhez és megkérték a nagymamát, hogy eressze át hozzájuk Rasmát egy órácskára. Máskor is átjött Valdinyhoz játszani. Ha az öregasszony tudta volna, hogy Peter is ott van, bizonyosan azt követeli, hogy jöjjön át ő maga.

— Megismersz, Rasmácska? — kérdezte Peter és térdére ültette a leánykáját. Évente kétszer meglátogatta és a születésnapjára meg a nevenapjára mindig küldött valami ajándékot. Most se jött üres kézzel. Nagy doboz cukorkát kapott Rasma, megosztoztak rajta Valdinnyel, Mirdzával és Jancisszal. Aztán felvette a világoskék nyári köpenykét meg a lakkcipellőt és a világ minden kincséért le nem vetette volna.

— Megismerlelek — felelte lassan és nem nézett rá, zavarban volt. — Te az apukám vagy. Hol a sok medáliád?

— Azt nem viselem mindennap.

— Ernest bácsinak nincs medáliája és sose viseli. Ernest bácsi már nem lakik nálunk.

— Hát hol van?

— Elutazott dolgozni. Mama is elutazott vele.

— És te nem akarsz elutazni?

— Nem tudom. Nagymama azt mondja, hogy én senkinek se kellek. Nekem itt kell maradni nagymamánál és nagypapánál. Egy év mulva elküldenek majd tehenet őrizni, de most még nem kell.

Peter a feleségére pillantott. Az szeretettel, biztatóan nézett rá a két fénylő, tiszta szemével. Akkor leküzdötte felindulását és a kislányához hajolt:

— Nem, kicsikém, nem kell tehenet őrizned. Tanulni fogsz. Ősszel majd elkezded, megtanulod a betűket, aztán iskolába járatunk.

— Az iskola nagyon messze van. Mirdza azt mondja, sokat kell menni odáig. De én mégis elmegyek.

— Neked nem kell olyan messzire járnod, drágám. Ősszel eljösz Rigába. Akarsz énnálam lakni?

Rasma megint zavarban volt. Nem szólt, csak az apja mellére búját, eltakarta az arcocskáját.

Majdnem estélig játszott Valdinnyel meg a lókölcsönző-állomás vezetőjének a gyerekeivel. Ezek voltak egyedüli játszótársai.

Estefelé, mikor a jószágot behajtották, a Liepiny-kertből szólogatni kezdte egy idősebb asszony:

— Ra-a-asma! Rasmá-ácska! Gyere haza!

A kiáltás messzire hangzott a mozdulatlan esti levegőben. Lefelé szállt a folyón és elhalt az erdőben.

Valdiny és Mirdza hazakísérték a pajtásukat. Peter a dombon állt és utánuk nézett, amíg csak el nem tűnt a csöpp kis világoskék lányalak az úton.

Egy gyöngéd, meleg kéz érintette meg a vállát.

— Jó, hogy áthozták a kislányt — mondta Austra. — Neki ez nagy esemény. De tudod, mit gondoltam? Mért várjunk őszig? Nem jöhetne már most velünk?

— Valahogy úgy képzeltem, hogy akkor vesszük majd magunkhoz, ha August már nagyobbacska lesz, jobban tud már vele játszani. De persze, hogy nem ez a fontos. Most már én is úgy látom. — Megfogta a vállán nyugvó kezet.

— Nem kell őszig várni vele. Hallottad — az anyja elutazott valami Ernest bácsival. Másodszor hagyta el a gyermekét. Akár a kakukk. Szegény kislány. Valóban úgy érezheti, hogy nem kell senkinek.

— Azt hiszed, jobb, ha most mindjárt magunkkal visszük? Akkor legyen úgy. A fiú hol van?

— Mama lefoglalta. Még azt is nehezen engedte, hogy megetessem, már vitte megint. Hja, hiába — nagymama!

— Hát persze. Mikor már Valdiny is nagybácsi!

Nevettek mind a ketten.

Indrik Zakis reggel óta nem evett, de mikor hazaért, még arról is megfeledkezett, hogy üres a gyomra.

— Minden tekintetben ünnepnap ez a mai! — hahotázott dörgő mély hangján. — Kár, hogy nincs kéznél egy fényképész. Történeti nevezetességű felvétel lenne: Indrik Zakis és nemzetsége a kolhoz-alapítás napján! Sebaj, jövőre, az első évfordulóra, ezt

is megszervezzük. De te, titkár elvtárs, nagyon rossz bőrben vagy. Elfogysz, mint a holdvilág. Így nem sokáig bírod ám. Többet kellene a napocskán lenned, egy hónapig tutajon dolgozni, mint annakidején. Akkor talán megint emberformád lenne. Dehát komolyan, mi a baj? Vagy nagyon is sok a munka, vagy nem jól dolgoztok!

— Munka van elég és dolgozni is lehetne jobban. De ha az ember munkája mellett még tanul is, hát nem kívánhatod, hogy kicsattanjon az arca.

Zakis nevetett, aztán sóhajtott egyet.

— Hát igen. Mindnyájan ilyenformán vagyunk. Nekem is tanulnom kell, ezzel az ősz fejemmel, ni. Úgy tanulok, mint egy kisfiú. De hiába... Annyi ésszel, amennyivel egy hosszú életen át megvoltunk, ma nem megyünk sokra. És az ember valahogy nem akarja, hogy a fiatalok nélküle építsék meg ezt az új életet. Mit van mit tenni? Nekünk kell hozzájuk fiatalodnunk és éjtszaka, amikor az anyjuk nem látja, titokban előszedjük a könyvet. És ha nem is megy már olyan könnyen a fejedbe a tudomány, mint régen, valami azért csak megragad belőle. De meg, hogy is lehet nem tanulni! A jövő héten személyesen kell beszámolnom mindenről a Központi Bizottságnak. Próbára teszik az öreg Zakist, hogy elég esze van-e? Olyan kérdéseket adnak fel, hogy csak a tarkódat vakargatod. És ha nem tudsz felelni, hát pirulhatsz a szégyentől, öregségedre. Az anyjukod nem ereszt be a házba, azt mondja: Mit csinálok az ilyen faragatlan fickóval?

— Csak sok ilyen faragatlan fickónk lenne — mondta Peter.

Zakis meg akarta mutatni vendégeinek, amíg be nem sötétedik, hogyan rendezi be majd a kolhoz-központot. Végigjárták az udvart, megnéztek minden épületet. A kolhozelnökben csakúgy buzogott, forrt a sok energia, mint a zuhatag vize. És míg a fiú lépten-nyomon a gyerekkora eseményeit idézte fel — itt őrzött először csordát, ott fogta az eke szarvát, amott a szomszéd fiúkkal verekedett és ott, arra a fára tűzte ki május elsején a vörös zászlót! — az apa a képzelet szárnyán a jövőbe szállt.

— Ezeket a mezsgyéket, árkocskákat a tavasszal mind betemetjük, egyben lesz az egész szántó. Az lesz csak a föld! A traktornak is lesz helye fordulni. Ha Rigában nem ellenzik, a híd alatt duzzasztót csinálunk. Saját villanytelepünk lesz. Minden házba bevezetjük a villanyt. Villannyal fejünk. Meg az öntözés, faműrészelés, minden gépesítve lesz. Malmot is építünk, lesz ott

szita meg daráló. És lesznek mérnökeink, agronómusaink. Minden brigádnak külön telefon, a Liepniek-portán a központ. „Milyen számot kér, elvtársam? Tessék, adom a tyúkfarmot!" A gyerekeket mind középiskolába járatjuk, meg technikumra. A tehetségeseket egyetemre, akadémiára küldjük. Sokféle szakemberre lesz szükségünk, féltudósokkal nem bajlódhatunk. Azt mondd meg, August fiam, mennyiben lesz különb akkor a városi élet a miénknél? Miben lesz a városi ember fölötte a parasztnak, ha ez is, az is inkább a fejével dolgozik, mint a kezével.

— Efelé haladunk — mondta August. Ma este inkább lelkes ifjúnak látta az apját, semmint időskorú embernek. — Efelé halad az egész nagy népünk. És mennél hamarább megvalósítjátok, amit elgondoltatok, annál hamarább eléri céljait az egész nép.

— Ránk nem kell várnotok, csak érjetek a nyomunkba! — kapott a szaván Zakis. — Könnyen meglehet, hogy idővel saját repülőgépünk is lesz. Szabad napokon a fiatalok, csakúgy kedvtelésből, elrepülnek a Kaukázusba, vagy az Uralba, hogy úgy mondjam, egy kis kirándulásra.

Jancis figyelmesen hallgatta az apját, szeme mind erősebben csillogott. Tizenötéves volt csak, de nagynövésű, alig félfejjel kisebb Augustnál. Máris belépett a Komszomolba. Ha a kolhoz már teljes üzemben lesz, a komszomolistáknak kijelölnek egy külön gumi-pitypang táblát, amit az ő gondjukra bíznak. Ezt már a télen kitervezték, mihelyt a kolhoz-szervezés gondolata felmerült Upesgalében. És mindenféle ritka gyümölcsöt is termesztenek majd — sárga- és görögdinnyét, sőt szőlőt is. Kár, hogy az ősszel el kell menni innét — mezőgazdasági technikumra. Kérdés, boldogulnak-e a társai a gumipitypanggal nélküle?

3

Hétfőn reggel Peter Spare átment Liepinyékhez a kislányáért, de Zakis nem várta meg, amíg visszajön. Aznap nagyon sok fontos elintéznivalója volt a tanácsházban és ráadásul nem tudta pontosan, melyik napon rendelik majd Rigába a Központi Bizottsághoz. Elhatározta, hogy mindenesetre megcsinálja még ma azt a jelentést a kolhoz vagyoni állományáról. Így aztán elkísérte Petert az országútig és ott elváltak utaik.

A Liepinynével való tárgyalás rövid volt, de annál viharosabb.

— Ü-ú-úgy! — nyújtotta el a szót az öregasszony, mintha majmolna valakit. — Kinőtt a pelenkából, hát most már elvinnéd? Szép. De hol voltál eddig? Mért nem vitted el mindjárt?

— Akkor katona voltam, nem tudtam kire hagyni.

— Na és mikor leszereltél? Akkor mire vártál? Eh, hadd el. Mondd ki inkább egyenesen: a menyecskének nem volt kedve a más gyermekével vesződni. Ez az igazság.

— Rasma az anyjánál volt.

— Hát most hol van? Tán bizony idegeneknél, mi?

— Az anyja már kétszer elhagyta. Nem akarom, hogy harmadszor is elhagyják.

— Menj innen, isten hírivel — csattant fel Liepinyné. — Nem adom idegen asszonynak a kislányt, hogy csúfot űzzön belőle. Egy szót se akarok hallani többet. Ilyen törvény nincs a világon.

Peternek összefutott a szemöldöke.

— Ne csapjon ekkora lármát — mondta kurtán. — Még azt hiszik a szomszédok, hogy Liepinyéknél verekszenek.

Az öreg Liepiny eddig nem avatkozott a szóváltásba, csak hümmögött és érthetetlen szavakat motyogott magában. De most úgy érezte, ideje felfedni előttük bölcsesége kincsestárát.

— Ugyan már, ne bolondozz, anyjuk. Csak nem állsz ide veszekedni egy idegennel. Inkább Rasmától kérdezd, hogy mit akar? Ha nincs kedve, erővel nem engedjük elvinni. Van milicia a községben.

— Igaz, látod... Csak kérdezze meg, aztán takarodjon innét. Rasmácskám, kicsi lányom, gyere ide nagymamához... Nézd, mit mutatok neked! Merre vagy, csibikém?

És mikor a kislány kijött a házból, odaszaladt hozzá és a fülébe súgta:

— Bújj el, drágaságom, ez az idegen bácsi el akar vinni a zsákjában!

— Melyik bácsi?

— Az ott, ni... Mérges bácsi ám, üti-veri az ilyen kislányokat és a hajukat cibálja.

De a kslány, mikor meglátta Petert, kirántotta kezét a nagyanyjáéból és odaszaladt hozzá.

— Dehát ez az én apukám! Hát persze, apuka van itt! — kiabálta boldogan. — És nagymama azt mondta, mérges bácsi vagy és a zsákodba akarsz dugni! Jóreggelt, apuka!

Peter felkapta és mellére szorította.

— Ne félj, bogárkám — mondta hangosan. — Senkise dug semilyen zsákba. Én nem engedem!

— És most megint elutazol, apuka? — kérdezte a kislány és szorosabban odabújt hozzá.

— Igen. Most mindjárt Rigába utazom. Akarsz velem jönni?

— Akarok, akarok!

Peter Liepinynére nézett.

— Hallotta?

— Na nézd! Hát nem behálózta!... Ajándékokkal elcsavarta a fejét... Ostoba gyerek ez, elmenne akárkivel... — Szerette volna leharapni a fejét, amiért tegnap eleresztette Rasmát a szomszédba. — Tedd le azt a kislányt, nem engedem elvinni.

— Megyünk Rigába, kicsikém? — kérdezte Peter újra.

— Megyünk, megyünk! — A kislány kiabált és ugrált az apja karján.

Peter sarkonfordult és elsietett a parti ösvényen. Egyenest a Liepniek-portára tartott. Valamit kiabáltak utána, fenyegették is, meg alkudni is próbáltak, de ő már oda se hallgatott. Erősen magához ölelte a gyermekét és elsietett az udvar mellett, ahol valamikor Zakisék kunyhója állt. Innen már hegynek kellett kapaszkodni.

— Eljövünk még ide együtt — mondta Rasmának. — Eljövünk vendégségbe nagymamához, nagyapához. És Valdinnyel játszol majd egész nap.

— Eljövünk — mondta utána szórakozottan a kislány.

Félórával később Peter a feleségével meg a két gyerekével kocsira ült, elbúcsúztak a Liepniek-portától. Augustnak még volt három napja, hát ottmaradt a szüleinél.

Az úton Liepiny várta őket egy jókora batyúval.

— Elhoztam, ami kis ruhácskája van — mondta békítő hangon, mikor Peter kiszállt és odajött hozzá. Az öregasszony nem volt a közelében, hát mindjárt szabadabban viselkedett a jóember. — Meztelenül csak nem eresztjük el a kislányt... És ne haragudj, Peter. Az anyjukomnak ilyen rossz természete van. Sokszor maga se tudja, mit csinál. Tarts meg bennünket jóemlékezetedben.

— Jó-jó, nincs semmi baj — Peter nevetett és búcsút intett.

A kocsi elindult, porfelhő emelkedett a nyomában.

— Pá-pá, nagyapa! — kiabált Rasma és integetett.

Liepiny kivette szájából a pipát és visszaintett, de félszemmel a háza felé sandított, hogy nem látta-e meg az asszony.

Zakis, mint mindig, késő estig a hivatali szobájában ült. Tudta, hogy más párttitkár jön a helyébe, hát iparkodott elintézni az utolsó napokban felhalmozódott ügyeket, nehogy az utóda fizesse az ő tartozását. De a legtöbb idő a jelentésre ment el. Nem volt nagy mester az ilyenféle okmányok fogalmazásában, nehezen formálódtak ki a mondatok és a végrehajtó bizottság titkárától nem akart segítséget kérni. Elvégre pártokmányról van szó.

„Ha készen lesz, odaadjuk Augustnak átfésülésre — gondolta. — Ő majd odateszi a pontot, vesszőt, ahová kell, meg ittott egy jobb szót választ. De a tartalomért kezeskedem, ahhoz senkise nyúljon..."

Esteledett, mire a papírokat bezárta a tűzálló szekrénybe és eljött a tanácsházból. Minden nesz messzire hallatszott a mély csendben. Éjjeli mádár szárnya suhogott a szántók felett, a fűben láthatatlan apró lények mozogtak és jobbfelől, az agyaggödörben, amely ilyenkor tavasszal tóvá változik, zavartalanul folyt a békakuruttyolás.

„Tavaszi láz — nevetett magában Zakis. — Nemsokára lábunk alatt ugrálnak majd a kicsi békák, lépni se lehet tőlük. Az is eleven jószág, csakúgy rátaposni nem akar az ember. Azt mondják Franciaországban eszik a békát... Azoknak ízlik, nyilván. De én hozzá nem nyúlnék, ha aranyba mártanák se. Nem én, semmi áron..."

Eszébe jutott egy történet, amit gyerekkorában hallott. Abban az időben a báró volt itt a földesúr, valami ganéj-ember, nagy lányvadász. Örökösen külföldön csavargott, minden jóból kivette a részét. Születése napjára meghívta a birtokára a környékbeli grófokat, bárókat és összeültek dáridózni. Az ilyen ünnepi alkalmakra mindenféle drága borokat és válogatott inyencségeket hozatott külföldről a báró — csigát, amit elevenen nyelnek le, meg levelibékát. Egy ilyen eszemiszomra egyszer betoppant a lelkész — szándékosan jött-e éppen aznap vagy sem, de hivatlanul, annyi bizonyos. A báró megharagudott és feltette magában, hogy megtréfálja őtiszteletességét. Asztalához invitálta nagy szívességgel, de valamit súgott az inasa fülébe, mire az megrakta a lelkész tányérját mindenféle jóval. Egyik étel különösen ízlett a papnak, abból háromszor is kért.

A báró, látva, hogy olyan élvezettel eszik a vendége, odaszólt a főfőinasának.

— A tiszteletes úrnak, látom iszlik esz asz ételt, csomagolj be neki húsz dahabot, hadd kínálja meg a tiszteletes asszonyt.

Az inas összekészítette a csomagot és mikor a lelkész elbúcsúzott, az ajtóban átnyujtotta neki. „Így meg így... a báró úr küldi ajándékba, mivel látta, hogy az asztalnál ez ízlett a legjobban a tiszteletes úrnak..." A lelkész szépen megköszönte és ahogy hazaért, első dolga volt kibontani a csomagot. Nézi, mi van benne, hát — húsz darab szárított béka. Ki is adta ott nyomban mind, amit aznap este evett és egész héten nem ment le egy falat sem a torkán, nem vette be az ételt a gyomra. Attól fogva halála napjáig sose ült le többet a bárói asztalhoz.

Egy ember állt Zakis előtt az országúton, ahol az erdei ösvényt keresztezi. Mikor Zakis odaért hozzá, közelebb lépett és torkát köszörülve megkérdezte:

— Nincs egy szál gyufája, szomszéd? Rá szeretnék gyújtani, a gyufámat meg otthon felejtettem.

— Talán akad. .

Megállt és a zsebében keresgélt. Ebben a pillanatban még két alak bújt ki az árokból. A háta mögé lopóztak és egy nehéz tárggyal fejbe sujtották, úgy hogy szikrázott a szeme. Elfeketült körülötte a világ és eszméletlenül terült el a porban.

Mikor kinyitotta a szemét, négy vagy öt ember állt körülötte egy csomóban. Kiáltani nem tudott, mert betömték valamivel a száját, a keze is hátra volt kötözve.

— Most aztán egy-kettő, az erdőbe vele — parancsolta lefojtott hangon az egyik bandita. — Mozogj, nyavalyás! — És durván hátbalökte, két másik meg a könyökénél ragadta meg, úgy vonszolták.

Zakis nem volt egészen eszméletén, irtózatosan fájt a tarkója, füle zúgott. De egy gondolat élt benne és erőt adott neki. Kétségbeesetten kapálózott, egész testével igyekezett kitépni magát a kezükből és elesett. A földön fekve addig nyomkodta jobb lábával a balcsizmája sarkát, míg egy utolsó erőfeszítéssel sikerült a csizmát lelöknie. A banditák nekiestek, rajta volt az egész rakás, de ezt nem vették észre. Az ütésektől, rúgásoktól megint elájult. Amikor egy pillanatra felocsúdott, a haramiák már az erdei úton vonszolták és a fák közé érve balra fordultak vele.

„A csizma ott van az úton... nyomot hagytam... Aki arra jön, meglátja..." — gondolta, de már nem bízott semmiben, fel-

készült a legrosszabbra. Tudta, hogy halál vár rá, de csak arra gondolt, konokul hajtogatta magában: „Most legalább megtalálják, kifüstölik a fészketeket."

Valamennyire kitisztult a feje, de szántszándékkal nehezen vonszolta a lábát és mindúntalan megkapaszkodott az ágakban, galyakban. Ez persze megint külön rúgásokat szerzett neki.

Csak a felesége miatt fájt a szíve. „Hej, te szegény. Magadnak kell már felnevelned Valdinyt és Mirdzát. Bizony, kevés ideig örülhettünk együtt a gyerekeinknek. De legalább te örülj majd nekik, anyjuk, ne ereszd búnak a fejedet. Veled lesznek August meg Austra és az elvtársaink. Ők majd segítenek felnevelni a kicsiket. Éljetek boldogul, drágáim, az élet Zakis nélkül is továbbhalad a maga útján. Felvirul a kolhozunk is. Hiába — harc nincs áldozatok nélkül. És most nekem kell...

Egy kis mocsárhoz értek és megálltak a haramiák. Az erdő siket mélyén voltak, ahová a favágók is csak télen hatolnak be, mikor legkeményebb a fagy.

— No tapsifüles,* megint a kezünk között vagy! — gúnyolódott most jó hangosan az egyik bitang. (Az úton alig szólaltak meg és akkor is csak suttogtak). Zakis rögtön megismerte Max Liepniek hangját. — De most nem bújsz ki, annyi szent. Vége a nótádnak. — Kirántotta Zakis szájából a rongycsomót. — Most egy kicsit beszélgetünk majd veled.

— Arra ne számíts! — kiáltotta Zakis. — Haramiákkal nem állok szóba.

Jobbra tőle kigyulladt egy kézi petróleumlámpa és a gyér vöröses fényben meglátta Max Liepniek röhögéstől eltorzult pofáját, és mellette a másikat — egy mocskos, szakállal benőtt, elvadult arcot, két mélygödrű, rossznézésű szemet.

— Ez a híres kommunista, jól nézd meg, Herman — mondta Max a cimborájának. Aztán Zakishoz fordult: — Hol marad az ezredesed, mi? Mért nem segít rajtad? Fabatkát se érnek a ti ezredeseitek.

Rátámadt, öklével az arcába vágott, rúgdosta és közben lihegve felsorolta bűneit: Ezt a házamért! Ezt a kolhozért! Most megkapod, amit érdemelsz, vörös kutya!

A többi csak állt ott és nézte. Elvégre — ez Max prédája.

— Ez meg a tied, a felégetett kunyhómért! — kiáltotta Zakis

* Zakis, lettül — nyúl — *A ford*

lábát kiszabadítva, alaposan gyomron rúgta, úgyhogy kínjában megpöndörödött a haramia.

Most aztán nekiesett a többi is. A fához kötözték és kínozták, de egy hangot, egy jajszót nem tudtak kisajtolni belőle. Amíg csak eszméletét el nem vesztette, merőn nézte a hóhérait, mélységes gyűlölettel és megvetéssel a szemében.

A banditák el akartak játszani valami bírósági komédiát, de abból semmi se lett. Zakis egyetlen kérdésükre se felelt és mikor Max közelebb jött hozzá, arcába köpött.

„Nem eléggé gyűloltelek, vérszomjas görények — gondolta már halófélben. — A nép nem bocsát meg nektek... Pusztulni fogtok előbb vagy utóbb... kigyomlálnak tovestul, mint a mérges gazt, az utolsó gyökérszálig..."

A hóhérok most már siettek, végezni akartak vele., Herman Vilde únta az egész komédiát. Egyáltalában nem elégítette ki várakozását. Azt hitte, halálfélelemtől eltorzult arcot lát majd, megalázkodást, kishitűséget, de az áldozat nem volt hajlandó megalázkodni előttük. Zakis törhetetlen gyűlöletében akarva-akaratlan érezniük kellett az óriási erőt, amely mögötte áll, mint felérhetetlen sziklahegy, mint végtelen tenger.

A banditák egy rakás száraz galyat dobtak a holttestre és szétszéledtek, ki erre, ki arra. Vilde három másikkal még beljebb hatolt a sűrűségbe, ott volt az odujuk, ahol egy idő óta meghúzódtak. Max pedig igyekezett még derengés előtt eljutni a tanyára, ahol rejtőzött.

4

August az egész napot Jancisszal töltötte. Jól emlékezett, még milyen volt ő maga ebben a korban és meghatotta, hogy a gyerek olyan tisztelettel figyeli minden szavát. Sokáig barangoltak az erdőben és egy patakhoz értek. Jancis lelkesen mutogatta a helyeket, ahol a madártojás-gyüjteménye legritkább darabjait találta. Évekig tartott, amíg összeszedte a kis kollekciót. Volt abban veréb és rigótojás, gyöngyházfényű fehér harkálytojás, a bagolyé kerek, a fülemiléé, ökörszemé apró, mint a borsószem. No meg volt egy hatalmas darutojása is, nagy fáradsággal sikerült hozzáférnie a mocsár kellős közepén. Vagy ötvenféle példány volt már a gyüj-

teményében, de egyiket-másikat nem tudta megnevezni, nem ismerte a madár nevét.

— És mit csinálsz majd a kollekcióddal? — kérdezte August.

— Előbb még kiegészítem, hogy minden lettországi madár tojása megtegyen benne. Mert hiányzik még vagy egy tucat azokból is, amelyeket ismerek. Nincs barna héjjám, nincs fekete harkályom és hiányzik még egy-két vízimadár. Az a baj, hogy majdnem egyidőben tojnak, nem tudja az ember mind összeszedni. Ha pedig már fias a tojás, akkor nem való elvenni... Hogy mit csinálok a gyüjteményemmel? — eszébe jutott a bátyja kérdése. — Hát... vagy az iskolánknak adom, a természetrajzi szertárnak, vagy egy múzeumnak. Láttam én már múzeumi gyüjteményt — félannyi se volt benne, mint az enyémben. És még kollekciónak hívják!

Herbáriuma is volt Jancisnak — csupa környékbeli növény. No meg lepke- és ásványgyüjteménye. Érdekelte az egész körülötte élő természet. Minden izgatta tudásvágyát és sok olyat tudott, amiről fogalma sincs a legtöbb embernek.

Augustnak tetszett ez a szenvedélyes érdeklődés.

„Ötéves korában már tehenet őrzött. Nem könyvekből ismerte meg a természetet, azért mozog benne olyan biztosan. Egyetemre küldünk majd, kiskomám, igazi tudósoktól fogsz tanulni. És... ki tudja, talán egy új Darwin vagy Tyimirjazev lesz belőled. Meglátjuk, milyen eredménnyel végzed a mezőgazdaságít."

Sokáig járkáltak a folyócska partján, figyelték, hogy a tavaszi áradástól zavaros, sebes víz hogyan viszi az úsztatott szálfákat, hasábokat. A hajlatokban időnként megtorlódtak. Hacsak egyetlen nagyobb szál keresztbe fordult és fönnakadt a parton, pár perc alatt egész tutaj állt össze. Egy új faóriásnak kellett odaérkeznie, hogy hatalmas lökésével elfordítsa a torlaszt. Akkor szétesett a tutaj és a szálfákat egymásután elkapta a sodrás. Mintha kergetőznének, úgy tűntek el a kanyar mögött.

Jancis már néhány nappal azelőtt varsákat rakott a kisöblökbe. Testvérei ma megnézték a varsákat és néhány jókora csukát és menyhalat találtak. A varsákat újra felállították, a zsákmányt pedig hazavitték ebédre.

Semmi se árulta el, hogy az utolsó gondtalan óráit éli a család.

Mirdza az iskolából hazaérve, kicsit fontoskodó arccal mesélte,

hogy a tanító megkérdezte, mért nem jött iskolába Jancis, nem beteg-e?

— Mondtad volna, hogy a bátyánk hazajött szabadságra és sürgős megbeszélnivalónk van. — Augusthoz fordult és sietve magyarázta, hogy nem lesz semmi baj, hiszen először mulaszt most az egész évben.

— A komszomolszervező is kérdezősködött rólad — folytatta rendületlenül Mirdza.

Erre már elpirult Jancis és félrefordult.

— A komszomolszervező... tegnap odajött hozzám. Meg is ígértem neki, hogy megkérem Augustot, meséljen a komszomolistáinknak a lett gárdistákról.

August a fejét csóválta.

— És mér nem szóltál? Szíves-örömest elmentem volna a fiatalok közé.

Jancis még jobban elvörösödött.

— Szóltam volna, de majd csak este. Előbb én akartam mindenféléről beszélni veled.

— Mondd meg holnap a szervezőnek, hogy okvetlen odajövök. Csak nem utazom el anélkül, hogy megismerjem a komszomol-földieimet.

— Köszönöm — mormogta Jancis. Alattomban örült a ravaszságának, így legalább ma kedvére beszélgethetett a bátyjával.

Közben beesteledett. Mind türelmetlenül várták az apjukat. Hol marad olyan sokáig? — kérdezte hol az egyik, hol a másik.

— Bizony, eszébe juthatna, hogy vendégünk van — dohogott az anyjuk. — De ha nekifog a munkának, hát elfeledkezik mindenről a világon. Kár, hogy nincs telefonunk. Felhívnám és megmondanám neki, hogy ideje befejezni.

A két kicsi már régen aludt, csak az asszony, August és Jancis nem feküdtek még le.

— Én talán elébe megyek — mondta August. — Csak egy út van, nem véthetjük el egymást.

— Jövök én is — ajánlkozott Jancis.

— Te csak feküdj le, holnap iskolába kell menned. Két napot nem mulaszthatsz — intette a bátyja.

— Úgyis csak ismételnek, a vizsgára készülnek. És egy szikrát se vagyok álmos.

— Hát gyere, no. Mit csináljak veled?

Meleg éjtszaka volt, úgy mentek el, ahogy voltak. Egy lé-

lekkel se találkoztak útközben. Ugyanazok a hangok, neszek vették körül őket, mint az apjukat alig egy-két órával azelőtt. Szótlanul mentek, közbe-közbe megálltak hallgatózni, hogy nem jön-e még.

Már messze jártak, amikor August lába valami tárgyba ütközött. Felemelte, forgatta és halkan nevetett.

— Milyen jó csizma, semmi hibája. Vajjon, ki dobhatta el? Vagy tán elvesztették?

— Mutasd! — Jancis is forgatta, nézegette a félcsizmát. — Éppen olyan, mint... Apánknak van ilyen — mondta ijedten.

— Apánknak? Megállj csak... — Elvette, ő is újra vizsgálgatta a csizmát, összenyomta a puha szárát és gondolkodott egy percig. — Lépjünk ki, Jancis. Gyerünk a tanácsházba.

Sötét volt minden ablak. August bekopogott Skuja titkárhoz, felébresztette és megtudta tőle, hogy Zakis, későn ugyan, de már több mint két órája elment.

Most aztán intézkedett August. A titkárral felhivatta a végrehajtó bizottság elnökét, Circenist, a milicia főnökét és a munkásgárda parancsnokát, ő maga pedig Ezerinynek, az állambiztonsági osztály kerületi csoportvezetőjének telefonált. Félszavakkal, utalásokkal, mint a háborúban, mikor a törzsnek adott helyzetjelentést, röviden közölte, mi történt. Ezeriny semmit se kérdezett, csak annyit mondott, hogy máris indul.

A milicia főnöke, mihelyt megtudta, mért van rá szükség ilyen késői órában, azt javasolta, hogy küldjenek el Adolf Csakstinyért, aki a banditák között élt egy darabig és ismeri valamennyire a taktikájukat.

Mire Csakstiny a tanácsházba ért, már ott volt Ezeriny is egy csoport harcossal. Egy idomított rendőrkutyát is hoztak.

Éjjeli két órakor az állambiztonsági harcosok és a munkásgárdisták Ezeriny és August Zakis vezetésével elindultak. Előttük ment az idomító a rendőrkutyával.

Jancist August már előbb hazaküldte Circenisszel és azt kérte meg, hogy közölje Zakisnéval a történteket.

A kutyával megszagoltatták Zakis csizmáját. Gyorsan rátalált a nyomra és az erdőbe vezette a csoportot.

— Sejti, kinek a munkája? — kérdezte August Ezerinytől. Egymás mellett mentek, közvetlenül az állat mögött.

Ezeriny igent intett.

— Tavaly ősszel felszámoltuk az utolsó banditafészket a ke-

rületünkben. Két lókötőt azonban máig se sikerült elfogni. Az egyik Vilde, aki Evart álnéven kerületi agronómus volt, a másik Liepniek, jól ismered. Nyilván az ő kezük munkája. Egy darabig semmit se hallottunk róluk, feltettük, hogy más vidéken ütöttek tanyát. Télen át veszteg maradtak a haramiák, de várhattuk, hogy megmozdulnak, mihelyt kizöldül a föld. Így is történt.

— Így is történt. Igen. És Indrik Zakis nincs többé...

— Azt még nem tudhatjuk — kezdte Ezeriny. Szeretett volna egy kis reményt önteni a társába. De mindjárt elhallgatott, hiszen tudta, hogy kemény harcos és nem szorul vigasztaló szóra, szemébe akar nézni az igazságnak.

Benn jártak már a sűrűben. A kutya habozás, megállás nélkül vezette őket. Csaknem világos reggel volt, amikor August, Ezeriny és a harcosok, levett sapkával, körülállták Indrik Zakis holttestét. Komoran nézték a felismerhetetlenségig eltorzult arcot. Egyik se szólt. Jól tudták, mit vesztett a halottban a fiatal alezredes. August nem könnyezett. Négy év telt el azóta, hogy Lidija sírjánál állt éppen így. Sokkal, de sokkal fiatalabb volt akkor és az az első nagy fájdalom keményítette úgy meg. Végre megszólalt.

— Ezeriny elvtárs! Teljesítjük a feladatunkat?

— Igen. Még mielőtt az eső elmossa a nyomokat. — Az égre mutatott, amelyen szürke esőfelhők gyülekeztek. Egy-egy hideg csepp már érte is az arcukat.

A harcosok hordágyat hevenyésztek, ráemelték, sátorlappal letakarták a holttestet és négy munkásgárdista kivitte az erdőből. A többi, két csoportra osztva, folytatta a nyomozást. Az erdő közelebbi része vizes, zsombékos terület volt, itt a kutyának nem vehették hasznát, tehát a másik csoport vitte magával, ellenkező irányba. Ezt a csoportot a terepet jól ismerő emberek vezették arrafelé, ahol a banditák rejtekhelyét gyanították. Déli tizenkét órakor meg is találták az emberi hajlékká alakított odut. Az odu mélyén töltényhüvelyek és cigarettavégek mutatták, hogy nemrégen még itt tanyáztak a bujkálók.

Az eső eleredt. Sűrű, tartós eső volt, de a nyomozást azért nem hagyták abba késő estig. Keresztül-kasul járták az erdőt — eredménytelenül.

A másik csoportot a folyóig vezette Max Liepniek nyoma, de ott megszakadt.

Este a tanácsházban találkoztak a kimerült vezetők. Ezeriny a kerület térképét tanulmányozta, ujjaival dobolva az asztalon. August szótlanul járt fel-alá, szája szélét harapdálta. Arca megnyúlt, szeme beesett, orra hegyesebb lett ezen a napon.

— Csak azért is kézrekerítjük őket — mondta Ezeriny és öklével az asztalra csapott. Napokon belül. Nehezebb feladatokat is megoldottunk már.

— Azt hiszi? — August hangja szokatlanul éles volt. Az asztalhoz lépett. Szép egyenruhája csatakos volt, gyanta és agyag tapadt rajta, csizmája csupa sár. — Gondolhatja, elvtárs, hogy én milyen türelmetlenül várom! Nem mozdulok innen, amíg meg nem találjuk a bitangokat. Sürgönyileg fogom kérni, hogy hosszabbítsák meg a szabadságomat.

— En se megyek el innen, amíg a kezünkben nincsenek — mondta Ezeriny.

5

Indrik Zakist vasárnap temették az úgynevezett „istentelenek temetőjében". Ott pihent leánykája is, Mija, aki a megszállás idején halt meg. A pap nem adott neki helyet a parokiális temetőben, mert nem keresztelték meg. A kerítésen kívül ásták a sírját. Tavaly ősszel aztán az „istentelenek temetőjét" is elkerítették és odatemették a náci pribékek áldozatait, már mint azokat, akiknek maradványait sikerult megtalálni.

Még a legöregebb emberek se láttak hosszú életük során olyan nagy gyásznépet, mint amely Indrik Zakist utolsó útjára kísérte. A község lakosainak nagyobbik fele ott haladt a vörös koporsó mögött. De sokan jöttek a szomszéd községekből és a kerületi székvárosból is. A temető kapujában hat párttag vállára emelte a koporsót és a menet Chopin gyászindulójának hangjai mellett vonult az árnyas gesztenyefasoron át a sírhelyig. Sokan mellékutakon igyekeztek előre, hogy odaférhessenek a sírhoz. Mások a kis dombon gyülekeztek a temető szélén.

August és Jancis karonfogva vezették az édesanyjukat. Ugy mentek, mint aki se lát, se hall. Csak Valdiny, aki Austra és Peter között lépdelt, nézegette gyermeki kíváncsisággal a zenészeket, katonákat, tűzoltókat.

Austra nem akart sírni, dé lelke mélyéről fel-feltörtek a gyerekkori képek, felidézték az apja emlékét és úgy belemarkoltak a szívébe, hogy a könny megállás nélkül folyt az arcán.

„Ha ember lett belőlünk, csakis neki köszönhetjük — gondolta és gyors mozdulattal megsimogatta Valdiny fejecskéjét. — Foltozott ruhában járt, megvonta magától a falatot is, csak hogy August meg én tanulhassunk. Es mindig jókedvű volt, mindig tréfált... Még ha nagyon bántotta is valami..."

Mikor a kerületi párttitkár a sírnál a búcsúztatót mondta, valaki óvatosan megérintette August karját. Odafordult — Adolf Csakstiny volt.

— Mi az, Adolf? — kérdezte halkan.

— Nem zavarnám most — súgta a fiú — de nagyon fontos... hogy most mindjárt megmondjam... gyerünk félre.

August Peternek intett, szemével az anyjukra mutatva, hogy támogassa helyette és a tömegen lassan áthatolva, követte Adolfot. Egy terebélyes orgonabokor mögé húzódtak, ahol senkise volt.

— Látok valakit... egy lányt... nem tudom a nevét, se hogy hol lakik, de mikor még... (elvörösödött és elharapta a szót) az erdőben voltam... az a lány sokszor jött a bázisunkra... Max Liepniekhez...

— Hol van? — vágott a szavába August.

— Nem messze a sírtól, a kerítésnél. Megmutatom.

— Én most nem mozdulhatok, amíg a temetés tart. Keresse meg Ezerinyt, mutassa meg neki. Aztán igyekezzék a lány mellé férkőzni, hogy én is meglássam.

— Értem, Zakis elvtárs.

August visszatért a sírhoz és a temetés végéig az övéivel maradt.

Amikor a katonai szakasz az első búcsú-sortüzet adta, August újra megpillantotta Csakstinyt. Egy szép, magastermetű lány mellett állt, aki merőn, szinte tolakodóan nézte őt, Augustot. Még egyszer-kétszer odapillantott, a lány még mindig ugyanúgy rászegezte a szemét.

Akkor lehajolt Austrához.

— Nem tudod, ki az a lány ott a kerítésnél? Csattos, kék blúzban. Ne csodálkozz, azért kérdem, mert nagyon fontos.

Austra fájdalmas megütközéssel nézett a bátyjára. Szeme vörösre dagadt a sírástól. Mit törődik most a kékblúzos lánnyal? Odanézett mégis és így felelt·

— Zaiga Misiny... Kuláklány...

August nem kérdezett többet, nem is nézett arra, bár folyvást magán érezte a lány tekintetét.

Mikor vége volt a temetésnek, a család még ott maradt egy darabig a koszorúkkal és csokrokkal borított sírnál, aztán lassan kifelé mentek. August a kapuban elvált tőlük és megkereste Ezerinyt.

Zaiga Misiny lelkében összezavarodva jött el a temetőből. Max Liepniek, aki egy idő óta az ő udvarukon rejtőzött, a kocsiszín alatti veremben, azt kívánta, hogy nézze végig a temetést és figyelje, nem tapasztalhatók-e gyanús jelenségek. Elsősorban az lepte meg Zaigát, hogy az egész község ott van a temetésen. Igaz, hogy sokan csak kíváncsiságból mentek el, éppen úgy, mint ő is — de a tengernyi nép javarésze nyilván őszinte, nem színlelt fájdalommal kísérte a község néhai vezetőjének koporsóját.

„Ő maga talán nem is tudta, hogy ilyen népszerű. Úgy látszik, szerették. Pedig szenvedélyes kommunista volt... De persze, Maxnak ezt nem mondhatja el... Bizonyosan nem szívesen hallaná."

A banda szétrobbantása után Max Liepniek vagy félesztendeig Rigában bújkált, aztán néhány hétig valami daugavamenti faluban és most, egy-két hete újra felbukkant Upesgalében, hogy összeszedje a bandája maradékát. Nem sokan voltak már, alig egy maroknyi ember és persze, csupa olyan, akinek igazán nem volt hová mennie.

„És azt se tudtam, hogy a Zakis fiú ilyen dalia" — csodálkozott magában. Akaratlanul Max mellé állította gondolatban. De hiába — Max nem állhat meg mellette, nyomába se ér a fiatal alezredesnek, aki a temetésen többször is figyelmesen megnézte őt. Persze, a maga módján értelmezte August Zakis pillantását és noha tudta, hogy bolsevik és szegény paraszti viskóban született, mégis hízelgett neki az érdeklődése. És újra, meg újra összemérte Max-szal. Furcsa, de az sohase viselkedik ilyen méltósággal. Sose látta még az arcán ezt a férfiasan leküzdött, nemes fájdalmat. Honnan veszi mindezt egy Zakis-fiú?

Mikor hazaért, az apját nem találta otthon. Azt mondták, átment a szomszédba „kiönteni a lelkét". Anyja pedig mindjárt figyelmeztette, hogy eszébe ne jusson a temetésről mesélni. Babonás öregasszony volt, nem szerette, ha halottról beszélnek a házban. Még „kísérteni" talál éjtszaka. Zaiga hát behúzódott a szo-

bájába és várta az estét. Gondolata újra meg újra visszatért a fiatal Zakishoz és érthetetlen módon kínzó féltékenységet érzett. „Biztosan szeret valakit... Milyen lány lehet és ki az? Csak nem különb nálam?" Azt is tudni szerette volna, úgy szeretik-e egymást, mint ők Max-szal? De hiszen ő Maxot egyáltalában nem szereti. A körülmények kényszerítő erejéből történt minden. Maxnak joga van parancsolni és ő engedelmeskedik, mert ez kötelessége. De inkább terhes az egész, semmint kellemes.

Mihelyt bealkonyodott, Zaiga észrevétlenül kiosont az udvarra. Vállára borította a kendőjét és az alá rejtette az ételes tálat. A kocsiszínbe ment, amelynek leghátsó zugában volt a titkos búvóhely. Kitapogatta a sötétben a csapóajtót, felemelte és lebotorkált a néhány lépcsőfokon. Aztán óvatosan leereszkedett. Valaki hangosan szuszogott a sötétben.

— Hol vagy? Nyujtsd a kezedet.

Max kezébe kapaszkodva eltapogatózott a szalmarakásig és ott leült.

— A vacsorádat hoztam.

— Ide vele. Olyan éhes vagyok, mint a farkas.

Elvette tőle a tálat, megkereste a szalma között a kanalát és nekiesett az ételnek. Nem restelte, falt két pofára, hangosan szürcsölte a levest, kiszítta a csontokból a velőt. Mikor jóllakott, böfögött és a fogát piszkálta. Aztán hirtelen megragadta a lány karját és magához akarta rántani, de az eltolta.

— Hagyj békén. Nem jól érzem magam — mondta kurtán.

A zsiványvezér elhallgatott. Megsértődött, hogy ilyen hangon beszél vele.

— No, hadd hallom, mit láttál a temetésen, beszélj. Sok csekás volt ott?

— Lehet. A temető is, meg az erdő, köröskörül minden tele volt néppel. Én így nem ismerem meg őket.

— Igazán olyan sokan voltak? Különben — ki mulasztaná el az ilyen látványosságot? A mieink közül senkit se láttál?

— Egy volt ott. Csak aztán eltűnt a szemem elől.

— Mindenkit figyelmeztetned kellett volna, aki legális helyzetben van, hogy eszébe ne jusson otthon kuksolni. Azzal csak szemet szúr.

— Meg is tettem. De mindenkit hogy találjak meg olyan tenger nép között?

— Na és mit hallottál? Haragusznak, mi? Fenyegetőznek, hogy megtisztítják az erdőket? Ilyen esetek után rendesen...

— Haragusznak. Mind hangoztatják, hogy végezni kell velünk.

— Még eztán válik el, ki kivel végez — röhögött Max.

— Igaz. Nem lehet tudni... Sokáig leszel még itt?

— A körülményektől függ. Amíg Evart nem üzen, hogy van helyem, nincs hová menjek. Vagy talán sokallod már? Félted a bőröd?

— Nem. Csak úgy kérdeztem.

— Meg kell figyelnünk, mivel felelnek. Ha most majd fel akarnak forgatni mindent, hát egy időre be kell szüntetni tevékenységünket. Harcmozdulatokra nincs helyünk és nem vállalhatjuk a kockázatot, hogy a szervezet esetleg fej nélkül marad. Be kell várnunk Evart értesítését.

— Számomra nincs megbízás?

— Figyeld meg, milyen ellenintézkedésekre készülnek. Járj többet emberek közé. Fordulj meg mentül sűrűbben a tejüzemben, boltban, olykor a tanácsházba is jó, ha benézel. És el ne felejtsd azt is megtudakolni, mi történik a kolhozukban. Tépik-e már egymás haját.

— Egyéb nincs?

— Egyelőre nincs.

— Akkor megyek is már. Feltűnik a házban, ha sokáig elmaradok. Elég lesz holnapig az ennivaló?

— Elég.

Zaiga egy pillanatig tétovázott. Hátha Max meg akarja csókolni. De látta, hogy nem mozdul, hát kikapaszkodott a veremből.

A kocsiszín ajtajában négy géppisztolyos férfi várta. Még csak nem is kiáltott. Nem is lett volna értelme kiabálni. És most egy ötödik is közeledett.

— Hol van? — kérdezte halkan, de parancsoló hangon.

Zaiga előbb úgy tett, mintha nem értené.

— Ki hol van?

— Akitől jön. Max Liepniek.

Most, hogy odalépett hozzá, ráismert. August Zakis volt. Éppen csak sóhajtott egyet és megmondta:

— Hátul, a jobb szegletben... a csapóajtó alatt. De vigyázzanak, géppisztolya van, meg kézigránátja.

— Mi se jöttünk üres kézzel — felelte kurtán August.

Rövid tusa volt, de Max éppen elég lármát csapott. Lövöldözött és két gránátot hajított rájuk a veremből. Erre Zakis alezredes egymás után három gránátot dobott le és azzal elcsöndesítette.

Most már hazamehetett hát, hogy összecsomagolja a holmiját és készüljön Moszkvába, az Akadémiára.

Austrával és Peterrel együtt mentek el másnap. Austra magával vitte Rigába Valdinyt — az anyjának így kevesebb lesz a gondja és Rasma se unatkozik.

Most, hogy a banditák két főkolomposát — Ziemelt és Liepnieket elintézték, Upesgalében nyugodtan folyt az élet.

Zaiga Misiny útbaigazítását követve, Ezeriny egy héttel később kézrekerítette a banda három utolsó tagját és attól fogva se diverziós cselekményekről, se gyilkosságról nem hallottak többet a környéken.

Indrik Zakis helyébe Klugát, a Lett Hadosztály volt gárdistáját tették meg kolhozelnöknek.

Az új élet sietett mind mélyebbre bocsátani gyökereit. Növekedését semmi se gátolhatta.

NEGYEDIK FEJEZET

1

Még csak derengett, mikor Elmar Auniny már a mezőre hajtott. Nem aludt tobbet öt óránál, de frissnek, pihentnek érezte magát. A mindennapi reggeli tornagyakorlatok után erősebben pezsgett a vére, egész testében kellemes feszültséget érzett és agya is erősebben dolgozott. Gondolkodni valója pedig volt éppen elég.

Elmar a traktoros brigád vezetője volt. Mihelyt valamennyire felszikkadt a föld, úgyhogy a traktorok már nem ragadtak bele a sárba, a brigád — négy traktor a hozzátartozó munkagépekkel — megkezdte a nagy tavaszi kampányt. A menettervet még a télen megállapították, mégpedig annak szem előtt tartásával, hogy ha egyik munkahelyükön végeztek, ne kelljen majd hosszú, sok kilométeres utakat hiába megtenniük a következő tanyáig, amelynek a GÁ-val szerződése van. Ha térképen tünteti fel valaki az út-

vonalat, hát erősen megnyújtott oválist kap. Előbb a gépállomás közelében szántott, boronált és vetett a brigád, aztán lépésről lépésre, kilométerről kilométerre távolodott onnan délkeleti irányban, amíg el nem érte munkaterülete legmesszebbi eső pontját, a huszonnyolc kilométerre lévő állami gazdaságot. Ott egy egész hétig dolgoztak, teljes létszámmal, kora reggeltől késő estig, két műszakban, még a vasárnapokat sem hagyták ki. Az állami gazdaságtól aztán nyugatnak fordultak, majd megint egy kicsit jobbra és most már lépésenként, kilométerenként közeledtek kiindulási helyükhöz.

Még néhány nap és a körnek be kell zárulnia. A brigád, miután tavaszi munkatervét jóval túlteljesítette, visszatért a gép- és traktorállomásra. A négy traktor közül mindössze egy volt csak új, azt most a tél végén kapták. Kettő pár éve dolgozik, a negyedik pedig már a háború előtt kezdte. Elmar ezt az öreg masinát elkeresztelte „Nagyapónak" és különös gondot fordított rá, úgy bánt vele, mint valami megöregedett, derék munkásemberrel. Maga javította, maga gondozta a tavaszi munkálatok idején és naponta néhány órát a „Nagyapón" dolgozott. A tisztes hadastyán pedig dicséretes buzgalommal hálálta meg a figyelmet. Egyetlenegyszer sem szeszélyeskedett, egyszer sem állt meg a szántóföldön, ha gazdája nem akarta. Az újabb traktorok kellemetlenkedtek olykor-olykor, kivált a tavaszi munkaidény vége felé, de a „Nagyapó" egy órára se állt le. A GA egész gépállományából ő volt az, amelyik elsőnek teljesítette feladatát és makacsul küzdött az első helyért.

„Mit mutat ez?" — kérdezte magában többször is Elmar. — Azt, hogy a gépet is szeretni kell, ápolni, kikopogtani, mint az orvos a beteget és jókor meglátni, megelőzni minden esetleges rongálódást. Mint ahogy az élőlény szeretettel válaszol a szeretetre, a gép is megjutalmazza azt, aki jóbarátja.

A „Nagyapó" példája szemléltető volt, okulhattak belőle a GA többi traktorosai és brigádosai is. A minisztériumnak pedig gondja volt rá, hogy más gépállomásokon is tudomást szerezzenek Elmar Auniny tapasztalatairól.

Most már sokan sürgölődtek a „Nagyapó" körül. A fiatal traktoros olajfoltos, sötét munkaruhában állt a tartálynál és mérőléccel vizsgálta, hogy elegendő üzemanyag van-e benne. Egy kisegítő munkás meg az oreg gazda, akinek a foldjén ma dolgoztak, a magot toltották a vetőgépbe.

— Délre végzünk itt? — kérdezte Elmar.

A traktoros félretette a mérőlécet és odajött hozzá.

— Mért ne végeznénk? Az „Öreg" kitart. Igaz, hogy az este, a munkanap vége felé köhögés jött rá, meg is ijedtem, hogy komoly baja van. De mikor megvizsgáltam a motort, láttam, hogy csak bepiszkolódott a karburátor.

— Zenta holnap délre végezni akar. Jó lesz vigyázni, Kristap, nehogy mi lemaradjunk.

Zenta mindjárt a szomszédban dolgozott, az új traktoron. Még 1942-ben elvégezte a traktoros-iskolát és két munkaidényt egy volgamelléki gépállomáson töltött. Zentával mérkőzni nem volt tréfadolog.

— Egyszóval nekünk is végezni kell addigra — állapította meg Kristap. Mindjárt meg is nézte, hogy vannak felállítva a vetőgépek, megjelölte az irányt és felült a kerékhez. Jóformán ugyanabban a pillanatban, amikor a „Nagyapó" elsőt szusszant, a nyíres mögül is ugyanolyan lárma hallatszott. A fiú elfintorította az arcát, mint akinek fogába nyilallott a fájás.

— Nézd csak a nyughatatlant. De nagyon sietős neki...

Csikorogtak a lánctalpak, dőlt az olaj- és petróleumszag. A vetőgépek csöndesen mozogtak előre és kiszórták a magot a nedves, porhanyós földbe.

Elmar egy darabig nézte, hogy vág át Kristap a szántón, aztán felült a kerékpárjára és elkarikázott a kanyargós ösvényen a nyíres felé.

„Csak topogunk, topogunk ezeken a csöppnyi foldszalagocskákon. A traktornak nincs helye fordulni. Több időt töltünk a fordulással, meg az egyik helyről a másikra utazgatással, mint a munkával magával. Bezzeg, ha kolhoz lenne itt... A mező, akár egy tó... szélét nem is látod. Ha elkezdted a barázdát, félórahosszat egyenesen előrehajthatsz. És őszre beállítanánk a kombájnt... Micsoda gyönyörűség..."

Ot perccel később leugrott a gépéről a szomszédos földcsík szélén. Itt Zenta hajtotta a maga SZTZ—NATI-ját.* Olajfoltos, sötét kezes-lábas volt rajta is, de a fejét virágos kendővel kötötte be. Feszült figyelemmel nézett előre és Elmar üdvözlésére éppen csak megbiccentette a fejét. Ceremóniákkal most nem törődhetnek, nagyon is komoly a munka.

* Sztálingrádi Traktorgyár, Autó-Traktor Tudományos Intézet kezdőbetűi.

— Nos, hogy haladunk, Zentácska? — kérdezte Elmar, mikor a traktor a szántó végére ért a vetőgéppel.

— Minden rendben! — jelentette katonásan a lány. — Nincs panaszom. Csak üzemanyagról gondoskodj. Különben délután leállhatok.

— Az üzemanyag itt lesz két óra mulva. Megbeszéltük az este Garsinnal. Mit gondolsz, mikorra készülsz el itt?

— Holnap estére. Hamarább is végeznék, ha nem kéne egyik helyről a másikra utazgatni. Hiszen tudod, mi az... míg itt összeszedek mindent, ott újra elrendezem és felállok a tűzvonalba, jó pár óra eltelt.

— Nem úgy, mint a kolhozföldön, mi? — Elmar rávillantotta a szemét.

— Hol van ez attól! — Zenta bosszúsan legyintett. — Ez csak idegroncsolás.

— Jövő tavaszra talán már kolhozföldön szántunk, Zenta.

— Hallottál tán valamit?

— Igen. Marta Purgailis ebben dolgozik most. Náluk sok a jelentkező. Őszre úgy lehet, meg is alakítják a kolhozt.

— No, az aztán élet lesz, meglátod! — lelkendezett a traktoroslány. — Én tudom, mert láttam a Volga mellett. Akkor egészen más feladatot is bízhatnak ránk és talán könnyebben elvégezzük, mint most ezt.

Az első napsugarak arannyal hintették be a mezőt. Felröppent a földműves hű barátja, a pacsirta, bőgtek az istállóból kieresztett tehenek, igyekeztek a zöld legelőre. Pásztorok kurjongattak, valahol messze kutyák ugatták egymást.

— Szép napunk lesz — mondta Zenta az eget fürkészve. — Szóval, két óra mulva itt lesz az üzemanyag? Számíthatunk rá?

— Feltétlenül.

A lány felült a masinájára és két erős karja úgy mozgott, mint két emelő.

— Kristap úgy gondolja, hogy holnap délre végez — jegyezte meg Elmar, csak úgy, mellékesen, féllábbal már a pedálon. — Ne küldjem aztán ide, segíteni? Legalább együtt hajthattok haza.

— Még eztán válik el, hogy ki kinek segít! — kiáltott vissza Zenta. — Csak az üzemanyag itt legyen idejére. Akkor majd meglátjuk, melyikünk végez előbb. És szólj be, kérlek, ott az utolsó tanyán, hogy ma ne feküdjenek le a tyúkokkal. Mihelyt odaérek, folytatni szeretném a munkát, megszakítás nélkül.

— Helyes, majd beszólok.

Egy óra alatt sorra járta a traktorait, tudni akarta, nem tört-e el valami, nem kell-e valahol segítség?

— Kristap és Zenta úgy számítanak, hogy délig elkészülnek. Ne küldjem ide valamelyiket, segíteni?

Nem csak arról volt szó, hogy ki végez előbb a tavaszi munkával, ez a brigád belső ügye. De az egész brigád és így természetesen a GÁ győzelméért folyt a harc, az első helyért a köztársasági nagy versenyen.

Minden feltétele megvolt annak, hogy a brigád elnyerje a győzelmet és a vörös vándorzászlót, de egy kurzemei GÁ éppen olyan joggal számíthatott rá. A finis előtti néhány méter a döntő és a legnehezebb, ezt jól tudták. Elvégre a többi se alszik. Ezért ösztökélte Elmar a brigádját, ezért érdeklődött Garsin minden nap, mind a három brigádnál, hogy mennyire vannak. Sőt Rigából is telefonáltak a GÁ-ra és a minisztériumi bizottság is ott járt. Versenyben voltak az összes kollektívák és minden egyes versenyző válla mellett érezte a másik vállát.

Elmar, miután bejárta a brigád egész munkaterületét, visszatért „Nagyapó"-jához és felült rá. Pontosan ugyanaz volt az érzése, mint ősszel a köztársasági könnyű-atlétikai versenyen, amikor a négyszázméteres nehéz távot futotta a nagy stafétában. „Tőled függ az egész csapat sikere, minden másodpercnyi késésedet a társaidnak kell a maguk erejéből pótolni, tehát az egész négyszáz métert teljes erőddel kell lefutnod."

Ebéd közben megérkezett a GÁ teherautója az üzemanyaggal. A fekete vashordókat lovasszekerek vitték ki a mezőre a traktorokhoz. Ebéd után Elmar megint felkapott a kerékpárjára és sorrajárta a munkatársait. Mindenütt elmondta, mennyire vannak a szomszédban, egyiket fékezni kellett, a másikat ösztökélni és magában már körülbelül eldöntötte, hogy holnap délután kettőre, háromra a brigád befejezi a munkát, teljesíti a munkatervet és visszatérhet a GÁ-ra.

Kristap a „Nagyapón" elsőnek érkezett az új és utolsó munkahelyre. Egy órával később már Zenta is ott volt a NATI-jával.

Estefelé motorkerékpáron berobogott Garsin, üdvözölte a traktorosokat és munkásokat, megnézte, mennyire vannak és aztán félrevonta Elmart.

— Bizalmasan közölhetem veled, hogy a tietek lesz az első hely — mondta és leült a nagy terméskőre az árokparton. Elmar

földre telepedett, lábát az árokba lógatta és egy sóskabokrot tépdesett, rágcsálta a savanykás leveleket. Mélyen hallgatott. Nem mintha meglepte volna a hír. Tudta, hogy a győzelmet nem véletlen szerencsének köszönhetik és éppen ezért nem is csodálkozott túlságosan.

— Igen, barátom, erre most már számíthatsz. De még egy újságot mondok... — Ravaszul mosolygott és elhallgatott, ezzel éreztette a hír különös fontosságát. Elmar feléje fordult.

— Az állomást illetőleg?

— Nem, Elmar, ez téged illet, személyesen. Persze, a GÁ-nak se közömbös, hiszen nem választhatunk el téged a kollektívától.

— Nem hát — mondta a fiú és nem állta tovább, mégis csak megkérdezte: — Miről van szó?

Most egyszerre úgy érezte, hogy a siker nem is került sok energiába. Akárki más is elérhette volna, akárki más is győzte volna a feladatot. Megfeledkezett róla, hogy a győzelem titka a verseny helyes megszervezésében van. Az a kitartó küzdelem kell hozzá, amit még a télen kezdtek: a traktorok és egyéb felszerelési tárgyak rögtöni megjavítása, az állandó gondolkodás és figyelem. Való igaz, hogy emberfeletti teljesítményt senkitől se követelt, csak azt, hogy tervszerűen dolgozzék, minden percet jól felhasználjon és elég messzire nézzen előre.

— Arról van szó, barátom, hogy pár nap mulva Rigába kell utaznod.

— No tessék. Mit akarnak tőlem Rigában?

— Nem is tudod, milyen nevezetes személyiség vagy. Gratulálok, Elmar. Bevettek a köztársasági sportküldöttségbe és részt veszel az össz-szövetségi sportünnepélyen. Így hát rövidesen meglátod Moszkvát. És meglátod Sztálin elvtársat. Nos, örülsz? Én is legalább annyira örülök. A mindenit! Nem utolsó dolog, hogy éppen az én fiaim egyikét éri a kitüntetés.

Elmar szíve hevesen dobogott. A Kreml... a Vörös-tér... És igazán meglátja Sztálint? Nem tréfál ez a Garsin? De nem... ilyesmivel nem tréfálhat...

— Dehát a brigád? — kérdezte bizonytalanul, kicsit aggodalmas arccal. — Mit csinálnak nélkülem? A traktoroknak állandó ellenőrzés kell... folyamatos javítás... A „Nagyapót" meg éppen szemmel kell tartani.

— A brigádodat ne féltsd, én viselem majd gondját. Helyet-

tesítelek, amíg vissza nem jössz. De ha bennem esetleg nem bízol, hát talán Kristap...

Összenéztek és elnevették magukat. Ezzel aztán el is döntötték a kérdést.

— Akkor hát... sikert kívánok, Elmar! És ne nyugtalankodj, ne hidd, hogy nélküled itt minden összeomlik. — Garsin rámosolygott. — „Nagyapóra" is vigyázunk, a javításra is gondunk lesz. De téged is elég komoly munka vár. Jó néhány heti erős edzés kell majd, hogy minden mozdulat tökéletesen szép és pontos legyen. Csak aztán tégy ki magadért Rigában!

Alvásról persze, szó se volt azon az éjjelen. Sötét estig kinn dolgozott a mezőn, és mikor társai már különféle hangnemekben horkoltak, ő még sokáig üldögélt az udvaron, a lócán.

„Zanda keze van benne, nincs másképp... Mért választottak volna éppen engem? Várj csak, erről még beszélünk majd négyszemközt. Mi jogon vonjátok el munkájától a brigádvezetőt?"

Fejét csóválta és befelé nevetett.

2

Július 22-e volt. Elmar Auniny és a lett sportküldöttség többi tagja együtt léptek ki a Kreml kapuján a Vörös-térre. Sokat látott, sokat megélt a két és fél hét alatt, Moszkvában. Tele volt benyomásokkal és úgy érezte, hosszú időre el van most látva lelki táplálékkal.

Az edzés utolsó, kemény napjai... aztán a nagy utazás. És most itt van előtte az óriási város, a pompás épületek, széles sugárutak és terek. A moszkvai Metro minden állomása a tündérpaloták emlékét idézi fel benne, amelyekről nagyanyja mesélt neki gyerekkorában. A himki-i kikötő, meg a „Dinamo-stadion" és a „Moszkva-szálló". Az autók végeláthatatlan hömpölygő áradata az Ohotnij-rjadon. De semmise ragadta meg annyira, mint a nemes, nyugodtfényű rubintvörös csillagok a Kreml tornyain és a néma sírbolt a Vörös-téren.

Látta a mauzoleumot, ahol Lenin pihen, a Szovjetunió és a nagy Párt alapítója, aki a történelmi napokban, amikor egy nemzedék sorsának kellett eldőlni, bátran vállalta a felelősséget az emberiség jövőjéért és kinyilatkoztatta az egész világ előtt, hogy

„Van ilyen párt!" Nappal szakadatlanul áramlik az emberfolyam, fedetlen fővel, zajtalan lépéssel haladnak el a koporsó mellett, szeretettel és hálásan nézik a drága vonásokat, hogy eszükbe vésék egész életükre. Éjtszaka pedig a díszőrséget álló délceg harcosokkal együtt mellette virraszt, körulfogja gondolatával az egész szovjetnép.

És ma látta Sztálint...

Látta és hallotta, amikor a Kreml dísztermében fogadta és üdvözölte a szovjet sportküldöttségeket. Elmar úgy érezte, hogy élete legnagyobb eseményét éli abban a pillanatban. O, az egyszerű falusi legény, a lett földműves, ma a nagy Sztálin vendége, egy asztalnál ülhet vele. A szocializmus országának bölcs vezére, Lenin legjobb barátja és művének folytatója, akinek vezérlete alatt a szovjetnép kivívta a világtörténelem legnagyobb győzelmét, ma vendégül látja Elmar Auninyt.

Valahányszor erre gondolt, szinte elállt a lélekzete. Mivel érdemelte ki a szerencsét? Miben különb ő másoknál? Mivel tüntette ki magát a nép előtt? Hiszen olyanok, mint ő, ezrével vannak, ha ugyan nem milliószámra.

Igen, látta Sztálint. Sőt mintha Sztálin is meglátta volna őt. Amikor tekintetét végighordozta a termen, Elmarnak úgy tetszett, hogy a jóságos mosoly abban a pillanatban neki szól. Lehet, hogy tévedett. Lehet, hogy még sokan gondolták abban a pillanatban ugyanezt. De ő szentül hitte és meggyőződését mélyen elrejtette a szívében, semmiért oda nem adta volna.

Hallod a szívem szavát, én kedvesem, aki életedet áldoztad a szovjetnépért? Halálra kínzott tested régen pihen már az anyatöldben, de hősiességed emléke él. A te üdvözletedet hoztam el ma a Kremlbe és átadtam Sztálinnak. Meghallotta és elfogadta, habár az ajkam néma volt. De ő a szívünket is hallja. Meglát és hall valamennyiünket, a legkisebbet is közülünk. Én is hallottam, hogy azt mondja: üdvözli általam a szülőhazámat.

Csak ment, ment a moszkvai utcákon, de nem látott, nem hallott semmit. Mikor Zanda később felkereste és el akarta meséltetni vele az élményeit, még búsult is, hogy a fiú semmiről se tud pontosan beszámolni. Két nagy Rjepin-képre emlékezett — egyik jobbra volt, a másik szemközt a bejárattal. Meg az aranybetűs feliratokra a terem márványfalán — alighanem katonai alakulatok és a György-kereszttel kitüntetett harcosok nevei voltak ott. Elmenni elment az óriási cárharang mellett, de jóformán rá se

pillantott. És ha megkérdezik tőle, hogy milyen fák nőnek a Kreml falánál, nem tud felelni.

Zanda végre belátta, hogy a fiú most különös lelkiállapotban van és békében hagyta. Később aztán apránként, minden nap valamicskével többet, de végül mégis csak megtudott tőle mindent. Kiderült, hogy Elmar pontosan emlékszik a legkisebb részletre is.

Bizonyos távolságra kellett kerülni a moszkvai élményektől, hogy teljes intenzitással átérezhessen és átgondolhasson mindent, rendet teremtsen a benyomások túláradó bőségében.

Ami a legjobban megragadta Zandát is, Elmart is, mindjárt az első napon, a tágas, korláttalan térség volt. A végtelen teret, az egész ország hatalmas lélekzetvételét, gigantikus körvonalait éreztette a főváros képe, életének lüktető üteme, az épületek és az emberek. Együtt volt itt, összegyüjtve, mindennek a legjava, amit a nép géniusza alkotott művészetben, kultúrában, tudományban. És még valamit éreztek, még valami megkapta őket — a szoros baráti összetartás szelleme. Eddig is tudták, hogy a népek barátsága a szovjettársadalom rendíthetetlen alapja, őket is erre nevelte a Párt és a Komszomol. De sose érezték át olyan erősen, mint most, amikor a sokféle nép küldötteivel együtt készültek a közös ünnepre. Összebarátkoztak a fiatal lányokkal, fiúkkal, akik távoli sztyepekről, hegyek közül, messzi tengerek partjáról jöttek Moszkvába és a szó igazi értelmében testvéreiknek érezték valamennyit. Mindenüvé hívták őket, hogy jöjjenek el majd látogatóba és bizonyosan tudhatták, hogy szíves, meleg fogadtatásban lenne részük.

Végre elérkezett a sportünnepély napja. Tanúi és részvevői lehettek a színek, hangok és mozdulatok káprázatos szépségének. Több mint negyvenezer sportoló jelent meg a nagy díszszemlén. Negyvenezer szép, egészséges fiú és lány mutatta be erejét, ügyességét a Szovjetunió köztársaságainak képviseletében. És minden mutatvány az illető nép és vidék jellemvonásait tükrözte. A nézők szeme elé olyan hatalmas, olyan sokszínű kép tárult, amihez foghatót egyetlen más ország népe életének képe se mutat. A köztársaságok óriási címerei csillogtak a napon, pirosan lángolt a zászlók selyme. És Sztálin az északi tribün páholyából nézte őket, mintha csak édes gyermeke lenne valamennyi, üdvözletet intett nekik és tapssal fogadta őket.

A lett sportküldöttség fellépését nagy tetszéssel fogadták.

Július végén visszautaztak Rigába.

— Nos, örülsz, hogy bevettek a küldöttségbe? — kérdezte Zanda, mikor már elindult velük a vonat. — Tudod, bizonyára, hogy egy picike részem nekem is volt benne?

— Csak annak nem örülök, hogy ilyen fölösleges dolgokat kérdezel.

— Mért fölösleges? És ha tudni akarom, hogy gondolkodol?

— Nagyon jól tudod, mit jelent nekem ez az út. Soha életemben ilyet nem értem és nem is hiszem, hogy valaha...

— Ki tudja — mondta eltűnődve Zanda. — Sokszor nem is gyanítja az ember, milyen széles utak nyílnak előtte...

3

Egész nyáron gyönyörű idejük volt, mintha csak melegházban élnének. Pár napig jótékony, langyos eső esett, aztán megint sütött a nap, egykettőre magasba szökkent a szár, duzzadt a kalász. És megint eső, megint napsütés — egészen a nyár végéig. Ilyen pompás termést rég nem láttak a gazdák.

— Most aztán lesz itt élet — örvendeztek és készítették a kaszákat. — A háború pusztításai után végre fellélekzünk.

Pengett a régimódi sarló és kasza, zörögve jártak a földeken az aratógépek, felsorakoztak az arany gabonakeresztek, mint valami dísz-szemlére.

— Még az öregisten is a bolsevikokat segíti — tréfáltak jókedvűen a gazdák.

A község még a tavasszal megfogadta Sztálin elvtársnak, hogy növeli a vetésterületét és fokozza a terméshozamot, mind a gabonafélékben, mind a zöldségfélékben. Korábban végeztek a tavaszi vetéssel, krumpliültetéssel, mint az előző években, több gondot fordítottak a földre és ime — itt a gazdag termés. Most aztán sutba dobhatják és kinevethetik a különféle elméleteket a vidzemei fennsík nedves talajáról és egyéb hirhedt sajátságairól, amelyek miatt ragaszkodni kell a nagyapák-megszabta vetési időpontokhoz.

Marta Purgailis eleinte sokat nyugtalankodott. Megigérni megigérték Sztálin elvtársnak, de mit csinálnak, ha nem úgy sikerül, mint tervezték? Ha aszály lesz, vagy nagyon is bő esőzés? Sőt esetleg ők maguk is elmulaszthatnak valamit? Soha életében még ilyen buzgalommal nem tanulmányozta a meteorológiai intézet

jelentéseit, soha ennyire nem érdekelte a természetes és műtrágya, nem ellenőrizte ilyen szigorúan, hogy minden tonnányi szuperfoszfát, amit kapnak, az utolsó kilogrammig oda kerüljön, ahol a legjobban kell. De Ligo napja táján aztán megnyugodott. Most már csak rajtuk múlik. Laksttal, az új tanácselnökkel együtt átvizsgálta a mezőgazdasági felszerelést, megnézte, jó karban vannak-e az arató- és cséplőgépek, amelyekre egy-egy komszomoltagot vagy kommunistát tett meg felelősnek és idejében felszegezte gépeikre a megállapított és a gazdákkal is megbeszélt menettervet, hogy az aratás első napján már indulhasson a cséplés és megkezdhessék a gabonabeadást.

Egy év se telt el Biezais, Pusmucan és Butkevics elmozdítása óta és a község az utolsó helyről az élre került. Minden fontos kezdeményezésben megelőzte szomszédait. De Marta rossz párttitkár lett volna, ha egész energiáját a mezőgazdasági munkának szenteli. Hisz ott volt Lakst, a tevékeny és komoly tanácselnök, aki éppenúgy reszket a községért, mint ő. Tudta, hogy új embereket kell nevelnie, szovjet embereket, kommunistákat. Ezért küldte oda a párt.

Garsin, ha néha észrevette, hogy Marta a kezdeti gazdasági kudarcok hatására túlságosan belemélyed olyasmibe is, ami a tanácselnök munkakörébe tartozik, tapintatosan figyelmeztette és azt ajánlotta neki, hogy revideálja munkatervét.

A községben most már megszervezték a rendszeres oktatást a párttagok és tagjelöltek számára. A Népházban előadásokat, tanfolyamokat tartottak és ezeken sok pártonkívüli is részt vett. Színjátszó csoportok alakultak. Egyre gyorsabban növekedtek az aktivisták sorai, a helybeli értelmiség mindinkább rájött a társadalmi munka ízére.

Marta maga is nagyot fejlődött politikailag ebben a két évben, ami főként Garsin érdeme volt. Most már egy mellékesen odavetett megjegyzésből is elértette, mi a tennivalója. Garsin tapintatos formában adta át gazdag tapasztalatait, a tanítvány észre se vette, hogy tanítják. Martával meg éppen különösen figyelmesen és kíméletesen bánt. Mindent elkövetett, hogy tekintélyét növelje a párttagok és a község lakosai előtt. Szinte minden értékes javaslat Martától származott, és Garsin segített azokat végrehajtani, de ő maga szerényen a háttérben maradt. Így aztán Marta lassan beletanult a munkába és most már önállóan is dönteni tudott kisebb és nagyobb kérdésekben, amelyeket elébe vetett az élet.

Garsin úgy látta, hogy elvégezte a feladatát. Büszke volt Martára és egy kicsit a maga teljesítményére is, de ezt senkinek nem árulta el.

Két év alatt, amióta ott dolgozott, Vlagyimir Emeljanovics Garsin megismerte jóformán az összes helybeli gazdákat és nagy volt a becsülete közöttük. Legfőképpen azt méltányolták, hogy az ő nyelvükön beszél velük. Valahogy szokásba jött minden nehezebb kérdésben kikérni a tanácsát. Érdemes, vajjon a fiút üzemi iskolába küldeni, vagy nem? Okosabb felszántani és gabonával bevetni azt a lucernától fáradt földet, vagy jobb évelőtakarmánynak hagyni és a tejelő jószágot szaporítani? A lánykánk komszomolka, nem akar a paphoz járni konfirmációra, helytelen-e ez, vagy el lehet engedni neki a konfirmálást? Feljelentse-e a szomszédot, amiért a jószága kárt tett a vetésben, vagy béküljenek ki? Százféle kérdéssel jöttek hozzá és mindig megfogadták a tanácsát.

— Csak több ilyen emberünk lenne — mondogatták a gazdák. — Mindjárt jobban haladnánk a dolgainkkal.

Mikor Elmar visszajött Moszkvából, Garsin összehívta egy este a gépállomás dolgozóit és a társuk beszámolt nekik; a nagy benyomásoktól még felajzottan beszélt a moszkvai útról, meg arról, hogy Sztálint látta. Kérdésekkel halmozták el és késő éjtszakáig nem fogyott ki a mondanivalóból.

— De most már én is szeretném megfogni a dolog végét, Vlagyimir Emeljanovics — mondta Elmar, mikor társai elszéledtek. — Sokkal tartozom már magának, nem is tudom, hogy rovom le valaha is. De meg viszket már a tenyerem, kívánja a munkát.

Garsin mosolygott.

— Először is verd ki a fejedből ezt az oktalanságot. Tartozás... Mi is megtettük a dolgunkat, te is a magadét. És mindnyájunknak öröm, hogy ilyen szépen sikerült. De beszéljünk inkább másról. Hogy állasz a „Rövid tanfolyam"-mal? Elvégezted rendesen?

— Eljártam egész télen, Vlagyimir Emeljanovics. Jó osztályzataim vannak. „A leninizmus kérdései"-t Rigába is magammal vittem, dolgozgattam, jegyzeteltem.

— Arról van szó tudniillik, hogy jövő héten meg kell jelenned a kerületi pártbizottság ülésén. Lehet, hogy néhány kérdést adnak majd, látni akarják, milyen a politikai képzettséged. Te is tudod, hogy furcsa lenne, ha öreg partizán és GÁ brigádvezető létedre szégyent vallanál.

— Ertem, Garsin elvtárs. És őszintén szólva, érzem is, hogy többet kellene tudnom. De miért hívnak a pártirodába? Talán megint valami újság? — Kíváncsian nézett az igazgatójára.

Garsin elég messziről kezdte.

— Azt hiszed, megengedem, hogy egyhelyben vesztegelj? A te korodban ütni kell a vasat, amíg meleg.

— Jó, de mégis... miről van szó?

— Nézd barátom, engem már régen zaklatnak az öregebb elvtársak, hogy itt elvégeztem a feladatomat, és ideje más munkát, nagyobb felelősséget vállalnom. Bizonyosan tudják, hogy miért. De úgy állapodtunk meg, hogy az utódomat a GÁ igazgatóságában én magam választom meg.

— A politikai helyettes talán?

— Az nagyon derék ember és tehetséges pártmunkás. De sajnos, az egészsége gyenge. Megint második hónapja fekszik. Már pedig ide fiatal, egészséges ember kell. Egy szóval — olyan, mint te.

Elmar meghökkent.

— Mint én? De hisz nekem se tudásom, se képességem...

— A tudásod is, képességed is megvan hozzá. De persze, tanulnod kell még. Ugyhogy ősszel majd beiratkozol a GÁ igazgatói tanfolyamára. Egy évre, Elmar!

És megint égett a munka. A községben mindenütt zúgtak a cséplőgépek. Hosszú sorokban vonultak a gabonával rakott szekerek a begyüjtő-állomásokra. Elmar két-három hét alatt a fél községet beutazta a cséplőgépével. No de dolgozott is, hajnaltól alkonyatig és akárhányszor még éjjel is.

Mikor a köztársasági bajnoki mérkőzést megtartották, megint Rigába utazott egy hétre. De aztán megszakítás nélkül dolgozott a brigádjával a mezőn, egészen ősz végéig. Az ekevasak szorgalmasan szántották az ugart az új vetés alá.

4

Irma Ladziny egy vasárnapon meglátogatta a szüleit. A község túlsó végén laktak egy elég tekintélyes tanyán. Az öccse, Erik, a leszerelés után Rigában maradt, meg is házasodott és egy nagy üzemben dolgozott. Bátyja, Albert, aki annakidején belépett az SS légióba, Kurzemében elesett és az öregek maguk maradtak.

így nehezen boldogultak a gazdasággal és Ladziny mindmáig nem bocsátott meg a kisebbik fiának.

— Nemhogy egy jóravaló gazdalányt vett volna el és itthon segítene a munkában. Négyesben, isten segítségével, csak boldogulnánk. De így? Napszámost nem fogadhatok, az a baj. Akkor mindjárt a kuláklistára tesznek

— Szóval, Erik meg a felesége csak munkaerőnek kellenek? — kérdezte gúnyosan Irma.

— Hát mért neveltük fel? — csodálkozott az apja. — Ha meghalunk, úgy is rámarad a tanya, nem másra. Te is okosabban tennéd, ha otthagynád azt a titkárságot és itthon lennél inkább. Vagy talán olyan sok hasznát látod?

— És akkor itthon élnék, annak több hasznát látnám?

— Akkor segíthetnél apádnak, anyádnak.

— Vagyúgy. Cselédnek jöjjek haza? De a cseléd fizetést kap, én meg ingyen csinálhatnám. Köszönöm. Ha Erik meg tudott válni a gazdaságtól, hát nekem sincs itt mit keresni. Aztán meg bizonyosan találnátok valakit, aki hajlandó benősülni a tanyára, igaz?

— Hát aztán? Mi nevetnivaló van abban? — méltatlankodott az anyja. — Apád is benősült, s talán nem elég szépen élünk annyi esztendő óta?

— Ti még ma is azt hiszitek, hogy a világ egyhelyben áll Nem akarjátok megérteni, hogy más világ volt fiatal korotokban és ez a mai megint más. Nem kellene mindig a régivel példálózni. Nem azt kell követni, hanem előrenézni, a jövőbe. A kolhoznak nem hallottátok hírét?

— Mi a csoda?! Hát már ott tartunk? — ijedezett az öreg Ladziny.

— Nem egészen. De egyébről se beszélnek itt a gazdák. Az év végére alighanem megalakítják.

— Na és mi mit csináljunk akkor, mit tanácsolsz? Mondjunk le a földünkről és lépjünk be? Nem is olyan bizonyos, hogy befogadnak. Elvégre nem vagyunk éhenkórászok. Lehet, hogy nem tetszünk nekik.

— Mit tanítgassalak benneteket, nem vagytok már gyerekek. De egyet mondhatok: előre kell nézni és nem hátra. Az élet nem halad visszafelé.

Nem sok öröme volt az ilyen otthon töltött vasárnapokból

Hétfőn Garsin és Purgailisné sokáig benn voltak Lakst tanácselnöknél. Elkérték Irmától a község tervrajzát meg a porták jegyzékét és beszélgetésükben sűrűn előfordultak az ilyenféle szavak, mint: kolhoz, brigád, kezdeményező csoport, farm. Marta hangoztatta, hogy sürgősen teljesíteni kell a gabonabeadási tervet, akkor felszabadul az aktíva, meg a gazdák keze se lesz másutt lekötve, nekiláthatnak az új nagy feladatnak.

Garsin kijövet egy kicsit elbeszélgetett a titkárnővel. Kérdezgette a munkájáról, meg hogy a vasárnapot hogyan töltötte és végül megkérdezte, ért-e a számvitelhez?

— Elvégeztem a tanfolyamot és másfél évig dolgoztam mint számvivő — felelte Irma. Igazán kétségbeejtő! Ha Garsin csak egy szót szól hozzá, mindjárt elpirul, mint valami csitri. Kiváltmostanában, mióta rájött, hogy Marta Purgailis-szal semmiféle bizalmas természetű kapcsolata nincs. — Mért érdekli ez, Garsin elvtárs?

— Hamarosan szükség lesz itt képzett számvivőre — felelte Garsin. Jelentős vállalkozás lesz és a munka is érdekesebb mint ezek a szürke akták.

— És azt hiszi, én megfelelnék?

— Megfelel, természetesen.

— De ki végzi akkor ezt az unalmas munkát? — tréfált Irma.

— Arra is találunk majd valakit

— Látom, ki akar túrni a VB-ről.

Garsin értette a tréfát és mindjárt belement

— Hát igen. Hogy magam üljek a még meleg helyre. — De aztán komolyabb hangon folytatta: — Gondolkodjék róla. Bizonyos vagyok benne, hogy nem bánná meg.

Megszorította a kezét és kifelé indult, de az ajtóban eszébe jutott valami. Hátrafordult.

— Ejnye... hányszor akartam már említeni... Most két hete azon a vasárnapon remekül játszott. Nagyon élveztem Maga határozottan tehetséges. Azt tanácsolnám, ne álljon meg félúton, fejlessze a tehetségét. Legközelebb elhozom majd Sztaniszlavszkij könyvét, az „Életem"-et. Persze, nem olvasta? No úgye. Mindjárt gondoltam.

Irma még annyit se mondott, hogy „köszönöm", olyan zavarba ejtette a dicséret.

Mikor Garsin elment, gyorsan rendet csinált az asztalán és felment a szobájába. Munkaidejének már vége volt, de érezte,

hogy nincs nyugta most szobában üldögélni, inkább sétál egyet. Augusztus vége felé jártak, de még tartott a meleg, napos idő. A hárs és a juharfák zöldjében már fel-feltünedeztek az első sárga levelek, a levegő tiszta volt és áttetsző, megnyugtatta az ember idegeit és a tárgyakat lebegő könnyűvé tette. Százféle hang hatolt hozzá mindenünnen, kutyák ugattak, madár csiripelt, emberek beszélgettek az udvarokon, az országúton szekér zörgött és valahonnan, messziről cséplőgép búgása hallatszott. Porfelhő állt az út felett, egészen távol, majdnem a látóhatáron — bizonyosan autóbusz megy ott.

Letért az útról és a kis ösvényen a közeli bereknek tartott. Ott volt a kedves helyecskéje, a berek szélén: a sima, szürke terméskő, amit a szél tisztára seper. Órákig is elüldögélt ott a könyvével, vagy csak úgy szemlélődve, elnézte a szántókat, parasztházakat meg az utat.

Most is ott ült le, a kedves helyén. Kezébe támasztotta fejét és elgondolkodott. A nap már-már letűnt, az árnyékok elkeskenyedtek, hosszúra nyúltak. Egy magányos madár erős, gyors szárnycsapásokkal igyekezett haza fészkébe, bizonyosan most vette csak észre, hogy alvóhelyétől messze éri az éjtszaka.

„Színésznő... De micsoda színésznő, aki még arcának, ideigeinek se tud parancsolni?... Ne álljon meg félúton, fejlessze a tehetségét... No és ha kifejlesztem? Ő talán más lesz akkor hozzám? Többször odajön, többször megáll az asztalomnál, hogy elbeszélgessen velem? Tehetséges vagyok... Nem mondom, olykor sikerül kifejezni valamit és a közönségtől se félek, nem botlom a saját lábamba... Dehát elég ez? Tehetség kell. Nem ilyen házi használatra való kicsike — egy szemernyi bátorság, egy szemernyi kifejezőkészség... Igazi tűz kell, ami a szívünkben lobog. Különben nem érdemes. Különben nem kell..."

5

Október közepére a község befejezte a gabonabeadást, de a gazdák még egyre hordták a szemet az állomásra, többet adtak be, túlteljesítve a tervet, mivel igazán bő aratásuk volt abban az évben — átlag tizenhat mázsa termett hektáronként.

Egy vasárnapon aztán összeült a Népházban a kezdeményező csoport és elhatározták, hogy kolhozt szerveznek. Vagy negyven

gazda lépett be. Úgy határoztak, hogy központnak a terjedelmes Vilde-tanyát teszik meg.

Elnök a fiatal és erélyes Puriny gazda lett, akit 1945-ben vettek be a pártba, és az új szövetkezetet „Lett lövész"-nek nevezték el.

Alighogy a kolhoz megalakítását jóváhagyták és a tagok egyesült erővel nekiálltak az őszi munkának, a község túlsó végén már mozgolódott egy másik kezdeményező csoport és előkészítette a második kolhoz megszervezését. Ezekben a napokban, nem tudni hogyan és honnan, de elterjedt az a hír, hogy csak újévig lehet önként jelentkezni a szövetkezetbe, azután már hatóságilag állapítják meg, ki melyik szövetkezetben és kikkel dolgozzék. Marta Purgailis, amint ezt megtudta, rögtön összehívta a gazdákat és megérttette velük, hogy csak rosszmájú pletyka az egész és bizonyosan provokációs céllal terjeszti valaki.

Egyes, már régebben szervezett kolhozok kiváló eredménnyel zárták az első gazdasági évet. Valóságos zarándokjárás volt ezekre a helyekre, egész évben jöttek a gazdák a köztársaság minden szegletéből és a tények meggyőzték a legmaradibb gondolkozásúakat, a legmakacsabb kétségeskedőket is. Átlátták, mennyivel különb az új, szocialista gazdálkodási mód, mint a régi, egyéni. Tömegmozgalom indult a kollektivizálásért, maga az élet szülte.

Mikor Garsin eszébe juttatta Irmának minapi beszélgetésüket és újra megkérdezte, nem akar-e elmenni számvivőnek, a lány rögtön kitalálta, hogy az új kolhozról, a „Lett lövész"-ről van szó.

— Adjon még egy kis gondolkodási időt — kérte. — Nem tudom eldönteni, hol dolgozzam inkább. Lehet, hogy a „Lett lövész" mindjárt a megalakulása után is erősebben áll majd a lábán, de az én szüleim alighanem a másikba lépnek be. Úgy gondoltam, hogy odamegyek, ahol ők vannak.

— Értem, Ladziny elvtársnő. Át akarja nevelni az öregeket. Ezt csak helyeselni lehet. De nem lesz akkor nagyon is messze a Népházba járogatni, próbákra?

— Van kerékpárom.

Október végén, amikor a második termelőszövetkezet, a „Szovjet út" is megalakult, Irma Ladziny megvált a VB-től és az új kolhoz számvivője lett.

Marta Purgailis táviratot kapott. Rigába hívták, hogy csatlakozzék a nagy küldöttséghez, amely a sztaraja-russzai körzetbe indul a lett lövész-emlékmű felavatására. Több ilyen emlékművet

avattak fel azon az őszön a Lett Hadosztály és a partizánok nevezetesebb harcainak színhelyein, Moszkva alatt, Narvánál és Lettországban.

Két napot töltött Rigában és Juriséknál szállt meg, akik ugyancsak részt vettek a küldöttségben. Meglátogatta Marát és Zsuburt, Rutát és többet a kirovi tanfolyam-társai közül. Egy estét egészen Marával töltött. Előbb megnézte a darabot, amelyben Mara játszotta a főszerepet, és előadás után együtt mentek haza, Zsuburékhoz. A másfél éves kis Inta már aludt, de azért megmutatták Martának és azt akarták, mondja meg, kire hasonlít, apjára-e vagy inkább anyjára? Zsubur Mara képmását látta a kislányában, Mara viszont erősködött, hogy szakasztott apja. Marta mind a két szülőjét felfedezte benne, ami aztán kielégítette az apát is, anyát is.

Megígértette összes barátaival, hogy nyáron meglátogatják; Ligo napját — Jan Purgailis nevenapját nála ünneplik meg együtt.

A friss hóval belepett síkon, amelynek minden tenyérnyi darabkája véres, nagy harcokról regélt, egy magaslaton állt a magányos emlékmű, mindenfelől jól láthatóan. A tetőn, ahol nem is olyan régen még gyilkos fegyvertűz tombolt, most a hősök csendes sírjai sorakoztak. Testük maradványait összeszedték a különböző harcterekről — lövedék-irtotta cserjésekből, tövig égett falvak határából, mocsárral övezett apró szigetekről. Jan Purgailis hamvait is ide temették most és az emlékoszlopon, a többié között, ott volt az ő neve is. Zúgott a téli szél, nagy hópelyhek hullottak és fehér köpönyeget terítettek a sírhantokra. Az élők gondolata ebben az órában az elhúnyt hősök nagy tetteinél időzött.

Mikor a felavató ünnep véget ért, a küldöttség, kisebb csoportokra oszolva, bejárta a környéket. Akik részt vettek a harcokban, elmesélték, mi történt ott, alig néhány évvel azelőtt. Juris Rubenis felültette Martát a kocsijára és elvitte az útkeresztezéshez, ahol 1943 telének végén Jan Purgailis hősi halált halt. Marta sokáig állt a beomlott fedezéknél. Innen irányította Jan az ütközetet, élete utolsó pillanatáig.

— Akkor, mindjárt az ütközet után, itt temettük el — mondta Juris. — Eljött az ezredparancsnok, meg Andrej Sileniek is, hogy elbúcsúzzanak tőle.

Egy sisak hevert a földön, Jan Purgailis első sírja mellett. Marta felvette és magával vitte.

„Micsoda emberek voltatok — gondolta. — Erősek, szépek... akiknek a legnehezebb se nehéz. Meg tudtatok halni a győzelemért és a győzelem eljött. Pihenjetek nyugodtan, drágáink. Örökké éltek a nép szeretetében, emlékezetében."

Es elgondolta a maga életét a párja halála óta. Egyetlen napja se telt tétlenül. Szigorúan elutasítja pihenésnek még gondolatát is. Minden erejével azt szolgálja, amiért Jan meghalt — az új életet. Es most már így folytatja, utolsó leheletéig. Sok mindent elért és elvégzett és még sok mindent el fog érni — de nem lesz-e minden kevés? Hiszen ő kettejük helyett él és dolgozik, Jan helye nem maradhat üresen.

Gondolkozott, többször is felvetette magában a kérdést és választ várt. A föld nem felelt, de szíve megmondta, hogy az út, amelyen halad, jó és igaz út.

OTODIK FEJEZET

1

A fekete csődör fejét nyujtogatta az állás korlátja felett, minden áron meg akarta harapni Zandartot.

— Azt a nyavalyás mindenedet! — káromkodott Zandart és megfenyegette a seprővel, de nagyobb biztonság okáért még az öklét is mutatta neki. — Állsz mindjárt nyugton, te büdös! Harapni akarsz? Majd megtanítlak én ijesztgetni az embereket...

A csődör mérgesen fujt, kapkodta a fejét és egy kicsit hátrább húzódott, de amikor újra arra ment a lovász, nem állhatta meg, elkapta a sapkáját.

Hugo Zandart már egy órája takarította az istállót. Egyikmásik lóval tűrhető volt a viszonya, nem harapták meg, nem ágaskodtak és nem rúgtak ki, mikor a hányólapáttal meg a seprővel elment az állásuk mellett. Nyugalmasan és közömbösen nézték, hogy sepri ki alóluk a trágyát, hogy takarítja a jászolt furcsán elfintorított ábrázattal. De ez a fekete ménló gyűlöli első perctől

fogva, amikor az istállóban megjelent és Erikson tréner megmutatta neki, hogy mi lesz a dolga.

Mert a helyzet a következő volt: Sven Erikson, aki Zandart versenylovainak zsokéja és edzője volt valamikor, most — főnöke. Az istálló Aksel Larson svéd gyáros és földbirtokos tulajdona és a versenylovakat Erikson edzi és viszi a versenyekre. 1944 őszén, amikor Zandart más menekültekkel együtt Svédországba érkezett, egyetlen ismerőse se lévén, nem tudta hová forduljon, kitől kérjen segítséget. A svéd urak azt tanácsolták neki nyájas mosollyal, hogy jelentkezzék a tőzegkitermelésnél, mint tőzegásó. Már-már meg is fogadta a tanácsot és bizonyosan elmegy tőzegásónak, ha véletlenül össze nem találkozik Eriksonnal. Egykori zsokéja megismerte és mivel tudta, hogy szereti a lovakat, bejuttatta ide lovásznak. Az állás, persze, nem a legfényesebb. Elég piszkos munka, a fizetés nyomorúságos, szobája mindjárt az istálló mellett van és inkább kutyaólnak mondható, a koszt olyan gyenge, hogy lábát is alig bírja emelni az ember. Dehát mit várhat, mikor a lett mérnököket nehéz testi munkára küldik a tőzeglápokra, Aina Perle költőnő tányért mosogat egy másodrangú vendéglőben és olyan jónevű írók, mint Alksnis és Melnudris, az Irodalmi Alap koszorúsai, — kénytelenek holmi nyomorsegéllyel beérni?

Alksnis egy kisvárosba került és messziről tépte-marta Melnudrist, aki olyan szerencsés, hogy nagyvárosban élhet. „Mért ő igen és én nem? Mikor én híresebb vagyok, mint az a kivénült firkász! A lapunk szerkesztését is énrám illett volna bízni." Melnudris persze, nem maradt adósa. Mikor valami úton-módon fülébe jutott, hogy Alksnis a rendes élelem-adagon túl még pótadagot is kap, sietett a polgármester figyelmét felhívni „bizonyos egyénekre, akik bűnös és beteges hajlamaiknak áldoznak".

Apró-cseprő intrikák, pletykák, marakodás — ez volt az emigránsok főfoglalkozása. Legtöbbjük világéletében csak parancsolgatott, megszokta, hogy a más munkájából éljen és most alárendelt helyzetbe került. Itt, az idegen országban még osztály- és érdektestvéreik is úgy tekintettek rájuk, mint terhes elemekre, akiket bizonyos politikai meggondolásból tűrni kell, mert esetleg felhasználhatók póttartaléknak. A svéd munkások egyenesen gyűlölték az emigránsokat, amiért lehetővé teszik a vállalkozóknak a munkabér-csökkentést és mert a sztrájktörők is közülük kerülnek ki. Szakmunkára lettet nem alkalmaztak, egyetemi oklevelüket sehol se akarták elismerni. Az orvosoknak nem engedték meg, hogy

rendeljenek. És a jovőtől mit várhattak? Semmi mást, csak ugyanezt a marakodást, a svédek megvető bánásmódját és előbb-utóbb a teljes nyomort.

Zandart a feleségét jóformán el is felejtette, de a kislányai olykor-olykor eszébe jutottak és bizony furcsa érzés fogta el. Hogy élnek vajjon? Ki gondoskodik róluk? Bizonyosan falura költöztek, a nagybátyjukhoz... Te meg itt görnyedsz, kínlódol a más lovaival, nyakig koszban, mint a ganéjbogár. És ha Larson őméltósága megjelenik az istállóban, hát sietsz kimutatni a buzgalmadat. Erikson már kiabál veled és gorombaságokat vagdos a fejedhez, tiszteletről szó sincs... És senkit se érdekel, hogy valamikor a tied volt a legelőkelőbb kávéház Rigában, telivér versenylovak toporzékoltak az istállódban és szépséges hölgyek édesítették az életedet. Mindennek már nyoma sincs. Nem maradt egyéb, csak az időnap előtt megöregedett fejed és a lelógó hasad. Mikor a lovakat csutakolod, még a hervadt vénlány is úgy megy el melletted, mintha levegőnek nézne.

— Levele van, Zandart — kiáltott be az istálló ajtaján Erikson.

— Levél? Lettországból? — csúszott ki Zandart száján akarata ellen a szó.

— Mért Lettországból? Azt nem mondtam — gúnyolta a svéd.

— Van, aki már kapott — mentegetőzött bizonytalanul Zandart. — Csak éppen én ne kaphatnék?

— Komolyan azt hiszi, hogy Lettországban valaki is emlékszik még magára? Túlbecsüli a saját jelentőségét. — Erikson csúfondárosan mosolygott rá.

— A családom ott van...

— Ott volt, mondja inkább így. — Nyilván öröme telt benne, hogy bosszanthatja Zandartot. — Most már nincs családja.

— Egyelőre még élek, hála istennek.

— Ugyan. Hát élet ez? Én egy lyukas garast sem adnék az ilyen életért. Kinek kell még maga, szeretném tudni? Vagy azt hiszi, mi itt nem boldogulnánk maga nélkül, mi? Dehogyis nem. Remekül meglennénk. Az ilyen kincset könnyű pótolni.

Zandart tapasztalatból tudta, hogy jobb, ha nem kötekszik vele. Mert akkor késő estig se hagyja abba a gáncsoskodást, sőt kitelik tőle, hogy bemártja Larsonnál, azt mondja róla, hogy lusta és ügyetlen és akkor már holnap kirúgják, mehet, ahová tetszik. Fa-

vágónak, vagy bányába, esetleg a tőzeglápra. Inkább lenyelte hát a sértést és békésen figyelmeztette:

— Azt mondta, levelem van...

— Tessék.

Erikson kivette zsebéből a levelet és a lócára tette.

„Méltóságán alul van, hogy idáig eljöjjön és a kezembe adja. Pedig hány évig ette a kenyeremet..." Odament a lócához és elvette a levelet. Helybeli: a városi posta bélyegzője van rajta. Így aztán mindjárt értéktelenné is vált Zandart szemében. Lassan, szinte kelletlenül bontogatta, kivette a papírlapot. Géppel sokszorosított sablon-szöveg volt rajta:

„Mélyen tisztelt fajtestvérünk!

Ma este 18 órakor a városban és környékén élő lettek az N.-klubban gyűlést tartanak, amelyre önt is tisztelettel meghívjuk.

Napirend:

1. Beszámoló a lettországi helyzetről. (Előadó Hailit úr.)

2. Aktuális feladataink. (Előadó: Melnudris úr.)

Megjelenésére okvetlenül számítunk.

A vezetőség megbízásából,

Rode üv. titkár."

— No, Lettországból jött? — gúnyolódott tovább Erikson.

— Igen — vágta oda neki Zandart, de nyilván megijedt a saját merészségétől, mert sietett hozzátenni: — Az itteni Lettországból... hehehe... Gyűlésre hívnak, fontos kérdéseket kell megbeszélni.

— Tán bizony elnököt választanak, mi? Vagy háborút üzennek a bolsevikoknak. Mert erről álmodoznak maguk.

— Az álomtól a valóság messze van.

Délután négy órára végeznie kellett a dolgával az istállóban, ha nem akart elkésni a gyűlésről, mert az Oscar-utca, ahol a klub volt, elég messze esett oda. Vagy egy órahosszat áradozott Erikson legutolsó lóversenytéri sikereiről, addig hízelgett neki, amíg megenyhült irányában és akkor megkérte, hogy eressze el ma valamivel előbb.

— Menjen, csak menjen... De holnap az ebédszünetben belakkozza a hintót.

Zandart bement kutyaóljába, megberetválkozott és átöltözött. Az ócska „ersatz" öltöny se tekintélyesebbnek, se elegánsabbnak nem mutatta gyűrött alakját, cipője is alaposan elnyűtt, lyukas az orra. Gallérját kifordította, mert a belső oldala mintha tisztább lenne. De az istállószag át- meg átjárta, hiába, az átkozott istállószagot semmivel el nem tüntetheti. Tapasztalta már, hogy senki se akar melléje ülni. Valahányszor elment a gyűlésre, mindig így volt. Más tekintetben régen letettek a fajtestvérek minden kényeskedésről, de az orruk éppen olyan érzékeny, mint volt.

„Akasszátok fel magatokat az orrotoknál fogva — dohogott magában. — Nem bújhatok ki a bőrömből a kedvetekért. Zsebük is, hasuk is üres, de az orrukat még mindig fintorgatják..."

2

Mintegy száz ember volt a klubban, mire Zandart odaért. Legföljebb, ha még tízen jöhetnek, több lett nincs a városban, nincs hát mért halogatni a megnyitást. Olyan fülleszto volt a levegő a szűk helyiségben, hogy az arcok verítéktől fénylettek.

— Mire várunk, kezdjük el — jelentette ki Melnudris elnök minden ünnepélyesség nélkül. Mint mindig, most is a kopott fekete szalonkabát volt rajta, amilyet az akadémikusok viselnek, meg a csíkos nadrág. És most is, mint mindig, időnként hátrarázta hosszúra növesztett ősz fürteit.

Egy-két másodpercig az egybegyűltekre szegezte tekintetét a szarukeretes pápaszemen keresztül, amíg el nem csöndesedett a terem. Akkor elkezdte:

— Az utóbbi időben különféle képtelen híresztelések keringenek közöttünk. Fajtestvéreink közül sokan mindenféle lapot összeolvasnak, hallgatják a moszkvai és rigai rádióleadásokat és naiv módon hitelt adnak a meséknek, amelyeket alantas elemek bocsátottak szárnyra. Az ilyen innen-onnan szerzett értesülések még a legjózanabbakat is megzavarhatják. Amint önök is tudják, egyes jámbor lelkek, a bolsevik agitátorok meséinek hitelt adva, máris csomagolnak és vissza akarnak térni Lettországba. Ezt a mai gyűlést éppen azért hívtuk egybe, hogy világosságot teremtsünk ebben a fontos kérdésben. Ma itt meg fogják ismerni a legújabb ténye-

ket, amelyekből láthatják, mi a valóságos helyzet Lettországban, azután pedig a közeljövőbeni kilátásainkról tájékoztatjuk önöket. Az első kérdésre Hailit úr előadása ad választ. Éppen a napokban volt alkalma személyesen találkozni néhány Lettországból érkezett fajtestvérünkkel. Engedelmükkel felkérem Hailit urat, hogy kezdje meg előadását.

Visszaült a helyére, az elnöki székbe és az emelvényt helyettesítő asztalhoz odalépett egy elég fiatal, de már kopaszodó, hosszúra nőtt, cvikkeres ember. Azzal kezdte, hogy vizet töltött magának és ivott egy kortyot, mint aki hosszú szónoklatra készül. Krákogott, megigazította orrán a csíptetőt és végigjártatta szemét a hallgatóságon.

„Hölgyeim és uraim! Nem kívánom közismert tényekkel untatni önöket, mivel az hiábavaló időpocsékolás lenne, az idő pedig, mint tudjuk, pénz, tehát takarékoskodnunk kell vele. A bolsevik agitátorok újabban mindent elkövetnek, hogy éket verjenek sorainkba és visszacsalogassák Lettországba fajtestvéreink egy részét — hogy úgy mondjam, a legkevésbbé öntudatos részét. Ezek az egyének, akikről különben Melnudris úr is említést tett bevezető szavaiban, nyilván nem tudják, hogy Lettországban, csakúgy, mint a Szovjetunió többi országában, éhínség tombol a szónak legborzalmasabb értelmében. Hiteles tanúk állítása szerint Rigában, az utcán összeesnek a kiéhezett emberek és ott halnak meg a járókelők szemeláttára. Mikor a felhalmozódott holttestek már akadályozzák a forgalmat, egy csekakülönítmény végigjárja a főútvonalakat és a hullákat a kapuk alá vagy a sétaterekre rángatja. Este aztán megjelenik a fekete autó és a hullákat elszállítja — isten tudja, hová.

— Ha olyan sok a halott, hogy lehet egy autóra felrakni? — kérdezte valaki az egyik hátsó sorból.

— Ne tessék zavarni az előadót, uraim — szólt rá Melnudris. — Kérdezni majd azután lehet...

— Több autón szállítják el a hullákat, természetesen — helyesbítette szavait Hailit. — Nem csoda, ha ilyen körülmények között fantasztikus méretekben dühöngenek a különféle járványos betegségek. Majd minden családban van tífusz, kolera vagy vérhas megbetegedés. A vízvezeték nem működik, az emberek nem tudnak mosakodni és a többi. Az egész városban mindössze két villamoskocsi közlekedik, a Függőhíd és a Daugavapart között, de csak magasrangú szovjet hivatalnokok utazhatnak rajta, a többi gyalo-

golni kénytelen. Egész Rigában egyetlen fürdő sem maradt meg, este koromsötétségbe borul a város, mert a kegumsi villanyműveket svéd mérnökök nélkül nem tudják felépíteni a bolsevikok. Hiába erőlködtek, hiába kürtölték szét az újságjaik, hogy meglesz, semmire nem mentek, mert szakembereik nincsenek. Ugyanezen okból az iskolákat is bezárták. Nemrégen felmerült a javaslat, hogy a hétéves általános iskolát, egy kétéves tanfolyammal kellene helyettesíteni... Az elmúlt télen, tűzelőhiány miatt, a Szabadság-sétatér összes hársfáit felfűrészelték tüzifának. Üzemeik közül mindössze néhány textilgyár dolgozik és azok zsákvásznat gyártanak. Ebből készülnek ott most a férfiöltönyök és női ruhák... Azt a néhány meggondolatlan embert, aki visszatért hazájába, előbb hónapokig börtönben tartják, aztán nehéz kényszermunkára küldik. Egy híres orvosnak kitüntetésképpen megengedték, hogy romokat takarítson az ó-városban. A papokat mind börtönre vetették vagy száműzték. A templomi harangokat leakasztották és beolvasztották ipari célokra. Kétségbeejtő munkanélküliség van az ország minden részében és aki dolgozik, az se keres többet, mint félfont kenyérrevalót naponta. A nép zúgolódik és alig várja a háborút, amit könnyen megérthetünk, ha elgondoljuk, milyen körülmények között él. Íme, ez a helyzet jelenleg Lettországban, hölgyeim és uraim. Ha van valakinek kérdeznivalója, készséggel válaszolok.

Elhallgatott, és zsebkendőjével törölgette az arcát.

— Nekem volna egy kérdésem — szólalt meg valaki hátul. — Mondják meg, kérem, ki az ostobább, az-e, aki az ilyen meséket el akarja hitetni, vagy az, aki hisz neki?

Sokan nevettek, de a legtöbb arcon inkább nyugtalanság látszott. Melnudris alig tudta leplezni bosszúságát.

„Ez mégis képtelenség. Hazudni is csak mértékkel lehet és a hihetőség határain belül. Ez a Hailit még a ‚legöntudatosabbak' bizalmát is eljátszotta. Csodálatos igazán. Hát egész Stockholmban nem találtak egyetlen féligmeddig értelmes embert? Ezt a tökfilkót küldik ide nekünk..."

— Maga nem cseka-ügynök véletlenül? — kérdezte Hailit a közbeszólótól.

De az nem jött ki a sodrából, nyugodtan visszaadta a kölcsönt:

— Maga kinek az ügynöke, azt mondja meg?

— Melnudris úr, mért nem gondoskodik a rendről?! — méltatlankodott az előadó. — Nem szoktam meg az ilyen viselkedést.

Melnudris igyekezett megmenteni a helyzetet.

— Észerint több kérdés nincs — mondta és felállt.

— De van, van! — kiáltott egy mérnök a középről. — Teljes három hónapja, hogy a repatriálásomat kértem és még mindig nem kaptam meg a kiutazási engedélyt. Nem lehetne megsürgetni?

— Ez a kérdés nem tartozik a tárgyra — felelte Melnudris. — Máshová kell fordulnia vele. Áttérhetünk a következő pontra. Ha megengedik, majd én magam...

— Kérjük, kérjük — rebegte az első sorban Aina Perle költőnő. Ruhája gyűrött, körme feketeszegélyes, arca is megsápadt, beesett. Hej, nem öröm tányért mosogatni egy rossz kifőzésben, hiába. De azért még mindig az elkényeztetett hölgyikét adta: szeszélyeskedett, hisztériázott, festett szája percenként sírásra görbült. Bizony, nagyon megváltozott. Mintha nem is ugyanaz lenne, akit valamikor maga Nikur a „cukorkájának" nevezgetett.

— Hadd beszéljek a közeljövőbeni kilátásainkról — kezdte Melnudris elnök. — A téma elég kényes. Igyekszem megőrizni tárgyilagosságomat és nem vezetem félre önöket holmi alaptalan ígéretekkel. A közeljövőben aligha várhatunk lényeges javulást. Akárhogyan is, de meg kell békülnünk mostani körülményeinkkel, ami azt hiszem, nem is lesz túlságosan nehéz, hiszen napról napra jobban alkalmazkodunk a viszonyainkhoz és ilyenformán, hogy úgy mondjam, igényeink idővel a lehetőségekhez igazodnak. Néhány nappal ezelőtt, mint tudják, tárgyalásokat folytattam több tekintélyes fajtestvérünkkel, akik összeköttetésben állanak mind az itteni, mind a külföldi kormánykörökkel. Svéd illetékes helyen olyan kijelentést tettek, hogy idővel remélhetőleg intézkedés történik az áttelepült személyek legcélszerűbb felhasználására, ami annyit jelent, hogy akkor mindegyikünk számára munkalehetőség nyílik. Szakmunkát is vállalhatunk majd, természetesen csak olyan területeken, ahol megfelelő képzettséggel rendelkezünk és ott is a már ismert korlátozásokkal. Az orvosok például segédorvosi minőségben dolgozhatnak falusi rendelőkben, vagy ápolónak mehetnek. A mérnökök kevésbbé felelős műszaki munkát végezhetnek, mint teszem azt, szerelést és ehhez hasonlókat. Rosszabb a helyzet persze az értelmiségiek körében. Miután a nyelvet nem bírják, irodalmi tevékenységet nem folytathatnak. De az egyéni leleménynek és élelmességnek akkor is meglesz a nagy jelentősége. Ismétlem, ez még nem a közeljövő ígérete. Semmiféle dátumot nem mondhatok, mivel dátumot nem közöltek velem. Tehát — türelem és megint csak türelem, tisztelt urak és hölgyek. A lett, mint mond-

ják, szívós fajta. Ha támogatjuk egymást és a nemzeti gondolatot teljes tisztaságában megőrizzük, minden megpróbáltatást kiállunk. Ez az egyik mondanivalóm.

Itt szünetet tartott, hogy módot adjon hallgatóinak a nem túlságosan örvendetes közlések megemésztésére, de egyszersmind éreztette azt is, hogy csemegének valami üdítőbbet tartogat számukra.

— Megint csak nem szeretném bizonytalan ígéretekkel felzaklatni a kedélyeket, de egy halvány kis reménysugár máris felcsillant sivár jelenünkben, éspedig éppen most, a legutolsó napokban. Angol vezető körök felszólítottak bennünket, hogy küldjük el egy képviselőnket Londonba, a kozponti vezetőséggel való tanácskozás céljából. Arról van szó tudniillik, hogyan lehetne legcélszerűbben és tartósan elhelyezni a Brit Birodalom területén az áttelepülteket. Központi vezetőségunk nyilván bizonyos ígéreteket és ajánlatokat kapott illetékes angol helyekről és ezért hívja ilyen sürgősen a svédországi emigránsok képviselőjét.

— Kijelolték már a képviselőnket? — kérdezte egy türelmetlen hallgató.

— Énrám esett a választás... Először is azért, mert már jártam Angliában, ismerem Londont. Másodszor, mert olyan ember kellett, akinek nevét a társadalom széles koreiben ismerik. Igyekszem legjobb tehetségem szerint képviselni az érdekeiket, uraim és hölgyeim, és éppen azért jó lenne, ha a gyűlés konkréten megfogalmazná a kívánságokat. Kérem, szóljanak hozzá.

— Engedjék meg, hogy lakóhelyünket tetszésünk szerint választhassuk meg! — kiáltotta valaki.

Rode, aki a titkári funkciót végezte, jegyzőkönyvbe vette a felszólalást.

— Kaphassunk szakmunkát, de minden korlátozás nélkül! — hangzott a második kívánság.

A harmadik is kimondta, miről álmodozik?

— Ha ugyanazt a munkát végezzük, ugyanannyit kapjunk is érte, mint az angolok meg a tobbi.

— Adjanak annyi segélyt, hogy gazdaságot létesíthessünk!

A többi kívánság is hasonló jellegű volt.

A gyűlés félóra múlva véget ért, de a „fajtestvérek" még sokáig egyutt maradtak. Veszekedtek, kiki a maga igazát bizonygatta és vadolta a másikat. Volt, aki azt mondta, hogy nem várhatnak csodára, haza kell menni, de a tobbi rátámadt, csúfolták,

sőt fenyegetni is próbálták. Zandart jobbára hallgatott, de ha szólt, inkább azokat támogatta, akik külföldön akartak maradni. Mit is tehetett? Az ő számára nem volt út vissza Lettországba. Irigyelte azt, aki még megteheti, hogy hazatérjen. Igen, irigyelte, de ezt nem vallotta be senkinek.

Hailit előadása még Zandartot sem győzte meg.

3

Melnudris Stockholmban vette át az útiköltséget és az utazáshoz szükséges iratokat. A kivételes alkalom tiszteletére levágatta a fodrásznál hosszú ezüstös fürtjeit, bajuszát is megnyíratta, de továbbra is vén oroszlán formája volt. Ha végigment az utcán sötétbarna őszi felöltőjében és fekete nemezkalapjában, mindenki utána fordult, azt hitték, valami régi nagyság, tudós, vagy diplomata.

A Sund-ig vonaton ment, onnan aztán egy óriási komp vitte tovább az egész szerelvényt, a tengeröblön át és a nagy diplomata, mint rangjához illett, most már akadálytalanul folytathatta útját.

Másnap nyolc órát egy nyugatnémet városkában töltött, amely az angol és amerikai zónák egyesítése óta Bizoniához tartozott. Itt át kellett szállnia arra a vonatra, amely a Ruhr-vidéken, Hollandián és Belgiumon át egészen Calais-ig viszi.

Érdeklődéssel figyelte az angol katonákat. Tökéletes fesztelenséggel sétálgattak a perronon, pipával, vagy szivarral a szájukban. Gőgösen elnéztek a helybeliek feje felett és azok készségesen félreálltak minden angol katona útjából. Melnudrisnak feltűnt, hogy olyan sok üdvhadseregbelit látni. Külön fogadóhelyiségük is volt az állomáson, büffével és lélekmentő plakátokkal. „Persze, kémkednek a kis ravaszok — gondolta közömbösen és figyelmesen megnézte a szemüveges aggszüzeket, akik mind egyensapkát viseltek az Üdvhadsereg felírásával. — Nekem ne meséljék, hogy a bukott lánykák lelkét akarják megmenteni... Bizonyosan így célszerű..."

A német vasutas, amikor senki se volt a közelben, felhasználta az alkalmat és kézjelekkel cigarettát kért tőle. A vén oroszlán félrefordult és úgy tett, mintha nem értené el az integetést. Sose voltak emberbaráti hajlandóságai, hát még most. Ami támogatást a svédektől kapott, előlegnek tekintette és ezután megjelenendő nagy műveivel szándékozott torleszteni. Különben, ami azt illeti, most

is elég komoly munkát végez. Már maga az ilyen politikai jellegű külföldi utazás se csekélység...

— Csak egyetlen szippantást, uram...

Nem lehet tudni, hogy végződött volna a párharc a makacs vasutas és a bonyolult államügyekbe merült diplomata között, ha ebben a pillanatban fel nem tűnik a látóhatáron az a személyiség, akinek kedvéért Melnudris az utazását megszakította.

Arcán nyájas mosollyal, már nem éppen vadonatúj őszi felöltőben, lassú léptekkel közeledett hozzá Alfred Nikur és már messziről nyújtotta a kezét. Kicsit megfonnyadt az ábrázata, szeme alatt határozottan látszottak a zacskók, bajuszkája deresedett. Nem sok maradt az egykori kegyelmes úrból, legföljebb a szeme — keskenyvágású, ide-odaugráló kis spión-szeme volt a régi.

— Üdvözlöm a jeles írót! — köszöntötte lelkesen és forrón megszorította Melnudris kezét. Látja, milyen igaz a régi mondás, hogy a hegy nem megy a hegyhez, de az ember előbb-utóbb... Jól utazott? Hogy szolgál az egészsége? Látom, egy csöppet se öregedett.

— Mi kitartunk, uram, kitartunk — felelte Melnudris és csupa régi szokásból könnyedén meghajolt, mintha a miniszter őnagyméltósága állna előtte és nem az emigráns Alfred Nikur. — Hát on? A veséje nem rendetlenkedik?

— Olykor-olykor. És hogy van Melnudrisné őnagysága? Még mindig a régi bátorlelkű, hűséges társ, a megpróbáltatások nehéz napjaiban?

Nikur figyelmessége hízelgett az egykori udvari költőnek. Szerette volna hasonlóval viszonozni. Már érdeklődni akart az exminiszter hitvesének hogyléte felől, de szerencsére még idejekorán eszébe villant, hogy Nikur másodszor is faképnél hagyta „cicuskáját". Így hát valamit mormogott, hogy mennyire megtisztelő feleségének a kedves érdeklődés és úgyszólván minden átmenet nélkül, száraz, tárgyilagos hangon folytatta:

— Bizonyosan siet. Felteszem, hogy most is, csakúgy, mint régen, százféle kötelezettsége van és drága minden perce.

— Hát... körülbelül... — mormogta Nikur. — Munkám, az mindig volt, elég. Mondja, ez az egész poggyásza? — kérdezte a szürkehuzatos útitáskára mutatva.

— Igen, ez az egész. Ma már nem olyan nagy rakománnyal utazgatunk, mint valamikor fiatalkorunkban.

— Gyerünk be tán a büffébe. Meg kell beszélnünk néhány ak-

tuális kérdést. Engedje meg... én vagyok a fiatalabb. — Lehajolt, hogy felvegye a koffert, de Melnudrist valósággal megijesztette a túlzott előzékenység és sietett magához ragadni tulajdonát.

— Majd én... bocsásson meg... Dehogyis engedhetem...

Udvariasan huzakodtak, míg végre Nikur belenyugodott, hogy Melnudris maga vigye a táskáját. Meg aztán nem is volt még elég gyakorlata a hordár szerepében.

A büffében egy szabad asztalhoz ültek és két kávét rendeltek. A többi asztalnál angol katonák bóbiskoltak, lábukat teljes hosszában elnyújtva, úgyhogy aki a büffébe bejött, kénytelen volt átlépni rajta. A büfféasztalnál egy őrmester traktálta erősen kifestett hölgyét — egy utcalányt. A flaskókkal rakott pohárszék mellett, a falon az angol királyi család képe függött. Rajta voltak mind a négyen: a király, a királyné, a két princessz — és mind mosolyogtak.

— Szóval, Londonba utazik — kezdte Nikur. — Ez rendkívül fontos, mert London az a hely, ahol elérhetjük, hogy végre világosan és határozottan beszéljenek velünk.

— Hogy őszinte legyek, nem engem kellett volna kiküldeni — szerénykedett Melnudris. — Van, aki sokkal alkalmasabb. Teszem azt, ön.

— Hogy is mondjam... — Az exminiszter a szeme sarkából figyelte az arcát. Komolyan beszél ez, vagy komédiázik?

De Melnudris arckifejezése megnyugtatta. Nyilván nem tudja még a jámbor, milyen nagyot változott az ő helyzete. A volt kegyelmes úr tudniillik egy idő óta semmiféle hivatalos tisztséget nem viselt. Egy évvel azelőtt, a lett emigránsok nagygyűlésén ki kellett lépnie a választmányból, mert az emigráció vezetősége azt az utasítást kapta bizonyos angol-amerikai tényezőktől, hogy új embereket emeljen ki, olyanokat, akik sem a náci megszállás idején sem az Ulmanis-diktatúra alatt nem kompromittálták magukat. A régi csillagok már nem képesek lelket önteni a csüggedt tömegekbe, Nikur meg éppenséggel a legerősebben kompromittáltak egyike. Hivatalos tisztségeitől tehát felmentették, de nem-hivalosan, vagy amint mondják, a kulisszák mögött, továbbra is igen fontos szerepet játszott. Londonba nyilvánvaló, hogy nem küldhették. Oda olyan ember kellett, akinek a nevét még kiírhatják az újságok.

— Hogy is mondjam — kezdte újra. — Az ön képességeit ismerjük. És én most különben is más természetű ügyekkel foglal-

kozom. Egy idő óta mind sűrűbben van dolgom az amerikai katonai parancsnoksággal és propaganda-szervekkel. Gyakran megfordulok az emigráns-táborokban, ahol a fajtestvérekkel találkozom és alkalmam van kiismerni hangulatukat. Sőt találkoztam már szovjet tisztekkel is, akik a repatriálás szervezésével foglalkoznak.

— Úgy... És eredményesen dolgoznak?

— El kell ismernünk, hogy igen. Sok fajtestvérünk torkig van már a tábori élettel. A kilátástalanság még a leggerincsebbeket is megtöri. Mi persze minden tőlünk telhetőt elkövetünk, hogy a visszatelepedést meggátoljuk és angol meg amerikai barátaink segítségünkre vannak ebben a nehéz és hálátlan munkában. Rájuk igazán nem panaszkodhatom. Megértheti, hogy a tömeges repatriálást a világért se tűrhetjük. Először is — aláássa tekintélyünket itt Bizóniában. Másodszor — a visszatelepülés fegyver lenne a bolsevikok kezében és ezt a fegyvert bizonyosan ellenünk fordítják. Máris megtörtént, hogy egyes hazatértek beszéltek a rigai rádióban és mondhatom, igen kellemetlen dolgokat közöltek az itteni emigráns-táborokról meg a mi magatartásunkról és hasonlókról. Harmadszor — és ez a legfontosabb: nem szabad elveszítenünk a tömegeket. Mi lesz belőlünk itt, mit gondol, ha a többi mind visszatér Lettországba? Kinek kellünk, ki törődik velünk akkor? Amíg tömeg áll mögöttünk, és azzal rendelkezhetünk, esetleg átadhatjuk az angoloknak vagy amerikaiaknak, addig még vezérek vagyunk. De mihelyt magunkra maradtunk, nullákká válunk és mostani jóakaróink is elnéznek a fejünk felett.

— Az elég kellemetlen volna — bólintott Melnudris.

— Katasztrófa lenne. Éppen azért mindent meg kell tennünk, hogy be ne következzék. Londonban nyíltan szemükbe kell mondania az igazat. A helyzet válságos. Ha nem nyúlnak a hónunk alá, nem segítenek az emigránsok számára tűrhető életfeltételeket teremteni magában Angliában vagy Kanadában, Dél-Afrikában és másutt, hát kicsúszik a kezünkből a reális erő, amelyet előbb-utóbb ők is felhasználhatnának. Mit tagadjuk: az ilyen nagy birodalom, mint Anglia, nem csinálhat politikát szélesen kiépített ügynöki hálózat nélkül. És a hálózat megvan, csak meg kell tartani és fel kell használni.

Az egykori rendőrkém és „hírszerző" szinte felfrissült lelkileg, hogy ilyen ismerős vizeken evez. Szeme fénylett, orrcimpája tágult, beszéde is nyomatékosabb lett.

— Bátran lépjen fel! Követeljen! Gondoljon arra, hogy nem csak a maga nevében beszél, sokezren állunk a háta megett.

— Igen, amennyire lehet, kategórikus követeléssel állok eléjük. Csak lássák, mennyire komoly a helyzet.

— És amint visszaérkezett, rögtön találkoznunk kell. Meg fogom ismertetni a szovjetellenes propaganda néhány mesterfogásával. Svédországban jó hasznát veszi majd. Mert eddig elég rosszul dolgoztak, azt minden kertelés nélkül szemébe mondom. Mintha nem is volna önökben harci tűz. Még ha ütni próbálnak, akkor is mellétalálnak. Így nem lehet csinálni. A csapásnak biztosnak kell lenni. És most új fegyver van a kezünkben... A bolsevikok kolhozokat alakítanak Lettországban...

— Csak nem? Ezt most hallom először.

— Még sok mindent hall majd, amit nem tudott.

Most belépett egy szőkebajszú hórihorgas angol, a királyi légierő őrnagya. Mikor Nikurt meglátta, egy pillantással üdvözölte, de úgy, hogy más észre se vegye és Nikur, éppen olyan feltűnés nélkül egy picikét megbiccentette a fejét. Aztán már úgy tettek, mintha nem ismernék egymást. Az őrnagy a pulthoz ment és kávét kért, mindjárt meg is itta ott, állva, és valamit sugdosott a büffével. Az őrmester meg a prostituált már nem voltak ott. Kimenet az őrnagy megint Nikurra pillantott és kezét a trencskótja hajtókája alá dugva, ujjaival dobolt a mellén.

— Ön csak maradjon még, én egy pillanatra kimegyek — mondta kicsivel azután Nikur és kiment a peronra.

Az őrnagy már várta.

— Ez az, akiről beszélt?

— Igen — felelte Nikur. — Hiszékeny ember és bizonyosan nem veszedelmes.

— Érdemes beszervezni?

— Mért ne? Elég jó összeköttetései vannak. De ügyesen kell kezelni. Vannak még bizonyos naív előítéletei... nehogy megbokrosodjon.

— Olyan helyzetbe juttatjuk, hogy minden kibúvónak megörül majd. Bízza csak a legényeimre.

Nikur mosolygott:

— Azok értik, tudom.

A büffébe visszatérve még egy kávét kért és még egy félórát Melnudrisnak szentelt értékes idejéből. Aztán elbúcsúztak.

Este Melnudris továbbutazott. A vonat tömve volt angol katonákkal, meg segédszolgálatos katonalányokkal, akik szabadságra utaztak haza, Angliába.

A Ruhr-vidéken éjtszaka robogtak át, de a nagyolvasztók vörösfehér fénye a sötétben is világított és a több vágányon állandóan jövő-menő, szénnel, vasérccel és készáruval rakott szerelvények eléggé bizonyították, micsoda méretekben folyik a termelés ezen a hatalmas iparterületen, amelyet a dollár-országok tőkéje megkaparintott.

„Ez a háború nagy kovácsműhelye — gondolta Melnudris, a gyárépületek végeláthatatlan sorait nézegetve. — Kár, hogy nem nappal látom, úgy még nagyobb lenne a benyomás. Persze, szándékosan intézik úgy, hogy a vonat éjjel haladjon át a Ruhr-vidéken és az utasok mennél kevesebbet lássanak.

Reggel, amikor felébredt, az északfrancia síkságot látta az ablak előtt. Olyan sima volt, mint egy asztal lapja. Fel-felvillantak a szürke terméskőből épült parasztházikók, az udvarok, a kötélen száradó ruhával, keskeny kanálisok és különös formájú otromba csónakok, nyugodt, jómozgású emberek, ahogy a trágyát hordják a földekre.

Calais-ben aprószemű, vigasztalan eső fogadta őket. A hajó indulásáig még sok idejük volt, Melnudris a ruhatárban hagyta a poggyászát és elindult, hogy bejárja a hős városkát, amelynek történetében olyan sok dicső lap beszél az angol hódítókkal vívott harcokról. Megcsodálta a városháza gyönyörű régi épületét, Rodin híres szobrát, a „Calais-i polgárok"-at a kicsi téren, amelyet sós nedvességükkel át meg átitattak a Csatornáról fújó szelek, úgyhogy a szobormű alakjai is egészen zöldek már a sok nedvességtől. Az üzletek kirakataiban parfőmök, női retikülök, színes cipők — sokezer frankos árakon. Ki tudja ezt megvenni vajjon? Az utcán csupasz lábszárral, harisnya nélkül járnak a nők, fiúk és kislányok. Pedig tél lesz nemsokára. Vagy talán ez az új divat itt?

„Eh, nem bírják megfizetni, ez a tényállás" — állapította meg magában Melnudris.

És a hajón aztán meglátta azokat, akik a drága holmit meg tudják venni és veszik is, két kézzel. Az egész első és másodosztályú fedélzet tömve volt amerikai túristákkal és spekulánsokkal. Hatalmas kofferekben vitték a szerencsétlen, kizsákmányolt Franciaországból a cipőt, harisnyát, női kalapot és ruhát, meg a

sok selymet, atlaszt, bársonyt. De a francia gyerekek harisnya nélkül járhatnak télen.

„Így volt, így is lesz mindig — gondolta lelkinyugalommal Melnudris. — Egyenlőség sose lesz az emberek között..."

A Csatornán eléggé meggyötörte a tengeri betegség, de annál jobban örült, amikor a hajó a doveri kikötőhöz közeledett. A rövid vámvizsgálat után Melnudris felült a londoni expresszre, amely késő este befutott vele a Viktória-pályaudvarra.

4

Mintha óriási, sistergő katlanba került volna. A csendes svéd városok után elkábította a londoni zaj, az utcák fantasztikus forgalma. Szinte természetellenes volt a lárma. A gépek — autóbuszok, taxik, személyautók, motorkerékpárok, pick-up-ök a legnagyobb megengedett sebességgel száguldoztak mind a két irányban, ezernyi duda, csengő és rendőrsíp olvadt a hangzavarba, amely az örökké borús londoni levegőégnek mintegy legalsó rétegét képezte. Súlyosan függ a város felett, ráfekszik, fojtogatja és zaklatja a dobhártyákat, idegeket.

Míg a taxija — a háború alatt katonai célokra gyártott furcsa, kényelmetlen skatulyák egyike — a szállodájába vitte, Melnudris tízszer is összerázkódott és lehúnyta szemét, biztosra vette, hogy a következő másodpercben összeütköznek a szemberobogó autóbusszal. Fokozta félelmét a szokatlanság, hogy a járművek baloldalt futnak. És mind kétségbeesetten rohan, mintha menekülne, vagy el akarna fogni valakit.

„Hogy élhetnek az emberek ilyen pokolban? — tűnődött. — Hiszen itt meg kell őrülni. Ha király volnék, okvetlenül áthelyezném székhelyemet egy csöndes városkába... Persze, azért magammal vinném az egész udvart..."

Egyelőre azonban nem volt király, még csak udvaronc sem. Be kellett érnie azzal, amit ez a kódos ország ad neki. Egy ósdi szállodában helyezték el. Ablaka a Thames-re nézett, az utcai lámpás sápadt fénye nem tudta eloszlatni a sötétséget.

— How do you do? — köszöntik egymást az ismerősök a hallban.

— How do you do? — hangzik közömbösen a válasz és egyik is, másik is meg van elégedve, amiért ilyen jól elbeszélgettek.

Gőgösen hátraszegett fejjel, mint a pávakakas, sétálgatnak városszerte az amerikaiak. Látszik rajtuk, hogy úgy érzik, ők az ország igazi urai, nem a bennszülött lakosság. Vizsgáló tekintettel méregetnek minden szembejövőt, szinte nekiszegezve a kérdést: Mennyit érsz? Mennyiért vagy kaphato?

Melnudris megfürdött, fehérneműt váltott és addig kutatott a telefonkönyvben, amíg végre megtalálta a központi vezető számát — „John K. Paparde". Ez hát itt a neve. Mi az a „K" betű a kereszt- meg a családi név között? A ravaszdi! Olyan angol már, hogy a kozelébe se lehet férni. Mintha nem tudnám, ki vagy — Janis Paparde, lett szabósegéd, ezidőszerint nagy diplomata. Addig szabtad a szmokingokat és frakkokat angol és francia uraságoknak, amíg eltanultad a nyelvüket — íme a karriered titka.

— Hallo! — felelte angolul Paparde. — Hja, ön az, mister Melnudris? Csak holnaputánra vártam a hívását. No, nem baj, hogy sietett. Holnap délután ötkor fogadhatom, akkor majd informálom mindenről. A viszontlátásra, mister Melnudris. Ne felejtse el — délután ötkor. Addig pihenjen, nézzen körül Londonban. Ajánlom a francia revűt. Pikáns látvány. Good bye!

Melnudris azonban nem ment sehová, az utazás kifárasztotta. A vacsora pedig olyan szűkös volt, hogy nemigen újíthatta meg a vén oroszlán erejét. Pár szem sült burgonya, egy átlátszó marhahús-szelet, pudding meg egy csésze tea: ennyi az egész. Csak éppen hogy éhen nem hal tőle az ember.

Korán lefeküdt, de még jó darabig korgott a gyomra. Türelemmel viselte. Csak ne lenne olyan drágaság! Azzal a pár fonttal, amit hozott, ugyan nem sokra megy. Jól be kell osztania, hogy kitartson, amíg visszatér Svédországba. Mert hogy Papardét sikerül-e megvágnia, az még nagy kérdés. Nem valami bőkezű, azt mondják.

A reggeli másnap még inkább gondolkodóba ejtette. Egy tojás, egy papírvékonyságú sonkaszelet, két darabka kétszersült némi befőttel — csak felgerjesztette az étvágyát.

„Igazán annyira szűkében vannak mindennek? — csodálkozott. — Hisz ez valósággal koldusállapot. Mi lett belőled, John Bull?"

Több, mint egy órahosszat kószált az utcán, nézegette az Oxford street meg a Regent street kirakatait. Egy öreg ember az első világháború idejéből való katonanótát énekelt és alamizsnát kért. Egy vándor festő krétával arcképeket rajzolt az aszfaltra, és

az arrajövőknek odatartotta kalapját. Minden pennyért meghajolt: „Köszönöm uram, köszönöm, asszonyom — hajtogatta. — A Krisztus nevében kérem, segítsék meg a szegény tehetséges művészt, hogy festéket és vásznat vehessen készülő nagy képéhez. Köszönöm uram, köszönöm asszonyom..."

A Hyde-park egyik zugában, a Márvány-ívtől nem messze, kis asztalokon szónokok ágáltak. Szakmai jártassággal szavaltak a napirenden lévő égi és földi dolgokról. Egyik asztalka előtt mindössze két éltes asszony meg egy tizenkét év körüli legényke állt, de a szónok egyre jobban kieresztette hangját, mintha egész néptömeghez szólna.

— Kérdem, ki hatalmazta fel az alsóház tagjait, hogy új kutyaadót vessenek ki? Hát nemzeti érdekeinket semmibe veszik? A kutya, mint valamennyien tudják, a legkedveltebb és legelterjedtebb élőlények egyike. Sok házaspár otthonában a gyermeket helyettesíti. Egy tányérból eszünk vele, ágyunkba fektetjük. A kutya életünk öröme és szépsége és ha meghal, úgy temetjük el, mint legkedvesebb rokonainkat. Emléktáblát állítunk a feledhetetlennek, sőt remek sírkövet is. És rávéssük arany betűkkel: „Pihenj édesen, drága Jenny-nk, találkozunk odafenn a mennyekben". — Vajjon nem szentek-e az ilyen érzelmek, nem kellene-e minden képviselőnek tízszer is megfontolnia, mielőtt szavazatát ilyen embertelen törvényre adja? Felszólítom önöket, tisztelt hallgatóim, adjanak be petíciót Őfelségéhez a királyhoz, és kérjék meg őt és a tiszteletreméltó Lordok Házát, hogy ne járuljanak hozzá e törvényhez. Mi nem feledkezhetünk meg a nagyszámú kutyakedvelő érdekeiről és nem kényszeríthetjük őket arra a kegyetlenségre, hogy elpusztítsák leghívebb barátaikat. Mister Brehm, a hírneves természetbúvár is megírta „Az állatok világa" című halhatatlan munkájában...

— Ékesen kanyarítod barátom — dünnyögte Melnudris és átment a másik szónokhoz, aki vagy száz embernek beszélt. Egyesek mélységes komolysággal hallgatták, mások nevetgéltek, vagy ásítoztak, de azért kitartottak. Nagy a szokás hatalma.

— A mennyek országának kulcsa kezetekben vagyon — szavalta egy betegesképű pocakos figura. — De tudni kell, hogy bánjunk a kulccsal. Egyik-másik tudós lakatos azt hiszi, ő ért hozzá a legjobban a világon, de mikor fogja a kulcsot és ki akarja nyitni a zárat, sehogy se sikerül, mert nem a kezünk, csak szívünk és halhatatlan lelkünk előtt nyílik az meg. Aki a kocsmában teszi le shillingjét egy pint sörért, hogy bűnös testének örömet szerezzen,

annak lelke szomjas marad, más nedűt kíván. Ellenben, aki csak egy szerény hatpennyst áldoz az aggszűzek menhelyének helyreállítására, annak lelke összes húrjain örömdal fog zengeni és keskeny rés nyílik előtte a mennyek országába. Ne higgyék, hogy a keskeny kapun csak a legvékonyabbak férnek át! Kinek-kinek megvan a kiszabott mértéke. Hölgyeim és uraim, áldozzanak az aggszűzek menhelyének helyreállítására.

Egy harmadik szónok tizenöt lépéssel odébb annak a nagyérdekű kérdésnek szentelte beszédét, hogy miképpen mozdítja elő a „Nudget" cipőkrém használata a családi boldogságot.

— A kommunisták minden bajunkért a tőkéseket okolják. Lássuk, mi az igazság...

Összehordott tücsköt-bogarat, amíg szerencsésen eljutott a végső következtetésig:

— A kapitalisták semmi bajnak sem okai. Ezek a derék gentlemanek munkát és megélhetést adnak a népnek — adja isten, hogy mennél többen legyenek. A bajok oka önökben rejlik, hölgyeim és uraim, abban, hogy mindenféle rosszminőségű cipőkrémet használnak és elfelejtik, hogy kizárólag csak a „Nudget" felel meg érdekeiknek. Vegyenek „Nudget" cipőkrémet!

Miután ilyetén módon hasznosan és érdekesen eltöltötte idejét, Melnudris visszatért a szállodába és megebédelt. De hiába, a londoni koszt annyi volt neki, mint medvének a szamóca. Mióta Angliában kikötött, még egyszer sem lakott jól.

Félötkor taxiba ült és Papardéhoz hajtatott.

— Üdvözlöm, mister Melnudris. Örülök, hogy ép erőben, egészségben látom, holott annyi jóbarátunk a sírban nyugszik. — A dereshajú emberke kezet fogott vendégével és mértékkel örvendve mosolygott rá a szemüvegén át. — Határozottan jó formában van, nagyrabecsült költő („Még azt se tudja, hogy regényeket írok és nem verseket" — gondolta Melnudris). Bizonyosan vonzza még a nőket... Sex-appeal... hehehe. Még mindig írja a szép költeményeket, ugye? Nagyon helyes. Mit is érne az élet költészet nélkül? Siralomvölgy lenne a föld, amelyen szegény bűnös életünket tengetjük. Fáradjon be a dolgozószobámba, mister Melnudris.

Tizenöt-húsz évi diplomata-szolgálat se moshatta el az egykori szabómodor nyomait. Fürgén ugrabugrált Melnudris körül, amíg csak be nem értek az ormótlan bútorokkal berendezett dolgozószobába. Terjedelmes íróasztal állt a szoba közepén. A falakat

a burzsoa-Lettország címerén kívül csupa olyan személyiség képmása díszítette, akiket a történelem seprője régen a szemétdombra sepert. Az asztalon, feltűnő helyen, Ulmanis beszédeinek és aforizmáinak autogrammal ellátott gyüjteménye.

A mult szagát árasztotta itt minden, elsősorban a kis ősz emberke maga, csíkos nadrágjában, fekete kabátkájában.

— Jól utazott? — érdeklődött karosszékébe ereszkedve.

— Nem panaszkodhatom. — Melnudris is kényelmesen elhelyezte öreg csontjait a süppedő karosszékben és mindinkább valódi diplomatának érezte magát. — Németországban kellemes és hasznos találkozásom volt Nikur kegyelmes úrral. Szívélyes üdvözletét küldi és reméli, hogy ön is szívesen emlékszik azokra az időkre, amikor együtt vadászgattak az ugalei erdőkben.

Papardét csakugyan jókedvre derítette az emlék.

— Kalandos vadászat volt! — mondotta. — Az olasz követnek lefagyott az orra, úgyhogy egy hónapig nem mutatkozhatott sehol. Én lőttem egy vadkant, meg két őzet... Szóval, beszélt Nikurral? — Hirtelen más hangnembe csapott át és az órájára pillantott, jelezve, hogy a beszélgetés ideje ki van mérve. — Nos, milyen híreket hozott nekem?

— Nem hiszem, hogy öröme telik a híreimben, de Nikur úr is, én is úgy gondoljuk, hogy legjobb, ha kertelés és kendőzés nélkül kimondjuk a teljes igazságot.

— Ez az én kívánságom is — mondta Paparde.

És Melnudris csakugyan mindent elmondott: hogy milyen nehéz körülmények között élnek a lett honfitársak Svédországban és Bizóniában. Katasztrófa fenyegeti az egész emigrációt és Papardébe vetik minden reménységüket.

— Önt tekintjük igazi vezérünknek — mondta cigarettájáról a porcelántálba verve a hamut. — Ha az angolok meg akarnak tartani bennünket, mint valóságos erőt és aktív tényezőt, akkor segíteniük kell. Puszta ígéretekkel nem lakunk jól. Már-már nevetségessé válunk a tömegek szemében. Ez a helyzet napról napra jobban kompromittál valamennyiünket. Bocsássa meg, hogy ilyen élesen beszélek, de remélem, megérti nyugtalanságomat.

— Megértem, hogyne — felelte egykedvűen Paparde. — De mit remélnek?

— Segítséget!

— A segítés szép dolog, ha van miből. Ha rendelkezünk egy hatalmas birodalom erőforrásaival és ennek a birodalomnak nin-

csenek magának is nagy, halaszthatatlan szükségletei... De, sajnos, én csak nemhivatalos követ vagyok itt.

— Csak nem akarja azt mondani, hogy az angolok nem akarnak... vagy nem is tudnak segíteni? — Melnudris belesápadt a saját feltevésébe.

— Hogy nem tudnak, azt éppen nem mondtam. De ön ismeri az angolokat. Nem fognak semmibe, ami nem jövedelmező. Ne ringassa magát illúziókba, ne bízzék emberszeretetben, nagylelkűségben. Itt csak egy számít: az üzlet. És mi az üzlet: áru és vevő.

— Mi vagyunk az áru és ők a vevők — sóhajtott Melnudris.

— És nem hajlandók túlmagas árat fizetni értünk.

— De valamennyit ígérnek mégis?

— Attól tartok, hogy a felajánlott vételárban nem lesz öröme.

Melnudris nem kérdezett többet. Ijedten leste a „követ" arcát.

— A napokban komoly beszélgetésem volt egy illetékes személyiséggel — folytatta Paparde. — Felsőbb helyről kapott megbízás alapján tárgyalt velem és én informáltam a helyzetünkről, szükségleteinkről. Ajánlatát véglegesnek, hivatalosnak kell tekintenünk. A fiatal, munkabíró egyéneket hajlandók elhelyezni Anglia szénvidékein, Wales-ben, New-Castle-ben és így tovább. Fiatal, egészséges nők munkát találhatnak mint cselédek, éspedig meghatározott időre szóló szerződés alapján. Egy nagyobb csoportot Kanadába lehet irányítani, favágásra és tutajozásra. Másokat a belgák használhatnak az ottani szénbányákban.

— És az öregek? Azok mihez kezdjenek?

— Öregjük nekik maguknak is van elég. Ön is tudhatja, hogy a szigetországban több az öreg, mint a fiatal, egészséges ember. Ez a nép egyre inkább elvénül. A statisztikusok szerint körülbelül negyven év mulva Anglia, a vén, hetven év felé járó emberek országa lesz — mármint azoké, akik ezt a kort megérik, persze. A születési arányszám igen alacsony, a fiatalok kimennek a dominiumokba és gyarmatokba, az egész világon szétszórt kormányzati gépezet kiragadja a családból a férfiak nagy részét — hogyne vénülne hát el Anglia.

— Eszerint csak fizikai munkásokra van szükség — mondta csüggedten Melnudris. — És mit csinálunk az értelmiségiekkel, a tudósainkkal, szakembereinkkel?

— Az értelmiségieket át kell képezni alsóbbrendű szakmákra. Legyenek kovácsok, bányászok, fűtők. Szokjanak fizikai munkára.

Mennél előbb, annál jobb. Itt nem kellenek a mi orvosaink, mérnökeink.

— Ennyi az egész?

— Sajnos.

Paparde megint az órájára nézett, sőt fel is állt. Melnudris pedig, inkább csak úgy, maga-magától kérdezte: Hogy adom ezt elő otthon? Egész más híreket várnak...

Paparde vállat vont.

— Legfőbb ideje, hogy realisták módjára szemébe nézzünk az igazságnak. Nagyon szívesen beszélgetnék még önnel, de félóra mulva a Savoyban kell lennem egy fontos fogadáson és így kifogytam az időből. De remélem, még látom elutazása előtt. Mikor utazik?

— Nincs itt más dolgom. Akár ma is mehetnék, hisz úgyse érek el semmit. Pénz dolgában pedig szűken vagyok. Azt se tudom, elég lesz-e Svédországig. Ha módjában volna... Abból a bizonyos alapból... nagyon hálás lennék.

Az „alap", amire Melnudris célzott, az az arany- és valutatartalék volt, amelyet 1940-ben átcsempésztek a határon. Ez táplálta annyi éven át Papardét és a bukott rezsim hasonló ügynökeit.

Paparde elmosolyodott.

— Ha azt hiszi, hogy az alapból sok van még, nagyon téved... Propaganda, újságírók, segélyösszegek... Mennyi kellene?

— Amennyit belátása szerint adhat — rebegte Melnudris. — Hatvan éves vagyok... érdemeim vannak... Szűntelenül dolgozom...

Paparde gondolkodott egy kicsit, aztán kiment és pár perc mulva visszatért, bankjegycsomóval a kezében.

— Száz font — mondta és nem nézett a szemébe. — Írja alá ezt az elismervényt, legyen szíves. Minden eshetőségre. Ki tudja, hátha ön lesz egyszer állami főellenőr.

Elbúcsúztak. Kisebb örömmel és jóval csendesebben, mint ahogy üdvözölték egymást. Paparde megveregette az író vállát.

— Ne csüggedjen azért, mister Melnudris, még sok minden történhetik.

Melnudris mikor ideérkezett, eleresztette a taxit. Csendes kerület volt, London már esti homályba burkolódzott. A vén oroszlán a maga lábán bandukolt a belváros felé. Útja egy parkon vitt keresztül, aztán kiért a Piccadilly-re. Vagy egy órát gyalogolt és

végre elhatározta, hogy elmegy a Covent Gardenbe, megnézi az előadást.

Ruhatárt nem talált a színházban, hiába nézelődött. Az urak összehajtogatták és székük elé, a padlóra tették a kabátjukat és a nézők, amíg helyükhöz férkőztek, rá-ráléptek a kabátokra, kalapokra, de ez senkit se zavart. Egy kevéssé ismert balettet adtak, amely nemigen hatott Melnudrisra, úgyhogy a második felvonás után elment. A Piccadillyre került megint és csendesen ballagott a Green Park mellett, a gázzal világított utcán. Sűrűn találkozott kifestett nőkkel, de nem érezte magát olyan fiatalnak, hogy csintalanságokra gondoljon. A Hyde Park sarkán kifestett kamaszok és férfiak váltották fel a nőket.

— Jöjjön velem, mister — hívták, tolakodóan a szemébe kacsintva. Erre aztán dühbe jött, fejét rázta és akkorát legyintett, mintha egész raj legyet kéne elhessegetnie. Gyorsította a lépést, de alig rázta le az egyiket, már a másik alkalmatlankodott. A kamasz után felnőtt férfi, a férfi után kifestett nő — így ment ez, amíg át nem ért a parkon.

„Szörnyűség, hogy mi van egy ilyen világvárosban! Csupa kísértés — sóhajtott a vén oroszlán. — Még az öreg embert se hagyják békén. Hát olyan Don Juan-formám van nekem? Mint a legyek a mézre..."

A véletlennek tulajdonította, hogy ennyit zaklatják. De ha kószálása közben jobban kinyitja szemét és figyeli a körülötte settenkedőket, kitalálhatta volna, hogy követik. Bár az Intelligence Service egyáltalában nem tekintette veszedelmes idegennek, nem is járt utána, hogy mért jött Londonba és kivel találkozik, mégse volt véletlen, hogy a királyi légierő őrnagya még Németországban titkos megbeszélést folytatott Nikurral az állomás perronján. Melnudris kiszemelt préda volt és a ravasz kopók nyomon követték, hogy az alkalmas pillanatban végkép megsemmisítsék mint független személyiséget. Mert hiszen eddig jámbor lélekkel még annak hitte magát.

A szállodáig azonban senkinek se sikerült ráakaszkodni. A lift felvitte az emeletére. Szobájában sokáig mosta arcát, kezét. A korommal telített londoni levegő mindent gyorsan feketére mázol. A kezéről lecsurgó víz olyan volt, mint a szurok és mikor a tükörbe nézett, látta, hogy gallérja, amely reggel tökéletesen tiszta volt, most sötétszürke. Végighúzta rajta az ujját — ujjahegye piszkos lett. Hogy mehet így vacsorázni? Ha minden nap

frisset vesz fel, nem lesz miben hazautazni. Úgy tett ő is, mint Zandart a maga kutyaóljában: kifordította a gallért. Így, még használhatja egy darabig. A vacsoraasztalnál, az étteremben aztán meggyőződött, hogy sok angolnak és amerikainak még az övénél is mocskosabb a gallérja. Nyilván belenyugodtak az óhatatlanba és nem törődnek az ilyen csekélységgel.

Egész este levert volt és ügyet se vetett a csinos nőre, aki mindenáron el akarta fogni a tekintetét. Egyszer mégis majdnem sikerült neki és akkor gyorsan elmosolyodott, de Melnudris esze a Papardével folytatott beszélgetésen járt, észre se vette a mosolyt.

„Az értelmiséget át kell képezni" — ez maró gúnynak hangzott. Ha fiatal volna, kitanulhatná a fűtőmesterséget. Így legjobb esetben pásztornak mehet. Hát ezért küzdöttek, ezért szenvedtek? Ez az a cél, amely felé elindították őket 1934 május 15-én?

Angliai utazásának egyetlen haszna, hogy tisztán látja az igazságot. Keserű, ijesztő, de legalább igazság!

Jövő tavaszig az emberek jó fele visszatér Lettországba. Csak az marad, aki nem mehet haza, ha még úgy akarna, se.

Felhörpintett egy pohár bordóit, aztán újságot és cigarettát vett a hallban és felment a szobájába.

Alig telt el néhány perc, kopogtattak. Bizonyosan a szobalány, ágyazni akar — gondolta és kinyitotta az ajtót. Ugyanaz a csinos nő állt előtte, aki olyan kitartóan nézegette lenn az étteremben. Ráismert.

— Szabad? — kérdezte a nő olyan hangon, mint aki komoly ügyben jön. — Közölnöm kell önnel valamit.

— Tessék — felelte éppenséggel nem barátságosan és félreállva, beeresztette.

A nő körülnézett, maga csukta be az ajtót és rámosolygott.

— Jöjjön, uram, feküdjünk le.

Melnudris majdhogy a mennyezetig nem ugrott.

— Mit beszél? Mi jogon tolakszik be ide?

A nő megint csak mosolygott és Melnudris felháborodásával mitse törődve, gyorsan vetkezni kezdett.

Őrjítő, lázálomszerű volt az egész.

— Menjen, kotródjon innen, hallja! — förmedt rá és keze ökölbe szorult — Menjen, vagy csöngetek. Rendőrt hivatok!

— Ne fenyegetőzz, drágám — nevetett a nő és se szó, se beszéd, bebújt a paplan alá. — Jaj, de finom puha ágy. Jaj, de jó itt...

Melnudris kétségbeesetten nézte. Nem tudta, mitévő legyen. Gyilkos helyzet. Akármelyik percben beállíthat a bérszolga, akinek szólt, hogy jöjjön majd fel az öltönyéért, ki kell vasalni, mert nagyon elgyűrődött az úton.

Könyörgésre fogta a dolgot.

— Hallja kérem, menjen innen... Megfizetem, ha mindenáron keresni akar.

De a nő egyre csak mosolygott és egy szóval se felelt.

Máris kopogtatott valaki és, ahogy londoni szállodákban szokás, be se várva a választ, hogy szabad-e vagy nem, benyitott. Zömök fiatalember volt, a szállodai bérszolgák egyenruhájában. Vele együtt belépett egy szikár, feketeruhás középkorú férfi, talán az emeleti felügyelő, vagy az igazgatósági személyzet tagja. Mind a ketten csodálkozva és megbotránkozva bámultak az ágyban fekvő nőre.

— Ki ez a nő?... A mi szállodánkban! — rémüldözött a szolga. — Ha ennek híre megy, örökre oda a szállodánk becsülete. Egy rendes ember se akar majd itt megszállni. Uram, ön vétett a szabályaink és a törvény ellen.

— Én nem hívtam! — védekezett tragikus arccal a vendég. — Betolakodott. Nagyon kérem, szabadítsanak meg ettől a némbertől. Már éppen csengetni akartam. A legjobbkor jöttek.

— Hm... — A szolga kérdően nézett a feketeruhásra. — Kellemetlen história, mister Green.

— Azonnal értesíteni kell a Scotland Yardot — mondta az haragosan — De előbb rögzítsük le a tényállást, legyen kézzelfogható bizonyítékunk. — Egy kis fotógépet vett ki a zsebéből és több pillanatfelvételt készített, mégpedig úgy, hogy Melnudris is meg a nő is rajta legyenek.

„Végem van! — gondolta kétségbeesetten az író. — Holnap közzéteszik a lapokban... Paparde... Nikur... mindenki megtudja."

— Nős ember ön? — kérdezte szigorúan a feketeruhás.

— Igen... de ez nem a feleségem — mormogta Melnudris.

— Azt tudjuk. De az esetről — és a nőre mutatott, aki nyugodtan és látható kíváncsisággal figyelte a jelenetet — értesíteni fogjuk a feleségét.

— Csak azt ne, az isten szerelméért! — horkant fel az író. — Akkor végem van.

— Magára vessen, uram.

— Hát nem lehet elhallgatni ezt a szerencsétlen incidenst? — Hangja panaszos volt, mint egy gyermeké. — Hajlandó vagyok lefizetni minden bírságot, csak ne tegyék közzé.

A feketeruhás ránézett, mint aki fontolgatja a dolgot.

— Alig hiszem, hogy titokban maradhatna — mondta végre. — De ha annyira kívánja, valamit megkísérelhetünk. Csakhogy akkor a főnökömmel kell beszélnie.

— Hol a főnöke? Hogy beszélhetnék vele?

— Próbálja felhívni telefonon. Maga pedig, tisztelt hölgy, öltözzön fel és mutassa az iratait. Egyelőre letartóztatjuk.

— De ő még nem fizetett! — És minden restelkedés nélkül öltözködni kezdett.

Egy óra mulva tekintélyes külsejű, jólöltözött úriember jelent meg az író szobájában. Ősz pofaszakálla volt és mister Finchley néven mutatkozott be.

— Uram, ön kompromittálta magát — mondta hidegen. — Az ilyesmit nálunk egytől három évig terjedhető börtönnel büntetik.

— De hiszen az a nő hivatlanul tolakodott be hozzám. Ha sejtem, mit akar, a világért be nem eresztem a cédát. Ez formális zsarolás.

— Ezt akárki mondhatja. Ha hitelt adnánk a vádlottak szavainak, becsukhatnánk a bíróságot. Tény ez, vagy nem tény? — és megmutatta a máris előhívott és lemásolt fényképeket. Elég jól sikerült, éles felvétel volt mind. — Kinek higgyünk? Önnek, vagy ezeknek a képeknek?

— Azt szeretném, ha nekem hinnének, legalább egy kicsit.

— Mi a tényeknek hiszünk, uram. Tagadja, hogy ez itt történt a szobájában?

— Azt nem tagadhatom. De teljesen akaratom ellenére történt.

— Hogy és miképpen történt, azzal nem törődhetünk. Most pedig beszéljünk úgy, mint férfi a férfival. Akarja, hogy ezek a képek megjelenjenek a lapokban, vagy jobban szeretné, ha agyonhallgatnánk az esetet?

— Még kérdi? — Melnudris majdnem sírt. — Ha van rá mód, mentsen meg a botránytól.

— Jó. Minden köztünk marad. Mindössze alá kell írnia ezt a papirost. Töltőtolla van? — Eléje tett egy iratot, amelyen csak az aláírás helye volt üres a kész szöveg alatt. Melnudris olvasni

kezdte. Előbb meghökkent, majd még figyelmesebben olvasta és arcán széles mosoly ömlött el. Finchleyre nézett és azt kérdezte.

— Ez az egyetlen mód, hogy rendbehozzuk a dolgot?

— Az egyetlen!

Melnudris kivette zsebéből a tollat és lendülettel odakanyarította a nevét. A királyi légierő őrnagya elérte célját. Melnudris most már az angol hírszerzés ügynöke volt. Visszaadta Finchleynek az iratot és azt mondta:

— Fölösleges volt az egész komédia azzal a nővel. Nyíltan is beszélhettek volna velem. Akkor is habozás nélkül aláírom és vállalom a feladatot. Már régen az önöké vagyok, testestül, lelkestül. Orülök, hogy szolgálatukra lehetek.

— Annál jobb — mosolygott Finchley. — De azért nem baj, hogy így történt. Nem árt, ha olyan dolgokat tudunk önről, amiket titkolni akar. Az ilyen függőség csak fokozza az ügybuzgalmat.

Jól megnézte az aláírást, várt, amíg felszárad a tinta, aztán összehajtotta az iratot és tárcájába tette.

— Most pedig térjünk a tárgyra — mondta közelebb húzódva az új munkatárshoz.

Az mosolygott és igyekezett fesztelenebb modorban érintkezni az angollal. Az elhatározó lépés megtörtént és ettől megkönnyebbült valamennyire. De fesztelenségről szó se lehetett. Nagyon is érezte, hogy a legcinikusabb módon lóvátették és bár ő maga is nagy cinikus volt világéletében, mégis bántotta a dolog. És mit kívántak tőle? Hogy mindent, amit lát, hall, megtud, azt jelentse a svédországi angol rezidensnek és ajánljon neki az ottani lettek közül olyan egyéneket, akik alkalmasak arra, hogy a hazatérőkkel együtt a Szovjetunióba csempésszék őket. No meg egyébként is teljesítse a rezidens utasításait.

— Egyelőre ennyi elég. A többit majd meglátjuk.

Angliába elutazott Melnudris, burzsoa-nacionalista író és két héttel később visszaérkezett Svédországba, mint angol kém, aki az Intelligence Service jegyzékeiben számmal és rejtjellel ellátva szerepel. Ez volt az utazás eredménye. De ezt rajta kívül még csak ketten tudták.

HATODIK FEJEZET

1

Jack Bunte esedékes üzleti útjára készült. Fanijának egész nap nem említette, jobbnak látta estére tartogatni a komoly beszélgetést. Rendelkezett mindennel, ami az úton kellett. Volt oldalkocsis motorkerékpárja, szép summa pénze, meg egy igazolványa, a fogyasztási szövetkezet pecsétjével, amely kétségbevonhatatlanul bizonyítja, hogy Jekab Bunte szövetkezeti beszerzőnek teljes meghatalmazása van nyersanyagok és mezőgazdasági termékek vásárlására. A helyzet ugyanis a következő volt: Emilija Rutkastével minden összeköttetést megszakított, több mint egy évvel azelőtt, amikor a hússzéket bezárták. De az erélyes asszony jelenleg is dolgozik, egy mezőgazdasági szövetkezet elárusítója a központi vásárcsarnokban. Bunte egy másik szövetkezet alkalmazottja, de keveseli az ottani fizetését. Sokkal jövedelmezőbb a mellékfoglalkozása, amit szerényen „közvetítés"-nek nevez. Nem is lenne semmi baj, ha Fanijától nem kéne tartania. Valóságos veszedelem egy idő óta, minden lépését figyelemmel kíséri, rosszabb az állami ellenőröknél. Pár hónappal ezelőtt jött rá a bolondóra — egyszercsak kereken kijelentette neki, hogy jó lesz abbahagyni a különféle zugüzleteket.

— Két egészséges fiatal ember rendesen eltarthatja magát meg a gyerekét feketézés nélkül is. Utóvégre én is elmehetek dolgozni. Ketten okvetlenül megkeressük a megélhetésre valót. Így pedig — majd meglátod! Addig jár a korsó a kútra, míg eltörik.

— Ejnye, igazán úgy beszélsz velem, mintha lopni járnék — méltatlankodott Bunte. — Nem csinálok én mást, mint hogy kiszolgálom a fogyasztókat egyéni úton. Nem mindenki ér rá falura utazgatni és a termelőktől beszerezni az élelmet. És ha én magamra vállalom a vesződséget, hogy úgy mondjam, házhoz szállítom nekik, ami kell — ennek egy kis olajat, annak egy sonkácskát, vagy egy zacskó kását — hát igazságos, hogy nekem is maradjon rajta valami. Nem is lehet másképp. És mért ne fizessen, akinek van miből? Erővel nem nyúlkálok a zsebükbe. Ha tetszik, megveszed, ha nem, hát megmarad. Jól tudod, hogy nem vagyok tolakodó természetű.

De Fanijának beszélhetett, nem ingatta meg. És azóta, a csa-

ládi béke érdekében bizony, kénytelen egyet és mást eltitkolni a tulajdon felesége elől. A világért se említené neki, hogy minden ilyen útján „balkézzel" is csinál üzleteket. Tudniillik, az áru, amit vidéken vásárol, nem mind jut el a szövetkezeti bázisra, egy rész közvetlenül a fogyasztók kezébe kerül, mégpedig más úton, a szövetkezet tudta-híre nélkül. Az ilyen módon szerzett haszon pedig lényegesen több, mint a fizetése az összes hivatalos részesedésekkel együtt. A felgyűlt pénznek jórészét nem is mutatta Fanijának, mert akkor hosszadalmas magyarázkodásba kellene bocsátkoznia, bizonyosan faggatná, hogy és mi módon jutott hozzá és hogy lehet ilyen sok? De úgyis régóta ábrándozik arról, hogy végre valami szerény és értékálló kis tulajdona legyen — mondjuk, egy házikó a Mezsa-parkban. Tehát szép csendesen félrerakosgatja a százasokat, egyiket a másik mellé. Tőkéjét elég érdekes helyen rejtegette Bunte és esténként, lefekvés előtt benézett a „bank"-jába, megvizsgálta a letétet.

Hogy Fanija egyszerre mért lett olyan szigorú? Először is az újságokban megjelent hírek hol egyik, hol másik árdrágító elítéléséről mind sűrűbben eszébe juttatták, hogy gyermeke apja is könnyen börtönbe kerülhet. A másik motívum a bátyjával, Indulisszal volt kapcsolatos. Fanija csak 1945 nyarán tudta meg az igazat Indulis Atauga haláláról, nem sokkal azután, hogy Erna Ozoliny náluk járt. A hír nem búsította túlságosan. Már a háború legelején tudta, hogy Indulis, annyi gaztett után jól nem végezheti. És mikor 1946 tavaszán egyszer késő este beállított hozzájuk valami titokzatos egyén és Erna Ozolinyra hivatkozva kijelentette, hogy ott kíván megszállni hosszabb időre, Fanija kapta magát, telefonált az Állambiztonsági Osztályra és így megszabadította lakását a hivatlan szállóvendégtől. Nem sokkal az eset után fenyegető levelet kapott. Elolvasta figyelmesen, másodszor is, a maga flegmatikus módján, aztán eltépte és a férjének még csak nem is említette.

Legfőbb gondja a kislánya, Dzidra volt. Hétéves elmult, iskolába jár már. Mit mond majd az anyjának, ha megtudja, hogy a nagyapja megbélyegzett bűnös volt, az apja meg — spekuláns? Pirulnia kell a társai meg a tanítója előtt. És Dzidra mintha csak kitalálná a gondolatát, azzal jött haza az iskolából, hogy a szomszédjának az apja milyen bátor ember, partizán volt, sok rendjelet is kapott. A minap meg kijelentette, hogy okvetlenul úttorő lesz... Nem, akkor már jobb szerényen, de becsületben élni. Feltette hát

magában, hogy szakít a család multjával, mindent elkövet, ami erejétől telik, nem akarja, hogy az Atauga név sötét árnyékot vessen Dzidra életére. Máris megtett annyit, hogy az apai házban lévő nagy lakásukat elcserélte egy kisebbel, a szüleitől örökölt ormótlan bútoron és egyéb fölösleges holmin túladott.

Este, mikor Dzidra elvégezte könnyű iskolai leckéit és lefeküdt, Fanija azt mondta a férjének:

— Megígérted, hogy az év végére más állást keresel. Decemberben járunk már, egy-kettőre itt az újév. Találtál már valamit?

— Határozott tervem még nincs — motyogta Jackie, és kitért a felesége tekintete elől. — Holmi aprócska állást persze kaphatok, akármikor, de nekem valót nem.

— Talán bizony nagy állásra számítasz?

— Édes istenem, én is tudom, hogy se miniszteri széket, se trösztigazgatóságot nem kínálnak nekem. De mért ne lehetnék egy kisebb vállalat igazgatója? A legrosszabb esetben, mondjuk, egy üzlet vezetője?

— Mindjárt gondoltam... Üzlet... Nem, Jackie, ilyesmiről ne is álmodozz. Üzletnek közelébe se menj.

— Köszönöm — dohogott Bunte. — Szóval, azt hiszed, nem tudnék ellenállni a kísértésnek? Rosszul ismersz, Fanija.

— Inkább nagyon is jól ismerlek. Persze, hogy nem tudnád megállni. Okvetlen elcsúsznál — felelte könyörtelenül Fanija. — Kicsin kezdenéd és piszkos manipulációkon folytatnád. Én pedig azt akarom, hogy a nevünkön a legkisebb mocsok se legyen.

— Eh, te már mindenütt mocsokfoltokat látsz...

— Ez az utazásod is... Bizonyosan feketézni mész megint.

— Mit ki nem találsz! Ha így gondolkozunk, hát a fogyasztási szövetkezet is piszkos üzlet. Mért támogatja akkor a szovjethatalom, szeretném tudni?

— Csak ne kend a szövetkezetre a magad bűneit. Hiszen lépten-nyomon becsapod. De engem nem csapsz be. Olyan nincs.

— Szóval?

— Szóval — ez az utad az utolsó. Többet ilyen ügyben nem utazgatsz.

— És ha mégis megteszem?

— Akkor tudni fogom, hogy a feleségedet, gyerekedet semmibe se veszed. A hasznot jobban szereted mindennél a világon. De igazán, Jackie, hát nem törődöl a tulajdon lányoddal? Nem azt nézed, hogy neki mi jó?

— Ugyan már... Hát kivel törődöm, kiért vesződöm elsősorban? Jó, nem bánom, legyen meg a kívánságod. Amint visszajövök, lemondok az állásomról és elmegyek, aminek akarod. Nos, meg vagy elégedve?

— Majd akkor leszek, ha csakugyan meg is teszed.

— Becsületszavamra, Fanija.

Fanija látta, hogy betesz még egy rend fehérneműt a táskájába és abból tudta, hogy elutazgat legalább két hétig. Kifogása mindig van. Az út bonyolult és el kell jutni mindenüvé, meg el is kell számolni a régi üzletfelekkel... Talán igaz is, hogy egy hét alatt nem intézhetné el. Fanija hát nem szólt többet, felkelt az asztaltól és bement lefeküdni.

Bunte is lefeküdt, de előbb besurrant a toalett-fülkébe. Bereteszelte az ajtót és fülelt, hogy Fanija nem mozog-e, aztán átnyult a WC-kagylón és egy eldugott kis zugocskából, ahová se törlőrongy, se seprű nem ér soha, a vízöblítő cső mögül elővett egy barna papírtekercset. Ez volt a titkos „bank"-ja. Kibontotta a vastag papirost és gondosan megszámlálta a pénzét. Összesen negyvenötezer rubele volt. A kis mezsaparki villácskát már jóformán a kezében tartja. Elevenen látta a kéményét, meg a szép palatetőt, és a nemzeti stílusban kiképzett ablakokat. Egyik ablakból Dzidra arcocskája mosolyog rá.

„Hogy ezért megszidnál, Fanikám, azt kötve hiszem — gondolta, míg összerakosgatta a kellemesen zizegő bankókat. — Olyan nincs... Még össze is csókolsz érte, fogadok..."

Miután megvizsgálta, gondosan becsomagolta a pénzt és visszatette az előbbi helyére.

Korán reggel felült a motorjára és elrobogott a pszkovi műútón. Észak-Vidzemében volt ezúttal dolga.

Fanija pedig elkísérte kislányát az iskolába és onnan a városba sietett, hogy egy régóta esedékes ügyet elintézzen.

Zsubur trösztigazgatót kereste fel és a titkár útján kérte, hogy fogadja.

— Dolgozni szeretnék, Zsubur elvtárs. Talán segítségemre lehet, hogy valami kis állást kapjak. Minden munkát szívesen vállalok, amit rámbíznak.

Zsubur gondolkodott egy kicsit, aztán felhívta a káderosztály vezetőjét.

Néhány nappal később Fanija már a tröszt egyik kisebb vállalatánál dolgozott, mint számvivő.

Buntének több helyen is megvoltak a „maga emberei". Azoknál szállt meg, náluk rakta le csomagjait és onnan indult aztán — mint repülő az anyahajóról — felderítő útjaira a környező parasztházakba. De nemcsak úgy találomra ment, hanem a legpontosabb információkkal ellátva. Mindig tudta, melyik házban mit tettek félre piaci eladásra, milyen cikkek érdeklik a gazdát, milyenek a feleségét, lányait, fiait. Mint az ügyes házaló, mindig a legjobbkor jelent meg, kedélyesen üdvözölte az egész családot és sietség nélkül bonyolította le üzleteit.

— Hogy szolgál az egészség, gazdasszonykám? Bántja még a rossz foga, vagy azóta kihúzatta? Éppen most kaptam egy parti harisnyakötő-gumit, különböző szélességben és többféle színben. Nem vesz pár métert? Kérdés, mikor lehet megint ilyet szerezni... Van sárcipő,, szappan, női harisnya, elsőrendű minőség, meg zippzár, beretva, gumicsizma...

Volt, aki rendelt nála ezt-azt a multkor, amikor itt járt, és annak most meghozta az árut, persze, csupa nehezen kapható holmit. A fiatalokkal így beszélt, az öregekkel amúgy, kivel-kivel a maga nyelvén. Mondták is az emberek, mikor meglátták a gépét az úton:

— No, itt van Jack, hallunk megint újságokat.

Nem is kételkedtek, hogy Bunte mindenről tud, ami a világon történik. A falusi politikusoknak volt miről beszélgetni vele. Kikérdezték Kínáról, Indonéziáról, Amerikáról, Bizoniáról és közben adtak-vettek, húst, olajat, sörtét, krumplit. Buntét minden érdekelte. Aztán megbeszélte a dolgokat az „emberei"-vel és az árut Rigába irányította, ő maga pedig továbbment a szomszéd községbe. „Segédei" szorgalmasan dolgoztak, azok végezték az apró és nehéz munkát, az ő feladatuk volt a kisebb árumennyiségeket idejekorán beszállítani a „támaszpont"-okra. Munkájukért, persze, meg is kapták a maguk százalékát.

A szövetkezeti igazolvány lehetővé tette Buntének a szabad mozgást. Nem kellett bújkálnia a milícista elől, sőt a VB elnökével is bátran találkozhatott. Csak a városból hozott árut kellett eldugni, nehogy fölösleges kíváncsiságot keltsen.

Egyik tanyán rokonai éltek, akiket időnként meglátogatott és akkor náluk töltött egy napot, vagy kettőt. Itt fontos személyiség

volt, fővárosi ember, közéleti nagyság, csillogtathatta a tájékozottságát, határozottan nyilatkozott minden kérdésben. Fanija előtt ezt sohase tehette, mert az egyetlen kurta megjegyzéssel végét vetette fejtegetéseinek. „Ne beszélj ostobaságokat, Jack. Mit értesz te az ilyen dolgokhoz." De itt tátott szájjal figyeltek a szövetkezeti beszerző szavára és tekintélye minden látogatással csak nőtt. Aki hallgatta, azt hihette, hogy minden nevezetes emberrel személyes ismeretségben van.

Ha a faluban, ahol üzletileg éppen dolga volt, hangversenyt, színielőadást, vagy táncmulatságot rendeztek, Bunte nem kevélykedett. Helybeli ismerőseivel elment a Népházba és foxtrottra, tangóra tanítgatta a falusiakat. Egyszer, előadás közben olyasmi történt vele, ami nagyon megváltoztatta önmagáról való véleményét.

A második, vagy harmadik sorban ült. és érdeklődéssel nézte a játékot, szorgalmasan hahotázott minden tréfás mondáson. De azért meghallotta, hogy a háta mögött valaki morog és állandóan fészkelődik a helyén. „Nemhogy lehajtaná kicsit a fejét... az ember semmit se lát tőle" — zsémbelődött egy néző a háta mögött.

Bunte életében először hallott ilyenféle megjegyzést önmagával kapcsolatban. Tessék. Kiderül, hogy ő is elfoghatja a kilátást valaki elől! És hálából a hízelgő megítélésért, egészen összekuporodott és válla közé húzott fejjel ült egészen az előadás végéig.

Nem felejtette el, mit ígért Fanijának és úgy gondolta, hogy ha már ez az utolsó üzleti útja, hát legalább mennél többet csihol ki belőle. Visszatérhetett volna már a hét végén Rigába, de mennél tovább akart maradni, úgy érezte itt magát, mint hal a vízben. Cserebere, vétel, adás, közbe-közbe egy kis csalás — Jack Bunte ebben látta az élet legfőbb gyönyörűségét. Elszorult a szíve, ha arra gondolt, hogy nem sokáig tart már, végét kell vetni a szép életnek. Fanija bizonyosan nem enged.

Berobogott motorkerékpárján az észak-vidzemei városkába. Egy jóbarátjával, a szövetkezet egyik helybeli alkalmazottjával akart itt beszélni, hogy szerezzen teherautót. Szép kis árumennyiség gyűlt már ossze, ideje beszállítani Rigába.

Elég nehezen ért oda. Reggel váratlanul kiújultak isiászos fájdalmai. Akkor szerezte a nyavalyát, amikor a németek elől bújkált és a pincében kellett kuksolnia, ő legalább is így hitte. Olyan régen nem jelentkezett a baj, hogy meg is feledkezett róla. És tessék, egyszer csak rátör megint.

Egy kapu előtt majdhogy el nem ütötte a kilépő nagy darab embert. Félreugrott ugyan még jókor, de egy kicsit megütötte Bunte gépe. Sziszegett is, hogy:

— Úgy megy, mint a vak.

Bunte megállította a gépét és hátrafordult, hogy nincs-e nagyobb baj és abban a pillanatban a két arcon ugyanaz a meglepetés, gyanakvóan csodálkozó kifejezés jelent meg.

Buntének jött meg előbb a szava.

— Halló, Ernest! Jóestét! — És kezét nyujtotta feléje.

— Jóestét — felelte kelletlenül Csunda és némi tétovázás után odalépett a motorbiciklihez és megszorította a kínált kezet.

Bunte csak annyit tudott Csundáról, hogy kiszabadult, de azóta nem hallott felőle. És most itt találkozik vele, ebben az eldugott fészekben. Nem gondolhatott egyebet, mint hogy konkurenssel van dolga. „No, ezzel nehezen mérkőzhetem. Ahol ő dolgozik, oda bizonyosan nem ereszt" — bosszankodott magában.

Csunda még kevésbbé örült a találkozásnak. Bunte eszébe juttatta az Emilija Rutkaste hússzékét és annak összes kellemetlen következményeit. Elöntötte a méreg. Érthetetlen, hogy ő, Ernest Csunda, ostoba módon beleesett akkor a csapdába, ez a kurtaeszű, tudatlan senki meg vígan biciklizik itt, mintha semmise történt volna és láthatólag virágzik az üzlete.

Alaposan lesoványodott az utolsó hónapokban. Liepinyékkel való szakítás után idejött, egy gyerekkori barátjához, aki a fűrésztelepen dolgozik. Elmesélte neki a történetét és beszélt a terveiről — persze, ez volt a kellemesebb téma — mire barátja kereken kijelentette, hogy felelős állásról ne álmodozzon, vállaljon valami egészen jelentéktelen kis munkát és igyekezzék kiérdemelni az emberek bizalmát. Csunda előbb felháborodott, pár napig járkált, érdeklődött a különböző intézményeknél, de aztán megkeményítette szívét és visszament a barátjához. Elismerte, hogy igaza van és az ő segítségével sikerült bejutnia könyvelőnek a fakitermelőüzemhez. Vesződséges munkája volt és előléptetésre nem számíthatott. Ráadásul egy szép napon megérkezett Ella és reggeltől estig sopánkodik, hogy szűk a lakás és mindennel takarékoskodni kell. Ez volt a legterhesebb Csundának.

— Hogy kerültél ide? Régen vagy itt? — kerdezte Bunte, mert minden áron szerette volna kideríteni a körülményeket.

— Tavaly tél óta. Hát te mi járatban vagy itt?

Nem azért kérdezte, mintha Bunte dolgai érdekelnék, inkább csak, hogy a kérdezősködést elhárítsa.

— Csak átutazóban... Szóval, te itt telepedtél meg?

— Itt lakom, igen.

— Hússzék, vagy egyéb is? — tapogatózott Bunte.

— Sem ez, sem az. A fűrésztelepen dolgozom. És te?

— Én jól megvagyok, köszönöm. Amint látod — motorom is van. Saját tulajdonom. Egy fogyasztási szövetkezetben dolgozom. De te hogy csúsztál így le? Különben... érthető. Az olyan csapás után nehéz talpra állni, mi?

— Engem ugyan ne sajnálj. Inkább nézz a magad lába elé, okosabban teszed.

Bunte viszont, látva, hogy nem kell tartania tőle, folytatta a sajnálkozást.

— Fűrésztelepen?... Ejnye, de kár, hogy nem előbb találkoztunk. Segítségedre lehettem volna. Itt ezen a vidéken régen keresünk egy ügyes beszerzőt. No, de most már hiába. En is más munkát vállalok. Mindenesetre add meg a címedet, esetleg megemlítlek valakinek.

— Köszönöm alázattal. Nem kérek a te pártfogásodból.

Erre aztán nem állhatta meg Bunte:

— Nem értem, mért vagy olyan nagyra. A deszkahordás talán többet hoz?

„Nézd csak! Ilyen élősdi és még ő gúnyolódik."

Bunte orra alá tartotta az öklét, megfenyegette, aztán sarkon fordult és elment, magában káromkodva.

Bunte meg is ijedt, alaposan. Most már szeretett volna mentül előbb hátat fordítani a helynek, ahol egykori üzlettársával így összehozta a balszerencse. De még aznap nagyobb baj is érte. A balszerencse most már sarkába szegődött.

Mikor a szövetkezeti ismerőséhez beállított, megtudta, hogy hivatalos úton van a kerületben és csak másnap reggelre várják haza. Az asszony marasztalta, hogy háljon meg náluk és Buntének nem volt ereje visszautasítani az ajánlatot. Annál kevésbbé, mert egyre rosszabbul lett. A fűtött szobában fokozódott a fájdalom, még erősebben szaggatta a keresztcsontját, lábát, úgyhogy az ebédet se tudta végigenni, le kellett dőlnie a díványra.

Estére olyan beteg lett, hogy a háziasszony elszaladt a kórházba. Nem annyira Bunte egészségi állapota nyugtalanította, mint inkább az a gondolat, hogy esetleg fekvő beteget kell ápol-

nia tudja isten, meddig. A kórházban sok szóval magyarázta, hogy majdnem idegen az illető, nem ápolhat ilyen nagybeteget a házában, erősködött, hogy be kell szállítani a kórházba.

Félóra mulva már ott is volt az orvos Bunténél és a vizsgálat után kijelentette, hogy radiculitis rohama van.

— Igen, határozottan jobb, ha befekszik a kórházba. Van is éppen üres ágyunk.

— És sokáig kell feküdnöm? — nyöszörgött a beteg.

— Amíg jobban nem lesz. Tíz nap legalább.

— De nekem dolgom van! Egy napot se mulaszthatok.

— Nem? Akkor tessék. Menjen a dolgai után — mosolygott az orvos.

Az erélyes háziasszony elintézte, hogy még aznap este bevigyék a kórházba. Szűntelenül nyögött, sóhajtozott, fájdalmak is kínozták, meg a váratlan késedelem is szörnyen bántotta.

Mikor valamennyire lecsillapodott, papírt, téntát kért és lefirkált egy táviratot Fanijának:

„Szolgálati ügyben tíznapi késedelem minden rendben ne aggódj Jack."

De a címét nem adta meg.

3

Bunte még sohase feküdt kórházban. Minden furcsa és szokatlan volt neki — a tiszta fehér kórterem, a tompított, szelíd világítás, suttogó beszéd és az ápolónővérek nesztelen lépése, meg az orvosságszag és a nyögő betegek.

Sokáig nem tudott elaludni. Éjtszakára porokat adtak neki és a fájdalom valamennyire enyhült, de a gondolat, hogy dolgai félbenmaradtak, nem engedte nyugodni egy pillanatig sem.

„A hús megromolhat. Ha hétfőig nem sikerül Rigába szállítani, szaga lesz és nyersen nem adható el. És hogy kolbászba menjen az a drága áru — az nagy pazarlás. A szövetkezeti árut veszteségszámlára írhatnám, csak megfelelő bizonylat legyen — de ki téríti meg a személyes káromat? Hiszen egy mukkal se említhetem, hogy enyém az áru... Lenne akkor hadd el hadd! És a matkulei gazdánál is vár az a remek boci... micsoda karaj, micsoda bélszín. Most más kezébe kerüljön?"

Keményen összeszorította fogát, hogy fel ne hördüljön kínjában.

— Nagyon nyugtalan az új betegünk — panaszkodott a nővér az ügyeletesnek.

— Érthető. Nagy fájdalmai vannak — felelte az.

Ha tudta volna, mije fáj a legjobban Buntének! Szó sincs róla — a keresztcsontja meg a lába is kínozta. De mi ez a pokoli gyötrelemhez képest, ami szívét marcangolta! Persze, hogy senkise szenvedett annyit a kórházban, mint ő!

Reggeltájban sikerült elszunnyadnia, de akkor meg lidérc-álmok gyötörték. Tej és tejfel patakzott a vízvezetékcsövön, egy varjú óriási kerek sajtot vitt a csőrében, az erdőből kirohant egy disznófalka és szörnyű röfögéssel szétszéledt a mezőn. Betörtek a kamrába is, ahová ő az áruját dugta és mindent szétfúrtak. „Huhh... az ördög belétek" — üvöltötte Bunte idegen hangon és felébredt, verítékben ázva.

Reggel a nővér segítségével megmosakodott, reggelit is hoztak neki. Aztán köpölyözőt kapott a derekára és orvosságokat.

— Milyen nap van ma? — kérdezte a nővértől. — Nem vasárnap?

— De igen, vasárnap van. Feküdjék nyugodtan. Ha unatkozik, rádiót hallgathat. Tessék, itt a fejhallgató.

Kivette a fiókból és a beteg párnája mellé tette a fejhallgatót.

Bunte lassanként megismerkedett a betegtársaival. Jobbra tőle egy öreg parasztember feküdt, középfülgyulladással. Odébb egy fiatal tanító, már gyógyulóban a lezajlott tüdőgyulladás után. Balszomszédja is öreg bácsi volt, egész nap egy vastag könyvet olvasott. A lábadozók újságot olvastak vagy a szomszédjuk ágya szélére ültek és dámát játszottak, közbe-közbe kimentek a folyosóra elszívni egy cigarettát. A legfőbb beszédtéma az volt, hogy kit mikor bocsátanak el a kórházból. És noha nagy részük nehéz testi munkát végzett és itt most pihenhetett, mind alig várta, hogy haza mehessen és mentül előbb munkába állhasson megint.

— Maga nem idevalósi, ugye? — kérdezte Buntétől a baloldali öreg, félretéve a könyvét. — Rigai, igaz?

— Igen. Hogy találta ki ?

— Megismerem a rigaiakat a hajnyírásról. Magam is borbély vagyok, tudom, hol hogyan dolgoznak. Nálunk, persze, jobban nyírnak, nem kell annyira sietni. És mi hozta ide?

— A vonat hozott. Ez az átkozott isiász meg kifogott rajtam, most itt kell gyógyíttatni.

— Isiász? Az nem nagy dolog. Úgy kigyógyítják, hogy vígan sétálhat megint.

— Nem érek rá feküdni. A munkám nem várhat.

— Hol dolgozik? — A borbély, aki megszokta, hogy szórakoztatnia kell a vendégeket, itt is folytatta a hivatásszerű fecsegést.

— Egy fogyasztási szövetkezetben — bökte ki Bunte akaratlanul, aztán nagyot nyögött, értésére adva szomszédjának, hogy nincs beszédes kedvében.

De az nem hagyta abba:

— Mi a véleménye a szövetkezetről, mondja? Jó dolog, vajjon? És kinek használ többet, a lakosságnak, vagy a szövetkezeti tagoknak? Itt a miénkben a vezető...

„Eriggy a pokolba a vezetőddel együtt és hagyj engem békén" — gondolta mérgesen Bunte és lehúnyta szemét.

— Mennyit keres havonta?

„Többet, mint te a késeddel, ollóddal" — vágta oda neki gondolatban, de hangosan csak még keservesebben nyögött. Így diskuráltak egy darabig. Az egyik fennhangon kérdezett, a másik gondolatban felelt. Nevetséges, sőt ostoba dolog volt. Végre az öreg is belátta, hogy nincs értelme és elhallgatott, a könyve után nyúlt.

Ebéd után beeresztették a betegekhez a látogatókat és azok elmondták az otthoni és hivatalbeli újságokat, magukkal hozták a zajos, pezsgő élet visszhangját, frissítő leheletét. Távozásuk után a betegek még nyomasztóbbnak érezték az orvosságszagot és az unalmas kórházi csöndet.

Így telt el a nap.

Hat órakor nagy sietve bejött az ügyeletes ápolónő és azt mondta, hogy telefonáltak a rádióelosztóból: Moszkvából fontos leadást jeleztek.

Két perccel hat előtt Bunte is fejére illesztette a hallgatót, szomszédai példáját követve.

Egy darabig csak a kronométer egyhangú ketyegése hallatszott, aztán valami zúgás, mint amikor erős szél kap a fák lombjába — és megszólalt egy férfihang. Lassan, tisztán ejtette a szót:

A Szovjetunió minisztertanácsa és a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának rendelete a pénzreformról és a jegyrendszer megszüntetéséről, mind az élelmiszerek, mind az iparcikkek területén" — kezdte a bemondó.

A kórteremben recsegtek az ágyak. A betegek igyekeztek kényelmesebben elhelyezkedni, hogy semmi se zavarja őket a kormányrendelet hallgatásában és erősebben fülükre szorították a kagylót.

Bunte elég keveset értett oroszul, de a lényeget azért megértette. A bemondó még a felét se olvasta fel a rendeletnek, a betegek már mosolyogva integettek egymásnak, a szemek összevillantak. Csak Buntének nem volt nevethetnékje. Egyre sápadtabb lett. Mikor a bemondó végzett, erőtlenül hátrahanyatlott párnáján és keservesen nyögött.

— Mi baj, elvtárs? Rosszul van? — kérdezte a borbély.

— Jaj nekem, de fáj...

„Tíz rubelért egy újat... Keresztet vethetek a negyvenötezeremre... Nincs már élelemjegy... minden olcsóbb lesz... mindenki megveheti, ami kell neki... De hisz ez a végső pusztulás... a sötét nyomor... Akkor nem lesz érdemes se venni, se eladni. Kinek kell az árud, ha a boltban megveheti, sokkal olcsóbban? Fuccs neked, pénzecském..."

Körülötte örvendezve mondogatták:

— Ez aztán remek! Olyan élet lesz most itt, hogy még!

— Milyen igazságos a szovjethatalom. Sohasem feledkezik meg a kisemberről, elsősorban róla gondoskodik.

— Most aztán lőttek a spekulánsoknak, harácsolóknak! Óbégatnak is majd, de hogy!

A betegek jóízűen nevettek és sokáig nem csendesedtek el. Minden szavukkal mintha éles kést döftek volna Bunte szívébe, újra meg újra eszébe juttatva, hogy mit vesztett. Próbált nem odahallgatni, fejére húzta a takarót, de a szavak behatoltak a takarója alá, felkavarták az agyát.

— No, úgy látszik, ennek is elmetszették szárnyacskáit — hallotta most a borbély hangját és kitalálta, hogy őrá céloz. — Jaj de oda van szegény feje...

Bunte kibújt a takaró alól és bágyadtan hívta a nővért.

— Nővérke... jöjjön ide, adjon egy port.

Kapott egy piramidont, azt lenyelte pár korty vízzel és kis

ideig nyugodtan feküdt. Aztán a borbély felé fordult és mosolyt erőltetett az arcára.

— Látja, ilyen az élet. Mindenki örül itt, én meg a falra mászhatnék, olyan kínjaim vannak. Ki se lehet mondani...

De az öreg már rá se hederített.

„Haragszik bizonyosan, amiért az előbb nem feleltem neki — gondolta Bunte és többször nem is próbálta szóra bírni. De meg nem is volt kedve barátkozni velük. Csupa idegen, semmi részvét nincs bennuk. Képesek itt ujjongani, mikor az ember koldusbotra jutott... — Lennének csak az én bőrömben, majd meglátnák, milyen mulatságos... Ez a Fanija mintha megérezte volna, hogy nem sokáig tart már a gyöngyélet. Azért noszogatott, hogy nézzek más foglalkozás után... Most meglesz az öröme..."

Egyre a negyvenötezren járt az esze és hirtelen, mintha fejbeütötték volna. Hogy eddig nem gondolt rá! Hiszen a régi pénzt becserélni csak december 22-ig lehet! És ő addigra bizonyosan nem szabadul a kórházból. Pedig akkor a négy és fél ezret is elveszti, amit kapna, ha beváltja. „Mért nem is tettem takarékba inkább... Egész csinos kis összeget kapnék most. De azt hittem, a zsebemben jobb helyen van. Mit csináljak? Negyvenötezer rubel..."

Sürgősen értesíteni kell Faniját. Csodálkozik majd, persze. Meg haragszik is, hogy eldugta előle a pénzt. És ilyen képtelen helyen tartja... De most már mindegy. Ha haragszik, ha nem, a négy és fél ezret meg kell menteni.

Odahívta az ápolónőt.

— Sürgönyöznöm kell a feleségemnek. Adjon papírt, tollat, legyen szíves.

— Hisz csak tegnap sürgönyzött — csodálkozott a nővér, de azért odahozta neki, amit kért.

Bunte elhelyezkedett, amilyen kényelmesen tudott az ágyban, de ahogy fogalmazni kezdte volna a sürgönyt, megállt a tudománya. Sok kézen megy át, elolvassák az ápolónők meg az ügyeletes nővér, lekopogják szóról szóra előbb itt, aztán a rigai postán... Ha világosan kiírja, hová dugta a pénzt, mindenki rajta nevet, ha meg nem írja ki, Fanija nem tudja, hol keresse.

Sokáig torte a fejét, hogy írja le mégis a „bankja" helyét. Végre is a következő szöveg mellett döntött — úgy vélte, elég tűrhető és világos lesz:

„Konyha mögött zárka balsarkában negyvenötezer becserélni haladéktalanul csókol Jack."

Így elég pontos helyrajzot adott: a WC tényleg a konyha mögött van és más „zárka" nincs a lakásban. Gondolkodott még egy percig és hozzátette, hogy „sötét" zárka, mivel ott ablak nincs.

Megkérte a nővért, hogy adassa fel a sürgönyt és valamennyire megkönnyebbedett. „Fanija mindjárt tudni fogja, hol keresse és kitalálja, mért kellett így körülírni... Okos asszony az... És utólag mindent megmagyarázok..." A kis mezsaparki villácska elég messzire távolodott hirtelen, úgyhogy most már nem láthatta sem a kéményt, sem a nemzeti stílusú ablakokat. De az álomnak egy picike darabja mégis megmaradt. Idővel talán új lehetőségek nyílnak, a vérző seb beheged... Aki élelmes és nem ijed meg az árnyékától, annak sok minden sikerülhet...

4

Aznap este vidám lármával hömpölygött a nép Riga utcáin és mindenki a Központi Bizottság és a kormány történelmi jelentőségű rendeletéről beszélt. A nép érezte, hogy a háborút követő nehéz, áldozatos idők már mögötte vannak és a hír örömteli mosolyt fakasztott az arcokon, mint ahogy a tavaszi nap a rügyeket kifakasztja. Csak nagyritkán, itt-ott, ha feltűnt egy kedvetlen ábrázat a tömegben és rosszmájú zsémbelődés hallatszott valahonnan a sötétből:

— Jó, jó, csak vigadjatok. Majd elválik, nem korai volt-e az öröm? Meddig tart a készletük, mit gondoltok?

De tudta mindenki, hogy mért haragusznak.

Az üzemekben, ahol nem szünetelt aznap a munka, gyűlésre hívták a dolgozókat. A rádió tudatta az egész világgal a szovjet nép újabb győzelmének hírét és a földgolyó távoli zugaiban az emberek milliói csodálkozva emlegették Moszkvát. „Hiszen csak most nemrégen ért véget a háború, egy nép se szenvedett annyit, mint éppen a szovjet nép, és máris így felvirágzik ott az új élet!"

Egy matróz a „Forum"-mozi előtt fennhangon mesélte az ismerősének:

— Az angol azelőtt csak a hófehér kenyeret ette meg, a feketéről azt mondta, lovaknak való eledel. Most meg örül a száraz zabkenyérnek is. Csak legyen...

— Húst meg vajat legföljebb álmukban látnak.

— Én láttam, milyen kolbászt esznek. Kívül elég szép. Befestik valami piros festékkel. De belül — liszt, mindenféle pótlékkal keverve. Húsnak szagát se érezni rajta...

— Eh, mit akarsz a kolbásszal! — vágott a szavába a másik. — Az egész rend olyan ott. Kívül — demokrácia, szabadság. De hogy belül mi van... — És csak legyintett.

— Mondd, mamácskám, most mindenkinek jó dolga lesz? — kérdezte Dzira, mikor a sétáról hazaértek.

— Igen, szívecském, most már jó világ lesz.

— És apu is örül majd? Ugye, igen? Nem kell neki többet falura utazgatni.

— Apu? Igen, kislányom. Apunak is örülni kell.

És ahogy elképzelte magában, milyen arcot vág most Jack, akaratlanul elmosolyodott. No de majd megnyugszik és ezentúl úgy él, mint más ember. Nem kell örökösen rettegni miatta.

Reggel elkísérte kislányát az iskolába és az irodába sietett. Munkakezdés előtt gyűlés volt. A vezető megvilágította a tegnapi rendelet politikai jelentőségét és felszólította a társait, hogy dolgozzanak még jobban, mint addig, akkor a népnek ezt az első háború utáni győzelmét több is követi majd. Az ötéves terv négy év alatt! Ezért harcol most az egész szovjet ország.

Fanijának késő estig dolga volt az áru-elszámolással, meg a pénztárral. Dzidra maga szedte össze magának a vacsorához valót, evett és lefeküdt nélküle. Mikor hazaért, a postaládában találta Jack sürgönyét. Hogy kinek a hibája volt — Jack macskakaparását nem tudták-e elolvasni, vagy túl voltak terhelve aznap a postán? Az is lehet, hogy a táviratot továbbító tisztviselőnőt nagyon is felizgatták a rádión hallott hírek — de tény, hogy egy szót helytelenül írtak át és így az egész ravaszul kiagyalt szöveg teljesen más értelmű lett. Így hangzott:

„Konyha mögötti sötét táska balsarkában negyvenötezer cseréld be haladéktalanul csókol Jack."

Annyit rögtön megértett Fanija, hogy pénzről van szó. De mit jelent a negyvenötezer? Honnan van Jacknek ennyi pénze és mért tartja sötét táskában? A konyha mellett az előszoba sar-

kában csakugyan állt néhány útitáska. Mindjárt átkutatta valamennyit, de benaftalinozott kabátokon kívül semmit se talált.

„Itt valami hiba van — bosszankodott. — Mi az, hogy sotét? Minden kofferünk sötét... Belezavarodott a tulajdon machinációiba. Maga se tudja, mit beszél..."

Hogy lelkiismeretét megnyugtassa, átkutatta a férfiöltönyök és kabátok zsebeit is, meg az íróasztalfiókokat, ruhásszekrényt, tálast. A földön is keresgélt, a bútorok alatt. De persze, hiába. Most már megnyugodott.

„Persze, hogy összezavart valamit. Nem vesződöm tovább, semmi értelme. Kitalálni úgyse tudom."

A pénzt, ami a háztartásra nála volt, másnap elvitte a bankba és beváltotta.

Néhány nappal azután, hogy a régi pénz becserélését lezárták, kora reggel megérkezett Jack. Nehezen mozgott és botra támaszkodott.

— Hát téged mi lelt? — kérdezte Fanija. — Mért bicegsz? És hol maradtál ennyi ideig?

— Megbetegedtem. Tíz napig kórházban kellett feküdnöm. A motort otthagytam egy ismerősömnél, vonaton jöttem... No, mi van a pénzzel? Becserélted?

— Ami nálam volt, azt be.

— Könnyen megtaláltad? Persze, csodálkoztál, hogy ilyen ilyen helyre dugtam, mi? Ne haragudj, Fanija, mindent megmagyarázok.

— Hja, arról a sürgönyről beszélsz? Szóval igaz, hogy maradt itthon valami pénzed?

— Hogyan? Nem találtad meg? Nem cserélted be? — jajdult fel Bunte és fejéhez kapott. — Azt hittem, okosabb vagy... Megöltél, elmetszetted a nyakamat...

— Értelmesebben kellett volna megmagyarázni — próbálta igazolni magát Fanija.

— Mit magyarázzak még? Egyenesen nem írhattam ki, hogy rajtam rohogjön az egész kórház.

— Hát akkor magyarázd meg most. — Fanija felállt, kikereste a fiókból a sürgönyt és elébe tette az asztalra.

Bunte felkapta és hangosan olvasta:

— Konyha mögötti sötét táska balsarkában... Mi az, hogy táska? Én zárkát írtam. Zárka... vagyis a WC. Érted végre, mért kellett így körülírnom?

Felugrott és a beteg lábával nem törődve, kisietett. Két perc mulva már hozta is a tekintélyes nagyságú papírcsomagot. Soha életében még ilyen komikus és szánalmas figura nem volt.

— Hátul... a szegletben, ahol tolvaj se akadhat rá... Érted már, Fanija? — kérdezte és leírhatatlan szomorúsággal nézte a nagy csomó régi pénzt. Mennyi értékes, szép holmit vehetett volna rajta!

Fanija végre megértette, mi történt és előbb kicsit megdöbbent. De aztán leült a díványra és arcát a két tenyerébe takarta. Nem tudta visszafojtani a nevetést.

Jack a szoba közepén állt, két kezébe fogva a pénzcsomagot és nem tudta, mitévő legyen. Megsértődjék, amiért Fanija kineveti? Hogy van lelke nevetni! Vagy maga is hahotára fakadjon és bánatát eszelős röhögésbe fojtsa?

— Mi lesz velünk? Mihez kezdünk most, Fanikám? — nyögte ki nagynehezen. — Miből fogunk élni?

Fanija még egyet kuncogott, de aztán hirtelen lecsendesedett.

— Megélünk, ne félj. Úgy, mint más. Nekem már van is állásom. Ahogy elutaztál, mindjárt munkába álltam. És éppen neked ne jutna hely egész Rigában?

— Mit beszélsz? Állásban vagy?

— Igen. De mért bámulsz így rám? Mért olyan nagy eset?

Mélységes csend lett a szobában. Csak a lejárt százasok zizegtek Jack ujjai között.

HETEDIK FEJEZET

1

Penészszag volt a földkunyhóban. A földon tócsákban állt a víz és a gyertyacsonk bágyadt világánál sűrű fekete szuroknak látszott. Ha nem akarta az ember, hogy a lába lucskos legyen, hát naphosszat a kis földpadkán hentereghetett. Öt ilyen padka volt a helyiségben, mind égymagasságban, körülbelül félméterre a földtől, a falba vágva. Öt keskeny bemélyedés, szalmával, vagy szénával és sátorlappal letakarva. Fölötte pedig polc-szerű kiugrás, ahol fegyverét tartotta a bandita — géppisztolyát, vagy puskáját, néhány kézigránátot, meg egyéb felszerelését.

Rég elmúlt az idő, amikor még kényelmes lakásokat építhettek, jó mélyen a föld alatt és valóságos labirintusokon át közlekedtek egymással. Se utászaik nem voltak már, se mérnökeik. A tulajdon tíz körmükkel kellett megásni a borzlyukat, ahol se állni, se ülni nem lehetett. A kényelmes, tágas zsiványtanyákat mind régesrégen felkutatták és megsemmisítették, lakóikkal is végeztek, ha szépszerével meg nem ádták magukat. A bandák maradványai az erdő sűrűjében, eldugott, siket zugokban tengették nyomorúságos életüket, ahogy lehetett.

Hárman voltak az odúban: két férfi meg egy nő. A negyedik haramia éppen őrt állt.

A telet részben rokonaiknál, részben aktív „fajtestvéreknél" húzták ki, krumplivermekben, pinceodúkban rejtőzve. De a tavaszi jégolvadás kezdetével visszatértek az erdőbe és megint borzlyukakba bújtak. A föld nem zsugorodott össze, az erdő sűrűje se lett ritkább és mégis napról napra szűkebbre húzódott a hurok a csúfos pusztulásra ítéltek nyaka körül. Olyanformán voltak, mint a tengerre sodródott halász, aki egy olvadó jégtáblán áll: nap és hullám elvégzi a maga dolgát, a jég tovább olvad, a tábla darabokra töredezik, a darabok apró szilánkokra, egyik a másik után és akkor nincs többé hol megkapaszkodni. Eddig rablásból éltek, megrohanták a fogyasztási szövetkezeti boltot, meg a parasztanyákat, vagy leütöttek és kifosztottak valakit. De minden ilyen kirohanás után rögtön odébb kellett állni, más szállást keresni. És ez se segített rajtuk. Ma ott füstölnek ki egy zsiványfészket, holnap itt.

— Erna, hallod-e, kimerhetnéd ezt a vizet — mordult a nőre az egyik bandita és felkönyökölt a padkáján. — Egész nap csak henteregsz, mint egy lomha tehén.

— Merd ki te — felelte a nő, vagy ivástól vagy meghülléstől rekedt hangon.

Nehéz volt felismerni benne az egykori Edit Lankát. Haja mocskos és vastag csomókba tapad, arca petyhüdt, öreges. Hanyatt feküdt és cigarettázott, nem bánta, hogy lecsúszott a harisnyája, nem is próbálta betakarni csupaszon maradt vastag térdét.

— Te talán isten tudja hány hegyet elhordtál már ma! — folytatta és jót szippantott megint. — Egy-két óráig őrt állsz, aztán estig itt doglődöl az ágyon.

— Mi közod hozzá? — kiabált még hangosabban a bandita. — Az én dolgomba ne ártsd magad, de a kunyhónak száraznak

kell lenni. Mi az istennyilának tartunk itt némbert, ha még a lakást se takarítja ki?

— Takarítsd ki magad. Ki tiltja? Engem hagyj békén. Nem vagyok se cselédetek, se rabszolgátok.

— Elég legyen! — bömbölt rájuk a harmadik. — Az ember nem bírja már hallgatni az örökös veszekedést. Egyebet se csináljon, mint rájuk vigyázzon, hogy hajba ne kapjanak. Állapodjunk meg, hogy beosztjuk rendesen, minden nap az merje a vizet, aki soros. Most pedig sorsoljuk ki, hogy ki kezdi.

Kihúzott a szénából egy vékony vesszőt, négy különböző hosszúságú darabra törte és a markába fogta.

— Aki a leghosszabbat húzza, az lesz ma a soros. Aki a következőt, az holnap és így tovább.

— Na és Nyakigláb? — kérdezte a társa.

— Helyette majd Erna húz. Kezdd el te, Ansis.

Editnek jutott a leghosszabb.

Ansis diadalmaskodott.

— Na, most már nincs kifogás? Lesz szíves felkelni és teljesíteni kötelességét, nagyságos asszonyom. Mi meg majd nézzük, hogy jól csinálja-e.

— Csak röhögj. Ahhoz értesz.

Edit kelletlenül feltápászkodott, felhúzta lecsúszott harisnyáját meg a gumicsizmáját, aztán elhozta a sarokból a vedret meg az üres pléhdobozt. Guggolva kellett dolgozni. A dobozzal merte a mocskos, sáros vizet és a vederbe öntötte, a teli vedret kivitte és kiöntötte a kunyhó elé. Tizenötször kellett megismételnie a műveletet, amíg csak a vastag sár maradt a kunyhó földjén.

— Jó lesz így, uram és parancsolóm? — kérdezte, míg helyretette a szerszámait, a vedret, pléhdobozt.

Ansis leeresztette a lábát és kiült a padkája szélére.

— Mondjuk. De ne hidd ám, hogy most már egész napra elintézted. Estig még egynéhányszor fárasztanod kell a derekadat.

Edit visszamászott a helyére és rágyujtott. Utálta ezt a három embert, akikkel együtt kellett laknia és tudta, hogy azok is utálják őt. De abban egyek voltak mind a négyen, hogy görcsösen iparkodtak késleltetni, hacsak néhány szempillantással is, az immár elkerülhetetlen pusztulást, amikor fizetniük kell bűneikért. Ez a közös törekvés tartotta őket össze. Féltek a holnaptól és igyekeztek nem gondolni rá. Mohón kaptak minden után, amit az élet ma

még adhat. A szövetkezeti bolt kifosztása után egy álló hétig dőzsöltek, faltak, ittak reggeltől késő éjtszakáig és úgy telefüstölték a kunyhót, hogy majd megfulladtak.

Bezzeg egy évvel azelőtt máskép volt. Akkor nem kellett penészes lyukakban tengődni és reggeltől estig a cinkostársai gyűlöleteş hangját hallgatni, visszavágni a mocskos megjegyzésekre. Akkor Edit még valamennyire szabadon mozgott. Vidéken is, meg Rigában is volt egy-két jó kis búvóhelye, ahol éjtszakára meghúzódhatott és legalább addig más levegőt szítt. Rigában ott volt Ausma Dzadzis kényelmes lakása, nem messze a központtól és Erna Kalme is nyugodtan fogadhatta a vendéglőben szerzett barátait tágas, különbejáratú szobájában. De most már se Ausma, se Erna. Ausma Dzadzis eleinte nagy reménnyel biztatott. Elég gyorsan összeismerkedett néhány magasállású gazdasági hivatalnokkal. Edit nem sürgette, sőt inkább azt ajánlotta, hogy könnyű, nesztelen léptekkel közelítse meg a zsákmányt. De mikor már ki volt szemelve az áldozat, rájukszakadt a szerencsétlenség és minden számításuk felborult. Kiderült, hogy a vadászból préda lett, mert az ellenfél még ügyesebben, még nesztelenebbül lépett. Ausmát letartóztatták.

Erna Kalme pedig valami tolvajbandába keveredett, amely lakások és boltok kifosztásából élt és időnként falura is kirándult. A rablott holmit Erna lakásán raktározták fel. De csak néhány hónapig tartott a gyöngyélet. Akkor lefülelték a bandát és Erna is kézre került. Házkutatást tartottak nála és megtalálták a rablott holmit. Edit ilyenformán megint szegényebb lett egy ügynökkel

Ugyanilyen módon vesztette el lassanként valamennyit, egyiket a másik után, míg végre magára maradt. Ha nem váltogatja olyan sűrűn a tartózkodási helyét és nem más-más néven lakik mindig másutt, ő se húzza ilyen sokáig. De a hosszú gyakorlat, amelyet a gestapo szolgálatában szerzett, sokat ért. Eddig kibújt még onnan is, ahol más okvetlenül hurokra került volna.

De végül mégis falhoz szorították — most már tudta. Nem volt más menekvés, mint bevenni magát az erdőbe és megvárni, amíg a kelepce csappantyúja kattan. Vagy bízni a csodában, hogy mentő rés támad valahol. Igaz, ami igaz — Edit maga se hitte, hogy ilyen rés támadhat. Élesen és tisztán tudta, hogy helyzete reménytelen. Annál is inkább, mert rossz betegségbe esett jó pár hónappal ezelőtt. Elég csoda, hogy csak ilyen későn kapta meg. Nem is próbálta megállapítani, kinek köszönheti, de meg hiába is

próbálta volna... Orvoshoz nem fordulhatott és lakótársait esze ágában se volt figyelmeztetni, óvni a fertőzéstől. Tudta, ha bevallja, hogy beteg, elkergetik és akkor menthetetlenül vége. Így aztán senkinek se szólt a bajáról és éppen úgy élt, mint addig, a következményekkel nem gondolva.

2

Másnap megjött Herman Vilde. A banditák közül is csak kevesen tudták, hol rejtőzik. Egy idő óta túlzottan gyanakvó volt és még a saját embereivel is igyekezett mennél ritkábban találkozni. Taktikai vezetésről természetesen szó se lehetett már, de meg nem is volt kit vezetni. Csak szétszórt csoportok maradtak meg; legföljebb három-négy ember itt is, ott is. Herman Vilde „ezredparancsnok" és „zászlóaljparancsnok", más néven Evart — lassacskán osztagparancsnokká süllyedt. Igaz, hogy még mindig ezredesnek titulálgatták. Az elmúlt évben Vidzeme különböző vidékein bújkált, de Zakis meggyilkolása után megint áttelepedett Kurzemébe.

— Van valami újság? — kérdezte és leült Ansis padkájára, mert az most őrségen volt.

— Milyen újságot akarsz itt hallani? — dörmögte az a bandita, akinek a „Nyakigláb" csúfnevet adták. — Csak ülünk itt összetett kézzel és várjuk a jobb időket. De te talán mesélhetsz valami kellemesebbet. Mégis csak látsz, hallasz egyet-mást. De mi...

— Ugyan sokat látok — mormogta Vilde és valahogy furcsa szemmel nézte a fekvő Editet. Aztán sóhajtott és hozzátette: — A jó újság nem gyakori nálunk. Bizony nem.

Most közbeszólt a harmadik bandita. Eldobta cigarettacsutkáját és széttaposta a földön.

— Egyelőre még élünk. Ez elég jó újság. — Röhögött, de hirtelen abbahagyta, mert senki se tartott vele.

— Van még valami abból a készletből, amit a szövetkezeti boltban szereztetek? — kérdezte Vilde.

— Nemigen. Majd mind fölettük — felelte Nyakigláb.

— Ejnye, de kövéren éltek. Mintha holnapi nap nem is lenne. Az északi sarkra aligha jutna el veletek az ember.

— Mit is keresnénk az északi sarkon? Tán bizony versenyt fussunk a jegesmedvékkel? — kockáztatott meg egy újabb tréfát a harmadik, de megint senki se nevetett.

Nyakigláb ráförmedt:

— Jobb lesz, ha befogod a szádat. Ha nincs mondanivalód, legalább ne járjon a pofád. Rossz hallgatni.

— Dugj vattát a füledbe.

— Te meg vigyázz, hogy képen ne törüljenek.

Egy és ugyanaz a nóta. Örökké egy és ugyanaz... A méreg, ami felgyülemlett bennük, lassan izzott és se ki nem aludt, se igazi langra nem lobbant.

Herman hallgatta őket és magában azt gondolta: „Ezekkel ugyan nem messzire jutsz. Minden percben átharapnák egymás nyakát, de ha megkérdeznéd, hogy mért, maguk se tudnák. Mit jelent ez? A vég kezdetét vagy már magát a véget?"

— Kettő közül választhatunk — szólalt meg és a többi elhallgatott, érezték, hogy valami fontosat akar mondani. — Vagy felszámoljuk az egész szervezetet és szétszéledünk, kiki megy, ahová tud, vagy megpróbálunk együtt kitörni a gyűrűből és folytatni a munkát, más körülmények között.

— Hogy lehet ebből a gyűrűből kitörni? — mormogta kételkedve Nyakigláb. — Hiszen nemcsak ezt az erdőt állják körül, és nemcsak a tíz utána következőt. Lépten-nyomon kelepce vár ránk.

— A tengeren át még szabad az út — mondta Vilde. — És a tengeren túl van Svédország...

Megállt, időt engedve nekik, hogy kitalálják a gondolatát, csak aztán folytatta:

— Éppen erről akartam beszélni veletek. Nem futó ötlet, hanem kész terv. Menekülnünk kell és ha ma még nincs is meg a lehetőség, rövid idő múlva meglesz.

Edit felkönyökölt és most már jobban figyelt a beszélgetésükre.

— Most még nem. Egyelőre még nem lehet. Ki kell várni, amíg az öbölben megolvad a jég és valamennyire kimelegszik az idő. Különben ottfagyunk, mint a csótányok. A tengerparton, egyik halásztelepen tudok valakit, a mi emberunk. Nemrégen lépett be a halászszövetkezetbe. Motorcsónakjuk is van. Azt alkalmas pillanatban ellopjuk és nekivágunk a tengernek. Gotland szigete nincs is olyan messze. Aki nem akar velünk tartani, szóljon most mindjárt. Aki meg igen, jól teszi, ha máris készülődik. De a nyelve-

tekre vigyázzatok! Se feleségnek, se mátkának, se gyereknek — egy árva szót se!

— Én benne vagyok — morogta Nyakigláb.

— Én is! — kiáltott a másik.

Most Edit is megszólalt:

— Szoríttok nekem is egy helyet azon a motorcsónakon? Hajókáztam már eleget, nem félek a tengeri betegségtől.

Herman összehúzott szemmel nézett rá.

— Veled külön lesz egy kis beszédem.

Mondott még egyet-mást a két banditának az utazási előkészületet illetően, aztán szemével az ajtóra mutatott. Megértették, hogy kettesben akar maradni Edittel. Felálltak hát és kimentek.

Vilde sokáig nem szólt. Edit előbb mosolyogni próbált, de látva, hogy a „parancsnok" mogorva kedvében van, közömbös arcot vágott és nagyot ásított.

— Mért nem szólsz? — kérdezte végre. — Csöppet se mulatságos így csücsülni itt és nézni egymást. Régen kinőttünk már a diáksorból mind a ketten.

— Állat! — mordult rá most a haramiavezér és keményen a szeme közé nézett.

— Állat, aki mondja — vágott vissza Edit és még csak nem is csodálkozott a dühkitörésen.

— Valld be, disznó! Régen vagy beteg?

— Ha azt akarod, hogy feleljek a kérdéseidre, viselkedj udvariasabban. Elfelejted, hogy úriasszonnyal van dolgod. Durvaságokra nem válaszolok.

— Mit nem mondasz! Hát nem te vagy a megtestesült durvaság! — Felpattant, de a helyiség méretei nem engedték meg az ilyen hirtelen mozdulatokat. Alaposan bevágta a fejét az odú tetejébe és még gyorsabban, mint ahogy talpraugrott, úgyszólván elterült a padkán. De ettől csak még dühösebb lett. — Te ringyó! Valld be az igazat! Már betegen jöttél ide az erdőbe, vagy itt szedted fel? Mikor kaptad?

— Féléve — felelte Edit olyan hangon, mintha a fogából kiesett tömésről beszélne.

— És azóta is nyugodtan élsz itt, egészséges emberekkel egy fedél alatt? Neked ez semmi?

— Hát aztán? Mi van ebben különös?

— Még kérded! Tudod, miről beszélek?

— Tudom hát. Csak azt nem tudom, mért dühöngesz annyira?

— De hiszen megfertőzöd a többit! Engem is megfertőztél!

— Bajos lenne megmondani, hogy ki kit fertőzött meg. Mind beteg, csak nem mind tudja, mi baja. És különben is — talán ráakaszkodtam valamelyiketekre? Nem hagytok békén. És te se vagy jobb a többinél. Az is meglehet, hogy tőled kaptam. Próbáld bebizonyítani, hogy nem.

Herman most már nem bírt magával. Eltorzult arccal nekiesett és ütötte, ahol érte, arcát, mellét, hátát. Aztán az ágyra lökte és fojtogatni kezdte. Talán meg is fojtja, ha Editnek nem sikerül kiszabadítani a kezét és teljes erejéből bele nem karmol a képébe. De ez sok volt neki. Felordított fájdalmában és hátraugrott.

Egy darabig szótlanul ültek egymással szemközt. Zihált mind a kettő.

— No most könnyebb a lelked? — szólalt meg Edit, amikor kiszuszogta magát. — Meggyógyultál mi? Hogy nem szégyeled ...

— Előtted nincs mit szégyeljek.

— Az erősebb nem! A férfi... lovag — gúnyolódott Edit. — Méltó ellenfélre talált, akin erejét kipróbálhatja. És az ilyen még tisztnek mondja magát... Kár, hogy nem látták az emberek, milyen hősiesen harcol a parancsnokuk.

Erre aztán dühbe gurult Herman. „Sátán... — nem kellett volna ilyen szeméttel leállni... képes elfecsegni..."

— Máskor tudd, hogy meddig mehetsz, amikor velem beszélsz — mondta valamivel békésebb hangon. — De kihozod az embert a béketűrésből.

Edit látta, hogy hátrál és érezte, hogy jobb, ha nem önt olajat a tűzre. . Még nincsenek Gotlandon és ha nagyon megharagítja, képes itthagyni, nem venni fel a csónakra. Leküzdötte hát indulatát és majdnem nyugodtan mondta:

— Töröld le a vért az arcodról. Még azt találják hinni, hogy... Nem... nem ott...

Ráköpött a zsebkendőjére és nekiállt Vilde arcát törölgetni. Az meg nem ellenkezett.

Eltelt pár hét. Ezalatt a Vilde-banda végrehajtott egy támadást a tejüzem ellen és egy bödön vajjal meg két karika sajttal megrakodva tért vissza a szállásra.

A motorcsónakot illető tárgyalások sikeresen haladtak. Herman embere azt mondta, hogy mindent előkészített már a szökéshez, üzemanyag van elegendő, egy hordócska vizet elrejtett a hajó orrában, vitorla is lesz minden eshetőségre. A legelső holdtalan éjtszakán indulhatnak.

Vilde még azt is elintézte, hogy teherautó vigye a csapatot, úgy néhány óra alatt megtehetik az utat a tengerig. A fogyasztási szövetkezet egyik sofőre jó sápért hajlandó volt felvenni őket a kocsijára. A sógora valamikor tagja volt a bandának, de aztán, erős reumája miatt, Vilde hozzájárulásával legális életre tért. Több ízben segített azóta is a banditáknak, mint üzenetvivő és Herman tökéletesen megbízott benne.

Úgy állapodtak meg, hogy az első holdtalan éjjelen a csapat — mindössze nyolc ember, az „ezredparancsnok"-ot is beleszámítva — a kijelölt helyen, a kilométerjelző kozelében várja be az autot. Ha útközben megállítanák őket, azt mondják, munkások és Kurzemébe mennek, tőzegásásra. Két kilométernyire a halászteleptől találkoznak a bizalmi emberükkel és gyalog mennek tovább, a partig, az erdőn és a dünákon keresztül. Azon a vidéken mindeddig nem működött semmiféle banda, úgyhogy szigorú ellenőrzéstől nincs okuk tartani. Nyolcvan kilométeres útjuk volt a halásztelepig, a műúton három óra alatt megtehetik.

Estefelé gyülekeztek a kilométerjelzőnél és elrejtőztek a fák között. Nem volt jelentékeny forgalom az úton, sok, ha óránként egy gépkocsi, vagy egy döcögő, nyikorgó parasztszekér elhaladt előttük. Sötét, borús este volt, a felhő még azt a kevés csillagot is eltakarta, amelyiknek sikerült kigyulladni az égen. Itt-ott egy-egy esőcsepp érte az arcukat.

— Bárcsak eleredne az eső és szakadna egész éjjel — mondta Vilde. — Akkor egy fényszóró se tapogat ki. És reggelre már semleges vizeken járunk.

Napközben elég erősen sütött az áprilisi nap, ezért most nagyon hűvösnek érezték az esti levegőt. Dideregve húzták össze a kabátot, köpönyeget, vattakabátot, esőgallért, Edit nadrágban volt és gumicsizmában. Kicsit távolabb ült és hallgatta a beszélgeté-

süket, de nem vett részt benne. Két haramiát mindenesetre kiállítottak az úthoz, őrködni. Nehezen telt az idő. Azt hitték, éjfélre jár, de mikor Herman megnézte az óráját, kiderült, hogy mindössze ötnegyed órája állnak ott.

— Nyugalom, nyugalom. Még egy éjtszakai rettegés, izgalom... aztán pihenhetünk.

Hogy Gotlandon, vagy Svédországban mi lesz, azt Vilde maga is csak nagyon kodosen képzelte el. Mivel foglalkoznak, miből élnek, milyen lesz a társadalmi helyzetük ott — erről még csak nem is gondolkodott. Abban a hitben volt, hogy odaát türelmetlenül várják és úgy fogadják majd, mint sokat szenvedett hőst.

„Szükségük van ránk. Nélkulunk szó se lehet fordulatról Lettországban. Mi vagyunk a rohamcsapat... a legfontosabb tartalék, ha bármiféle politikai összeeskuvést szerveznek a Szovjetunió ellen."

Nő köhécselt a sötétben. Herman arranézett és gondolata hirtelen más irányba térült. Ezt a képet látta: a motoros a nyolc menekülttel messze kinn jár a tengeren, félúton van Lettország és Gotland között. Körőskörül parttalan víz, se hajó, se csónak a közelben, csak egy magányos sirály ringatózik a hullámokon. Lehet hangosan beszélni, kiabálni, nevetni. Ha tetszik, berúghatnak, mindent megtehetnek, ami eszükbe jut, senki se látja, senki se hallja őket. És akkor Herman Vilde a csónak orrába gyüjti a hat férfit és azt mondja nekik: „Ez az asszony megfertőzött benneteket a legszörnyűbb betegséggel, úgylehet, soha ki nem gyógyultok. Álljatok bosszút, büntessétek meg! És a büntetés csak egy lehet: halál! Dobjuk a tengerbe!" És ráugranak, megragadják lábát, karját... Karmol majd és harap, kapálózik, ahogy csak bír, de hiába. Meglóbálják és bedobják a vízbe. A motoros továbbsiet nyugatnak, Edit feje még felbukkan a vízen egyszer, kétszer. Bizonyosan kétségbeesetten harcol majd a néhány pillanatért, amivel életét megnyújthatja.

Csakis ezért hozta el. A verekedés óta megint úgy viselkedett vele szemben, mint azelőtt, nehogy a gyanúját felkeltse.

— Herman — szólította most, félig suttogva, Edit. — Adj egy cigarettát, rettenetesen kívánom. Ne félj, nem látják meg az útról, majd így, a gallérom alatt...

Vilde kivette a cigarettatárcáját és odanyújtotta neki. Gyufa villant és egy pillanatra megvilágította az erdőnek ezt a szegletét; fekete fatörzsek és mozdulatlanul gubbasztó alakok, olyanok, mint

az alvó, nagy madarak. Lábuk előtt száraz moha... Aztán megint sötétbe borult a sűrűség, fekete lett minden köröskörül. A néma csendben tisztán hallatszott, ahogy Edit kifújja a cigarettafüstöt.

Kicsivel később mintha távoli autózúgást hallottak volna.

— Jon — súgta Nyakigláb. — Ez talán már a miénk.

— Mindenki a helyén marad! — parancsolt rájuk súgva Vilde, mert látta, hogy egyik-másik mozgolódik. — Ha a mienk, úgyse megy el mellettünk.

A kanyaron sárga fénykör vetődött az útra, aztán kibukkant két vakító szem és az első pillanatban mintha káprázta fénynyalábokat szórt volna minden irányba. Vagy tíz lépésre a kilométerjelzőtől a kocsi megállt. A két fényszóró még kis ideig világított, aztán kialudt és a sötétség még sűrűbb és feketébb lett.

A banditák egyenként mentek ki az útra. Vilde előbb valamit beszélt a sofőrrel, aztán megmondta nekik, hogy üljenek fel.

— Gyorsabban, gyorsabban!

Fenn is volt mind egy perc alatt. A banditavezér meggyőződött, hogy nem hiányzik senki és beült a sofőr mellé, aki elindította a motort. Hamarosan kiértek az erdőből és jó órahosszat szabad terepen robogtak, falvak, tanyák és régi urasági kastélyok, templomok mellett. Útközben alig három-négy autóval találkoztak, olykor egy-egy elkésett parasztszekérrel, de egyszer se állították meg őket. A teherautó, amely harminc kilométeres sebességgel haladt az országúton, senkit sem érdekelt.

Elhagyott, puszta helyen álltak meg, közvetlenül a dünák előtt, széltépázta, megnyomorított viharfenyők között. A hatalmas görgelékkőnél egy ember állt, esőköpönyegben, magasszárú csizmával a lábán. A banditák körülfogták és mikor a teherautó továbbment, elindultak a part felé. Hallották már a dünák túlsó oldalán morajló tengert, a partot nyaldosó hullámok susogását.

— Mozoghatnak bátrabban is — mondta a vezetőjük. — A telepen mindenki alszik, a határjárőr meg tíz perccel ezelőtt ment erre, nem jön vissza előbb, mint egy óra múlva.

— És a motorcsónak a halászbárkák mellett vár? — kérdezte Herman Vilde.

— Igen. Legszélről, kicsit odébb — felelte az esőköpönyeges. — Ilyen szuroksötétben tíz lépésre se látni. Mindjárt felhúzhatjuk majd a vitorlát, csak egy kilométerre legyünk a parttól. Szerencsénkre éppen partról fúj a szél. Ha már kinn leszünk a sík tengeren, elindítjuk a motort.

— Ezt már maga jobban tudja — felelte Vilde.

Vagy egy kilométert mehettek a dünák innenső oldalán. Ott, ahol a halászösvény bekanyarodott két cserjével benőtt homokvonulat közé, egy kis mélyedésbe, váratlanul zseblámpák világítottak a szemükbe.

— Állj! Fel a kezekkel! — kiáltottak rájuk. Géppisztoly zárvája kattant.

Hat bandita sóbálvánnyá meredt, de ketten — Vilde és Edit Lanka — futásnak eredtek. Vildének sikerült a cserjésen át megugrani, kikerülni a gyűrűből és elrejtőzni a következő düna mögött. De Edit nem tudott olyan gyorsan felkapaszkodni a dünán, lába beleragadt a homokba, meg az esőköpeny is akadályozta mozgását. Mikor végre sikerült megragadnia egy fűzfaágat és felhúzódzkodott, hosszú géppisztoly-sorozat recsegett mögötte. Térdre rogyott és megkapaszkodott a gallyakban, de aztán megtántorodott és előre bukva, fejjel lefelé, lassan csúszott a lejtőn. Mire egy harcos odaért és arcába világított, már halott volt.

Nyakigláb rögtön átlátta, hogy nem véletlenül kerültek a csapdába. Várták itt őket, mégpedig bizonyosra várták. „Szó sincs róla, tiszta munka volt!" — gondolta elismeréssel és öt társával együtt engedelmesen ment oda, ahová vezették.

Vildét majd egy óra hosszat keresték a cserjésben meg az erdőben. Nyoma a fenyők közé vezetett, ahol a talajt majdnem végig benőtte a moha és ott elveszett. Kutya nélkül nem volt érdemes a keresést folytatni, kivált ilyen nehéz terepen. Itt elől sűrű cserjés, aztán csupasz homok, és odébb a sok kis mocsár.

— Sebaj, ezúttal ki nem bújhatsz — mondta a hadművelet vezetője. — Holnapra kezünkben leszel. Csak a műutat kell figyelni, nehogy egy sofőr felvegye a kocsijára.

4

Mikor a homokos lejtőn túljutott, Vilde azon törte a fejét, hogy szabadulhatna innen, a dünák útvesztőjéből és hogy juthatna mentül előbb az erdőbe. Úgy esetleg átvághat a műúton, még mielőtt a tervszerű üldözést megkezdik. Tudta, hogy mihelyt a foglyokat biztos helyre vitték, a csapat nagyobb része az ő üldözésére indul. Nyomozókutyájuk is van, bizonyosan.

Lövések dörrentek mögötte. Nem gondolhatott mást, mint hogy neki szólnak, hát lehajolva futott tovább és kihasznált minden útjába eső kis fedezéket. Még nehezítette a menekülést az ismeretlen terep. Hogy el ne tévedjen és vissza ne kerüljön a veszedelmes csapda közelébe, állandóan arra gondolt, hogy a tengernek balról kell maradnia.

A lövöldözés most megszűnt. Már a hullámverés moraját sem hallotta. Fülében lüktetett a vér, szíve bolondul kalapált, lélekzete kifogyott. Az erdőbe érve megállt, mohón beszítta a hűvös éjjeli levegőt. Csak most látta, hogy csuromvíz mindene, arcán, mellén, hátán patakzik a veríték.

Kicsit megpihent, aztán továbbment. Most már nem futva, de nyugodtan, széles léptekkel, ügyelve, hogy mennél kevesebbet neszezzen. Lába alatt a száraz gallyak reccsenése félelmes zörejnek rémlett. Ha egy fenyőtoboz lepottyant, összerezzent és figyelt. És folyvást úgy érezte, mintha valakinek tüzes lehelete sütné hátul a nyakát.

Így jutott el a műútig. Nem ott vágott át, ahol az erdőből kiért. Vagy száz métert az útmenti árokban taspolt, helyenként terdigérő vízben. Ha kutyával keresik, itt elvesztik a nyomát és beletelik félóra, vagy több is, amíg újra ráakadnak. Az út túlsó oldalán megint jó darabon az árokban ment tovább, amíg egy kis mocsárhoz nem ért. Botot tört magának és azzal tapogatta a víz mélységét, így valahogy átvergődött az ingoványos helyen és megnyugodott egy kicsit. Amit az óvatosság követel, azt megtette, most már szabadabban mozoghat, könnyebb utat választhat. Egész éjjel ment, pihenés nélkül. Mikor megvirradt, egy irtás volt előtte és azon túl szántóföldek, magányos tanyák. Az irtás szélén egy kis lombos berekbe ért, amellett haladt az országút. Hogy ugyanaz-e, amelyiken a teherautó hozta őket, vagy másik, azt nem tudhatta. De most mindenesetre megpihen. Leült, lehúzta csizmáját és kiöntötte belőle a vizet, aztán megpróbált gondolkozni a helyzetéről.

Hová menjen, merre forduljon? Van olyan hely egyáltalában, ahol biztonságban lehet? És, ha mondjuk, sikerülne Vidzemében vagy Latgalében egy bandát megtalálnia, elösmerik őt parancsnokuknak? De ha elismernék is — mit nyer azzal? Megint penészes odú, tetvek, mocsárvíz... Sose lesz vége...

Elég vigasztalan kilátás volt, de hiába, ha egyszer jobbat nem tud.

Már akkor kapitulált, amikor elhatározta, hogy külföldre szö-

kik. Elismerte a tehetetlenségét, minden további harc céltalanságát. Ilyen belátáshoz senki se jut egy nap alatt. Vilde is kapálózott ellene az utolsó pillanatig, nem akarta meglátni a nyilvánvalót, de végül is kénytelen volt meghajolni a tények előtt. A pusztulás, amelyet olyan tisztán látott már, amikor a földkunyhóban volt Edittel és Nyakiglábbal, most elérkezett. Itt van egészen közel. Tegnap még hat alárendeltjének parancsolt, kiadta a feladatokat, intézkedett. Ma egyesegyedül van az egész világ ellen.

Mit nyert azzal, hogy megszökött a társaitól? Szabad lett talán? Gyönyörű szabadság! Megdögölhet, mint a kóbor kuvasz, távol az emberlakta helyektől, elpusztulhat nyomtalanul. Nemsokára úgy gondol majd a száraz kenyérhéjra, mint a boldogság netovábbjára. És mégis... Még nem győzték le. Még harcolhat, támadhat, ölhet. Még félelmes! És akitől félnek, az erős. Hogy mi lesz holnap, holnapután, nem fontos. Csak a jelen pillanat fontos, az, hogy most még él...

Régen kínozta már az éhség. Ha egyszerű vándor lenne, betérhetne akármelyik tanyára, kérhetne egy darab kenyeret, meg is vehetné pénzért. Milyen boldog a többi... nyugodtan jöhetnek-mehetnek az úton, nem kell erdőben bújkálniuk, nem rezzennek össze minden kicsi neszre. Irigyelte és csak annál jobban gyűlölte őket, amiért tiszta a lelkük.

Még ki se szuszogta magát, mikor távoli csaholást hallott. A vadászkutya ad ilyen hangot, mikor felveszi a nyúl nyomát. Lehet, hogy valamelyik helybeli vadász Hektorja vagy Cézárja csahol. Lehet, hogy gazdátlan kuvasz, vagy a pásztor négylábú segítőtársát ragadta el vadászösztöne. De az is lehet, hogy...

Hirtelen olyan lett, mint a veszedelmet szimatoló vad, amely felborzolja szőrét, egész testével előreől és tágult orrlyukkal szimatol. Néhány órahosszat megint erdőben, bozóton vergődött, zsombékról zsombékra ugrált, és a mocsarakon, a fedetlen helyeken futott. Közbe-közbe megállt és fülelt. Egyszer elvesztette az irányt és kijutott az erdő szélére. Fegyveres harcosok álltak végig az úton, láncot formálva. Az erdőt figyelték.

Sietve visszabújt a sűrűbe. Jobbra tőle, a fák mögött, megint csaholt a kutya. Vilde szaporázta a lépést és megválasztva az irányt, amely a fegyveres lánctól is meg a kutyától is távolítja, futásnak eredt. Most mintha elmaradt volna a kutyaugatás. Balra ritkult az erdő, a fatörzsek fala meg-megszakadt.

Csak ehetne valamit. Ha erdei madár kerül most a kezébe,

nyomban széttépi és felfalja úgy nyersen, tollastul. Hogy a gyomrát megcsalja, a rügyeket rágta, meg a vékony, frissen hajtott fűszálakat. Egy helyen pár szem tavalyi mogyorót talált. Egészen fekete és keserű volt a bele, de mégis addig rágta, amíg cseppfolyós péppé nem változott, csak akkor köpte ki.

Mintha gyomrába költözött volna az agya, szakadatlanul az evésen járt a gondolata.

„Mért is nem vágtam zsebre pár darab kenyeret — bánkódott haragosan. — Egy kis disznósülttel, szalonnával... Vagy vajat, sajtot... Micsoda jó zsíros sajt volt..."

Letűnt a nap, borús este ereszkedett az erdőre. Már jóideje úgy ment, mint az alvajáró, nem látta, hová lép, botladozott a kimerültségtől. Lába most óriási hangyabolyba ütődött, elesett és ott nyomban el is aludt.

Valahol messze kutya ugatott. Arra felugrott Vilde és továbbrohant, félig alva. Éjtszaka volt már. Az ágak összevissza karmolták az arcát, ruhájába akaszkodtak. Minduntalan elesett. Nagynehezen feltápászkodott, de alig tett pár lépést, megint elesett. Úgy rémlett, jobbról is, balról is lépéseket hall, minden fa mögött áll valaki és őt lesi. Ha megáll figyelni, azok is megállnak és néma csend lesz. De mihelyt mozdul, megint hallja a lépésüket. És a messzeségben szakadatlanul ugat a kutya.

Egy tavacska partjára ért. Az acélszürke víztükör kicsillogott a sötét fák közül. Herman lehasalt és szájával a víznek esett. Sokáig ivott. Mindjárt ott a parton kisebb irtás volt, mintegy harminc fatönk. Leült egy sima, vastag tönk mellé, nekitámaszkodott és megkönnyebbedve sóhajtott. Úgy érezte, hazaérkezett és végre megpihenhet. Elaludt, de rögtön felriadt. Megint elnyomta az álom és megint felriadt. Újra meg újra.

Most úgy látta, nappali világosság van köröskörül, mintha égne az erdő. És telistele van néppel. Hosszú, néma sorban vonulnak a tó partján és mereven nézik őt... Most látta, kicsodák.

Az ő áldozatai mennek ott, mind, akiknek életét elvette, saját kezével, vagy másokkal ölette meg őket. Felnőttek, gyerekek, asszonyok és öregek... lett parasztok... falusi aktivisták... akiket 1941 nyarán agyonlövetett vagy felakasztatott. Zsidók, akiket félig elevenen temettek az óriási tömegsírba, az ő parancsára... És közelebb, egyre közelebb jönnek...

Felordított rémületében és felébredt, tenyerével eltakarta szemét. Sokáig ült így. A tó csendesen szunnyadt partjai között, a

facsúcsokat halkan susogtatta a szél. A sápadtszürke felhők pereme már pirosodni, aranylani kezdett.

Felkapta a fejét. Tisztán hallotta az emberi hangokat a fák mögött. És ott most kibukkannak maguk az emberek... katonai egyenruhában... kezükben géppisztoly, puska...

El nem futhat már, de még védekezhet. Drágán adhatja életét. Fegyvere neki is van. Kitapogatta és erősen megmarkolta zsebében a pisztolyt. „Öt golyót nektek, a hatodikat magamnak... Még erős vagyok... még félhettek tőlem..."

Egy... kettő... három... percegtek és az örökkévalóságba hullottak a pillanatok, az idő apró morzsái... Ezekért harcolt még tegnap egész nap és aztán egész éjjel. Az utolsó pillanatok... A vén homokóra lejár, megáll az idő.

És minden a helyén marad. A tó tovább pihen itt a partjai között, a dombok tovább sütkéreznek a napon, a fold tovább is a zöld fűszálaknak és búzaszáraknak adja nedvét. Az emberek tovább élik csodálatos, gazdag életüket. De te nem vagy ember, neked nincs mit keresned az életben. Eltűnsz a föld színéről és a tavaszi eső tisztára mossa a helyet, ahol a földet bemocskoltad.

Lassan kihúzta zsebéből a pisztolyt és csövét a mellére szorította, ott, ahol az elnyűtt ing alatt a szíve dobogott. Elhúzta a ravaszt.

Aztán csend lett megint. Minden elhallgatott köröskörül.

NYOLCADIK FEJEZET

1

1948 májusában Vlagyimir Garsin átadta a gépállomást az új igazgatónak, Elmar Auninynak. Elmar egész télen tanult, elvégezte az egyéves GÁ-igazgatói tanfolyamot. A tananyag gazdag és sokoldalú, a hallgatóknak volt mit tanulniuk. Csak itt, a tanfolyamon látta Elmar, hogy mennyit haladt Garsin vezetésével az elmúlt két esztendő alatt. Aggódva jött ide, még attól is tartott, hogy alkalmatlannak ítélik és visszaküldik. Őt magát is meglepte, hogy több tárgyban milyen komoly elméleti tudásra tett már szert, gyakorlatilag pedig meg is előzi csaknem valamennyi hallgató-

társát. „Mindezt Garsinnak köszönhetem — gondolta hálásan. — Hol egy hasznos könyvet nyomott a kezembe, hol, mintegy véletlenül, olyat kérdezett, hogy aztán tíz könyvet is elolvastam. Egész idő alatt folyvást serkentette az eszemet."

Szóval, Elmar olyan eredményesen tanult, hogy a minisztériumban már május közepén jónak látták visszahívni a tanfolyamról. Szívesen kitartott volna a tanév végéig, de a munka érdeke megkívánta, hogy előbb térjen vissza a GÁ-hoz, most már igazgatói minőségben.

Vasárnap reggel volt. Erre a napra tűzték ki a községtanács új ülésszakának megnyitását. Elmar is, Garsin is tanácstagok voltak, siettek hát végezni a dolgukkal, hogy részt vehessenek az ülésen. Az átadás-átvétel jegyzőkönyvét már tegnap aláírták, mai tennivalójuk nem is jogi aktus volt tulajdonképpen, inkább termékeny beszélgetés, két régi, hozzáértő munkatárs tanácskozása.

Bejárták a GÁ egész telepét, elidőztek a gépraktárban és a javítóműhelyben, meglátogatták a munkásotthont és benéztek a klubba is, ahol Garsin tavaly egy kis színpadot építtetett.

— A gépállomás nemcsak gazdasági, de politikai és kulturális központ is. Annak kell lennie. — Garsin mindig visszatért ehhez a kedves gondolatához. — Gépállomás nélkül lehetetlen áttérni a szocialista gazdálkodásra. Traktoraink ne csak az elgazosodott ugart törjék fel, de, hogy úgy mondjam, a paraszti tudat maradiságának mély rétegeit is. A gépesítés, az új agrotechnika csodákat mívelhet, de csak akkor, ha összekötjük a kommunista propaganda élő szavával. A GÁ legyen az a hely, ahová önként jön a paraszt, mert tudja, hogy ott újat lát, hasznosat tanul. A GÁ egyike az első fokoknak azon a nevezetes lépcsőn, amely a városi és falusi élet, a testi és a szellemi munka ellentéteinek feloldásához vezet. Szép és fontos dolog a termelési terv, teljesíteni is kell maradéktalanul, de fityinget se ér, ha minden egyes hektár felszántott földön, minden darabka termőtalajjá alakított ingoványon meg nem mutatkozik a munka igazi értelme. Értelme pedig...

— Hogy utat tör a teljes kommunizmushoz — egészítette ki Elmar.

— Ez az, Elmar! És mi már joggal beszélhetünk erről! Én legalább bizton hiszem, hogy magunk is megérjük, mi ketten is élni fogunk még, amikor már megvalósult a teljes kommunizmus. Már közeledik, nincs túl az óperencián. És sietve kell növeked-

nünk, nevelnünk önmagunkat és másokat, hogy a kommunista társadalom méltó polgárai lehessünk.

Kiértek az útra. Ameddig elláttak, a májusi nap ragyogtatta a mezőket, zöldjük már nem olyan áttetsző, légies, mint tavasszal, de a nyár még nem ontja rájuk aranyát.

— Nézd azt a rozsföldet, Elmar, ötven hektár egy tagban. Hol láttál ilyet?

— Kolhozföld? — kérdezte Elmar és gyönyörűséggel gondolt a traktorra, amely tavasszal ennek a földnek nekivágott, mint a szűk csatornából kifutó hajó a sík tengernek. Itt aztán már kombájnnal is lehet dolgozni!

— Kolhozföld. Évről évre több lesz. Az emberek megtanulják, hogy ne purvietákban, hektárokban, de négyzetkilométerekben számoljanak és a lelkük is tágul, mások lesznek a lelki mértékek is. A mezsgye, a határkő már nem szorítja szűk korlátok közé a lett paraszt világát.

Elérkeztek oda, ahol az erdő kiszögellik az útra.

— Itt egyszer végezni akart velem néhány gazfickó — mosolygott Garsin. — Egyikük a minap könnyes szemmel kért, hogy fogadjuk be a kolhozba. Lehet, hogy be is fogadják bizonyos idő múlva. Már háromszor járt nálam az állomáson, maga mondott el mindent és bocsánatért esedezett.

A tanácsháztól nem messze gyerekek labdáztak a mezőn. Egy kisfiú, ahogy Garsinékat meglátta, abbahagyta a játékot és elébük szaladt.

— Vologya bácsi, igaz, hogy itthagy bennünket? — kérdezte nagykomolyan és férfiasan kezet fogott a két felnőttel.

— Igaz bizony, Peterit. El kell mennem. No de nem olyan messzire, hogy el ne jöhetnék olykor vendégségbe hozzátok. És te is ellátogatsz majd hozzám egy-két hétre, ha addig el nem felejted öreg barátodat.

— Hát nem szeret itt lenni nálunk, Vologya bácsi?

— Szeretek, szeretek, de ha egyszer nem maradhatok.

A gyerek elszontyolodott.

— Akkor nem járhatok majd a gépállomásra. Nem szállhatok fel a traktorra.

— Hát olyan nagyon szeretsz traktoron járni? — kérdezte Elmar.

— De még mennyire! — mondta a fiúcska lelkesen.

Tavasszal lett kilenc éves, második osztályos volt, és most,

a vakációt kihasználva, egész nap az erdőn-mezőn kószált. A nap már barnára égette, haját meg lenszőkére szítta.

— No, ha így van, hát gyere az állomásra akár holnap — hívta Elmar. — Vologya bácsi helyett most én leszek ott. Adj kezet, legyünk jóbarátok!

A gyerek előbb kérdőn nézett rá, hogy nem tréfál-e? De Elmar mosolya megnyugtatta. Összekarmolászott barna kis mancsát Elmar hatalmas tenyerébe tette és szigorúan kérdezte:

— Becsületszóra?

— Becsületszóra.

A községtanács ülését a Népházban tartották. Két kérdés volt napirenden: a begyüjtési kampány előkészítése és az iskola tatarozása. Az első kérdésről Lakst VB elnök tett jelentést. A tél vége és a tavasz eleje nem kedvezett az őszi vetésnek. A korai olvadást fagyok követték, aztán ismét olvadt és megint havazott. A vetés egy részét újra kellett boronálni, trágyázni, hogy a termést biztosítsák.

Élénk vita támadt. Felszólalt több kolhoztag, a körzeti agronómus és mindkét kolhoz elnöke. Bár sok húrt pedzettek, valamennyiük beszédéből ugyanaz a gondolat csendült ki — a terméstnek nem szabad elmaradni a tavalyi mögött.

Jegyzőkönyv-vezetőnek Irma Ladzinyt választották meg. Volt is dolga késő estig. Mikor az ülést bezárták, Marta Purgailis odament hozzá és ebédelni hívta.

— Elkél egy kis erőgyüjtés, hiszen alig áll a lábán.

— Jaj, még nem tisztáztam le végig — felelte gondbaborultan Irma.

— Lesz még arra idő. Garsin elvtárs elutazik holnap, hadd legyünk együtt vele utoljára.

— Igaz. Akkor, persze...

Elmar az ülés után kiment a gépállomásra, de Garsint ott marasztották a Népházban. Mindenki tudta már, hogy elmegy és mindenki szeretett volna még egy-két meleg szót váltani vele búcsúzóul. Úgy megszerette az egész község, mintha csak ott született volna.

— Még jó, hogy itt marad a kerületünkben — hajtogatták. — Így majd csak összetalálkozunk néha. Ne felejtsen el bennünket, Garsin elvtárs. Látogasson meg mentül sűrűbben, mi eztán is csak a mieink közé számítjuk.

Garsint magát is meglepte, mennyire szívéhez szól, hogy megindítja ez a meleg búcsúztatás.

Később, a fehér asztalnál, Marta, Irma, Lakst társaságában újra átjárta ez az érzés Valóban, mintha családi korben lett volna. Nyugodt lélekkel távozhatik — Marta, Lakst, Elmar megbízható együttes. Jó kézben lesz a község.

Igaz, hogy ősszel Marta Purgailis Rigába megy, kétéves pártiskolára, de itt marad Lakst meg a jól összeforrt pártszervezet és a fiatal kolhozaktíva. Marta nem is jön már vissza, az iskola után alkalmas lesz bármilyen nagyobb arányú, kerületi pártmunkára. Irma is hogy megnőtt a szeme láttára! Példás könyvelő és nagy a becsülete a kolhoztagok előtt. A színészcsoport, amelyet vezet, első lett a helybeli kultúrcsoportok között és részt vesz a köztársasági versenyen. Tehetséges lány. Már hívták is a kerületi székhelyre, hogy ott játsszék, de nem fogadta el a meghívást. Jól is tette, az itteni munka érdekesebb. De vajjon mért olyan bánatos a szeme sokszor?

Ezt nem tudta Garsin, el is utazott anélkül, hogy megtudta volna. Irma pedig, mikor búcsúzóul kezet szorítottak, szemébe nézett és csak magában gondolta:

„Visszavárlak. El is jössz, mert szükségünk van egymásra. Ne siess. Élj a munkádnak. Türelmesen várok, kivárlak."

2

A parkban, a gyermekjátszótér melletti padon hárman ültek öregek — Spare anyó, Rubenisné és Jekab Pavulan. Egy-egy csemete volt a gondjukra bízva, de nem is vették le róla szemüket még a legérdekesebb beszélgetés közben sem. Andrit Rubenis volt a legnyughatatlanabb a három gyerek közül. Hamar megunta a homokozást, kék szeme vágyakozóan nézte a nagy fiúkat, akik nem messze tőle hatalmas labdát kergettek. Szeretett volna ő is belerúgni a nagy labdába, már tobbször át is mászott az alacsony betonkerítésen, és apró, de szapora léptekkel szaladt a tilos övezetbe. Rubenisné felugrott és utánaeredt.

— Ne menj a nagy fiúk közé, Andrit, mert fellöknek — oktatta újra meg újra. — Te még kicsi vagy. Nesze, itt a kis ásód, játsszál a homokban. Nézd, Inta meg Gusztika milyen szépen játszadoznak.

De csak néhány percig volt nyugta. Alig fordult félre, a kis unoka már megint túljárt a kerítésen. Egyszer aztán szerencséje volt. A labda éppen eléje gurult, bele is rúgott, mielőtt még nagyanyja utólérte volna. Boldogan kacagott és tapsikolt.

— Nagyanyu... belerúgtam... Szaladt is a labda...

— Igen, igen, nagyon ügyesen rúgtad, Andrit — dicsérte nagyanyó és kézen fogta. — De most aztán elég legyen. A nagy fiúkkal már játszottál, most játsszál a kicsikkel.

— De én oda akarok...

— Fogadj szót, Andrit, vagy rögtön hazamegyünk és sose hozlak ide többet.

Végre beadta derekát a gyerek és játszott Intával meg Augusttal. Inta Zsubur vezetni szeretett a játékban, de úgy csinálta, hogy a fiúk szívesen engedtek neki. Olyan buzgón játszottak, hogy fülig sárosak lettek hamarosan.

Rubenisné nagyot sóhajtott.

— Szörnyű, mit mívelnek ezek a kölykök. Egy percig nincs az embernek nyugta tőlük. Mint a csík... Mi lesz belőlük, vajjon?

— Elevenek, no — mondta Pavulan. — Mit csináljanak, ha egyszer pezseg a vérük? A természet maga hajtja, ösztökéli őket.

— Attól még lehetnének csöndesebben egy kicsit — dohogott Rubenisné.

— Miért, a tieid talán csöndesebbek voltak? — nevetett Spare mama. — Én bizony sose tudtam utólérni Aiját meg Petert. És te magad talán álomszuszék voltál?

Erre már Rubenisné is elnevette magát.

— Álomszuszék? Egyszer egy teli üveg lekvárt felmázoltam a padlóra. Mert néhai jó apám a szemem láttára festette a padlót. Na, gondolom, egyik doboz olyan, mint a másik. Ha a nagyok mázolhatnak, nekem is szabad. Tudtam is én, mi a különbség a festék meg a lekvár között? Nézd csak, Spare mama, mit mível a tied! Ni, hogy rohan.

August is átlendült a kerítésen és önálló kirándulásra indult, egyenest a kapunak. Spare asszonynak bizony szedni kellett a lábát, ahogy csak telt a kevés erejéből, mert unokája, látva, hogy űzőbe veszik, még gyorsabb futásnak eredt. Közvetlen a járdánál sikerült csak elcsípni. Kézenfogva hozta vissza.

— Ezt nem szabad, Gusztika. Nagyanya belebetegszik, ha nem fogadsz szót. Elüt az autó, sose kelsz fel többet.

— Tü-tü — utánozta a gyerek az autódudát. — Hol fáj, nagymama?

— Fáj már nekem mindenem, fiacskám. De ha engedelmes, jó gyerek leszel, akkor semmim se fáj.

Búgó motorokkal hatalmas utasszállító repülőgép zúgott el a város felett. A gyerekek abbahagyták a játékot és feszült érdeklődéssel figyelték a nagy madarat. Szárnyát kiterjesztette, a napfényben csillogó-villogó ezüst teste egyre lejjebb ereszkedett.

— Egy „Douglas" — állapította meg egy nagyobbacska fiú.

— Dehogyis! „Il" — cáfolt rá a pajtása — az én papám pilóta és Il-gépet vezet, hát csak jól ismerem.

A tiszta kék ég fényözönt árasztott a városra. Jól esik ilyenkor a fák árnyékában elbeszélgetni a régi ismerősökkel. Kivált vasárnap, amikor nincs mért sietni. Hova is sietne már az öreg ember, aki kemény munkában töltötte hosszú életét... Az alkonyt nem kell siettetni, közeledik az észrevétlenül, nesztelen léptekkel. És ha becsülettel jártad végig utadat, nyugodt lélekkel húnyhatod le a szemed.

— Mért vannak ilyen bütykök a kezeden, nagyapa? — kérdi Inta. — Az enyimen nincs.

— A munkától, kislányom, megharapott a gép.

Most August is megvizsgálja a nagyanyja kezét és ő is megkérdezi:

— Hát a te kezed mért olyan kemény, nagymama?

— A munkától, fiacskám, gyárban dolgoztam én is.

— Mért dolgoztál ott?

— Hogy kenyérkénk legyen. Apád kicsi fiú volt még akkor és mindig enni kért. Ő is, meg Aija nénéd is. Aztán ruhácska is kellett, meg nadrágocska — ezért dolgoztam a gyárban. Ott keményedett meg a kezem.

— Az enyém is ilyen lesz?

— Talán igen, talán nem.

— Az övék bizony nem lesz ilyen — szólt közbe Pavulan. — Mire ők felnőnek, a durva munkát a gép végzi el. Már most is sok mindent nem csinálunk kézzel, amit azelőtt csak úgy lehetett. És ha valakinek megsérül az ujja, az ma nagy eset. Mindjárt ott terem a mérnök maga, megvizsgálja, hogy történt, mint történt. Azelőtt még gézt se adtak. Sokszor csak úgy patakzott a vér, de az ember csak valami rongyot csavart a kezére és megvolt. Hát azért van ez a sok keményedés.

— Bizony akkor olyan világ volt. Baromszámba vették a munkásembert.

— Most meg — fűzte tovább a szót Rubenisné — az én öregem a múlt hónapban fenn ült a színpadon a vörös asztalnál. Neki adták a szót. Az volt a kérdés, hogyan teljesítik az ötéves tervet négy év alatt. Én meg az erkélyen ültem és úgy, de úgy dobogott a szívem, mikor láttam, hogy megy föl az emelvényre. Mit mondhat ilyen nagy gyülekezetnek az egyszerű munkásember? Ha legalább papirosról olvasná. Mert olvasni jól tud... Ó meg csak elkezdi... Rá se ismertem az öregemre... Hogy így meg úgy, szavunkat adtuk Sztálin elvtársnak. Mi lesz, ha nem teljesítjük négy év alatt az ötéves tervet? Ő, illetőleg a brigádja, megtakarítanak még egy félesztendőt, jövő július elsejére teljesítik az egészet. Elmondta, hogy érik el ezt, hadd próbálják meg mások is. Amikor befejezte, tapsolt az egész terem. Az én öregem meg föl se veszi, mintha csak otthon a feleségével diskurálna.

— És úgy beszélt, szabadon, minden feljegyzés nélkül?

— Hiszen éppen azt mondom! Mint valami gyakorlott szónok. Mikor tanult úgy bele? Hogy a fiatalok, azt még értem, de ilyen öreg ember...

— Nyilván nem vagyunk még annyira vének — Pavulan legényesen kihúzta a derekát. — Fiatal országban az öreg is megifjodik. Azelőtt, teszem azt, kinek jutott volna eszébe, hogy engem, vén esztergályost, megtegyen tanítónak? Mikor megcsináltam a „kollhoz"-omat, az elvtársak fölfigyeltek. A te fiad is eljött, Spare mama. Aztán addig-addig biztattak, amíg rászántam magam és beálltam egy ipariskolába tanítani. Egész csoportot adtak a kezem alá, tobb tucat tanulót. Most ezekkel bajlódom. A mesterséget kitanulják nálam, erre nincs gondom. De hogy általában tanítsak, ez sehogy se fér a fejembe. Saknit meg egyre „professzor"-nak titulál, én meg őt „mérnök"-nek. Hiszen most műhelyfőnök. Így évődünk egymással. Bátran nyugalomba vonulhatnánk mind a ketten, itt az ideje, de hogy tehetnénk, mikor köröskörül annyi az elvégezni való? Ha szükség kényszerítené munkára az embert, bizonyosan régen kívánná már a pihenést. De szükségről szó sincs. Megvan a betévő falatunk, ruhánk, a gyerekeink meg csak úgy lesik, hogy mivel lássanak el. Most nyilván a maga örömére dolgozik az ember. Jólesik, hogy még hasznát veszi a világ.

— Azért is élünk, Pavulan bácsi — mondta Sparené. — Nem

is ember az, aki csak magának él. Olyan, mint az üres kalász, még a veréb se csipegeti.

Most egyszerre nagy lármát csapott a játszótéren a három kicsi. Egy nagyobb legényke el akarta rabolni az ásót, ők meg persze, nem hagyták. Rubenisné odament és rendet teremtett.

Anja eljött az Andrit gyerekért és Spare mama meg Rubenisne vele együtt mentek hazafelé. Pavulan még ott maradt egy darabig az unokájával. Eszébe jutott, hogy a gyerek már régen nem evett, hát előszedte a vajaskenyeret. Inta falatozott, aztán elcsöndesedett, elálmosodott. Nagyapja beültette a kis kocsiba és hazatolta. A gyerek fejecskéje egyre jobban félrecsuklott, szeme is leragadt. Végre elszunnyadt, az öreg pedig megigazította rajta a sapkát, hogy a nap szemébe ne süssön.

— Pavulan bácsi — szólította valaki vidáman.

Két volt „kolhozos" — Andris Kociny és Kolja Ribakov — mosolyogva álltak a járda szélén. Jól megnőtt, megférfiasodott mind a két legényke. Egyforma szürke öltönyt és csíkos nyakkendőt viseltek, a kabát hajtókáján ott volt a komszomol-jelvény.

— Hadd segítsek, Pavulan bácsi — ajánlkozott Andris, miután kezet fogtak az öreggel. — A mi utunk is éppen arra visz.

Pavulan engedte, hogy tolják a kis kocsit, de előbb kellőképpen kioktatta őket.

— Vigyázzatok ám, nehogy kifordítsátok az unokámat!

— Ne féljen, Pavulan bácsi, vigyázok úgyis.

— Aztán hova igyekeztek? — kérdezte az öreg, mikor már elindult a menet. — Bizonyosan találkára.

Kolja nevetett.

— Dehogyis, Pavulan bácsi. Komszomol-gyűlésről jövünk. Hallotta-e már az újságot? Viktor Suninyt megválasztották küldöttnek a komszomol-kongresszusra. Bizonyosan fel is szólal majd, már nagyban készül. Mi most Andrissal futballozni megyünk. Tartson velunk, érdekes lesz ám! Meglátja, milyen erővel viszi a csatársor a támadást. Hajrá, csak neki a kapunak!

— Menjetek, menjetek csak. Kiöregedtem én már abból, néztem elégszer. Majd elmesélitek, a támadást is, meg a védelmet is.

A kovetkező saroknál elbúcsúztak. Pavulan hosszan utánuk nézett és apró szarkalábak rajzolódtak sugarasan a szeme köré.

Ugyanaznap egy rigai múzeum helyiségében megnyitották Edgar Pramniek érdemes festőművész gyüjteményes kiállítását. A meghívókat jóelőre szétküldték. A meghívottak között volt Evald Kapeika is, akivel Pramniek szoros barátságot kötött mostanában. Kedvező alkalom volt a barátkozásra, hogy Kapeika szabad óráiban hónapokon át modellt ült a festőnek egyik nagy képéhez.

A kép a partizánharc egy epizódját ábrázolta. Nyolc partizán rajtaüt a német parancsnokságon. A német parancsnok jellegzetes figurájában nem egy néző ráismert a fasiszta propagandafőnökre, a többi német pedig a börtön és a salaspilsi gyüjtőtábor pribékjeit idézte fel egyik-másik látogató emlékezetében. De ahányan csak nézték a képet, mind úgy érezték, hogy látták valahol ezeket a figurákat. A rémülettől eltorzult ábrázatokkal ellentétben, a partizánok arcáról nemes bátorság és harag sugárzott. Kapeika alakja különösen sikerült. Birkabőr bekecsben, géppisztollyal a kezében, központi alakja volt a képnek.

Kapeikának volt egy jellemvonása, amely különösen vonzotta a festőt Általában, egy idő óta éppen ezt a vonást értékelte embertársaiban. A volt partizán szenvedélyes gyűlölettel harcolt minden gazság, aljasság ellen. Ha valami galádságot látott, sose nyugtatta meg magát azzal, hogy nem tartozik őrá, törődjön vele az, akinek kötelessége. Sokkal drágább volt neki a szovjet társadalom, semhogy békén nézhette volna, ha valaki a régi világból maradt fogásokat, bűnöcskéket próbál belecsempészni. Ha ilyesmit tapasztalt, erejét, idejét nem kímélve cselekedett, nem nyugodott, amíg véget nem vetett a dolognak.

Már elvégezte a technikum utolsó évfolyamát, letette a vizsgákat. Alisa — még 1946-ban összeházasodtak — nem egyszer igyekezett rábeszélni, hogy pihenjen, kapcsolódjon ki egy évre. De Evald hetykén füttyentett és azt felelte:

— Addig üsd a vasat, amíg meleg. Aztán meg, látod, a háború vége óta még egyetlen egyszer se voltam beteg. Nem én.

Vasárnap reggel megkérdezte a feleségét:

— Hát elmegyünk a kiállításra, Alisa?

Az asszonyka tréfálkozott, ahogy szokás volt köztük.

— Úgy gondoltam, hogy téged inkább itthon hagylak. Meglocsolod a virágainkat, megfőzöd az ebédet, én meg elmegyek, hadd látom, mit csinált Pramniek a páromból. Attól tartok, kikap tőlem.

Mikor a múzeumba értek, már szépszámú közönség gyűlt össze. Sok ismerős is volt. Zsuburt és Marát írók vették körül, Sausum Pramniekkel beszélgetett, tréfált vele, hogy a fekete ruhájában olyan, mint egy vezeklő bűnös, van is elég bűne, ott függnek a falakon, körös-körül.

Kalej, érdemes író, akinek portréja ugyancsak ki volt állítva, azt a tréfás vádat szegezte a festőnek, hogy az egyik képén ábrázolt csoport tisztára plágium — az ő legújabb színművének jellegzetes alakjait sajátította ki.

Majd Zsuburhoz fordult:

— Igaz-e, Zsubur, hogy elválsz a feleségedtől? — kérdezte nagykomolyan, csak a szeme nevetett. — Az egész színház erről beszél.

— Igaz, de csak egy évadra.

— Lehetséges, hogy kettőre — javította ki Mara.

Mara ugyanis Moszkvába készült a nyár végén, a legkiválóbb drámai színházak egyikének rendezői tanfolyamára. Már tavaly kellett volna mennie, de Inta még nagyon kicsi volt, Zsubur meg államvizsgára készült, nem lehetett ráhárítani a ház gondját.

A Képzőművészeti Főiskola egyik tanára tartotta a megnyitó beszédet Szólt a hosszú, tekervényes útról, amelyet a művész megjárt. Becsületes őszintesége segítette abban, hogy a formalizmus álösvényeiről letérjen és teljes határozottsággal a szocialista realizmus széles távlatai felé forduljon.

Aztán megnézték a képeket. Pramniek bemutatta az utolsó négy év termését, de volt néhány háború előtti festménye is. Portrék, zsánerképek, tájképek, két színdarab díszlet-vázlatai, több könyvillusztráció. És végül a „Fasiszta megszállás" nagy rajzciklusa. Itt aztán nem mosolyogtak, nem is igen beszélgettek a látogatók. Leghosszabban a „Partizánok" előtt időztek. Csak Kapeika nem tudta rászánni magát, hogy odaálljon. Nem akarta, hogy azt higgyék, gyönyörködik a hősiességében és azt akarja, hogy mások is gyönyörködjenek benne.

Alisa nem találta ki a tartózkodása okát, megfogta a karját és a kép elé húzta.

— Nézd, milyen remek, Evald — mondta olyan hangosan, hogy többen odafordultak. — Nézd, milyen jó vagy rajta.

— Látom, látom, de minek beszélünk róla? — mormogta Kapeika.

— Neked talán nem tetszik? — Most már halkabban kérdezte. Sokáig szótlanul szemlélte a képet és hirtelen a férjére nézett. — Érdekes. Mennyi ideje ismerlek, hányszor figyeltelek és ilyennek mégse láttalak. Pedig ilyen is vagy.

— Mesteri, igazán, de itt ne beszéljünk róla, meghallják.

— Értlek — Alisa megsimogatta a párja kezét. — Bocsáss meg, hogy így... Majd eljövünk máskor és kettesben nézzük.

— Úgy igen.

Átsétáltak a múzeum más termeibe. Sok szépet láttak ott is, de nem egy kép előtt értetlenül álltak. Az egyik teremben egész fal volt teleaggatva ugyanannak a festőnek a képeivel. Csupa virágcsokor, a legkülönbözőbb összeválogatásban. Kapeika elnézte egy darabig, aztán vállat vont.

— Szép, szép a virág, szó sincs róla. De nekem ez nem tetszik.

— Miért? — csodálkozott Alisa.

— Nem értem, hogy egy jó festő, aki elvégezte az akadémiát és remekül érti a mesterségét, hogy pingálhat egész életében virágokat. Csodálkozol, hogy nekem nem tetszik? Azért nem tetszik, mert az ilyen képtől se melegebb, se hidegebb nem lesz az ember. Akkor már inkább élő virágban gyönyörködöm. Az az igazi kép, amelyikből tanul, aki ránéz, okosabb lesz tőle, örül, vagy elszomorodik. Ha ez nincs, ha közömbösen nézegetem, hiába dolgozott a művész. Gyerünk vissza inkább Pramniek képeihez. Ott átforrósodik az ember szíve. Ismeri a huncut az életet meg az embereket. Ismeri és szereti. Az ember jobban érdekli, mint a virág.

A meghívottak lassan elszéledtek, de a terem nem üresedett, új meg új látogatók jöttek. Katonák, diákok, fiatal művészek. Sokáig elnézték Pramniek képeit és egy arc se maradt közömbös.

„Mégsem éltem hiába" — gondolta Pramniek.

4

Akmentiny és Marina még 1946 őszén megígérték Ojaréknak, hogy meglátogatják őket. Most váltották csak be szavukat. Tavaly Akmentiny nem vette ki a szabadságát, így hát ez évben az egész júniusa szabad volt.

Ruta rögtön betelefonált Ojarnak az „Új Kommuná"-ba.

— Vendégeink érkeztek Liepajából. Hazajöhetsz ma kicsit korábban?

— Kris? Tüstént érte küldöm a kocsit, jöjjön ki a gyárba.

Körülvezette vendégét a műhelyekben, megmutatta az új munkapadokat, gépeket és az új nagy épületet, amelyet csak egy hónapja helyeztek üzembe. A munka három műszakban, technikailag minden részletében szabatosan kidolgozott terv szerint folyt. Szóval ment minden, mint a karikacsapás. De Kris mégis mindjárt észrevette, hogy gond terheli a barátját. És gondtól borúsnak látta a párttitkárt, Kurmitot is.

— Mért vagytok olyan savanyúak mind a ketten? — kérdezte, mikor hármasban bementek Ojar irodájába. — A lapokból úgy látom, hogy az „Új Kommuna" rendületlenül a szakma összes üzemei élén halad. Mért vagytok olyan telhetetlenek, hol van itt hiba?

— Nagy keserűség vár ránk, barátom — felelte Ojar — májusban leszorulunk az első helyről a versenyben. Tudod, mit jelent ez? Egész évben az élen jártunk és most egy középüzem úgy nekigyűrkőzött, hogy elért, mellénk került, egykettőre meg is előzhet. A háború óta senki se mérkőzhetett velünk és most, mikor úgy látszott, minden rendben van, csak termelni és termelni kell, egyszerre csak ilyen veszedelem fenyeget. Idehallgass. A helyzet a következő: az önköltséget csökkentettük, a munka termelékenységét az utolsó öt hónapban nyolc százalékkal fokoztuk, a nyersanyagfelhasználásban is jó mutatószámaink vannak. Ami pedig az állami dotációt illeti — egész éven át anélkül gazdálkodtunk. Így hát mintha rendben is volna minden. De még sincs rendben.

Akmentiny végigsimítja dús bajuszát.

— Világos — mondta mosolyogva — a folytonos siker megszédített egy kicsit, a munkátok lazult.

— Tévedsz, Kris. Egy hajszállal se dolgozunk rosszabbul, mint azelőtt. A többi dolgozik még jobban, ez a vicc. A gyengék erősödtek, igyekeztek, az elmaradottak nekirugaszkodtak és utólérik az élenjárókat. Szóval, az eddiginél is jobban kell dolgoznunk, ha meg akarjuk tartani az első helyet és napról napra nehezebb tartani.

— Csak nem irigyled a többitől a sikert?

— Dehogy is. Inkább jólesik, hogy erős társaink vannak és nem satnyák. De azért csak gondot okoznak. Aztán meg vállaltuk, hogy négy év alatt teljesítjük az ötéves tervet. De ha csak egyet-

len vállalat egy hónappal hamarabb teljesíti, mint a miénk, az is fájni fog. Nem igaz, Kurmit?

— No, nem olyan veszedelmes a helyzet. Ha a nyersanyagellátásban nem lesz zökkenő, beváltjuk a szavunkat. Egyelőre nem kell sokat beszélni róla, de jövőre, az októberi évfordulóra jelenthetjük a pártnak és a kormánynak a teljesítést.

— Optimista vagy, úgy látszik.

— Mért, te talán pesszimistának esküdtél fel?

Másnap, mikor Peter Spare és Austra is odajöttek vendégségbe, Akmentiny tapasztalta, hogy Petert is ugyanaz a nemes nyugtalanság bántja. „Tévednek pedig, ha azt hiszik, hogy ez csak Rigában van így. Néznének csak körül nálunk Liepajában." Okosan hallgatott erről, de magában biztosra vette, hogy Liepaja is meglepetéseket tartogat az ötéves terv végére.

Estére az egész társaság az operába készült. Hétfőn majd elindítják Akmentinyéket — a kis Valerij is velük volt — a tengerpartra. Ojar ugyanis rendelkezésükre bocsátotta kis bulduri-i nyaralóját, ő maga Rutával csak vasárnaponként szokott oda kirándulni.

Marina már folyékonyan beszélt lettül. A ravaszdi Valerij gyerek meg anyjával csak oroszul, apjával csak lettül beszélt. Austrának ez nagyon tetszett.

— Ha mi kezdettől fogva oroszra is tanítottuk volna a fiúnkat, most már szépen beszélne és az iskolában is könnyebben boldogulna.

— Most se késő még — felelte Peter. — Játsszék orosz gyerekekkel, játék közben könnyen ragad a nyelv.

Akmentiny hallgatta őket és annál büszkébb volt a fiára. Az áni a legény! Nincs is több olyan.

Elfelejtette, hogy ugyanezt gondolja a magáéról minden apa és anya.

Ebéd után még két látogató érkezett Ojarékhoz — Imant Selis és Jurka Kurmit. Jurka nemrégiben végezte el a műasztalosi ipariskolát és máris egy nagy bútorgyárban alkalmazták. Szabad idejében már jóideje egy ajándéktárgyon dolgozott a fiatal mester. Volt parancsnokának készítette és ma ünnepélyesen átadta. Remek írókészlet volt — kettős téntatartó, levélnyomó, tollszár és ceruzatartó pohár. A két téntatartó között faragott partizánalak állt géppisztollyal, kézigránáttal, tőrrel az övében. Csodálatos finomsággal volt kidolgozva.

OJAR SNIKER EZREDPARANCSNOKNAK
EMLÉKÜL
VOLT PARTIZANHARCOSA
JURIS KURMIT

Ojar meghatottan ölelte meg a fiút.

— Hát ilyen művész vagy te? — dicsérte. — Ha így dolgozod ki az asztalaidat meg a székeidet is, hamarosan a múzeumba kerülnek. Neked mi a véleményed, Imant?

Imant jól tudta, mennyit fáradt a pajtása ezzel az írókészlettel. Nem egyszer megtanácskozták minden apró részletét. Különösen azt, hogy a partizán alakja hogy legyen mennél elevenebb.

— Én is azt hiszem — felelte. — Máris egy minisztériumnak csinál bútort. Ha így halad, talán még a Kremlbe is eljut a munkája.

Jurka elpirult és gondolkodva nézte a mennyezetet.

— Hát nálad mi újság, Imant? — kérdezte Ojar.

— Elvégeztem a harmadik évet. Nyárom alighanem tengeri útra megyek.

— Hisz akkor jövőre már navigációs tiszt lehetsz.

— Ha minden jól megy.

Ojar sokáig elnézte a két fiatalt, aztán Peterhez meg Akmentinyhez fordult.

— Büszkék vagytok a fiacskáitokra. De nekem talán nincs kivel buszkélkednem? Nézzétek, micsoda derék, nagy fiaim vannak! Partizánok.. No, melyikünk gazdagabb?

Átkarolta Imantot és Jurkát és a díványra telepedett velük. Hosszan elbeszélgettek a régi napokról, amikor az erdő volt otthonuk és minden pillanatukat betöltötte a nagy, könyörtelen, ezer nehézséggel, de szárnyaló lelkesedéssel is teli harc. Ott nőttek fel, ott tanultak meg győzedelmeskedni minden fronton, minden harcszakaszon, ahová a szovjet nép, a Párt küldi őket. És tudták, hogy győzni is fognak most már mindig.

Mély, bővizű folyamként hömpölyög az élet, nincs kezdete és sose lesz vége. A régi elhal, új születik, örökké változik minden. Az ember ma nem az, aki tegnap volt. Aki meg akarja állítani az élet folyását, haszontalanná válik, a sodrás kiveti, mint fölösleges roncsot. De az Új Ember, aki a kor viharában született és irtóza-

tos csatákon nőtt és edződött, erősebb és okosabb minden elődénél. Szilárdan, mint győztes és alkotó, lépdel a nap alatt. Ismeri léte értelmét, tudja, mi az élete célja. Erős meggyőződéssel, visszatarthatatlanul közeledik az emberiség legnagyobb, legszebb álma, a kommunizmus megvalósítása felé.

Sok harca lesz még, de a harc nem rettenti az Új Embert, hiszen tudja: semmi se tartóztathatja fel az igazságot a biztos győzelem útján. Az elnyomók és kizsákmányolók osztálya pusztulásra van ítélve, nem fordíthatja vissza a történelem kerekét. A vihar, amely nemrég megrázta a világot, ismét megmutatta, hogy az új erősebb a réginél. Ez a vihar messzire széthordta az új igazság magvait. Bármerre nézel, láthatod zsenge csíráit, népbutítók le nem tiporhatják többé.

Szovjet-Lettország... Milyen kicsi és gyenge voltál még tegnap és milyen hatalmas lettél ma, amikor a szovjet népek összetartó nagy családjába léptél. Ahol a jobbágyidőkben a földesúr sztaroszta korbácsa csattogott és füstös cséplőpajtákban, rabsorban élő pórok bús éneke hangzott, ma szabad emberek szabad munkája uralkodik. Új énekeket dalolnak, megvalósult álmokról, és gondolatuk a nagy város felé szárnyal, a szovjet föld szívéhez, ahol a történelem sorsdöntő korszakának legnagyobb embere — Sztálin elvtárs él. Óra, bölcs vezérére és nagy barátjára tekint az egész szovjet nép. Szeretettel és hálásan néznek fel rá a lettek is, amiért kivezette őket a rabság éjtszakájából a szabadság ragyogó nappalába Az ő vezetésével haladt át ez a nemzedék a legszörnyűbb viharon és az ő nevéhez és munkásságához fűződik mindaz, amivel korunk büszkélkedhet. Harc és szakadatlan menetelés előre, mindig csak előre — ezt jelenti az ő neve. Benne testesül meg az örökké ifjú alkotó, az egész szovjet nép múlt és jövendő munkájának értelme.

Ezért az író is, aki korát ábrázolja, amikor pontot tesz írása után, nem mondhatja, hogy itt valaminek vége van. Amit olykor az egyes ember, vagy akár egész nép életében egy időszak végének tekintünk, csak átmenet valami újhoz, csak új munka, új harc, új korszak

kezdete.

1945—48

A kiadó utószava

A trilógia a lett nép szabadságharcát és átalakulását ábrázolja. az *első kötet* a fasiszta Ulmanis-kormányzattal birkózó földalatti mozgalmat; a *második kötet* a német megszállást, a partizánok hőstetteit es a Lett Hadosztály részvételét a Honvédő Háborúban, a Moszkva alatti harcoktól Lettország felszabadításáig; a *harmadik kotet* a szocialista újjáépítés nehéz, de boldog időszakát.

E kötet főbb szereplői közül ZSUBUR a haladó értelmiség képviselője, aki a Honvédő Háborúban századparancsnok lett. *AIJA*, egy munkás leánya, nyerte meg a földalatti mozgalomnak. JURIS RUBENIS, Aija férje, kikötőmunkásból lett kiváló felderítő. FELIX VILDE gazdag ügyvéd az ellenforradalmi rendőrség titkos ügynöke volt. Felesége, MARA PAVULAN színésznő, ezért elvált tőle. PRAMNIEK festőművész és barátja, ŠAUSUN szerkesztő gyűlölte a fasisztákat, de semlegességbe szeretett volna húzódni. A festőből aztán a német gyűjtőtábor nevelt forradalmárt. Felesége, OLGA, tragikus körülmények közt halt meg. Iskolatársa, EDIT LANKA, a német kémszolgálat javára értékesítette szőke szépségét. Így hálózta be ZANDART versenyistálló-tulajdonost. HERMAN VILDE és MAX LIEPNIEK kulákfiúk mindenre elszánt, fehér banditavezérek. PURGAILIS, a Vilde-tanya cselédje, hősi halált hal a forradalomért, de felesége, MARTA, megéri a felszabadulást és az újjáépítés kiváló munkása lesz. AUGUST ZAKIS zsellérfiu alezredesi rangra emelkedik a Vörös Hadseregben. Húga, AUSTRA mesterlövész PETER SPARE századában. Peter felesége, ELLA, a németekkel barátkozik és velük együtt elpályázik. Így Peter és Austra egymásra találhatnak. EVALD KAPEIKA, OJAR SNIKER és KRIS AKMENTINY a partizánharc hős vezetői. Ojar csapatában szolgál RUTA rádiós. Férje, ERNEST CSUNDA gyenge jelleme nem állja ki az idő próbáját Ruta végul is elválik tőle. A partizánok sorában harcol IMANT SELIS. Nővérét, INGRIDAT, megölték a németek, anyját, ANNAT, gyűjtőtáborba vitték ELMAR AUNINY fiatal partizán szerelme, ANNA LIDAKA vértanúhalált hal INDULIS ATAUGA. léha diák, a fehér banditák egyik vezetője lett. De nővére, FANIJA elszakad reakciós családjától, sőt üzérkedő férjét, JACK BUNTÉT is jó útra téríti NIKUR, egykori miniszter előbb a németeket szolgálja, majd az angol kémszolgálat ügynöke lesz. Kedvese, AINA PERLE, Svédországba disszidál, ahol nagy nyomorba kerül. MELNUDRIS, a fasiszta idők sikeres írója is elárulja népét és erkölcsi züllésbe süllyed.

A trilógia befejező kötete érdekesen bonyolítva végig a cselekmény dús szálait. Az elnyomatás és a forradalmi harc viharos fordulatai után a lelkes építés világába kíséri rokonszenves vagy gyűlöletes alakjait. A regény számos epizódja tanulságosan összehasonlítható a magyarországi fejleményekkel a sötét fasiszta időkben, majd a szocialista építés ragyogó korszakában

LÁCISZ

Zúg a vihar

III.

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ